BOLETÍN

DE LA

REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS DE BARCELONA

TOMO DÉCIMO

BOLETÍN

DE LA

REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS

DE

BARCELONA

TOMO DÉCIMO

AÑOS ACADÉMICOS CXCIII Y CXCIV

BARCELONA

CASA EDITORIAL ALBERTO MARTÍN

Consejo de Ciento, 140 a 144

1921 - 1922

LIBRARY
MAY 29 1962
UNIVERSITY OF TORONTO

BOLETIN
DE LA
Real Academia de Buenas Letras
DE BARCELONA

Año XXI (Académico CXCIII) | Enero a Marzo 1921 - N.º 70

AQUEST "BUTLLETÍ" Y LOS SEGÜENTS SON PUBLICATS
MERCÉS A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

En Joseph Pella y Forgas
(1852-1918)

Una de les personalitats més rellevants en la intelectualitat y cultura de Catalunya en lo nostre temps, es estat sens dubte lo qui fóu ilustre President de la nostra ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA y eminent jurisconsult, En Joseph Pella y Forgas, de qui jo tinch de parlarvos de present, en virtut de la honrosa comanda que aquesta docta Corporació m' ha feta per benvolent designació, ja que no per idoneytat qu' en mí sía.

Personalitat ben característica tingué En Pella, excellint en diverses branques del saber humanal que conreuà brillantment ab sos conexements més divers, en les Ciencies, en la Historia, en lo Dret, en la Literatura, Poesía, Arqueología y Belles Arts, sintetisantlos clarament en la seva vasta inteligencia y plasmantlos en noves formes que imprimíen a totes elles son segell propri personal característich.

La seva inteligencia, fonamentada en una sòlida instrucció, anava aparellada ab una cultura vasta y una acurada educació; y pot ésser verament repetit çò que d' ell deya un

ilustre catedràtich: que En Pella era la persona més sabia y més culta de la nostra Catalunya contemporania.

En Pella nasqué l'any 1852, a Bagur, riallera y enlayrada població de la nostra bella costera catalana, situada en la regió qui tingué per capital la antiga Emporion. Després d'apendre les primeres lletres en sa vila nadiua, vingué a Barcelona y en l'internat de les Escoles Píes cursà los estudis d'Humanitats. La seva aplicació li valgué l'apreci y bona consideració dels séus mestres, axí com son caràcter franch, obert y animat lo féu simpàtich als séus amichs y condexebles.

Los estudis de Dret obtingueren la preferencia del seu esperit, y en l'antiga Universitat de la nostra capital cursà les materies que componen los conexements de jurisprudencia; y ja allavors, essent estudiant, lo séu esperit d'observació y d'independencia, allunyantlo dels motllos encarcarats de la pedagogía oficial, li donava fesomía propria y característica.

Tingué ja de mólt jovenet fondament arrelat lo sentiment de patria en sa més noble y enlayrada expressió, y encara cursava Facultat quan ja freqüentava biblioteques y arxius en recerca de documents y datos pêls séus estudis històrichs catalans. En lo nostre Arxíu de Barcelona, dit de la Corona d'Aragó, lo nom d'En Pella era registrat com lo més jove entre los qui feyen treballs seriosos. De mólt jove, donchs, concebí la idea d'escriure la Historia del Empordà y durant les vacances que passava ab sa familia en sa vila nadiua, les dedicava a pacients investigacions y acurada tría dels datos que obtenía en ses excursions recorrent la comarca empordanesa en recerca de noves ab les quals completar la investigació feta en arxius.

Acabà los estudis de la Facultat de Dret en època de romanticisme d'idees que's palesava adhuch en la indumentaria: grans capells tous, cabells llarchs, corvates de grossa llaçada, etc., etc. Los amichs se reuníen, formant penyes, en los cafès clàssichs de l'antiga Barcelona, hont eren discutides les noves idees polítiques, vivint dintre d'un ambient d'idealisme, de poesía, de Jochs Florals restaurats, del conrèu de les Belles Arts, de les quals En Pella era devotíssim; vivint, en fí, com ell meteix deya, fora de la realitat de la vida.

En Pella era lo més jove entre 'ls companys que fundaren la societat *La jove Catalunya*, hont exposaven llurs ideals catalanistes que començaven allavors a exteriorisarse baix un aspecte de regionalisme eminentment conservador ab fonament literari, històrich y sentimental.

En Pella formava part d' aquell estol d' historiadors geronins, juntament ab En Botet y Sisó, En Girbal, En Grahit y altres que escrivíen la *Revista de Gerona*. Ses primeres publicacions, de caràcter històrich, havíen començat ja en *La Renaixensa*, portantveu del jove catalanisme militant, aleshores que era revista; les quals publicacions se continuaren quan dita revista passà, en 1881, a ésser diari de combat polítich, únich que ha sostingut, durant mólts anys, les reivindicacions de la nostra nació catalana.

Colaborà en altres revistes com *El Federalismo, La España regional*, que fundà ab En Romaní y Puigdengoles; *La Revista Histórico-latina, Revista Jurídica de Catalunya*, BUTLLETÍ de la nostra ACADEMIA DE BONES LLETRES, hont publicà gran nombre de notables articles històrichs, jurídichs y literaris, no oblidantse d' escriure, de quan en quan, alguna escayenta poesía.

La seva ferma cultura y grans conexements lo portaren als llochs més enlayrats de nombroses entitats intelectuals de la nostra terra: fóu president del Atenèu Barcelonès, de l' Academia de Jurisprudencia, de la Junta de Musèus, de l' Econòmica d' Amichs del País, de la Junta Provincial de Monuments y per últim de la nostra ACADEMIA DE BONES LLETRES, la qual regí ab gran zel del 23 de Desembre de 1911, en que fóu elegit, fins la seva mort: deventse als séus treballs constants y la seva bona voluntat invencible la cessió feta per l' Estat a la dita Corporació del edifici del carrer de Cassador, actualment en reparació y habilitació. En tots los càrrechs esmentats palesà mostres d' organisador y propulsor d' energíes morals y intelectuals, donant gran relléu a les dites corporacions.

S' havía format una biblioteca professional com potser no n' hi ha d' altra en la nostra terra, no sols del Dret de Catalunya, sinó del de mólts altres paissos d' Europa, de que 'n feya estudis comparatius. A més, era bibliòfil y adquirí la major part de la biblioteca de la familia Pinós y

Comes; del celebrat autor del *Viridarium artis notariatus*, imprès en 1704, axí com d'En Fontanella y d'En Jaume Cancer.

En la seva llarga vida professional exercí sempre ab gran noblesa y esperit enlayrat: no tingué per únich fí lo profit material directe. Ultra l'alta esperitualitat, hi presidía sempre la idea especulativa intelectual del estudi del nostre Dret Català y dintre d'ell lo cayre històrich, lo qual li donava una serie de conexements que palesaven sa gran erudició admirada per comprofessors y estranys. Lo séu bufet de jurisconsult era un dels més merescudament famosos de la nostra terra.

Una de les Belles Arts a la qual més afició sentía era la pintura: cercava pintures antigues que ab gran cura y paciencia restaurava ell meteix y fruía veritable alegría quan després de prolixes treballs, executats ab paciencia de frare benet, d'una tela abandonada ne sortía una pintura artística y aprofitable. Axí havía anat acumulant obgectes d'art, ceràmiques, tapissos, mobles ab los quals havía format lo séu petit musèu, embellint artísticament lo séu *home*. A Bagur havía reunit ultra'ls mólts obgectes d'art esmentats, restes de finestrals, columnes y altres peces d'esculptura artística, les quals volía aplicar a la restauració de la seva casa payral. Les aficions artístiques d'En Pella no's limitaven a lo dit; a més, era professional, car als estius, durant les vacances en Bagur, armat dels pinzells y la paleta, reproduhía diversos paysatges de la bella costera empordanesa.

Aquestes aficions seves y conexements artístichs lo portaren a la presidencia de la Junta de Musèus y de la comissió Provincial de Monuments. En aytals càrrechs y degut al séu talent, a sa bona voluntat y a sa activitat incansable, la organisació de la Exposició d'Art antich fóu un veritable èxit per a la nostra Catalunya.

En Pella, quan los afers jurídichs l'obligaven d'anar a Madrid, un cop complert lo deure professional, restava a la dita capital tot lo temps que li era possible, per visitar novament les obres d'art del Musèu y engolfarse en la Biblioteca nacional per completar sos treballs intelectuals.

En Pella, com he dit, era artista: sentía l'art en totes ses manifestacions. Quan prenía un llibre adhuch si era cien-

tífich per estudiarhi, començava admirant la enquadernació o 'l format; s' encantava devant la portada barroca o 'l gravat al boix; s' extasiava a la vista d' una lletra capital miniaturada y policromada; y tot estudiant lo capítol que l' interessava, comentava l' enlayrat pensament, admirava la elegancia de la frase, la bellesa del llenguatge en que era escrita. Fullejava un jorn un volum de les Decretals: en un dels paragrafs pertinents a la seva recerca, li cridà l' atenció la elegancia literaria del llatí, la bellesa de la frase: *Recessit de hanc lucem*. No volgué saborir *in pectore* tot sol aquella bellesa: cridà son fill pera que fruhís també ab ell tot çò que aquelles paraules sugerían a la seva ànima elevada. Què vos diré? No era l' home d' inteligencia fredament estudiosa, àridament científica que sols pensa y raciocina: era a més lo cor que sent, que batega, era 'l bibliòfil, lo pintor, lo poeta; en una paraula: lo savi, l' artista y l' erudit.

En la política del nostre país En Pella havía figurat en diverses ocasions. En sa joventut formà entre l'element jove catalanista militant, en aquella època de romanticisme històrich sentimental impulsíu y un poch difús com són los moviments sentimentals en lo començ de llur restauració. Més tart, acabada la guerra civil, y dins del moviment nacional català que havía pres forma més concreta en lo primer Congrés Catalanista organisat per En Valentí Almirall, fóu un dels qui redactaren y presentaren al rey N'Anfòs XII lo primer memorial d' agravis, en lo qual eran puntualisades les aspiracions d' allavors de Catalunya.

Després, en lo modern moviment catalanista de política d' activa intervenció, figurà entre los elements de la «Lliga Regionalista», essent elegit regidor del Ajuntament de la nostra ciutat, y durant la seva actuació de conceller fóu nomenat tinent d' alcalde. Anteriorment havía estat diputat per Gerona. Ara feya anys que s' era retirat en absolut de la vida política activa.

Durant la seva vida may havía dexat sos gustos y plahers del viure senzill y tranquil prop de la naturalesa: allà, en la casa payral de la vila de Bagur, era — segons ell deya — hont més sentía lo plaher de poder dedicarse als séus estudis, en la propria terra dels passats, en la tranqui-

litat de la *parva domus*, lluny del burgit de la ciutat populosa. Derrerament hi passava llargues temporades.

Era mólt apreciat en tota la comarca del Empordà y especialment en sa vila nadiua, hont era freqüentment consultat en totes les coses importants. Fóu elegit president honorari del Atenèu Empordanès format en la nostra ciutat; y en sa inauguració, lo 1.er de Janer de 1917, la Junta del dit Atenèu volgué que la senyera de la nova societat, formada per les barres catalanes ab lo cavall alat de la moneda emporitana, fós issada per En Pella.

En la tardor de 1918, En Pella fóu una de les primeres víctimes de la epidemia de grippe aleshores regnant en la nostra ciutat. Treballava jo una tarda en la biblioteca del Atenèu, quan vingué a trobarme son fill, Ramón Pella, ab qui m' uneix una fonda amistat. Companys y entussiastes devots de la nàutica, feya alguns díes que per la malaltía de son pare havíem sospès tota pràctica esportiva. M' explicà l' estat del séu pare y me pregà que jo, després d' examinarlo, li digués la meva opinió. Vaig exposar lo méu criteri sobre l' estat greu del malalt, no tant per l' estat general, sinó per la temença de complicacions cardíaques. Si de primer moment semblà que vingué un millorament, aquest fóu efímer y pochs díes després, voltat de la seva familia, En Pella dexà d' existir. *Recessit de hanc lucem.*

Sa mort fóu verament sentida, no sols en la nostra ciutat hont s' havía sabut captar tantes amistats y tantes simpatíes, y en especial en les corporacions de les quals havía format part y ocupat càrrechs més principals, sinó en tota Catalunya y entre la intelectualitat d' Espanya. Les lletres d' En Maura y de l' Hinojosa en ocasió de la seva mort y lo sincer condol de sos amichs y admiradors són lo millor elogi de la alta personalitat d' En Pella; sa perdua serà irreparable per a Catalunya.

La tant nombrosa com selecta producció literaria científica d' En Pella pot ésser dividida en dues agrupacions: la històrica y la jurídica. Una y altra, malgrat semblin completament deslligades, tenen un nexe comú; en ses produccions històriques descollen los estudis relacionats ab lo Dret de Catalunya y en los treballs jurídichs es estudiat de preferença llur caràcter històrich.

Las Cortes Catalanas (1876), *Lo Sometent* (1877) y *Los Fueros de Cataluña*, publicats en colaboració ab En J. Coroleu, són tres importants treballs que 's completen mutuament. Malgrat que en les «Corts Catalanes» se parli dels Furs de Catalunya y per tant del sometent, y vice-versa, cada un presenta la fesomía propria ben característica.

En *Las Cortes Catalanas* fà un estudi extens y complert de çò que foren les Corts en la nostra nació: formades primitivament per lliure elecció que feya 'l sobirà entre sos vassalls, constituhint allavors un cos purament consultíu, evolucionant després en temps de Jaume I ab la creació dels municipis lliures de la servitut feudal, y en lo regnat de Pere II ab la promulgació de la constitució *Una vegada lo any*, ab que los tres Braços de que eren formades les Corts segueren per dret propri, fins quan en completa decadencia, durant la monarquía de la casa d' Austria, foren abolides ab la cayguda de Catalunya. Fà un estudi comparatíu de çò que foren les Corts a Castella, França y Anglaterra, y 'n deduheix que la nostra terra era la capdevantera de la vera llibertat nacional, adquirida no per la força de les armes, sinó per pacte ab lo príncep sobirà; mentre que en les dites altres nacions aparegué mólt més tart, en forma mólt limitada y tingué d' ésser conquerida per la lluyta del poble contra la realesa. Aquesta obra d' En Pella es mólt important, per tal com dóna un conexement complert y sintètich de la nostra institució nacional. Fora de la dita obra, sols existexen los registres originals dels processos de Corts y llur publicació per la Academia de la Historia, facilitant l' estudi y conexement dels nostres antichs Parlaments a aquells qui no poden disposar dels originals en los nostres arxius.

En *Los Fueros de Cataluña* en general y *Lo Sometent* en particular, En Pella posa de relléu que les nostres constitucions, usos, llibertats y costums, que com es estat dit no foren obtingudes pêl poder de les armes, sinó que eren paccionades entre lo sobirà y sos sotsmesos, obligaven abdues parts en cas de transgressió o incumpliment, deduint ab rahó que a Catalunya no havía regit may ni tenía sentit jurídich l' aforisme romà: *Quidquid principi placet legis habet vigorem*. Axí tenían rahó nostres sobirans quan adreçantse

a les Corts deyen que Catalunya era lo poble més verament lliure de la terra.

Interessantíssimes són les conferencies que En Pella donà a la Federació Escolar en l' any 1904, y publicades en un volum baix lo títol: *Llibertats y antich govern de Catalunya.* Constituexen un compendi de la Historia del Dret polítich de la nostra terra, que en forma narrativa y en conversa amena desenrotlla magistralment los temes de les publicacions abans esmentades. Mostra com les paraules Principat ab que era coneguda nostra Nació y Príncep, son sobirà, no 's referexen al títol nobiliari, sinó en sentit de sobiranía, o sía lo nervi, la força de la nacionalitat. Principat es la primera dignitat y autoritat o govern entre 'ls que de dret són lliures, mentre que regne es la potencia d' un govern sobre gent subgecta. Ab les dites conferencies En Pella féu una obra pedagògica y patriòtica meritíssima, car donà publicitat a una serie de conexements que d' altra manera no seríen assequibles als qui, no possehint un capdal previ de conexements, no poden estudiar en arxius y biblioteques los varis elements dispersos y heterogenis que inclouen tals qüestions jurídich-històriques.

Un dels conceptes que En Pella té més interès en fer ressaltar en les seves obres històriques es l' amor del esperit català a la llibertat nacional, vinculada en ses lleys, usatges y costums, y lo zel ab que la servava, manifestant com los nostres prínceps compartíen aquest esperit, especialment en los dos reys més grans: Jaume I y Pere II, que foren los qui donaren més llibertat a la nostra terra.

Del primer ne féu un estudi acabadíssim en son treball *Jaume I y lo Concell de Cent,* en ocasió del primer Congrés d' Historia d' Aragó, celebrat en aquesta ciutat l' any 1908.

Barcelona conservava tot son caràcter romà quan lo dit rey vingué a redressar la organisació municipal, convertintla d' una curia ab *Consules Barchinonenses,* duumvirs o quatrumvirs, en un Concell no sols dels magnats o nobles, sinó dels prohoms, los majors y 'ls menestrals, los hòmens honrats. Mostra la diferencia d' aytal organisació ab la de les ciutats del Nort d' Europa. París meteix era una mesquina agrupació de nauxers o barquers del Sena, ab llur prevost, qui eren simplement encarregats de la endressa dels

carrers, forns y botigues de la ciutat: en tot lo demés dominava lo poder feudal com en qualsevol castell d'un recó de montanya. La llibertat municipal era del mitgdía de la Europa, era llatina: Catalunya, la Provença, lo Llengadoch y les ciutats d'Italia. Corroborant sa afirmació de l'amor dels catalans a la llibertat, que lo municipi de Barcelona fóu lo derrer de caure de tota la Europa (exceptuats alguns municipis alemanys), y fóu precís, per enderrocarlo, tot lo poder militar potentíssim de la França absolutista unit ab lo d'Espanya.

La *Historia del Ampurdán* es un estudi mólt extens y complert, quasi definitíu de la regió d'hont En Pella era nadíu. Començat ja de jovenet, d'estudiant, com es estat dit, dedicava les seves vacances passades a Bagur a recórrer la comarca ab pacients investigacions per a obtenir datos per la seva obra en projecte. Després fóu continuada y completada en edat més avençada y escrita baix la norma dels moderns procediments de la crítica basada en la prova documental; sense ometre, no obstant, una serie de corrandes, tradicions, histories populars, conservant sempre, emperò, llur caràcter de tals. A més, la dita obra es ilustrada ab gran colecció de gravats procedents de fotografíes, copies y dibuxos, originals mólts d'ells del propri autor.

Una de les èpoques de la Historia de Catalunya que En Pella ha estudiada ab preferença es la dels últims temps de la casa d'Austria y dels primers de la casa de Borbó, dels quals ne són bella mostra los quadres històrichs *Catalunya francesa*, premiats en los Jochs Florals de 1876, y la *Biografía de Joseph de Margarit virrey de Catalunya*, publicat en Certamen literari de Gerona, 1875.

D'ell ne deduheix que'l sentiment relligiós en Catalunya era fort exaltat en la dita època, per la influencia que les idees luteranes, ben exteses en lo mitg-jorn de la França, anaven guanyant mólts adeptes entre la noblesa y les viles de Çatalunya, no precisament tal volta per convenciment relligiós, sinó més aviat com protesta contra la política centralista que encarnava lo partit relligiós catòlich. Y sorgí allavors la aristocracia eclesiàstica que s'oposà a la noblesa senyorial, exaltant les creencies relligioses, ajudades per les ordres dites mendicants, les quals, no possehint bens mate-

rials, feyen una activa propaganda contra les dites riqueses entre les classes populars més humils, excitant la lluyta social dels remenses contra 'ls senyors. Y axís, mentres les ciutats eran lliberals o de tendencies luteranes, l' element relligiós o catòlich residía en la montanya. Consemblantment com fóu en lo segle XIX, durant la guerra dita de la Independencia y durant la guerra civil, en que 'l partit carlista qui s' abrogava la representació del sentiment relligiós, combatía contra l' element lliberal resident en les ciutats. Y afirma que la guerra de Catalunya contra Felip IV y a favor de Carles d' Austria, fóu promoguda, més que per patriotisme, pel sentiment relligiós que exaltava lo braç eclesiàstich.

En aquell temps en que la influencia de França en Catalunya fóu tan intensa, fà resaltar la figura d' En Joseph de Margarit y de Biure, nat a l' Empordà en 1602, de la familia que tants personatges havía donat a la historia del nostre país. Nos presenta En Margarit com lo varó constant, exemple d' home qui del amor a Catalunya ne féu un culte; com militar sos fets gloriosos són lo millor testimoni y com polítich son talent destruhí aquella conspiració vergonyosa dins de la nostra propria ciutat per a ésser entregada als castellans. Home de cultura, era gran amich del sabi historiador Pere Marca, qui després fóu arquebisbe de París. Com En Margarit no morí en una batalla, son nom fóu voltat per la calumnia; y quan la mort de Lluís XIII, seguida de prop de la del cardenal Richelieu, modificà fondament la política de França dexant Catalunya abandonada a ses propries forçes, En Margarit tingué d' emigrar a Perpinyà, per tal com lo rey Felip perdonava tothom exceptuats uns quants, entre ells En Margarit, qui havía estat l' ànima de la resistencia de Catalunya contra 'l rey castellà. Morí en la dita vila en 1685, als 83 anys d' edat.

No 's limità la labor d' En Pella als treballs de caràcter purament històrich; altres de caràcter social també foren estudiats per ell. En *Periodisme. Estudis històrichs del de Catalunya,* fà remarcar la manca, en la nostra nació catalana, d' aquests estudis en comparació d' altres paisos. Mostra com lo periodisme en la nostra terra, per tal com ha parlat en sa quasi totalitat en llengua forastera, no ha pogut asso-

lir may la unció evangèlica que podía arribar al cor del poble. Son interessant estudi acaba ab un catàlech dels periòdichs impresos y publicats a Catalunya del any 1625 ençà. La dita monografía omple lo buyt que existía en la nostra intelectualitat a Catalunya.

En *La Crisis del Catalanisme,* manifesta que en la vida tant privada com pública dels catalans d' avuy, hi ha un moviment patriòtich extens, de mólts cayres y fesomíes perque porta lo llevat de mil idees diferentes, aplegades durant la llarga decadencia de Catalunya y encara no ben triades y garbellades. Fà veure lo perill que enclòu la manca de fixetat de les relacions entre Catalunya y l' Estat espanyol. Existint un sol nexe entre tots los divers matissos, que es la autonomía, la característica d' aquesta serà lo republicanisme, car les coses cauen del costat hont hi ha major pes. D' altra part, los elements que formen lo nacionalisme històrich tradicional, consideren la relligió y la tradició catalanes com factors dels més importants de la nacionalitat. En Pella creu que si en comptes de barrejarse uns ab los altres, ab lo qual no sumen elements, se tinguessin cada hú dins la cohessió propria de cada agrupament, ne guanyaría la pau pública, acabaría la antítesi pertorbadora y desaparexería aquest catalanisme neutre y 'l personalisme detestable, causa de la poca eficacitat del sentiment catalanista que existeix en la quasi totalitat del nostre poble.

Des de la presidencia del Atenèu Barcelonès, en la obertura del curs de 1893-94, En Pella llegí son discurs, meritíssim treball de gran oportunitat ja allavors, titolat *La Crisis Social. Filosofía de la historia contemporánea.* Ab gran erudició diserta sobre la crisis econòmica-social, mostrant com la economía política, ciencia qui pretengué explicarho tot, es la que ha ocasionat major desencant. Los medis mecànichs moderns, centuplicant la força del capital condensada en grans masses per medi de les societats anònimes, ha copsat la societat industrial y, trobant abolits los gremis y altres institucions antigues que hagueren dominat y dirigit les noves forces, ha portat la *ingens multitudo* a idees y procediments que may foren arribades en la nostra societat catalana. Fà veure com en lo nostre país lo problema polítich complica y exacerba lo problema econòmich-social per

la manca d' organismes que sien reflexe fidel, conexedor y compenetrat ab l' esperít del nostre país. Sols com un gran problema de filosofía de la historia cal tractar la crisi econòmich-social si volèm cercar la llum y la justicia qui ha de portar la pau.

En Pella escrigué, ademés, nombrosíssims articles sobre art, geografía, historia y poesíes, publicats en diferentes revistes, lo treball de recopilació dels quals sería mólt convenient fer, per major enaltiment de les lletres catalanes.

Com jurista la personalitat d' En Pella es precisament ben característica y definida.

Del conjunt de les seves obres de Dret ne surt un sentit pràctich ben català, d' adaptació de les especulacions jurídiques a la realitat. Són les seves obres fruyt de la necessitat de resoldre los problemes de Dret que la realitat imposa. May aparexen les obres d' En Pella com la recerca isolada d' un erudit sense actualitat ni oportunitat pràctiques.

Axí, per exemple, en *Estudios prácticos de derecho catalán. Tratado de las relaciones y servidumbres entre las fincas,* tracta de les servituts legals a Catalunya, comentant especialment les clàssiques ordinacions dites de Sancta-Cilia, que són la font del Dret català en dita materia. La dita obra d' En Pella fóu oportuníssima. Per l' estat tan embullat en que 's trobava dita materia mancada d' un comentari seriament científich y modern, y per la exposició senzilla y pràctica, fóu ràpidament exhaurida y avuy se troba en mans de tots los advocats, arquitectes y mestres d' obres de la nostra terra.

Lo meteix podem dir respecte la obra *Las patentes de invención.* Abans d' En Pella ningú havía tractat a Espanya la moderníssima llegislació dita industrial. Fóu un orientador en aquestes materies de la proprietat industrial; y la vigent lley que regula aquesta proprietat fóu en mólts punts inspirada en les seves teoríes, arribant fins a redactarne alguns articles a prechs de la Comissió codificadora. Tots los inventors de Catalunya y d' Espanya conexen y utilisen la obra d' En Pella.

Mes En Pella portava un anhel de mólt temps concebut y que durant lo curs de la seva llarga carrera d' advocat, que exercí quaranta anys, anà madurant y preparant. Aquest

era la publicació d' una obra que fos en los moments presents lo *Corpus* del dret de Catalunya. Després de la publicació del Còdich civil en 1889, l' estat del Dret català era la confusió crexent per les continuades invasions del Còdich en lo nostre Dret que intencionadament establía lo Tribunal Suprem. Axò feya absolutament imprescindible la publicació d' un Còdich de Dret català com apèndix al Còdich civil d' Espanya; o una definició d' un Còdich del Dret català com apèndix al Còdich espanyol; o una definició y separació d' un y altre dret en çò que respectivament regeix a Catalunya mitjançant la publicació d' una obra. De l' any 1889, ningú ho havía intentat: sols coincidint ab En Pella, En Brocà, son excelent company y amich, ne començà la publicació. La obra d' En Pella constitueix avuy l' únich tractat complert de Dret català vigent. Sa forma de constant comparació ab lo Còdich civil la fà més útil y comprensible que si fos escrita ab pla independent del seguit en lo meteix Còdich civil.

Dins del Dret català, y especialment en aquesta obra, es, donchs, hont se defineix la personalitat d' En Pella, no sols com recercador de datos y comentador de textes, sinó que sab fer ressortir teoríes personals y propries. Especialment se distingeix com defensor d' un cert Dret català indígena, d' origen gòtich, que té existencia ben independent de la invasió romanista. Mólts jurisconsults de Catalunya, quasi tots—podem dir—, del renaxement fins ara s' esforçaven en demostrarho tot y en definirho tot per lo dret romà; y a voltes, enfront d' institucions típiques de Catalunya que portaven altre origen, no sabíen com explicarles. En Pella, ab sos pregons conexements d' historia del Dret—d' ell deya lo gran mestre Hinojosa que era l' home qui actualment sabía més historia del Dret a Espanya—, portà un criteri propri en los comentaris del Dret català, y axí com altres juristes moderns de la nostra terra no passen ultra de l' estudi dels comentaristes catalans, En Pella estudia y comenta los mestres dels juristes catalans: es a dir, estudia la cultura del Dret a Europa en lo Renaxement. Si 's comparen les cites d' En Pella ab les dels altres juristes moderns de la nostra terra, sols ell senyala y precisa los juristes venecians, lombards, sicilians, alemanys, holandesos y francesos.

S' es passat poch temps encara pera que la obra d' En Pella sía coneguda y apreciada en tot son just valor. Avuy es demunt la taula de tots los advocats y notaris de Catalunya per a guiarlos en lo cas pràctich del treball professional de cada día. En temps venidor se veurà y se cercarà en dita obra, tant com la resolució immediata del cas jurídich, la orientació en l' estudi de les institucions del nostre dret gloriós.

Lo *Código Civil de Catalunya* es, donchs, la obra derrera y la més important y trascendental de totes les que produhí En Pella, en la qual la seva personalitat se defineix completament y distinta, no sols com recercador y comentarista, sinó com creador de teoríes personals propries. Ella sola es suficient per a que 'ls catalans recordin son nom. Es una obra que per la seva materia, pêl moment en que apareix y per ésser única, representa un fet de trascendencia social per a Catalunya; no es solament un llibre més o menys erudit, ni més o menys voluminós: es una obra que influirà d' una manera precisa y certa en lo Dret de Catalunya.

De pochs catalans podem dir que hajen tingut un patriotisme tan fecond per a Catalunya com d' En Pella. La seva obra no es certament la que entussiasma y arrocega les masses populars, emperò, com hem dit, es més sòlida per a la patria. Quanta y quanta agitació política estèril de la nostra terra no equival en fruyt a la obra d' En Pella. La posteritat serà la qui judicarà verament la obra intelectual, la obra magna y sòlida de veritable patriotisme d' En Pella per a Catalunya.

DANIEL GIRONA Y LLAGOSTERA

En Guillèm M.ª de Brocà y de Montagut

(21 abril 1850 - 23 octubre 1918)

Per deferent comanda dels meus benevolents companys, me toca a mí (el més jove y gayrebé 'l més recent dels acadèmichs) parlar avuy aquí d' un anyorat membre de la nostra Corporació, figura prestigiosa de l' escola jurídica catalana: En Guillèm María de Brocà y de Montagut. Altres millor que jo podríen fer d' ell una completa biografía, evocanthi recorts d' antich companyonatge, recontant anècdotes de la època anterior a la de la meva directa conexença, publicant detalls y aspectes íntims de la personalitat del preclar acadèmich. Vàlgam l' amistat ab que en els seus derrers anys me va honorar, per justificació d' haver acceptat el compromís de venir a exposar algunes notes sobre la seva familia, la seva vida y les seves obres més principals.

La familia d' En Guillèm M.ª de Brocà era originaria del poble de Sant Martí de Brocà, vora Bagà. Les noticies segures que tenim d' ella remunten a les derreríes del segle XVI, època en la qual visqueren En Perot de Brocà y sa muller Caterina. Dels diversos fills d' aquest matrimoni, el tercer fou En Pere, nat a Bagà en 1602 (18 març). Sabèm d' ell que en 1631 (29 novembre), essent coadjutor del Mestre Racional de Catalunya, va obtenir del rey Felip IV privilegi de ciutadà honrat de Barcelona (1); que en 1639 (12 janer), residint a la Sèu d' Urgell, va casarse ab Estefanía Mir, viuda de Terós. Son fill Pere, nat a la Sèu en 1641 (5 juliol), abans de l' edat de trenta anys va passar a Reus per exercirhi la notaría; allí va casarse, en 1672, ab Serafina Ginebreda, y en 1679 ab María Canals. El sisè fill del segón matrimoni se digué Salvador (nat el 6 d' agost de 1693); aquest, que va ser apotecari, se casà en 1745 ab Agna María de Salas y de Simó; tingué, al menys, dos fills: Joseph y Salvador (o Pau-Salvador), y morí 'l 5 de maig de 1756. En Salvador de Bofarull y Salas (nat a Reus el 5 de setembre

(1) Arxiu de la Corona d' Aragó, Registre 44 del Consell d' Aragó.

de 1749, mort el 4 de janer de 1806), fou doctor en Lleys y de son matrimoni ab Paula Jové y Mor (d' Artesa de Segre), celebrat en 1776, foren fruyt En Joseph y Na Antonia (2). En Joseph de Brocà (nat el 27 de juny de 1777, mort el 9 de juny de 1843), fou també doctor en Dret, en 1811 tingué 'l càrrech de batlle reyal y jutge ordinari de Reus, y per la seva adhesió a Ferràn VII vegé destruides per l' exèrcit napoleònich les seves proprietats. Ell, talment com els seus immediats avantpassats, se distingí per contribuir a diverses obres y millores urbanes de Reus, població en la qual varen establir llur casa payral al carrer de Monterols. En Joseph de Brocà s' havía casat en 1806 ab Mateua de Bofarull y Mascaró (germana del eminent arxiver y erudit D. Pròsper); fill d' ells fou En Salvador de Brocà (nat a Reus el 7 de febrer de 1807, mort a Barcelona en 27 de febrer de 1879), el qual, en 1833, obtingué a l' Universitat d' Osca 'ls títols de Llicenciat en Lleys y d' Advocat dels Reyals Consells, en 1838 y 1843 fou elegit Alcalde de Reus, y en 1844 fou nomenat jutge de primera instancia de la matexa població, distingintse per la seva activitat y competencia en l' exercici del càrrech. De Reus hagué de passar a Gerona en 1851, quan s' establiren les incompatibilitats, y després anà a Tarragona. Ascendit a Magistrat d' Albacete en 1854, dos anys després fou destinat a Mallorca, hont va romandre (renunciant ascensos per a no tenirsen d' anar) fins a 1864. Llavors obtinguda la cessantía que havía solicitat (subseguida tres anys més tart de la jubilació) va instalarse a Barcelona (3). S' havía casat en 1843 (12 de febrer) ab Marina de Montagut y Domingo (filla d' En Joseph Montagut y Pedret, prestigiós advocat de Reus). Dels dos fills varons que tingueren, En Guillèm y En Fèlix (ultra diverses filles), el primer, nat a Reus el 21 d' abril de 1850, es aquell de qui ara honorèm la memoria.

Els estudis de batxillerat els va cursar el senyor Brocà a Mallorca, ab especial aprofitament en el llatí (4), la retò-

---

(2) Aquesta, que 's va casar ab En Francisco de Bofarull y Mascaró (germà d' En Pròsper), fou mare de N' Antoni de Bofarull, autor de la *Historia crítica civil y eclesiástica del Principado de Cataluña.*

(3) Li foren concedits també diversos títols honorífichs: Secretari de S. M., Cavaller de Carles III y Cavaller de la Ordre pontificia de Sant Silvestre.

(4) Mentres estudiava llatí 'l senyor Brocà va escriure en aquesta llengua una

rica y la historia. La jubilació del seu pare va coincidir ab el començament dels estudis de Lleys, els quals va cursar brillantment y ràpidament a l' Universitat de Barcelona (5). El 8 de juny de 1869 rebía 'l grau de Batxiller en Dret civil y canònich (ab nota de sobressalient), y 'l 25 del mateix mes y any el de la secció del administratiu; el 17 de setembre immediat obtenía 'l títol de Llicenciat en Dret (secció del civil y canònich), que 'l facultava per exercir d' advocat, y al cap de pochs díes (el 25) li foren aprovats els exercicis per al grau de Doctor en Dret (secció del civil y canònich), del qual rebé l' investidura 'l 6 de febrer de 1870, essent apadrinat pêl catedràtich En Manuel Duràn y Bas.

Bentost s' incorporà En Brocà al Colegi d' Advocats (30 maig 1870), havía ingressat ja a l' Academia de Jurisprudencia y Llegislació de Barcelona (19 janer). Entrava llavors totjust als vint anys. Be podríem dir que, influit per la més pròxima tradició familiar, axís de la banda paterna com de la materna, gayrebé havía nascut jurista. Y es indubtable que 'l seu esperit jurídich devía anarse formant y desenrotllant de bon entuvi al costat de son pare. Jurista de cap a peus va restar per tota la seva vida.

La seva afició a l' erudició històrica y a la bibliografía va convergir sempre cap als problemes del nostre Dret, la evolució de les institucions del qual va interessar sempre la seva atenció. Aquesta tendencia d' En Brocà a la recerca històrica no era tampoch deslligada d' una certa influencia de familia, estant estretament emparentat ab els Bofarull.

Però En Brocà no fou tan sols un estudiós y un erudit,

---

carta al seu avi matern, contestantli aquest ab la següent: «Josephus Montagut et Pedret Guillelmo de Brocà et Montagut nepoti suo. Salutem plurimam dicat. Epístola quam a te libenter accepi, licet prima, seu potins unica, quae de tuo calamo procidit, est vere digna meae congratulatione: nunquam enim vidi similem processisse de mente Gramatici vix attingentis impubertatem, et pene medio anno decuro post ceptam Gramaticam latinam. Ego hanc Catedram egressus non sum usque ad annum aetatis meae undecimum completum nec ita celeriter in ea profeci, ut tam mature simile obsequium Parentibus meis prestare potuissem, quale tu obtulisti mihi. Nunc autem oportet studio constanter vacare, ut in juventute sis Patriae decus, et ornamentum: et baculum, et gloria parentum in sua senectute. Tandem rogo te ut mente firmiter teneas veram Sapientiam esse Timorem Dei. Dat. Reus 16 februari anno Domini 1860. Josephus Montagut et Pedret».

(5) Des de llavors, per tota sa vida, va habitar la casa ns. 41 y 43 del carrer de la Canuda, a la nostra ciutat.

sino que va dedicarse a l' ensemps y de bon entuvi a la pràctica de la carrera, y ho feu sentint l' exercici de la professió d' advocat (en la qual va arrivar a tenir tan gran relleu) més com a funció d' equànim assessor dels seus clients que no pas com ofici d' actiu patrocinador de plets y de qüestions; per axò diverses families de la societat barcelonina y diferents entitats mercantils y cases de crèdit de la nostra plaça 'l tingueren com a consultor constant en llurs afers.

El Professorat el va temptar en els seus primers anys de carrera. Sols a prechs de son pare va desistir de firmar oposicions a la càtedra de Dret romà d' Oviedo, en 1875. Per aquella època va formar part de diversos tribunals a la nostra Universitat.

Des de la seva jovenesa s' havía distingit En Brocà com a publicista jurídich. En 1875, quan comptava totjust vintinch anys, va publicar la primera edició del *Manual de Formularios ajustados a la ley de Enjuiciamiento civil,* obra que per la seva utilitat pràctica va tenir un gran èxit editorial, va acreditar ja la pericia de l' autor com a advocat y va popularisar el seu nom entre 'ls professionals. Aquest *Manual* fou reeditat diverses vegades, adaptantlo a la nova lley processal.

Però la obra que li va reportar una justa nomenada com a jurisconsult fou el llibre de les *Instituciones de Derecho civil catalán vigente,* escrit en colaboració ab En Joan Amell y Llopis, la primera edició del qual, en un sol volum, aparegué l' any 1880. Aquesta obra, malgrat que la seva finalitat principal fos de caràcter pràctich, té un veritable mèrit científich, per la manera ampla y sistemàtica com hi són exposats els principis fonamentals del nostre dret civil y per la llarga y ben orientada ressenya històrica que l' encapsala. Una segona edició d' aquesta obra en dos volums va ésser publicada, ab adicions y correccions, per En Brocà l' any 1886, havent mort ja 'l seu colaborador.

Fixantme especialment en la part històrica d' aquest llibre, diré qu' en ella estableix En Brocà sis èpoques principals en la formació y evolució del dret civil català: La 1.ª comprèn les dominacions romana y visigòtica. La 2.ª des del començament de la Reconquesta fins als Usatges. La 3.ª fins a la mort del rey Pere 'l Catòlich. La 4.ª des de la na-

xença de les Corts catalanes, en el començ del regnat de Jaume I, fins a la fixació del Dret català per la constitució de les Corts de Barcelona l' any 1599 (en temps de Felip II). La 5.ª fins al Decret de Nova Planta; y la 6.ª fins als nostres díes. Aquesta divisió, al meu entendre, tenía 'l defecte de compendre en una sola època, la 4.ª, tot un llarch període de temps en el qual s' inclohíen dos moments tant distints com el de la crexença y apogeu de la nostra vida nacional y el d' una bona part de la seva decadencia; cosa que hauría pogut evitarse ab una divisoria coincident ab la primera compilació de les constitucions en el regnat de Ferràn I.

La major part de les monografíes, discursos, articles y notes bibliogràfiques d' En Brocà, estàn relacionades ab la seva actuació dins de les principals corporacions y organismes culturals de la nostra ciutat de que ell formà part.

Elegit en 1886 membre de la nostra Academia de Bones Lletres (de la qual n' era ja honorari des de 27 març 1883), va ingressarhi l' any 1890, versant el seu discurs sobre la *Significació de Jaume I el Conqueridor*. ¿Qué vos he de dir d' aquest treball, ni de la labor d' En Brocà dins l' Academia, si alguns de vosaltres la podeu apreciar millor que jo perque 'n vareu ésser testimonis? Recordaré tan sols que 'ls seus interessants articles sobre *Un antiguo libro provenzal: Lo Codi*, sobre *Un códice del libro del Consulado de Mar*, foren publicats en el Botlletí de l'Academia; y qu' en aquest també hi imprimí la traducció catalana del formós treball del gran historiador jurídich y amich particular d' En Brocà, Eduart de Hinojosa, estudiant *La recepció del Dret romà a Catalunya*.

De l' Academia de Jurisprudencia y Llegislació en fou ja secretari en els dos cursos del 1876 a 77 y del 1877 a 78. Anys després en fou elegit president per al curs de 1899 a 1900 y reelegit per al de 1900 a 1901. En el primer any de la seva presidencia va fer un discurs que versava sobre la *Investigación de la paternidad natural;* en el segón any va llegir una dissertació respecte 'ls *Autores catalanes que antes de la destrucción de la autonomía jurídico-política de Cataluña se ocuparon del Derecho penal*.

En Brocà va formar també part de la Comissió oficial encarregada de codificar el Dret civil de Catalunya, de la

qual va ésser nomenat president a la mort d'En Romaní y Puigdengolas. Llavors, derrera d'un período d'aletargament de la comissió, En Brocà va promoure noves reunions y va infundir una certa activitat en alguns dels individuus d'aquella; obtenintne com a resultat els projectes d'Apèndix d'En Joan J. Permanyer d'una banda y dels senyors Almeda y Trias y Domenech d'altra part, pero no tenint la fortuna d'arribar a produhir una concordancia d'opinions.

Quan en 1907 la Excma. Diputació de Barcelona, per iniciativa del seu ilustre president, l'inoblidable Prat de la Riba, va crear l'Institut d'Estudis Catalans, ab la missió d'investigar y publicar treballs de caràcter històrich, literari y jurídich, En Brocà fou una de les vuyt persones nomenades com a membres fundadors. Permeteu que recordi ara que altres dos d'aquests foren l'home exquisit y eminent publicista En Miquel dels Sants Oliver y 'l gran erudit a qui avuy honorèm també, En Joaquim Miret y Sans, ab el qual En Brocà tingué estreta amistat.

En els *Anuaris* de l'Institut d'Estudis Catalans hi va publicar En Brocà diverses monografíes y transcripcions d'antichs textes jurídichs, essent de remarcar sobre tot els treballs que tracten de les costums jurídiques a la ratlla d'Aragó, els que versen sobre 'ls antichs juristes y jurisconsults catalans y 'l dedicat als Usatges de Barcelona. Ademés són d'En Brocà diverses notes biogràfiques y bibliogràfiques de la crònica jurídica de cada *Anuari*. En aquests treballs En Brocà, abandonant l'antiga costum de les publicacions seves anteriors, emprà sempre 'l nostre idioma.

També en català va publicar l'any 1909, en la *Revista Jurídica de Catalunya*, una interessant *Taula de les stampacions de les Constitucions y altres drets de Catalunya y de les costums y ordinacions de sos diversos paratges*, treball que fou completat en altres nombres de la matexa revista per En Moliné y Brasés y per En J. Pella y Forgas, altre dels homes ilustres homenatjats avuy. Fou aquest treball d'En Brocà preparatori d'una encertada iniciativa que realisà quan va ésser Degà del Colegi d'Advocats entre 'ls anys 1911 a 1915. Llavors creà dins la Biblioteca d'aquella entitat (a la qual va donar gran impuls y a la que va dexar, al morir, la principal part dels seus llibres) una secció especial

de Biblioteca jurídica catalana, nutrintla ab coleccions interessants d'alegats y sentencies de la Reyal Audiencia, de manuscrits y documents jurídichs, adquirits durant el seu deganat y completant la serie d'obres impreses dels antichs jurisconsults catalans que ja possehía 'l Colegi.

Fruyt de la llarga experiencia jurídica d'En Brocà, dels seus incessants estudis y de la serie de recerques històriques y bibliogràfiques que havía anat practicant ab gran delit, fou la redacció de la seva derrera y magna obra: *Historia del Derecho de Cataluña, civil y Exposición de las instituciones del Derecho civil del mismo territorio*, de la qual el primer volum (de més de 880 planes) va ésser publicat el mateix any 1918 en que havía de morir l'autor, y 'l segón ha restat encara inèdit. La part d'exposició històrica ompla les 542 planes del començament del primer volum; en ella segueix aproximadament la matexa divisió d'èpoques de l'antiga obra publicada ab l'Amell, afegintn' hi una de nova: la que arrenca des del Còdich civil espanyol. Però l'erudició històrich-jurídica d'En Brocà 's desborda magníficament en aquest seu llibre semi-pòstum; la literatura estrangera de més valua hi es aciensadament aprofitada, les diverses monografíes del propri autor (entre les quals sobre tot la dels Usatges) s'hi troben refoses, les indicacions bibliogràfiques hi són abundants y fetes ab molta cura.

No caldría pas presentarvos una semblança física d'En Brocà, perque tots la recordeu encara la seva figura dels seus últims anys. D'alçada més que regular, magre de cos y erguit, coxejant una mica al caminar, el cap proporcionat, ab front obert y cara oval, els ulls negres, brillants, però una mica aclucats com per fatiga, el nas ben conformat y un bigoti grisench amagant lleugerament un cert somriure violent dels llavis. Tots recordeu també probablement les notes sobressortints del seu carácter. El seu tracte senzill y franch, el seu temperament impulsiu, per efecte del qual no foren en ell escassos certs cops de gènit, subseguits sempre d'una lleal satisfacció que anava a donar espontàneament a la persona que pogués haver resultat molestada per la seva momentània impetuositat, essent axò una proba patent de la seva absoluta sinceritat y de la noblesa dels seus sentiments. Era una mica reservat, però entre 'ls seus amichs, en l'inti-

mitat, mostrava com no li desplavía pas la broma ni estava exempt de bon humor. No era vanidós, ni acceptà càrrechs als quals no pogués consagrar adequadament la seva activitat, ni tingué afany de figurar en la política activa. Estava, axò sí, satisfet de la tradició nobiliaria de la seva familia, y fou sempre un català aymant de la seva patria. Ultra la seva activitat professional y 'l seu entussiasme per l' estudi de les institucions del nostre dret vigent y per la recerca de la nostra historia jurídica, fou En Brocà aficionat a l' agricultura y amich d' excursions y de grans viatges. De la seva finca de Riudecanyes, hont passava temporades d' estiu, n' era curós com un bon patrici rural y procurava aplicar en ella 'ls progressos moderns. En els seus viatges corregué per diversos paisos d' Europa, arribant fins a l' Escandinavia. A més a més, essent un enamorat fervent de l' illa de Mallorca, hi feya freqüents anades y la conexía ab tot detall.

Un altre aspecte de la personalitat d' En Guillèm M.ª de Brocà fou encara un especial interès que sentí per les qüestions de criminología. Més d' una vegada se l' havía trobat pêls asils y reformatoris de la nostra ciutat estudiant els casos dels noys delinqüents. Però En Brocà, home de molt cor y bon cristià, no podía entretenirs' hi fredament, sino que tant a n' aquests xicots com a altra gent humil, ab la qual tractava ab tota senzillesa, els donava 'ls seus consells assenyats y sovint els ajudava ab almoynes materials que distribuía sense fer forrolla; y més d' una vegada va arribar a recollir personalment noys que vegé abandonats pêl carrer y 'ls va portar a algún colegi internat, curant de la pensió y visitantlos sovint ab un afecte paternal.

Al morir En Guillèm M.ª de Brocà a la seva finca de Riudecanyes el día 23 d' octubre de 1918, va desaparèxer de la nostra terra un home savi y un home humil, que dexant en aquest món una fama honorable, haurà rebut en l' altra vida 'l premi degut a les seves bones obres.

J. VALLS TABERNER

En Frederich Rahola

(1858-1919)

El nom d'En Frederich Rahola evocarà una de les figures més curioses en l'Historia del modern renaxement de Catalunya. Economista, jurisconsult, historiador, periodista, polítich, propagandista y viatger infatigable, home de lletres y assagista, poeta per temperament y habitut, no hi ha commoció política, social, intelectual o patriòtica a Catalunya referent als vint anys derrers del segle XIX y tot el que corre del present segle, que no porti adscrit el nom del bon patrici fill de Cadaqués.

El renaxement d'un poble porta aparellada l'aparició d'un estol d'homes d'acció múltiple, que són els veritables conductors en los primers y més crítichs moments. Estudiant, però, d'aprop la psicología dels prohoms del renaxement català, un hom adquireix la convicció de que la multiplicitat de la seva tasca era filla més que d'una disposició espiritual innata, d'exigencies ineludibles del moment. A alguns, la corrent fatal dels acontexements els ha dexat al marge; altres, per diverses rahons que no interessa escatir, s'han retret voluntariament. Adhuch els supervivents qui actuen, resten gayrebé absorbits per les funcions un xich prosayques de l'administració y de la tècnica cultural. Ha aparegut el polítich professional. En Maragall ja no's doldría de que'l poeta hagués d'actuar com a polítich y barrejarse tots els díes ab la cosa pública. L'erudit, l'home de ciencia y el professor poden donarse totalment a les recerques y meditacions o a la formació del nostre jovent estudiós.

El cas d'En Rahola es únich. Viu fins que'ns dexa per sempre en una perpetua primavera d'ideals, sense'l més petit entelament del desengany, sense fatiga per causa de les ocupacions o de la edat. El fenomen no dexa d'ésser curiós, y hi ha que cercar l'explicació en les singularíssimes condicions de la psicología d'En Rahola, excepció y conformació a la vegada del caràcter català.

Contrasta a primera vista aquella clàssica simpatía d' En Rahola, el seu senyoríu natural y graciós, aquell poder irresistible d' atracció a través d' aquells ulls fits, purs y serens com un mar encalmat y sense fons, ab els trets més dominants del caràcter català: viril y enèrgich, apassionat fins a la violencia, no certament rectilini com l' aragonès, però si cantellut, susceptible a la més petita ferida de l' amor propri, inflexible per causa d' una sana però rudimentaria franquesa, quan no està dominat per una severa educació social o una llarga experiencia política.

La figura d' En Rahola desconcerta a primera vista, y sembla exòtica. Qualsevol diría qu' es una trasplantació a la terra catalana d' un d' aquells prohoms de les repúbliques italianes del Renaxement, gent de negocis, governants y donats als més alts goigs de l' esperit, tot d' una pessa.

En Rahola era un dels pochs homes que donà dintre de Catalunya la sensació d' home modern, sense *pose,* sense arrivismes de cap mena. He dit home modern y no europeu; perque l' europeisme innominat d' En Rahola es inconfonible ab certs europeismes professionals y sense arrels, coetanis o reeditats més tart, sota l' escorxa dels quals s' amaga massa sovint un mimetisme intelectual infecond y desesperador. Home senzillíssim y tot dignitat, en els seus viatges d' expansió americana o d' estudi, se sentía sempre lligat als alts interessos de Catalunya, y may s' esborraven del séu pensament els dolços recorts de la terra. En el seu llibre *Sangre Nueva,* recull d' impressions de la missió comercial que juntament ab En Zulueta y altres emprengué pêls territoris de l' Amèrica del Sud, sovintejen els tendres recorts a l' esposa aymada, a la casa payral, y sobre tot a les contrades d' aquella península del Cap de Creus que fretura veure novament ab els seus propris ulls. «Perque es condició dels seus naturals—díu en altre lloch—que hont se vulla que vagin conservin fins a la mort l' ansia de tornar a trepitjar aquella terra y l' afany de dexarhi llurs despulles».

Una figura tan fondament humana, tampoch podía dexar d' ésser catalana. Jo cercaría l' alta progenie espiritual d' En Rahola—fill d' una familia de bon passament, de tradició mercantil y marinera—en aquells homes del nostre Consulat de Mar, les gestes dels quals, conscient o incons-

cientment, semblava repetir. Se m' ha assegurat que una de les secretes aspiracions d' En Rahola era l' anar a l' Argentina en concepte d' embaxador extraordinari, per tal de consolidar els resultats d' aquella missió comercial a que abans he aludit.

Per lo que porto dit, sembla inútil remarcar que En Rahola no era propriament un inquiet, mólt menys un torturat. La múltiple actuació de la seva vida se verificava en ell d' una manera normal, sense sotragades, en virtut d' una necessitat intrínseca, per una mena de voluptuositat espiritual, talment com la flor va descapdellantse, alegrant la vista ab els seus colors y perfumant l' ambient.

*
* *

Crech que l' Academia va estar poch encertada al designarme per a biografiar al nostre plorat company. Jo no pertanyo a la generació d' En Rahola, y adhuch essent entranyable l' afecte que li professava, la nostra amistat era relativament recent. Perdoneume, donchs, si enlloch de seguir al detall la copiosa y dispersa producció d' En Rahola, y, lo qu' encara sería per a mí més difícil, la seva actuació patriòtica, política y social, me limito a presentarvos una senzillíssima semblança d' En Rahola com a economista, com a historiador, com a americanista, com a assagista y home de lletres, com a poeta.

La fama més divulgada d' En Rahola, lo que'n podríem dir la seva carrera professional, era la seva competencia d' economista. Resumir l' immensa y en gran part anònima tasca realisada per En Rahola en aquest ram de la seva activitat es cosa gayrebé impossible. Sería precís resseguir día per día la feyna directiva y formadora d' En Rahola des de la secretaría del «Foment de la Producció Nacional»; historiar la seva intervenció en el míting, en la prempsa diaria o en la revista professional, defensant els llegítims interessos de l' industria catalana y adhuch de tota Espanya contra una política ilusa, abstracta y apriorista, que no altra cosa significava el lliure cambisme en els termes ab que era propugnat pels polítichs espanyols; caldría també repassar la seva actuació en la Junta de valoracions y arancels, o les seves

ponencies en els congressos mercantils y industrials d' Espanya, en els quals la presencia d' En Rahola era sempre obligada; o extraure del Diari de sessions les seves sempre autorisades intervencions en el Congrés y en el Senat, o bé, derrerament, recollir els fruyts del seu assessorament alhora tècnich y docte dintre l' Associació de Banquers de Barcelona, a la qual va saber imprimir un vigorós esperit, relligantla a les més glorioses tradicions mercantils de Catalunya.

En Rahola va formarse principalment al costat d' un estol d' homes d' acció, grans industrials y bons patricis; d' En Güell y Ferrer, d' En Ferrer y Vidal, d' En Puig y Saladrigas, d' En Sert, els quals crearen, més que una doctrina, un sentit, un mètode y una tàctica en les qüestions econòmiques que afectaven a Catalunya. Ells conseguiren, després de llarchs esforços, fer triomfar el criteri català com a criteri salvador de l' Espanya moderna, basada en el treball, conscient de la seva potencialitat y del seu destí dintre la concorrencia econòmica mondial.

En aquesta escola en que 'ls problemes eren estudiats en viu, més qu' en els llibres, va plasmarse inicialment la formació econòmica d' En Rahola. Home d' estudi y de lectures assidues, al costat de certes orientacions fonamentals de doctrina que mantingué sempre ab fermesa, En Rahola reserva un gran marge d' espectació al desenrotllament natural dels acontexements. Aquest criteri evolutiu potser més que oportunista, manejat per un temperament assenyat, doblat d'historiador, portà a En Rahola a resultats aparentment paradoxals, però sempre segurs. Sota formes correctes y adoptant una posició inicialment conservadora, arribava certerament y sense sotragades a conclusions que 'ls esperits no conformistes titllaríen de revolucionaries. Confessèm que 'ls fets poden més que les teoríes, escrivía en 1911, en el seu estudi *De la evolución del Derecho de propiedad privada*, discurs presidencial llegit a l' Academia de Jurisprudencia de Barcelona. «Les formes noves de la proprietat preconisades per un pensador hauríen paregut un somni irrealisable y implantades sobtadament, hauríen pertorbat horriblement la societat. En tant la realitat dels fets, insensiblement, sense sotrachs, les ha emmotllat; la feconda acció dels fenomens vius va transformant evolutivament el dret de proprietát pri-

vada d'una manera tan fonda, que l'idea revolucionaria de la nacionalisació del sol, se va dibuxant com a possible, no per l'expropiació violenta per part de l'Estat, sinó per les successives conversions de la proprietat immoble en incorporia, y per la força del principi de l'utilitat pública que té per base la solidaritat humana. Les teoríes — conclou — tenen que dexar el pas als fets, per lo meteix qu'elles pequen de xorques y aquests són feconds».

Una de les conviccions més fondes y sincerament professades per En Rahola era la necessitat de bastir una Economía nacional. Un poble es una persona colectiva: dotat d'una capacitat natural productiva y d'un conjunt d'aptituts mentals, subgecte per altra banda a necessitats diverses d'ordre material y espiritual, forja, dintre d'aquest sistema de condicions, el séu ideal colectiu. Una bona política ha d'anar encaminada a assegurar l'independencia econòmica de les nacions, qu'es condició primordial y indispensable per a llur soberanía espiritual. En un estudi titolat *La colonización regional,* publicat l'any 1886 demunt la revista *La España Regional,* preconisava l'educació del nostre viatjant de comerç y l'exposició permanent, a Barcelona, de productes de les comarques que deuen ésser els nostres mercats naturals, confiant aquesta derrera iniciativa a l'esforç corporatiu de Catalunya y al govern municipal de Barcelona, desentesos de l'acció més aviat entorpidora de l'Estat. «Hora es ja—diu—d'abandonar l'actitut purament passiva adoptada en aquestos derrers temps, y fomentar la força expansiva, corretgint aquells defectes que puguin engendrar resistencia contra aquexa dilatació de la nacionalitat catalana». Y són ben coneguts, per altra banda, els esforços doctrinals y pràctichs d'En Rahola per a dotar a Catalunya d'una banca propria, un dels temes que més l'obsessionaren, sobre tot en els derrers anys de la seva vida.

Un joch especial d'aptituts y aficions múltiples, però molt ben centrades, permeté a En Rahola arribar a les metexes arrels de la seva concepció de l'Economía nacional catalana. Dexant de banda el séu pregón conexement de l'historia de les institucions econòmiques de Catalunya, cal esmentar les seves dots felicíssimes d'observador dels fets colectius, filles d'un instint natural de curiositat insaciable.

Home apassionat pêls viatges, En Rahola ens ofereix belles mostres d'aquesta direcció d'estudis y aficions anomenada psicología dels pobles. Són una delicia d'observació y d'humorisme les seves impresions — potser un xich precipitades — del viatge fet a Anglaterra en l'alba de la seva jovenessa, publicades a l'any 1882 sota el títol de *Los ingleses vistos por un latino,* primer a *La Ilustración* que editava En Tasso, aplegades més tart, en 1908, en un tomet de la «Colección Diamante». En aquestes impressions apunta, de passada, profitoses ensenyances econòmiques y morals per al nostre poble. Y es que En Rahola, com l'Estasen y altres formats en aquells moments de brega, endevinaren qu'en el fons de la controversia entre proteccionistes y lliure cambistes s'hi debatía tràgicament una qüestió primaria de temperaments colectius, un veritable problema ètnich que l'esperit d'En Rahola, generós, optimista fins a l'ingenuitat y conciliador, presentà francament, però no en termes irreductibles. Perxò quan, en 1887, En Pompeu Gener, sota l'etiqueta ja de moda del «europeisme», llensava mefistofèlicament el séu llibre *Heregías* a les disputes dels homes de Madrid y també de Catalunya, presentant ab procediments impressionistes y paradoxals, però sugerents, la pugna de dues psicologíes y dues civilisacions, y retreyent ab notes agudes y picants les limitacions actuals del poble català, En Rahola se cregué en el cas d'intervenir en la baralla intelectual. Aleshores escrigué en *La España Regional* aquell documentat estudi *Del carácter castellano y del carácter catalán,* de tons mesurats y molt justos, qu'es una de les produccions més citades d'En Rahola. Com també constituexen interessants contribucions a la psicología comparada del poble català, aquells enginyosos y erudits *Comentaris a un vers famós del Dant* («L'avara povertà di Catalogna»); y sobre tot les impresions del seu viatge a l'Amèrica del Sud, recollides en el llibre *Sangre nueva* (Barcelona, 1905), que conté abundoses observacions per a la psicología dels emigrants pertanyents als diversos pobles de la península ibèrica, y mólt especialment dels catalans, estudiats fora del solar de la raça, en la seva expansió y consegüent topament ab nuclis de població de molt diversa procedencia ètnica, en una paraula, en aquella situació extraordinaria que deriva

de la lluyta exacerbada per la vida. Donchs bé; en tots aquests assaigs literaris y altres que podríem esmentar, En Rahola actúa sempre en funció d' economista, y cerca en l' estudi previ de les condicions mentals del poble català la primera y més segura base per a establir una política econòmica ferma y adequada.

En Rahola basava la grandesa de les nacions en llur prosperitat econòmica, en la riquesa material. A aquest efecte, y contra certs prejudicis vulgars, notava la superioritat que dona als pobles el comerç com a medi per a arribar a la fortalesa política y als esplendors de l' art, y remarcava un fet observat en tots els pobles mercantívols, ahont els artistes y els poetes nexen dels comerciants y menestrals. Però En Rahola proclamava a l' ensemps la finalitat ética de la riquesa y son origen en gran part social. D' aquí els deures y la responsabilitat dels homes potentats. «El ciutadà—escriu en el seu *Catecismo de ciudadanía* (Barcelona, 1919)—no deu apreciar may la riquesa com a finalitat de la vida y el treball; sinó simplement com un medi per a satisfer les aspiracions més nobles y delicades de l' esperit humà (p. 80). La riquesa, apreciada com a medi—afegeix—es indubtablement l' instrument més poderós per a enaltir els pobles fentlos opulents, artistes, savis, y refinant llur educació, que 's lo que eleva son nivell moral y polítich (p. 83). May el milió—afirma valentment—serà obra d' un home isolat; es sempre l' agregació del treball continuat de molts que aprofiten a un sol individu, recordant aquelles piràmides construides per mils y mils d' homes, per a descans d' un sol. Es per tant altíssim motiu—conclou—que 'l potentat deu fer examen de conciencia per a descobrir clarament que no es seva en absolut aquella fortuna, y que hi ha en sa brillantor una porció que, en justicia, correspòn a la colectivitat de que forma part» (p. 81).

* * *

La vocació d' historiador d' En Rahola, molt clara y decidida, se dirigí gayrebé sempre vers un meteix obgectiu: l' historia de les doctrines y les institucions econòmiques, principalment de Catalunya. Com a veritable historiador,

feya brollar sempre, com a resultat de l' investigació, una lliçó viva d' actualitat.

En 1886 publicava l' assaig *Economistas españoles de los siglos XVI y XVII,* en el qual, seguint les petjades dels treballs d' En Colmeiro, exhumava, per la seva banda, doctrines d' autors catalans poch coneguts. Acaba l' estudi ab un seguit de consideracions, reveladores d' un esperit de segura y ponderada crítica històrica.

De veritable joyell pot calificarse la monografía titulada *Algunas noticias acerca de las antiguas comunidades de pescadores en el Cabo de Creus,* llegida en aquesta Academia el día 13 de Juny de 1903. Com un avenç d' aquesta monografía, cal esmentar l' estudi *Sorteo de calas entre los pescadores de Cadaqués* (Rev. gen. de Legislación y Jurisprudencia, 1898). Aquests estudis entren de plé en aquella empresa iniciada per En Joaquim Costa de revelar la constitució econòmica natural dels pobles hispans. No es d' estranyar, donchs, que 'l polígraf aragonès els incorporés a la seva obra monumental *Colectivismo agrario en España* (Vid. cap. XVII).

Del comerç antich y modern de Tarragona se titula un llorejat estudi (Barcelona, 1911), en el qual, adhuch inspirantse en les *Memories històriques* d' En Capmany, aporta noves y interessants dades sobre l' assumpte. Epilogalment escateix ab enlayrat criteri les causes que han impedit el desenrotllo del comerç de Tarragona y els medis per a afovorir son avenç; desfà els motius d' antipatía y recel entre Tarragona y Barcelona d' una banda, y Tarragona y Reus de l' altra, y «sense intentar donar una recepta a n' els pobles per a que 's fassin richs y avensin», presenta, a base de les tres esmentades ciutats, amples y fecondes perspectives per a la futura grandesa comercial de la Catalunya renaxent y imperial.

No menys interessant es la monografía *Los diputados por Cataluña en las Çortes de Cádiz,* llegida en aquesta Academia l' any 1911. Aquest estudi constitueix en part una revelació y en part una revisió. Mostra En Rahola la significació especial dels diputats catalans. Evoca la venerable figura de Llàtzer de Dou y de Bassols, cancelari de l' Universitat de Cervera, primer president d' aquelles Corts, home

de prestigi solidíssim, gran autoritat en materies econòmiques y financieres; d' En Capmany, figura excelsa, però a qui En Rahola, desfent una opinió molt extesa, nega el caràcter d' home representatiu de Catalunya; y vindica ab singular afecte la figura nobilíssima de Felip Aner d' Esteve, «el qui reflexà més intensament el temperament català y encarnà, en sos discursos, aquell profón sentit de la llibertat que caracterisa la llegislació civil y el règim polítich de la nació catalana». En fi, remarca que, llevat el cas d' En Capmany que va ésser el que més s' acostà a l' oratoria brillant y fogosa, en ell frenada per l' erudició y l' amor a l' estil, els diputats catalans se mostraren inclinats als assumptes de comerç y hisenda, essent sobris en el dir, poch declamatoris y allunyats de l' oratoria florida y vehement que donà fama als diputats tribunicis.

El breu y substanciós estudi *Los antiguos banqueros de Cataluña y la «Taula de Cambi»*, llegit a l' Associació de Banquers de Barcelona en 1911, es una de les produccions més sòlides y alliçonadores que han sortit de la ploma d' En Rahola. Ab aquesta monografía En Rahola gayrebé enceta l' historia que podríem anomenar de nostra vida bancaria que encarna en la *Taula de Cambi,* el primer banch públich que ha existit en el món, un veritable banch d' Estat, que tenía relació directa ab l' Hisenda pública y que encoratjava ab la preocupació constant de la puresa y bondat del signe monetari. La concisió didàctica no renyida ab una casta elegancia de l' estil, y sobre tot les amples perspectives de treball exposades, ab aytal ocasió, d' una manera docta y eloqüent, imprimexen a aquesta monografía, per cert molt solicitada pêls tractadistes estrangers, un singular interès.

Ningú més preparat que En Rahola per a portar a execució aquell programa de treball, y continuar gloriosament les *Memorias históricas* d' En Capmany. Però com aquell insinúa molt bé, semblant empresa sols es possible a base d' una colaboració permanent d' investigadors. Quina llàstima que En Rahola, desexit de ses múltiples ocupacions, no hagués enfocat la seva activitat en aquesta materia dels seus amors, y que 'l Municipi de Barcelona per la seva banda, fent honor a les més altes tradicions de la ciutat, no s' hagués avençat a consagrar aquells esforços mitjansant la

creació d' una càtedra d' Historia de les institucions mercantils y econòmiques de Catalunya!

*
* *

Com l' Aribau, com En Çutxet, En Rahola a l' ensemps que economista professional era literat per temperament. Home de bondat infinita, donat als goigs suaus de la vida, tot l' extasiava, tot l' embadalía. Visitant un museu, devant d' un paysatge de la naturalesa, comprovant el ritme de les lleys econòmiques o profetisant la topada de les forces socials, En Rahola se compenetrava efusivament ab l' espectacle y sabía comunicar la seva emoció. Els seus escrits, com la seva conversa, eren sempre atractius y sugerents. Aquest seu sentit artístich, gayrebé innat, se manifesta fins en aquelles produccions més tècniques en que la gravetat de l' assumpte semblava que havía de portar aparellada la freda exposició. Axí, per exemple, en el seu gran estudi *El trust del Capital y el Sindicato obrero* (Barcelona, 1910), el llegidor docte va experimentant en sí meteix, esfereit, els avenços successius, les reculades, el topament y fins la possible conciliació dels dos pols de les poderoses concentracions que 's disputen el camp de la producció, en les entranyes de les quals se forgen els més fondos y difícils problemes jurídichs de l' edat moderna.

L' estil d' En Rahola denuncia a l' escriptor professional y també a l' home. No era uniforme el seu estil. Un acurat anàlisis descubriría èpoques y fins la diversa emoció ab que En Rahola s' apoderava dels assumptes. Per punt general, el seu estil era fàcil y correcte, potser massa correcte. Sobre tot la seva prosa castellana era quelcom fastuosa, un xich metàlica, vertiginosa. Semblantment a la seva oratoria, correcta y fogosa, l' estil del literat ofería un cert contrast ab la conversa tirada o l' agradable *causerie* de l' home, que propriament no tenía estil, y discorría sencilla y imperceptible com l' aygua que raja d' una font. Però aquest contrast es purament extern. El fons unitari de totes les manifestacions parlades o escrites d' En Rahola, allò que 'ls hi imprimía calor de vida y constituía el secret de la seva atracció espiritual, era la sinceritat.

Més amunt m' he referit a En Rahola com a assagista, esmentant les seves narracions de viatges y els seus esboços de psicología dels pobles. Altres assaigs de diversa índole caldría anarlos a cercar en una munió de pròlechs, discursos presidencials de Jochs Florals y d' altra mena, brindis y necrologíes fins a un punt en que l' enumeració se faría difícil. Y es que En Rahola no tenía may un *no* per a ningú, ja no dich per als seus amichs.

Intentà també En Rahola, crech que ab poca fortuna, la crítica literaria. Els assaigs fets demunt *La España Regional* sobre alguns poetes y literats catalans y castellans contemporanis estàn mancats de relleu: són, més que veritable crítica, besades cordials ofrenades a l' amich o a l' escriptor admirat. Ni sisquera en la crítica literaria retrospectiva reexí definitivament, malgrat la seva esforçada tossudería y el posseir un temperament y una preparació d' historiador. El molt treballat assaig sobre *Baltasar Gracian, escriptor satírich, moral y polítich del segle XVII* (Barcelona, 1902), qu' es el seu discurs d' entrada en la nostra Academia y que En Rahola estimava ab amor cech de pare, comprova aquella asserció. Per als nostres gustos, la figura de l' escriptor aragonès no resulta del tot ben enquadrada y es força més complexa: falta en aquest estudi perspectiva, enllaços, agilitat crítica en una paraula. L' explicació d' exa limitació d' En Rahola cal cercarla en la seva metexa psicología, en aquella seva bonhomia sense fel que ell instintivament projectava en l' objecte criticat quant aquest era un home concret, de carn y ossos, es a dir, un prohisme. Y la crítica suposa abans que tot desdoblament de la personalitat de l' indagador, objectivitat y fins una certa malicia provisional per a poder tustar ab èxit els punts flachs de la naturalesa humana. No hi ha contradicció en dir que En Rahola hagués reexit, en cambi, en l' historia, com abans hem explicat. Es que 's tractava de fets colectius o bé els personatges eren estudiats com a homes representatius d' un poble, mellor que per llurs qualitats individuals. Cal consignar, no obstant, que en la metexa crítica històrica hi traspúa el perfúm de la seva benevolencia.

En Rahola amava l' actualitat palpitant y quotidiana, y gustava de comentarla en forma estimulant y alliçonadora.

Perxò fou periodista en el sentit més excelent de la paraula. Y ho fou sempre, des de la seva jovenesa fins als derrers moments de la seva vida. L' obra periodística d' En Rahola, que per lo copiosa y varia constitueix materia per a un estudi apart, dona sempre l' impressió de serietat no exenta d' emoció, de competencia, de responsabilitat. Res de reportatges epidèrmichs, d' esteticismes purs y infeconds o de projeccions egolàtriques d' una personalitat que 's descapdella més o menys capritxosament. Pêl concepte que tenía del periodisme, En Rahola pertany a la metexa nissaga d' En Miquel S. Oliver, d' En Maragall, d' En Mañé y Flaquer, d' En Roca y Cornet, d' En Balmes.

Privat dels goigs de la paternitat natural, En Rahola mostrà sempre un gran amor al nins. A Cadaqués era el pare de la maynada. Per ella y per perpetuar el nom de l' esposa amada, bastí les magnífiques *Escoles Caritat Seriñana*. El seu amor als noys havía crestallisat en altres belles formes: des de la presidencia de la Societat Econòmica d' Amichs del País promovía les colonies d' istiu per a aprenentes; en la Junta de protecció a l' Infancia, a més d' altres afers, colaborà en un lluminós dictamen sobre readaptació social de vagabons joves mitjançant l' assistencia per el treball; y el meteix any del seu traspàs ens llegava aquell admirable *Catecismo de ciudadanía*, ponderat y armònich com un templet helènich. Ademés dexà inèdites varies comedietes per a teatre d' infants.

Una vida tan plena naturalment havía d' ésser bella y estotjar, al menys en potencia, l' ànima d' un poeta. En Rahola era poeta de cor. La seva vocació poètica s' anà depurant y afermant ab els anys, més que per l' educació literaria per un esforç continuat d' auto-liberació, de conexement directe de sí meteix. Des d' aquella colecció de poesíes castellanes publicades en 1885 sota el títol de *Gotas de tinta*—composicions d' escassa inspiració, artificioses, sense color ni geografía—fins a *L' Oasis*, aplech de poesíes publicat no fa gayres anys per l' «Ilustració Catalana» y el teatre de les quals es gayrebé sempre aquella diminuta «península del Cap de Creus», quin procés, alhora sentimental y estètich, tan interessant y exemplar!

La tría feta en aquest derrer volum es tot un encert. Fill

En Rahola, com tota la seva generació poètica, dels Jochs Florals, dona preferentment cabuda en aquest volum a aquelles composicions que brollen dels sentiments més pregons de la seva ànima posada en contacte ab aquella naturalesa brava de l' Empordà, barreja de violencia, de llum y de suavitats encisadores, ab aquella nissaga axalabrada, però franca y cordial, ab aquells jayos colrats pêl sol ab cor de nins, y per demunt de tot ab la «dolsa companya de son cor» de qui encara conservava viu el recort del seu bateig. La poesía autèntica d' En Rahola, la que restarà per sempre en les antologíes, es poesía essencialment empordanesa. Hi ha en el volum a que 'ns venim referint unes quantes peces mestres y definitives: *La tramontana*, *La vinya morta*, y, per demunt de totes, aquella poesía única *Al fill que no ha vingut*, impossible de llegir sense esgarrifansa, y que bastaría ella sola per a fer la gloria d' un poeta. Sols una ànima nobilíssima com la d' En Rahola podía dictar aquesta inspirada composició que, per altra banda, resumeix en un simbolisme original y felicíssim tota una vida d' abrandat idealisme:

Jo 't benehesch, oh lo meu fill innat!
Tu m' has fet treballar per l' avenir,
y com santa guspira, has inflamat
l' amor que pêls infants me fa dalir.

L' esperansa d' haverte ha mantingut
en l' esperit lo flam del ideal,
pêl sacrifici m' has donat virtut
y m' has portat la fè de lo immortal.

*
* *

A posta he dexat per a derrera hora l' ocuparme d' En Rahola com a americanista. L' Americanisme—denominació vaga y desconcertant, que tanca molt hetoregenies aptituts y direccions — fou el pretext per a consagrar oficialment la personalitat d' En Rahola, revelar una nova e inèdita vocació seva y assistir, finalment, a la més punyent de les tragedies.

Una Reyal Ordre de 21 de Març de 1919 nomenava a En Frederich Rahola professor de la càtedra lliure d' Estudis

hispano-americans, agregada a la Facultad de Filosofía y Lletres de la nostra Universitat. En Rahola no va arribar a pendre possessió. La mort crudel y implacable se l' emporta en plena fervor espiritual, quan se disposava d' un día a l' altre a anar a fer l' inauguració:

Fou un hèroe del treball,
lo descans li feya nosa,
ha caygut demunt lo sol
quan hi cavava ab més força.

Uns breus moments solament, y acabo aquesta mal girbada semblança del plorat amich, evocant un recort íntim y personal de quan vaig donarli, per part meva, el derrer comiat.

A mesura que he anat estudiant la personalitat d' En Rahola, m' he afermat en la creença de que en el fons d' aquell esperit tan complexe hi dormitava fonamentalment una vocació de càtedra, la qual, si algú en son degut temps hagués sapigut desvetllar taumaturgicament, hauría donat segurament fruyts ben remarcables.

El meteix Rahola s' adonà tart de la seva vocació, y com totes les paternitats tardanes, el desig de professorat fou en els derrers anys de la seva vida una veritable obsessió qu' entristí aquell home a qui la passió may conturbà la seva jovial serenitat.

En el pròlech ab que En Rahola encapsalà, en 1895, la segona serie dels *Estudios morales, sociales y económicos* del seu venerat mestre el Dr. Duràn y Bas, confessa, mig espaordit, que una de les qualitats que més l' han impressionat d' aquestos escrits ha sigut la convicció profonda que resplandeix en totes ses pàgines. «No es d' extranyar—afegeix — que tal efecte en mí produeixin aquesta estabilitat intelectual y moral tan difícil per als esperits de la nostra generació». Aquesta confessió sembla una declaració d' incapacitat radical y definitiva per a la càtedra. Y no obstant no cal pendrela totalment en consideració.

En Rahola havía assistit a les lliçons d' una generació de mestres catalans (jo l' he aconseguida en les seves derreríes), homes eminents del saber, varons integèrrims, grans solitaris ab cor de nins, però que teníen de la càtedra un

concepte excessivament acadèmich y doctoral. Y ho dich sense la més petita intenció d'ofendre la seva gloriosa memoria que soch el primer en venerar. Me deya el Dr. Antoni Rubió y Lluch — y perdoni l'ilustre company de professorat y d'Academia si faig retret d'aquesta anècdota confidencial — que ell s'havía format més que en les lliçons de classe d'En Milà y Fontanals, en la meditació solitaria de les seves obres, acabada ja la carrera. Al bisbe Torres y Bages li he sentit referir que, fins després de closes les relacions oficials ab el Dr. Xavier Llorens, quan com amich y sacerdot el visitava a casa seva y a requeriment seu li aclarava certs passatges de la *Summa* de Sant Tomàs, no conseguir intimar ab la filosofía del mestre vilafranquí. Es precís arribar al Dr. Balari y Jovany, qui, rompent preocupacions, dialogava ab l'alumne dintre y fora de la càtedra. Y sols aleshores veyèm aparèxer el dexeble directe, gayrebé predestinat, que passa de l'aula a l'alt ministeri de la càtedra.

Res d'estrany, donchs, que En Rahola restés la major part de la vida desorientat sobre la seva genuina vocació, y que fossin els fets més que 'ls homes que li ajudessin a desvetllarla.

El procés d'aquest auto-desvetllament tardà es quelcom curiós y tràgich, que 's prestaría als més subtils anàlisis psicològichs. Derrerament la producció d'En Rahola anava prenent formes gayrebé condensades, tendint a l'esquematisme didàctich, y el seu estil se patinava ab una sobria y elegant gravetat. Constitueix, per exemple, una veritable peça didàctica, una lliçó en el sentit més pur de la paraula, aquella conferencia que sobre *El valor econòmich y social de l'invent* donà, en Maig de 1917, als alumnes de l'Escola Industrial: sobria, senzilla, gayrebé paternal, dona l'impressió com si En Rahola hagués explicat tota la vida devant d'auditoris escolars. Poch després, en 1919, publicava un *Programa americanista* de la post-guerra, resum de tots els seus treballs anteriors, articulat a posta per a que prengués estat docent. En fi, el meteix any de 1919 publicava aquell ja esmentat *Catecismo de ciudadanía,* qu'es el seu testament intelectual posat en forma didàctica.

Compendreu, després de tots aquests antecedents, l'es-

glay que vaig experimentar en la meva derrera conversa haguda ab En Rahola. Ja savía, per conducte fidedigne, la terrible malaltía que patía y el fi fatal a que estava condemnat. Vaig anar a veure 'l. Era, per part meva, el comiat derrer a l' amich. Figureuvos ara, donchs, a En Rahola, ab aquell entussiasme sempre fresch y jovial, explicantme el seu pla de treball a la càtedra. El primer curs, que 's disposava a inaugurar desseguida, constaría de dues parts: una introducció de lliçons orals d' orientació sobre problemes y temes generals. La segona part, la més efectiva, sería la formació d' un Seminari, ab el deliberat propòsit de ferse uns quants colaboradors — en lo possible jovens escolars universitaris—que l' ajudessin en les seves tasques d' investigació.

El día 10 de Novembre de 1919 moría En Rahola ab la recança infinita de no haver pogut inaugurar la seva càtedra.

Descansi en pau el bon amich, d' ànima nobilíssima! Y mentres la seva memoria perdurarà en l' esperit de la Catalunya eterna, emmatllevemli com a poeta aquest senzill epitafi que voldríem veure esculpit en la seva sepultura del seu adorat poblet de Cadaqués, devant per devant del mar llatí, com a síntesis d' una vida gentilment heroyca:

Aquí reposa
un obrer incansable de la pensa,
un cor que va florir mentres va viure,
un voler resistent com una enclusa
per a donar bon tremp a tots sos actes:
va morir abans d' hora
sense dexar al mon un sol agravi.

TOMÁS CARRERAS Y ARTAU

En Joaquím Miret y Sans

(17 Abril 1858 - 30 Desembre 1919)

Transit; passà d' aquest món. Fóu altre dels investigadors de nostres arxius, qui ha figurat prominentment en la depuració y comprobació de les velles asseveracions de la historia patria. Dintre la present Academia representa una era reorganisadora, que s' ha iniciat ab lo segle XX. Lligats ab personalíssima convivencia dins l' esfera de ses labors científiques, estavem compenetrats d' idèntich criteri històrich.

Dintre lo claustre de lleys de l' Universitat de Barcelona hi siguerem coetanis. Emperò En Miret acabà dos anys abans la carrera, en 1880, y seguidament passà a doctorarse a Madrid, desenrotllant un tema nostre: «Examen crítich del còdich dels Usatges» (9 Maig 1882). Existía poca relació entre nosaltres durant la temporada escolar, mes era antigua la amistat entre les respectives families. Nostres pares figuraren en l' any 1874 al partit de la restauració monàrquica. Son oncle matern, lo reputat director del Musèu Nacional del Prado (Madrid), En Francisco Sans y Çabot (1828-1881), jovenet s' havía iniciat en l' art de l' argentería en un dels tallers de Cân Carreras: d' aquí sa amistat íntima ab lo pare del infrascrit, vivint junts a París en 1858, quan En Sans s' hi perfeccionava en l' art de la pintura.

Nascut En Joaquím Miret a Barcelona, al carrer de la Mercè, lo 17 d' Abril de 1858, era, per part de pare, originari de la Pobla de Segur, y, per part de mare, de niçaga barcelonina. Cursà batxillerat al Colegi de Guillèm L. Galavotti († en 1875), començant en 1874 la carrera de Dret y dedicantse a la pintura y al piano, dibuxant ab correcció.

May lo seduiren les aficions artístiques, ni li havíen senyalat en lo caràcter ni en lo vestir d' En Miret, cap demostració típica que mostrés abandonament de la persona. Dintre d' una extrema pulcritut y netedat tenía ses coses.

Alguns dels companys d' Universitat li deyen l' *anglés,* a causa de sa alta y seca complexió, serietat de semblant

(puix rara vegada se li sentí esclafir una rialla oberta), estirada figura y marxa acompassada, sense que res li portés a precipitar lo pas. Altres lo conexíen ab lo calificatiu d' *En Miret blau* (a fí de distingirlo d' altre Miret dit *de Vilafranca)*, per sa costum de vestir ab roba blava. Y les llargues americanes que s' estilaven al temps de sa joventut, continuaren essent la seva indumentaria de sempre, guardant perpetuament lo sastre algunes indicacions especials del seu vestir, que no podía pas alterar. Axís, donchs, les modes que s' anaren succehint, poch influiren en l' exterior d' En Miret.

No cal dir que la nova pràctica d' afeytarse la cara, introduhida a Barcelona quasi ab lo segle XX y que desterrà la molt generalisada costúm del bigoti sol, tampoch l' havía de seduhir: la barba negra retallada que duya al llicenciarse d' advocat, tornada extremadament blanca al baxar a la tomba, fou en ell característica de tota la vida. Completaven la part externa de sa persona los petits lentes d' or, per suplir sa miopía, y una canya d' Amèrica, llisa y sense capsar, que agafava per la meytat, manejantla al compàs del caminar y que rara vegada apoyava a terra. Durant llarguíssima temporada, pot ser de 25 a 30 anys, li donà per posarse al trau de l' americana un clavell vermell, y axís lo duya al anar a passeig, al teatre y als centres de treball intelectual. Les flors, les plantes, los aucells y la naturalesa tota, lo teníen encisat; en sa habitació no hi podía faltar un canari, un gosset y *ciprinus* al sortidor del jardí de sa casa del carrer d' Ataulf n. 11. Quan se trelladà al principal del carrer de la Diputació n. 289, ahont ha mort, sa habitació era junt al jardí, voltada d' arbres.

Poch li entrà l' ambició de millorar los bens heredats dels seus pares, mantenintse allunyat de negocis o empreses mercantils. Dintre la vida sossegada que sempre portà, se li significà la característica d' ésser poch discutidor y gens batallador. Si 's veya obligat a defensar un criteri ho realisava ab la menor polèmica possible.

En les excursions per los Pyrineus hi disfrutava de veres, assaborint la grandiositat d' aquells inarrables panorames. Certs espectacles de la naturalesa, que a molts sols faríen passatgera ilusió, arrivaven a impresionarlo. Axís li

succehí lo 10 de Juliol de 1897, que sortíem de Viu de Llevata contemplant la tempestat que s'atansava, quan sobtadament atravessà la fosca boyra un tudó, encalçat per una gran au de presa, desaparexent tots dos en la boscuria ab velocitat inaudita. Quantes vegades retreya lo senzill drama, que se li féu inesborrable, mostrant sa aversió a veure dampnificats qualsevulla classe d' aucells. Y al anar a la solitaria torra de Montllobar, divisoria dels rius Noguera-Pallaresa y Ribagorçana, lo 17 de Maig de 1897, notant com dues àguiles blanques may nos dexaven de vigilar, per tenir son niu en la cinglera que atravessavem, dient a En Miret ab quin gust les hi tiraríem un parell de bales, l'indignà nostre propòsit, desconexent lo plaer de la caça, y tenim la seguretat que se'n anà d'aquest món sense haver mort may cap aucellet.

Un senzill fet retrata lo caràcter metòdich d'En Miret y Sans. Quan visitarem les runes del convent d'Alaó, junt al Noguera-Ribagorçana, pernoctarem a Pont de Suert, arrivanthi tart del vespre. Era la primera vegada que En Miret se trovava junt a dit riu y después de sopar, donant una volta per los carrers del poble, d'ahont devíem exirne a la matinada, volgué sortir a les afores y situantse al mitg del pont escupí al Ribagorçana, dientnos que axís ho havía fet en los principals rius d'Europa la primera vegada d'atravessarlos y no volía dexar sa vella pràctica en l'important riu pyrenench.

Perque En Miret, qui sempre havía permanescut solter y vivía en una independencia absoluta, mostrà extraordinaria afició als viatges, havent recorregut tota l'Europa, lo Nort d'Africa y alguns llochs de la Turquía Assiàtica. Ordinariament los mesos de Maig y Novembre passava quinze o vint díes a París. Ab molta anticipació senyalava la data de sa partida y l'itinerari a seguir, retornant quasi sempre puntualment en lo día prefixat. Al istiu li agradava no moures. Se vanagloriava de may haver perdut cap tren y de no sobrevenirli lo menor entrebanch. Una sola vegada, a Cristianía, caygué malalt y dexà immediatament la fonda, ingressant a un hospital. Dotat d'envejable memoria, donava bo de viatjar ab ell, resultant en l'intimitat molt comunicatiu.

Metòdich en l' administració dels seus bens no 's te conexement de cap mena de dilapidacions. Lo menyspreu ab que mirava tot lo que signifiqués exhibició personal, may l' induhí a esmersar cabals en lo que no cregués necessari dintre del ordre de vida que s' havía imposat. Durant llarga temporada passejà diariament a cavall per les afores de Barcelona: y dexà tal costúm al aparèxer los primers automòvils per les carreteres. S' havía dedicat també a la fotografía; però sols utilisava la màquina com auxiliar dels seus estudis.

En aquests derrers anys extremà lo rigorós metodisme de sa vida: després de dinar descansava 30 minuts; de set a vuyt feya tertulia ab antichs companys al Atenèu Barcelonès, en quina sala de treball passava llargues hores escrivint: y de deu a onze del vespre, quan no hi havía funció al teatre del Liceo, ahont rara vegada hi faltava, freqüentava altra tertulia del cafè de Novetats, de la qual n' era ànima son company En Guillèm María de Brocà. Fora del Liceo, per excepció, se l' havía vist concorre a altres funcions teatrals, com no fos al istíu.

En los vintivuyt anys derrers los estudis històrichs l' absorbiren completament. Abans de referir com s' inicià en aquesta branca de les ciencies ahont tant bon nom s' hi conquerí, permetéu que dirigím rapidíssim esguart a lo que era l' investigació històrica en 1889, any en que s' introduhí l' infrascrit, sol y sense padrins, en nostres arxius, esperonat per lo desitg de pendre part al certamen dels Jochs Florals. Entrar un jove barceloní, que no duya bagatge literari, en los arxius, representava llavors un acte inaudit: semblaven aquests dipòsits de l' historia patria, castells encantats o infranquejables. Curtíssim nombre de literats s' hi atansaven a estudiar en aquells santuaris de les generacions passades. Un d' ells, l' Arxíu de la Batllía del Reyal Patrimoni, era desconegut; caminaven sos volums errants d' un cantó al altre, per trovarse mancat sempre d' instalació definitiva. En 1889 la major part dels registres geyen apilotats, de terra al sostre, en una planta baxa del ex-monestir de Santa Mònica. Lo valiosíssim arxiu de la Catedral, del qual un canonge feya d' arxiver nominal, resultava altra incògnita, encara que 's tingués noció d' alguns dels seus llibres

y documents: ni tant sols l' Antòn Bofarull, al escriure sa *Historia de Catalunya*, hi havía arrivat a ferhi labor d'investigació personal.

Dos arxius teníen les portes obertes a l' investigació: lo Municipal y lo de la Corona d' Aragó. En lo segón los forasters hi eren rebuts ab singular satisfacció, sense altres rahons, a nostre entendre, que les de no suscitar aquí recels de competencies literaries.

L' iniciació de l' investigació documental esdevenía més dificultosa al qui no era eclesiàstich, per mancarli 'n los conexements apropriats del llatí, de que tant han freturat nostres estudis universitaris: aumentantse la dificultat ab la falta d' ensenyances paleogràfiques. Les planes dels registres nos aparexíen al primer moment intrincats geroglífichs.

No siga axò dit en vilipendi del zelós arxiver de la Corona d' Aragó En Manuel de Bofarull y Sartorio, qui llavors precisament, en 1889 y 1890, endreçà nostres primeres petxades paleogràfiques: no tant l' orientació interna del Arxiu, conceptuada obra personalíssima del investigador, la que sols una pràctica constant nos arrivà a fer conseguir. Axís s' havíen format, abans del 1889, los historiadors que no pertanyíen al cos d' arxivers, com En Joseph Coroleu, En Balaguer y Merino, N' Aulestià y Pijoan, En Balari y Jovany, En Sanpere y Miquel y algún altre.

Feya dos anys que havíem pogut laborar ab nostra constancia en tots los arxius de Barcelona, inclós als dos de la Catedral y de la Batllía del Reyal Patrimoni, mercès a la benevolença y bona amistat del canonge Ribes y del batlle Eduart Monner, quan, en 1891, nos vinguerem a trobar, ab En Joaquím Miret, dintre de la directiva de la «Asociación de Propietarios de fincas urbanas de Barcelona y su zona de Ensanche». Nostres respectius pares contribuiren a fundar dita entitat, en 1873, al constituirla los senyors Duràn y Bas, Xuriguer y altres, per disposar d' un lloch de reunió ahont los fos fàcil treballar per la restauració de la Monarquía Espanyola. En Miret y Sans entrà en dita junta com Interventor en 14 de Febrer de 1888, càrrech que exercí fins al 19 de Febrer de 1897. Allí, al acabar les reunions de la Directiva, tots dos cambiavem impresions sobre 'l moviment literari en general, puix En Miret, més conexedor de

lo que s' editava fora d' Espanya, nos comunicava lo que desconexíem y se li sugería de les noves de que li donavem compte, de ço que 'ns havía sortit al pas en l' investigació directa dels arxius y que s' ho escoltava ab singular plaer.

D' aquesta compenetració d' idees n' exí la proposta de conduirlo en los arxius, que acceptà sense gayres duptes. Al moment se pogué veure que hi encaxà divinament la tasca d' investigació històrica ab lo séu caràcter apacible y ab l' independencia de la seva vida de solter, endinsantse ab poch esforç en aquesta art, de la que poch tardà a esserne mestre. Llavors entrarem nosaltres dos en constant relació literaria, que no acabà en los demés anys de la seva existencia.

Precisant una mica los fets, fou en l' any 1892 quan En Miret y Sans entrà a investigar per los arxius. Des d' un principi nos imposarem la tasca de publicar conjuntament una historia del Comtat de Pallars, quin territori era quasi una incògnita en l' historia catalana, presentantse, per sa situació especial y bellesa del paysatge, com lo més interessant dels vells comtats pyrinenchs. A inquirir noves del Pallars s' encaminaren les primeres investigacions d' En Joaquím Miret, y al Pallars y Sèu d' Urgell s' adreçaren quatre importants excursions que abdós ferem als Pyrineus en los derrers anys del segle XIX. En 1894 anà tot sol En Miret a passar uns díes a la Sèu d' Urgell a orientarse en l' arxiu de la Catedral, y dos anys després empreníem tots dos la primera de nostres excursions conjuntes per los pobles del Pallars, en 18 de Juny de 1896. D' aquesta labor n' avançavem alguna cosa en les planes del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (any VI, p. 96), segons se continúa:

«Fa uns tres anys que ab lo bon amich y consoci del «Centre Excursionista» En Joaquím Miret y Sans, treballèm en historiar l' interessant comtat de Pallars. Com lo material acumulat comença a fer feix y es necessari pensar en la distribució, recopilació y extracte de les noves històriques aplegades, creguerem indispensable, abans d' empendre aquesta nova tasca, recórrer tota la regió del Pallars poble per poble».

Aquesta relació històrica de dit Comtat se 'ns ha quedat per fer; circumstancies indèpendents de la voluntat rela-

cionades ab nostres investigacions, ho diferiren des dels primers anys sense que may, per çò, l'un y l'altre nos oblidassem de l'empresa. De tal manera que 'ns congratulèm en fer constar que al Juliol de 1919 encara 'n parlarem al despedirnos per dirigirse ell als banys d' Urberuaga d' Ubilla, ab l'intent de reparar sa salut fortament alterada, y l'infrascrit a Biscaya y Galicia, per ultimar la publicació de les Geografíes generals d'una y altra regió espanyoles.

La costúm d'anar a París, que tant arrelada tenía En Miret y Sans, com abans indicavem, l'encaminà, des de 1892, a ses noves aficions. Se convertí, des de 1895, en constant concurrent de la «Bibliothèque Nationale», contraguent amistat ab N'Enrich Courteault, y en 1896 ab En Pasquier, En Brutails y En Morel Fatio, notantse aquesta influencia en les seves produccions literaries. De tal manera, que, en 1897, les inicià ab una nota dels documents catalans antichs, en dita biblioteca francesa existents, insertada en la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa,* en qual periòdich hi publicà més tart alguns articles.

Dintre la metexa corrent van encarrilats molts altres treballs d'En Miret; axís, en lo propri 1897, sortí *L'allegat de la Comtesa de Foix pera la successió a la Corona d'Aragó;* en 1898, son opuscle *Relaciones entre los Monasterios de Camprodón y Moissac;* en 1899 (8 de Febrer y 10 de Març), los dos articles en *La Renaixensa* sobre *L'esperit català en la Galia Meridional* y *La Batalla de Muret* y altres, dexant marcada ab En Joaquím Miret una especialisació al endinsarse en la corrent intelectual.

Aquesta influencia del ambent francès no fou decisiva ni senyalà ab ell un exclusivisme. Com era natural, des del moment en que freqüentà los arxius patris, aquests motivaren diversitat de treballs. Una serie d'investigacions que tots dos practicarem durant bona part del any 1899, en lo valiós arxíu del Gran Priorat de Catalunya, de la Ordre de Sant Joan de Jerusalèm, per inquirirhi noves del Comtat de Pallars, donà per conseqüencia immediata que, aquell meteix any, publicàs lo *Cartoral dels templers de les Comandes de Gardeny y Barbens;* y, per dexar contentes a les santes dones que tant amables se mostraren al facilitarnos tota la documentació del seu arxiu, los hi féu la *Noticia*

històrica del monestir d'Alguayre, que elles agrahiren, puix d'Alguayre, prop de Lleyda, lo convent se trelladà a Barcelona. L'investigació del propri arxiu li permeté, deu anys més tart, tornarhi per ultimar la publicació d'unes notes preses sobre l'establiment y progrés en nostra terra de les ordres del Temple y de Sant Joan, donant a l'estampa, en 1910, son important recull de *Les cases dels templers y hospitalers en Catalunya.* Y encara, en 1911, los *Inventaris de les cases del Temple de la Corona d'Aragó en 1289*, sortit del meteix arxiu.

La freqüentació dels centres literaris de París continúa senyalantse en altres estudis d'En Miret, com lo discurs d'entrada en aquesta Academia en 11 de Juliol de 1899, escullint per tema *La expansió y dominació catalana en los pobles de la Galia Meridional;* la *Investigación histórica sobre el Vizcondado de Castellbó* (1900), comarca catalana altament intervinguda per l'element francès dels Pyrineus y dominada per los Comtes de Foix durant més de tres segles; *La casa de Montcada en el Vizcondado de Bearn* (1901), que 's a l'inversa del anterior, çò es, l'intromisió d'una familia catalana en un estat del Mitjdía de França, quin estudi quasi simultanejà ab altre prou interessant degut a la metexa influencia: *Los Vescomtes de Bas en la Illa de Cerdenya* (1901), hont contradiu als historiadors marsellesos Blanchard y Barthelemy, que pretengueren, en 1875 y 1882, respectivament, ésser originaris los Bas qui regnaren en lo Principat d'Arborea (Cerdenya) dels *Bas, Bals* o *Baux* de Provença. Quan En Miret, examinant les genealogíes d'aquests y les de la familia geronina dels Vescomtes de Bas (quin castell payral estigué demunt lo *balç*, ahont encara hi ha edificada la capella de Sant Miquel de Falgars, a Sant Esteve de Bas, prop d'Olot), dexà demostrat que sigueren de la derrera los Bas qui dominaren a Arborea en los segles XII y XIII. Molt abans de l'empresa siciliana de Pere *lo Gran*, apareix l'intervenció dels catalans en la política internacional del Mediterrani y singularment a Cerdenya.

La temporada en que resultà més viva la tendencia d'En Miret y Sans a l'investigació històrica franco-catalana, es en los sis primers anys de la seva producció intelectual, a la que pertanyen *El testamento de la vizcondesa*

Ermengarda de Narbona, en 1901; y *La casa condal de Urgell en Provenza y Ramón de Melany embajador de Alfonso IV en la Corte de Francia*, en 1903. Posteriorment la tendencia va en disminució, y passan cinch anys abans no'n publica una altra: *Negotiations de Pierre IV d'Aragon avec la Cour de France* (1908); y sis més fins a la subsegüent del meteix ordre d'estudis: *Le roi Louis VII et le Comte de Barcelonne a Jaca en 1155* (1912). Y encara que'n segueix alguna altra, com en 1915 *El vescomte de Cardona devant del rey de França en 1309* y en l'any 1917 *Lettres closes des premiers Valois*, podèm dir que l'influencia inicial francesa durà fins al 1903.

Una segona resultancia de les seves estades a París ha estat la colaboració directa d'En Miret en publicacions editades a França, resultat de relacions establertes ab eximis literats de la nació vehina. L'amistat contreta ab En Foulché-Delbosc, director de la *Revue Hispanique*, lo féu esdevenir constant colaborador d'aquella publicació a partir del any 1902, en que hi trameté una curiosa descripció de la momia de Jaume I titulada *La cabeza del rey D. Jaime I de Aragón*. En los volums dels anys 1903, 1905, 1906, 1908, 1911, 1913, 1914, 1917 y 1919, hi han altres treballs d'En Miret, en català, castellà y francès, puix tingué especial cura en no mostrarse exclusivista en quantes revistes prengué part activa si ho permetía lo caràcter d'elles. Entussiasta de la *Revue Hispanique*, cercava entre nosaltres qui hi colaboràs y si l'infrascrit hi trameté algún treball, fou a ses continuades instancies.

Donantse lo cas de que, en Juny de 1919, poch abans de sa malaltía mortal, encara hi publicà un estudi sobre trovadors catalans.

Ab altres literats de França en anys subsegüents entrà seguidament en relació: ab En Joan Regné, derrerament arxiver del Ardèche, hi mantení seguida correspondencia a partir del 1907; y ab lo venerable Moisès Schwab, director de l'erudita *Revue des Etudes Juives*, hont hi publicà, en 1907 y 1909, dos treballs en francès sobre juhéus catalans; y posteriorment, en 1915 y 1916, altres tres del propri tema en colaboració ab dit Schwab.

Per si axò fos poch, encara la famosa publicació fran-

cesa *Le Moyen Age* lo comptà, arràn del 1912, per colaborador, vegentse lo seu nom al peu d' articles referents a les relacions entre Barcelona y França en la Etat Mitjana, dintre los volums corresponents al 1912, 1914, 1915 y 1917.

Fou acte de suma justicia, per part del govern francès, la concessió honorífica d' *Officieur de l' Instruction Publique,* que li otorgà en 1916, considerant la molta part que havía pres en investigacions literaries relacionades ab la nació francesa.

No sentía gens, En Miret, les aficions coleccionístiques. Per més que li agradaven los llibres y tenía per son ús particular bona llibrería, no era pas bibliòfil. Tan sols fomentà una notable colecció d' autògrafs que la casualitat li havía fet tenir y que a sa mort ha passat al «Institut d' Estudis Catalans». Ab la única mira d' aprofitarlos per ses tasques d' investigació, lo vegerem adquirir pergamins dues vegades en nostres anades al Pallars y Urgellet. Fou la primera a Tremp, comprant del advocat Mir y Casases l' arxiu del monestir de Mur, servintse 'n per publicar en 1911 un article sobre *La fundació del monestir de Mur*. La segona, gestionà y obtingué del pàrroco d' Organyà la venda dels documents que 's conservaven allí, procedents de l' extingida Colegiata. D' aquests ne tragué bon partit donant ocasió a uns quants treballs, çò es, *El més antich text literari escrit en català,* publicat en 1906 en la *Revista de Bibliografía Catalana; Documents en langue catalane (haute vallée du Segre XIe XIIe siècles),* enviat a la *Revue Hispanique* en 1908; *Aplech de documents dels segles XIe y XIIe per a l' estudi de la llengua catalana,* en 1912; *Antichs documents de llengua catalana i reimpressió de les Homilies d' Organyà,* en 1915; *Los noms personals y geogràfichs de la encontrada d' Organyà en los segles XIe y XIIe*, en 1916.

Situada la vall d' Organyà al extrém de la de Cabó o Caboet, ses historiès marxen conjuntes y los documents d' Organyà li donaren motiu de publicar encara, en 1918, unes interessants *Noves... de la familia senyorial de Caboet y la qüestió d' Andorra.*

Tornarèm enrera en la vida d' En Miret y Sans, per posar nostra atenció en sa activíssima y assidua vida corpo-

rativa dintre la present Academia, que hi ve a coincidir ab una era de transformació prou senyalada, y en la que ell hi actuà de principal factor.

Un notori decaiment s' observava en la nostra Academia al expirar lo segle XIX, essentne síntoma important que quant l' infrascrit, en 1898, hi entrà a formarne part, feya la friolera de set anys que no hi havía ingressat cap acadèmich numerari, existinthi prous vacants per omplir. Ademés se li privà en absolut de fer en català son discurs d' entrada. Y encare llavors s' hagué d' acordar suprimir les contestacions escrites en aquestes recepcions per ésser una rèmora a poderles efectuar, puix per dita única causa transcorregué més d' un any que l' infrascrit havía entregat son discurs, sense estar la resposta feta, y per tant aplaçat indefinidament l' acte de sa recepció.

Al instant de nostre ingrés s' inicià lo cambi d' orientacions en los treballs en català, y en activar l' entrada d' acadèmichs numeraris, per omplir nombroses vacants, hu dels quals fou En Joaquím Miret, a proposta del infrascrit, en l' any 1900. Seguidament ab En Miret, En Gimènez Soler, qui l' havía precedit de poch més d' un any, y En Ferràn de Sagarra, qui ja hi era del 1890, tots quatre, instarem al president senyor Balari y Jovany altres modificacions en Janer de 1901, que devíen iniciarse ab la publicació d' un *Butlletí*, proposta discutida y aprovada en Març de 1901. Formaren la comissió de redacció En Miret, En Gimènez y l' infrascrit. Al propri temps se renovà la Junta Directiva, y en la nova hi entrà de Secretari En Miret y Sans (9 de Febrer de 1901). Tant la comanda de fer lo *Butlletí* com lo càrrech de Secretari los exercí durant disset anys llarchs, ab zel extraordinari y ab tant entussiasme y probitat, que a ell se degué revisqués la Corporació, de la que 'n fou l' ànima. No sigué solzament la feyna vista y que ressurt en les publicacions de l' Academia, ahont s' assenyala la seva activitat, sino molta d' altra que no apareix en lloch, com la d' estrènyer les relacions ab les entitats similars, tant d' Espanya com del estranger, y atendre al seu estat econòmich, axecantla de la vida migrada que duya, mercès a una administració rigurosa.

Quan sortía de viatge, tant en Abril o Maig com en

Novembre, dexava ben puntualisat tot lo que havía de ferse en l' Academia, no solzament al qui lo substituiría en la Secretaría, sí que també al infrascrit, y fins de fora estant nos ho recordava, com, v. g., feu en una targeta postal que, datada a Tremecen lo 5 de Març de 1909, tením a la vista: «Des d' aquesta capital dels almoravides vos trameto bones salutacions. Demà crech que tindreu sessió a l' Academia, mentres que jo faré vía cap a Oudjda, ciutat del Marrochs oriental, a una jornada d' ací. Lo día 8 arrivaré a Alger».

Vuyt díes més tart, trovantse oasis de Biskra enllà, a Sidi-Okba, se li ocorregué trametre 'ns exes breus ratlles: «Vos endreço aquesta postal des d' aquest Oasis del immens Sahara, perque crech que 's la primera volta que d' aquest lloch solitari sortirà lletra en llenga catalana. Demà passat cap a Tuniç. Recorts per tothom. Joaquím Miret y Sans» (13 de Març de 1909).

Los qui conexíem a fons a En Miret, sabíem sobradament que sots la seva apariencia de fredor glacial, quasi britànica, son cor batía ab entussiasme per tot lo nostre, com ho demostra l' espontani recort que tributà a la llengua catalana en terres muslímiques. Y no era poca la sorpresa que nostre idioma li aparellava al retornar a la costa, arràn d' havernos escrit les precedents ratlles.

Marxava en un dels tranvíes de les immediacions de Oràn, quan ohí parlar català prop seu a dues noyes del poble.

—Quina alegría més gran me doneu al sentirvos parlar català, aquí tant lluny de Catalunya —, los hi manifestà En Miret. De lo que elles s' estranyaren, y una li respongué:

—Ay! ay! ¿qué vol dir català? No sabem pas lo que es.

—Es axò que vosaltres parleu y jo també y que és la llengua de tots los catalans.

—En lo nostre poble tothom hi enrahona axís, y may ningú 'ns ha dit lo que vosté diu.

Res, que dites noyes, segurament la segona generació de l' agrupació de families alacantines que havíen fundat un poble d' Alger, arràn de la conquesta dels francesos, no teníen cap noció originaria de com era la seva parla.

Encara en aquella excursió altra sorpresa de major importancia se li aparellava al arribar a Tuniç. Fou la de

trovarhi la carta que li havía escrit nostre company d' Academia N' Antoni Rubió y Lluch, al saber que hi passaría, pregantli «que ab tota cura, cerqués l' enterrament d' En Turmeda en lo *souk* dels Sellers». En realitat no se li podía donar encàrrech que més li plagués; y tant bé lo cumplimentà, que l' investigació practicada esdevingué definitiva, cessant tota incògnita en quan se refereix a la fí del frare renegat y d' ahont se troven ses mortals despulles. Lo resultat de quals gestions condensà en un curiós article del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, publicat sots la rúbrica d' *Una visita a la tomba del escriptor català Frà Anselm Turmeda en la ciutat de Tuniç.*

La labor d' En Miret com a Secretari d' aquesta Academia, durant les presidencies d' En Maspons y Labrós, Duràn y Bas, Bertràn y d' Amat, y Pella y Forgas, fou imponderable: ell li imprimía la direcció tant o més que los presidents, deguéntseli, en primer terme, que recobrés en la consideració general lo lloch a que teníen perfecte dret los seus llarchs mèrits literaris y socials. Sa activitat ve demostrada no sols en los treballs que, sots la seva firma, aparexen en tots los volums del *Butlletí*, sino que també en l' especial solicitut ab que n' escrigué la detallada historia de l' Academia, per cert dexada a mitg publicar, però ab l' original acabat, al suspendre temporalment sa publicació dit *Butlletí*.

Llarga resultaría la relació dels recorts personals que ací podríem anar consignant y que aparexen en les actes sobre les seves gestions y labors internes en l' Academia. Dels seus dos càrrechs se 'n separà voluntariament en 1918, contra los prechs de tots los seus companys, per sentirse la salut perduda, com per desgracia lo temps cuydà de demostrar que la rahó li sobrava. Una de les derreres actuacions de secretari d' En Miret, sigué la presa de possessió del edifici que l' Estat cedí a l' Academia en lo carrer del Cassador, després de laborioses gestions, segons consta en l' acta del 11 de Novembre de 1917.

Altra de les esferes d' acció intelectual en que 's mogué En Miret y Sans, fou l' «Institut d' Estudis Catalans» des de 1907, quan tenía sentada una reputació d' investigador de la historia patria. Allí hi aparegueren continuament noves

mostres de la seva activitat en treballs de tota mena y fins ab colaboració, de lo que se 'n pot veure alguna cosa, no pas tot, en un índex de les seves publicacions que va editar, precedint l' estudi, publicat en 1918, *Noves y documents inèdits sobre la familia senyorial de Caboet y la qüestió d'Andorra.*

Sempre sigué fondament contrari de que l' «Institut d' Estudis Catalans» se llencés a reformar trascendentalment l' ortografía catalana sense respectarne la tradició, o millor dit, contrariantla. Conexía sobradament als qui teníen l' obsessió de portar a terme tals cambis y observava com hi preparaven exa labor de descatalanisació literaria. Per axò escrigué un articlet titolat *El problema de la ortografía,* que publicà en lo *Butlletí* de la present Academia, sense lo seu nom, encaminat a donar a conèxer una resolució o *Rapport* que acabava de pendre l' Academia Francesa y que reproduhí al peu de la lletra. Ningú, sino l' infrascrit, sabía a lo que anava adreçada aytal reproducció y alguns la criticaren inclusiu, puix no podíen entendre la finalitat d' una resolució que no afectava a res nostre. Però lo cas de França anava a produhirse exactament a Barcelona. En Miret ho sabía y estimà que publicantse lo *Rapport* era facilitarli armes, quan sobrevingués la discussió, en l' «Institut d' Estudis Catalans», per combatre 'l, conèxerlo, los literats companys seus de Corporació. Fracassaren los gramàtichs de França en son propòsit de simplificar l' ortografía, pretenent rompre *la suîte de l' histoire* y fer perdre al llenguatge *la physionomie des môts,* consagrada per l' us dels clàssichs. Ab fonda pena nos explicà En Miret l' inutilitat d' algunes discussions hagudes al «Institut d' Estudis Catalans» per salvar al nostre llenguatge tradicional del menyspreu que allí dintre anava a sufrir, y com malgrat l' opinió seva y les d'En Brocà, d' En Rubió y Lluch y d' En Miquel S. Oliver, s' havíen anat aprovant les reformes ortogràfiques o *Normes,* a causa de ferhi pendre part en la discussió y votació, a enginyers, arquitectes y metges. Qué hauríen dit, si en una discussió d' anatomía o de geodesia, hi haguessin pres part advocats y filosofs!

També podríem anar seguint a En Miret y Sans actuant en diferents jurats literaris, entre 'ls que hi figura l' haver

format en lo tribunal que fallà lo premi Martorell corresponent al 1912, y en concursos d' historia de la Societat d' Ensenyança Catalana. Exa especificació la creyèm secundaria en l' ordre dels seus mèrits literaris, fonamentats en ses continues publicacions.

Per axò no serà inútil que les continuèm assenyalant dintre la vida de treball que se 'l vegé fer en altres entitats corporatives de que formà part.

Fou conseqüencia de les excursions al Pallars, que l' infrascrit lo proposàs com a soci del «Centre Excursionista de Catalunya», havent figurat en la Junta Directiva del Centre y en quin *Butlletí* hi sortiren interessants articles seus, com, v. g., los *Viatges del Infant En Pere, fill de Jaume I, en 1268 y 1269; Una visita a la tomba del escriptor català Fra Anselm Turmeda*, etc.

Altra mostra de la seva activitat en pro de nostres arxius existí ab motiu de la translació del de la Batllía del Reyal Patrimoni. També hi havía anat a investigar, essent rebut per lo batlle Eduart Monner ab singular complacencia. De molt temps que hi teníem l' ull posat en eix notable arxiu, tement que qualsevol circumstancia inesperada y d' una manera especial la mort del batlle Monner, que tenía prous anys, nos lo fes desaparèxer de Barcelona. Sobrevingué lo perill de la temuda defunció y immediatament nos posarem en relació ab lo seu fill y ab En Prat de la Riba per instalarlo a la Diputació. Per sort portarem les gestions sense moure soroll, logrant que la translació fos un fet y l' arxiu barceloní quedàs salvat de futures contingencies y decorosament instalat, com més no hagi pogut estar en los seus millors temps.

Fou soci En Miret de la «Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa» fins a sa disolució, remetent alguns articles en la *Revista* que dita entitat editava, en los anys 1909, 1910 y 1912.

Alguna vegada, molt de tart en tart y per excepció, escrigué en diaris locals articles de significació històrica y d' actualitat. Y ab igual caràcter accidental publicà estudis d' investigació en setmanaris y revistes, que l' inspiraren simpatía, però sense contraure obligació ab cap d' ells, puix detestava tot compromís que l' impliqués labor més o menys constant.

Axís, en lo diari *La Renaixensa* en 1899 se trovaràn articles d' En Miret, en lo 28 de Janer, 8 y 16 de Febrer y 10 de Març; y en *La Veu de Catatunya* en 8 d'Agost de 1905. Y no gayres més, puix conceptuava de poch profit publicar en diaris, a causa de lo breu de llur existencia. Los setmanaris o revistes mensuals ja li merexíen més estima, si bé en los de caràcter popular tampoch li agradava colaborarhi. Recordèm que apart de les revistes literaries ja consignades, ha figurat son nom en lo *Calendari Català* del 1905, en *Revista Bibliogràfica Catalana* del 1901, en *Lo Geronés* del 1908, *Archivio Storico Sardo* del 1909, *Estudis Universitaris Catalans* del 1909 y 1910, *L' Estiuada* de Sant Hilari Ça-calm del 1909, 1913 y 1914, *Renaixement* del 1914 y 1915, *Anuari de la Societat Catalana d' Heràldica* del 1917, *Resurgiment* de Buenos Aires del 1917 y alguna altra.

L' únich compromís literari que li plagué contraure fou ab la present «Academia de Bones Lletres», al formar part de la Comissió del *Butlletí*, ahont, des de son començ, carregà voluntariament ab la part més fexuga, tant de redacció com de correcció de proves, vetllant sempre per la puntualitat de sa sortida. En la imprempta de la Casa de Caritat, ahont se tirava, hi tingué grans simpatíes; a gestions seves personalíssimes se degué que la Junta resolgués adquirir caràcters de lletra alaràbiga per los documents publicats dintre nostre *Butlletí* en aqueix llenguatge. Ell també hi correspongué ab la matexa estima y fins que los preus dels tiratges de les publicacions acadèmiques se feren impossibles, no havía volgut dexar may de publicar tot lo nostre en aquella casa. Y encara ho demostrà en son testament consignant un petit legat als operaris de la sotsdita imprempta.

Per tots istils se pot dir que nostre *Butlletí* ha estat obra personalíssima d' En Miret fins al any 1918, en que tant se li espatllà la salut. Salta a la vista de qui vulga fullejar les planes de tots los vuyt volums, esguardant al nombre dels treballs allí publicats y a la valua de molts d' ells, tots d' investigació directa dels arxius. Arriven a prop de quaranta, prescindint de la secció final de les noves acadèmiques que, per sa qualitat de secretari, també eren totes redactades per ell. Y no articles de reduides dimensions foren los que insertava en lo susdit *Butlletí*, sino que alguns eren propris

d'un llibre, com, v. g., los tres interessants *Itineraris* dels nostres sobirans Anfós I, Pere I y Anfós III, publicats lo primer en 1904, del 1905 al 1907 lo segón, y lo derrer en 1909. Y axí mateix *Dos siglos de vida académica*, en 1917 y 1918, de que s'ha parlat ja abans al ocuparnos de lo que havía fet dintre la present Corporació.

Entre les monografíes soltes publicades per En Miret, apart de les que tením donat compte, devèm senyalar d'una manera especial la derrera d'elles, que li fóu editada en 1919 per l'«Institut d'Estudis Catalans», y que ve a complementarse ab los tres *Itineraris* del nostre *Butlletí*. Aludím a la magnífica compilació de documents y fets de Jaume I que publicà en la forma d'*Itinerari* rahonat y en quin pròlech se defensa ab copia d'arguments dels qui conceptuaven no ésser aquexa la manera més adequada de publicar Itineraris de Monarques.

No fóu labor improvisada la d'aquexa derrera publicació d'En Miret; en ella hi treballava ja en 1907, com axís ho féu constar lo P. Faustí D. Gazulla, en lo treball que llegí al Primer Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó, al tractar d'ahont estaría lo Çonqueridor de Valencia en l'any 1223.

Consignèm aquest famós Congrés històrich y en ell havèm de deturarnos d'una manera molt especial, perque dintre de la vida literaria d'En Miret y Sans representa una de les seves majors complacencies y un dels més notoris actes de la seva activitat y constancia. Se realisà lo Congrés del 22 al 27 de Juny de 1908 a les Cases Consistorials de Barcelona, secundant l'acció d'una Comissió Municipal que honorificà lo sisè centenari del natalici de Jaume I. En Miret y l'infrascrit tinguerem l'encàrrech d'organisarlo com a Secretaris, y ho ferem, prenent per punt de partida les relacions literaries d'aquesta Academia. Tant l'actuació de nostre company com lo satisfactori resultat del Congrés, surten a la superficie esguardant les actes y estudis històrichs continguts en dos magnífichs volums. Res més se necessita per demostrar com responguè la gent de ciencia a nostres requeriments. Laboriosa tasca fou després poder publicar los treballs, de la que 'n cuydarem ab plens poders En Miret y l'infrascrit. Per suplir la falta de diner haguerem de treure profit d'un sens fí de circumstancies llargues de

comptar y que 's relacionen ab l' actuació del infrascrit en la administració comunal de Barcelona del 1910 al 1913, no essent possible repartir los dos volums als congressistes abans del any 1912.

Tant bon punt s' acabà aquesta publicació y havent ja transcorregut cinch anys de la celebració del Primer Congrés d' Historia, En Miret may veya l' hora d' organisar lo Segón, en la ciutat d' Osca, lloch que los aragonesos havíen designat com a més convenient dintre d' aquell antich reyalme. Cada vegada que l' infrascrit realisava algunes de ses periòdiques excursions per les altes valls aragoneses ab En Juli Soler y Santaló, no 's cansava de recomanarnos animessim a ferlo a la gent de lletres d' Osca y al retornarne sense portarho a terme, havíem de sofrir ses discretes censures. Al istiu del 1917, ab motiu de passar l' infrascrit llarga temporada a Guernica per solucionar algunes dificultats sobre l' acabament del volum de la Geografía de Biscaya, procurarem cumplir la promesa que li ferem de deturarnos a Osca. Fou en aquella ocasió que hi dexarem organisat lo Segón Congrés per l' any 1918, seguidament allargat al Octubre del 1919 y realisat, per últim, al Abril del 1920, ab un èxit tant gran com ja més no 's pogués desitjar.

No es per descrita la satisfacció que li ocasionà a En Miret veure acomplit son desitg del Segón Congrés d' Historia de la Corona d' Aragó, que 'l conceptuava com altra conseqüencia de la seva labor històrica. Ell fou dels primers a inscriure-s' hi y perque no li manqués lo temps ni la vida, sense pendrehi part, delicat com estava y ab poques forces per lo treball, escrigué, en lo Setembre y Octubre del 1919, un interessant estudi sobre *La familia de Robert Bordet lo restaurador de Tarragona,* que fou la derrera de ses investigacions històriques. Es un estudi que dona molta llum sobre 'ls descendents del personatge foraster que 's titulà Príncep de Tarragona y que ha sigut obgecte de tantes equivocacions dels historiadors.

Y al veures al llit malalt, nos digué que aquest treball lo tenía empaquetat y a punt de remetre a Osca, encarregantme que me 'n cuydés quan l' ocasió fos arrivada. Com en efecte, després de sa mort, en lloch molt a la vista, sortí dit estudi y al demunt un lema indicant ahont anava adreçat d' una ma-

nera claríssima y que no podía donar lloch a equivocació, y que, per major honorificar a nostre company publicàm lo sobrescrit en facsímil:

La familia de Robert Bordet lo restaurador de Tarragona
per
Joaquim Miret y Sans

(treball destinat al Congrés históvich d'Osca de 1919)

Quan lo 27 d' Abril de 1920, l' infrascrit donà compte, a Osca, d' aquesta interessant monografía, precehint-la de les explicacions que abans s' han apuntat, la concurrencia la acullí ab mostres d' afecte extraordinaries, volent prestar un tribut d' homenatge a la labor pòstuma del ínclit investigador català y al seu afecte per lo referit Congrés (1).

No volèm acabar sense dexar constatades dues coses: que no havèm tingut la pretensió d' escriure una biografía d' En Miret y Sans al honorificar son recort, consignant algunes impresions personals de la seva vida; com també que nostra senzilla exposició dels principals aspectes de la seva persona y labor literaria, l' havèm feta ometent tot quan signifiqués estudi crítich de les obres remembrades. La rahó única que 'ns ha induit a axò, pesa massa en nostre criteri: judicar al amich ab qui hi tinguerem tan continuada compenetració literaria, nos ocasionaría la sensació d' estar fent lo judici de nostres propries obres.

Si a En Miret y Sans los seus coetanis may oblidaràn quanta ha sigut la seva significació literaria, tampoch podràn dexar de tenirlo present les generacions futures, al aprofitarse de tant meritíssima vida de treball intelectual.

Que la Misericordia Divina l' hagi acullit en sa hora postrera.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

---

(1) Simultàneament ab aquest estudi històrich adreçat al Congrés d' Osca, feu En Miret, en lo mes de Setembre de 1919, un altre treball pòstum, destinat a la revista *Catalana*, de la que n' era també fervent cooperador des de son començament. En una carta del 29 de Setembre ho comunicava axís a En Francesch Matheu, encara que sense indicarli lo tema del treball. Li deya tan sols: «Si resulta llarch podrà anar en dos o tres números de la revista». Malhauradament, a despit de les nostres gestions practicades, no s' ha pogut trovar en lloch aquest estudi d' En Miret, lo que havèm sentit extraordinariament.

NOTICIES

PREMIS RAFEL PATXOT Y FERRER A ESTUDIS HISTÓRICH-POLÍTICH-SOCIALS.—*Concurs primer: 1922.*—FUNDACIÓ. — En Rafel Patxot y Ferrer, ciutadà guixolench de vigorosa actuació pública, era un home *self-made*, ab una voluntat d'acer, moguda per un esperit de govern, dreturer com pochs; alcalde quasi vitalici, fou defensor valent, àdhuc temerari, del civisme en un temps, quan autoritat y arbitrarietat eren massa sovint sinònims; cor generós, sacrificà 'l propi interès y arriscà sa vida pel bé del poble. En tota la extensió de la paraula era verament un caràcter, la recordança del qual perdura en la comarca empordanesa, hont se fa sovint retret de «l'avi Patxot». Nasqué a Sant Feliu de Guixols lo 28 de Janer del 1810 y morí en la propia vila lo 26 de Janer del 1886.

Volent honorar aquexa bella figura cívica, lo seu nét En Rafel Patxot y Jubert instituheix aquesta fundació destinada a premiar estudis monogràfichs sobre temes que 's diguin ab les aficions o la manera d'ésser d'aquell patrici, encomenantla a la *Real Academia de Bones Lletres* de Barcelona. Aquesta, després d'acceptarho ab agrahiment, endreça als estudiosos lo següent

CARTELL

S'adjudicarà, si axí 'l Jurat ho considera just, un *premi de cinch mil pessetes* al millor treball que desenrotlli 'l tema

ÉTICA SOCIAL DE LA POST-GUERRA

hont l'autor, apart del desastre material de la guerra, estudíe més especialment:

a) La gran ferida soferta per la Civilisació, forçada, no solament a deturarse, sino a retornar bon troç enrera del camí fet, per rahó de la pertorbació de totes les disciplines socials, relligioses y polítiques.

b) L'errada soferta per certs elements intelectuals qui contribuexen a mantenir aquest estat de fallida moral.

c) La perduració de la Patria,—fet natural d'agrupació ètnica,—malgrat les violencies del Estat,—artifici polí-

tich. Axí, d'entre la desfeta d'Estats, ressorgeix la patria polonesa y veyèm actuar Lituania, Finlandia, Armenia, etc.

d) Lo millor camí per a retornar al equilibri perdut, sense exercir coercions violentes, ni valdres de baxes complacencies que deprimexen l'organisme social.

Les dimensions dels treballs que opten al premi hauràn de representar com a mínim un volum de 250 planes del format y lletra de la convocatoria.

Essent aquest primer concurs de caràcter internacional, s'hi admetràn treballs en qualsevol de les llengues llatines y també en llengua anglesa.

Deuràn estar escrits en bona lletra, recomenantse especialment que s'escriguen a la màquina.

L'estudi que resulti premiat esdevindrà propietat de la Real Academia de Bones Lletres de Barcelona, la qual tindrà la facultat d'incorporarlo a ses publicacions, en forma original o bé traduhit, reservantse al fundador del concurs lo dret de publicarlo pel séu compte. En un y altre cas s'estamparà en lo lloch més visible que l'obra ha estat premiada en los concursos *Rafel Patxot y Ferrer* y 's precisarà l'any del concurs.

Los treballs que 's presentin hauràn d'ésser rigurosament inèdits y seràn entregats abans del día primer d'Octubre del any 1921 al domicili de l'Academia (Plaça del Rey, Barcelona) a nom del Secretari de la metexa.

Lo veredicte 's farà públich lo día 28 de Janer de 1922.

Constituiràn lo jurat don Francesch Carreras y Candi, President de la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona»; don Antoni Rubió y Lluch, del «Institut d'Estudis Catalans», y don Rafel Patxot y Jubert.

Barcelona 15 d'Abril de 1920.—*Pelegrí Casades y Gramatxes*, Secretari de la R. A. de B. L. de B.

—

Aquesta Real Academia ha celebrat sessió ordinaria los díes 2, 16 y 30 de Janer, 6 y 20 de Febrer y 6 de Març, essent extraordinaria la del 17 d'aquest últim mes, que fou dedicada al egregi poeta florentí Dant Alighieri, ab motiu del VI.^{è} centenari de la seva mort.

En la sessió del 6 de Febrer, l' acadèmich P. Faustí Gazulla, O. M., llegí un interessant treball refutant alguns dels conceptes exposats en lo llibre del P. Vacas: *San Raimundo de Peñafort, fundador de la Orden de la Merced.* — En la del 20 del dit mes, l' acadèmich electe, Mossèn Jaume Barrera, donà lectura d' una memoria referent a l' incorporació del Arxiu de la Comunitat de Preberes de Sant Joan de Jerusalèm, al Arxiu del Seminari Conciliar de Barcelona.—En la del 6 de Març, l' acadèmich Dr. Rubió y Lluch feu conèxer, després d' un erudit exordi tractant de les traduccions catalanes de la *Divina Comedia,* lo cant VI del *Purgatori,* traduhit per dit acadèmich en lo mateix metre: ab igual nombre de versos que 'n l' original.

—

La sessió del 17 de Març, que com s' ha dit abans fou dedicada a la memoria del excels poeta florentí, va celebrarse en lo saló d' actes del Ateneu Barcelonès, llegint sengles treballs los senyors Barrera, Giraud y Rubió y Lluch, que tractaren, respectivament, de *Dantòfils catalans, Les traduccions de la Divina Comedia en llengues hispàniques,* y *El sentiment musical en el Dant y Fray Lluís de Lleó.* En la matexa sessió, l' acadèmich senyor Roca y Heras donà a conèxer uns apunts inèdits del qui fou President d' aquesta corporació, En Cayetà Vidal y Valenciano, estudiant la figura literaria del primer traductor en llengua catalana del esmentat poema dantesch.

—

En la sessió del 6 de Març últim, fou nomenat acadèmich de número per a ocupar la vacant d' En Damas Calvet, catedràtich de la nostra Universitat, Dr. Serra Hunter, molt conegut en los cercles literaris per los seus estudis referents a la ciencia filosòfica.

BOLETIN

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

DE BARCELONA

Año XXI (Académico CXCIII) | Abril a Junio 1921 - N.º 71

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Itinerari del rey Anfós II "lo Lliberal"

(1285-1291)

Ja comencen a constituir un cors de doctrina històrica los Itineraris de nostres Monarques, que s' han vist publicats en los derrers anys en llochs prou diferents. Util serà donarne aquí la recopilació de tots ells.

Anfós I (1162-1196), per Joaquim Miret y Sans: *Itinerario del rey Alfonso I de Cataluña, II en Aragón,* publicat en lo present *Butlletí,* vol. II.

Pere I (1196-1213), per Joaquim Miret y Sans: *Itinerario del rey Pedro I de Cataluña, II en Aragón,* publicat en lo present *Butlletí,* vols. IV y V.

Jaume I (1213-1276), per Joaquim Miret y Sans: *Itinerari de Jaume I «el Conqueridor»* (Barcelona, 1918), vol. de 629 planes.

Anfós II (1285-1291), qual Itinerari dexarèmací publicat.

Anfós III (1327-1335), per Joaquim Miret y Sans: *Itinerario del rey Alfonso III de Cataluña, IV en Aragón, el conquistador de Cerdeña,* publicat en lo present *Butlletí,* vol. III.

Martí I (1396-1410), per Daniel Girona y Llagostera: *Itinerari del rey En Martí (1396-1410)* (Barcelona, 1916), en l'*Anuari de l' Institut d'Estudis Catalans* y en tiratge apart de 30 exemplars.

Anfós IV (1416-1458), per Andréu Giménez Soler: *Itinerario del rey Don Alfonso de Aragón el que ganó Nápoles* (Çaragoça, 1909), vol. de 323 planes.

Carles I (1516-1558), per Manuel de Foronda y Aguilera: *Estancias y Viajes del Emperador Carlos V desde el día de su nacimiento hasta el de su muerte,* etc. (Madrid, 1914), vol. de 714 planes.

En la part material de la publicació dels predits Itineraris, cada autor segueix lo procediment que millor li ha semblat. Qui hi cercà donar un estudi crítich del regnat; qui procurà especialisar la comprobació documental acoplada, pro que 's refereix a les estades del Rey; qui s' aprofità de la oportunitat de la publicació per treure del ostracisme interessants documents íntims del Monarca, junt ab altres fahents per lo séu itinerari y per la historia de Catalunya.

Es innegable que com més s' amplía una publicació històrica documentada, major es la ventatja que 'n reportem tots de la matexa.

Al costat de les referides publicacions, la present resulta migradíssima, puix no hi va acompanyada de cap copia dels molts documents que havèm tingut a la vista per formarlo. Són una serie de circunstancies, les quals no es del cas referir, que 'ns obliguen a dexar de banda les notes que havíem anat prenent a mida que formavem l' Itinerari, circunscribint-nos a donar a la estampa aquest ab la major concisió y claretat.

La única font de que 'ns havèm servit, han sigut los Registres del Arxiu de la Corona d' Aragó; y no ha estat ella tant copiosa en totes les jornades com hauríem volgut.

Transcrivím les poblacions en sos noms usuals, per més que a vegades, en los Registres, se vegen en formes llatinisades. Si per alguna circunstancia convingués posar algún nom literalment, o siga segons consta en lo document, ho farèm per excepció.

Nos ha semblat útil senyalar ab una creu marginal los diumenges.

Cal no oblidarse que en aquesta temporada los documents se dataven per los anys de la Encarnació, que presenta en lo primer trimestre la diferencia d' un any en lo compte.

NOVEMBRE DE 1285

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
14	«In campis circa Ciuitatem Maiorice» .	63	97 (1)
15	Id. id. . .	63	97
19	Ciutat de Mallorca .	63	134
21	» »	63	2
23	» »	63	4
✠ 25	» »	63	4
26	» »	118	3
27	» »	65	1
28	» »	65	3
29	» »	63	4
30	» »	63	3

DESEMBRE DE 1285

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Ciutat de Mallorca .	63	6
3	» »	63	7
4	» »	63	8
6	» »	63	9
8	» »	63	9
12	» »	63	10
13	» »	63	10
14	» »	63	11
✠ 16	» »	63	12
18	» »	63	11
19	» »	63	1
20	» »	63	12
22	» »	63	12
✠ 23	» »	65	7
24	» »	63	1
25	» »	65	34
26	» »	63	12
27	» »	63	12
28	» »	63	13
29	» »	63	13
✠ 30	» »	63	1
31	» »	63	13

JANER DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
2	Ciutat de Mallorca .	63	15
3	» »	63	14
4	» -»	63	15
5	» »	63	16
✠ 6	» »	63	16
7	» »	63	15
8	» »	63	16
9	» »	63	23
10	» »	63	18
11	» »	63	20
12	» »	63	18
✠ 13	» »	63	18
14	» »	63	30
15	» »	63	20
17	Mallorca .	65	130
	Andraig. .	63	32
18	» . .	63	33
19	Iviça . . .	65	32
21	» . .	65	31
22	Denia . .	63	32
24	» . .	65	32
25	Gandía . .	63	32
26	» . .	63	34
✠ 27	Sueca . .	63	35
	Corbera. .	68	33
28	Algecira .	63	34
29	» . .	63	34
31	Valencia .	63	36

FEBRER DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Valencia .	63	37
2	» . .	63	38
✠ 3	» . .	63	38
4	» . .	63	43
5	Murvedre .	63	43
6	» .	63	43

(1) La data la suposèm equivocada: serà del 15.

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
7	Murvedre .	63	45
8	Burriana .	63	48
9	Cabanyes .	63	51
✠ 10	Sant Matheu	63	53
	Emposta .	65	54
11	» .	63	54
	Sant Matheu	63	55
12	Tortosa . .	65	55
15	Santes Creus . .	63	56
16	» . .	63	57
✠ 17	Vilafranca .	63	70
	Barcelona .	65	57
18	» .	63	58
19	» .	63	59
20	» .	63	60
21	» .	63	63
22	» .	63	64
23	» .	63	70
✠ 24	» .	63	64
25	» .	63	70
26	» .	63	71
27	» .	63	77
28	» .	63	73

MARÇ DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona .	63	76
2	» .	63	80
✠ 3	» .	63	82
4	» .	64	10
5	» .	63	84
6	» .	63	80
8	Pontons . .	65	93
13	Torruella .	06	3
14	» .	65	93
	Gerona . .	66	3
15	» . .	65	93
16	» . .	65	94
✠ 17	» . .	65	95
18	» . .	65	95
19	» . .	64	17
20	Barcelona .	65	101
21	» .	65	97
22	» .	63	76
23	» .	64	11
✠ 24	» .	64	11
25	Barcelona .	65	174
26	» .	64	12
27	» .	64	12
28	» .	64	13
29	» .	64	15
30	» .	64	14
✠ 31	» .	64	22

ABRIL DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
3	Lleyda . .	64	27
4	» . .	64	31
5	» . .	64	27
6	» . .	65	129
✠ 7	Osca . . .	65	131
8	» . . .	64	28
9	» . . .	65	131
10	Çaragoça .	64	29
11	» .	66	35
12	» .	64	29
13	» .	65	134
✠ 14	» .	64	1
15	» .	64	27
16	» .	64	33
17	» .	64	30
18	» .	64	30
19	» .	64	31
20	» .	65	141
✠ 21	» .	65	141
23	Çuera . .	64	55
	Almudevar .	64	47
24	Osca . . .	64	47
25	» . . .	64	50
26	» . . .	64	52
27	» . . .	64	56
✠ 28	» . . .	64	57
29	» . . .	64	60
30	» . . .	64	57

MAIG DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Osca . . .	64	56
2	» . . .	64	64
3	» . . .	64	65
4	» . . .	64	65
✠ 5	» . . .	64	65
6	» . . .	64	69

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
7	Osca	64	68
8	»	64	71
9	»	64	70
10	»	64	72
11	»	64	75
✠ 12	»	64	75
13	»	64	76
14	»	64	66
15	»	64	76
16	»	67	13
16	Çuera	67	12
17	Çaragoça	67	13
18	»	64	64
✠ 19	»	64	57
20	»	64	80
21	»	67	15
22	»	67	15
23	»	64	78
24	»	67	19
25	»	67	18
✠ 26	»	64	78
27	»	64	80
28	»	64	79
29	»	67	24
30	»	64	81
31	»	64	81

JUNY DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Çaragoça	64	82
✠ 2	»	64	83
	Osca	64	90
3	Çuera	66	106
	Osca	66	108 (1)
4	»	64	88
5	»	64	85
6	Montçó	64	87
7	Osca	66	110
	Lleyda	66	115
8	»	64	80
✠ 9	»	64	91
10	Lleyda	64	90
11	»	64	90
12	Tarragona	64	92
13	»	64	91
14	»	67	38
15	Vilafranca	66	125 (2)
✠ 16	Barcelona	66	124
17	»	65	169
18	»	64	99
19	»	66	133
20	»	65	169
21	»	66	125
22	»	64	92
✠ 23	»	64	99
24	»	64	66
25	»	64	94
26	»	65	169
27	»	64	95
28	»	66	140
✠ 30	«Apud Riuipullum»	66	144

JULIOL DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona	64	96
8	Figueres	64	98
9	»	64	97
10	»	64	66
11	»	64	99
12	»	66	151
13	»	65	168
✠ 14	»	66	154
15	»	64	100
16	»	66	154
17	»	66	152
18	»	64	100
19	»	64	102
	«Apud Bascharam»	67	146
20	«Apud Turricellam»	64	101
	«Apud Figuerias»	64	103
✠ 21	Figueres	66	152

(1) En lo Registre 66, foli 108, se data un document a Çaragoça, creyentho una equivocació del amanuense.

(2) Dos documents que daten Figueres XVII kal. Juliol, són equivocats y fan referencia a XVII kal. Agost (Reg. 66, foli 151). Altres errades semblants se troven en aquests folis del Reg. 66.

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
22	Figueres .	66	155
23	» .	65	168
24	» .	66	153
25	» .	64	101
26	» .	64	102
27	» .	66	154
✠ 28	» .	67	53
29	» .	66	155
30	» .	64	100
31	» .	64	102

AGOST DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Figueres .	64	103
2	» .	64	128
✠ 4	» .	66	159
5	» .	66	158
6	» .	67	56
7	» .	64	103
9	» .	66	159
10	» .	66	159
✠ 11	» .	66	159
13	Barcelona .	64	103
14	» .	66	161
15	» .	64	104
16	» .	64	104 (1)
17	» .	64	104
17	«Apud Hostalrich» .	66	164
✠ 18	Figueres .	67	59
21	Gerona . .	66	166
	Barcelona .	64	142
22	Gerona . .	67	174 (2)
23	Barcelona .	64	108
24	» .	67	58
✠ 25	» .	64	107
26	» .	64	106
27	» .	64	106
28	» .	64	107
29	» .	64	108
30	» .	64	108
31	» .	64	110

SETEMBRE DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 1	Barcelona .	66	195
2	Tarragona .	66	185
3	» .	66	185
5	Ciurana . .	65	166
7	Emposta .	64	126
✠ 8	» .	65	165
	Sant Matheu	65	166
9	» .	65	166
10	«In villa Regali» .	67	70
11	Valencia .	66	193
12	» .	64	112
13	» .	64	112
✠ 15	» .	66	194
16	» .	64	112
17	» .	64	113
18	» .	66	196
19	» .	64	113
20	» .	64	114
21	» .	64	114
	Burriana .	67	77
✠ 22	» .	64	120
23	Valencia .	66	203
25	«Apud Cambrils» .	66	215
26	«Apud Regalium» .	66	215
27	Prades . .	66	215
30	Cardona .	64	128

OCTUBRE DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
3	Lleyda . .	67	91
4	» . .	64	127
5	» . .	66	209
✠ 6	» . .	66	208
7	» . .	64	128
8	» . .	64	187
9	» . .	66	214
10	Osca . . .	65	165
11	» . . .	66	212
12	» . . .	64	128
✠ 13	» . . .	66	218
14	» . . .	66	213
15	» . . .	64	129
16	» . . .	67	92
17	» . . .	64	129
18	» . . .	64	131

(1) Per equivocació hi ha un document del Reg. 64, f. 60, que porta Figueres.
(2) Serà equivocat y per major confusió lo doc. del Reg. 67, f. 58, posa Ripulli.

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
19	Osca . . .	64	129
✠ 20	» . . .	64	130
21	» . . .	64	130
	«In orto» .	67	101
22	«Apud Abuerto» .	66	228
23	«In orto» .	66	234
	«In Conxello». .	67	106
24	Lleyda . .	64	133
25	» . . .	64	111
26	» . . .	64	134
✠ 27	» . . .	67	108
	Tàrrega . .	66	238
28	Cervera . .	65	164
29	» . .	64	139
30	» . . .	64	137
	Tàrrega . .	66	241
31	» . .	65	164
	Cervera . .	67	110

NOVEMBRE DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Tàrrega . .	64	138
2	» . .	66	245
	«In Regali».	66	244
✠ 3	» .	66	245
	Tarragona .	66	245
4	» .	64	190
5	» .	66	246
6	» .	64	139
7	» .	66	247
	Salou . .	67	115
8	» . .	67	127
	Tarragona .	64	139
9	» .	64	143
	Salou . .	67	129
✠ 10	» . .	65	163
	Tarragona .	64	139
11	«In portu Saladii» .	64	141
	Tarragona .	64	141
12	» .	64	141
	Salou . .	64	142
13	» . .	64	142
14	» . .	67	127
15	Salou . .	64	145
16	» . . .	64	143
✠ 17	» . .	70	15
18	» .	70	20
19	» . .	64	146
20	» . .	64	148
21	» . .	70	23
22	» . .	64	145
✠ 24	«Apud Maioricem» .	71	5
25	» .	71	5
28	Mallorca .	70	25
29	» .	70	28
30	«Apud Maioricem» .	71	5

DESEMBRE DE 1286

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 1	Mallorca .	72	44
3	» .	71	5
4	» . .	71	7
5	» .	64	148
6	» .	70	27
7	» .	64	148
✠ 8	» .	70	28
9	Portupí . .	70	27 (1)
10	» . .	64	148
11	» . .	71	11
12	» . .	71	14
13	» . .	70	29
14	» . .	70	30
✠ 15	» . .	64	150
16	» . .	64	149
17	» . .	64	149
18	» . .	70	31
19	» . .	64	149
21	» . .	64	150
23	» . .	71	15
26	Portu petro.	72	48
28	» .	72	48
✠ 29	» .	71	19

JANER DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	«Apud Maiorice» .	70	53
✠ 5	Mahó . .	70	36

(1) Durant la estada del Rey a Portupí, són molts los documents en los que hi posava Mallorca.

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
8	Mahó	71	17
9	»	72	48
	Menorca	71	16
13	»	71	16
13	Mallorca	70	36
21	Menorca	71	18
27	«Castro de sca Agatha»	71	19
30	Portu petro.	70	36
	Ciutadella	72	50
31	»	70	36

FEBRER DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Ciutadella	70	36 (1)
✠ 2	»	70	38
3	»	64	150
4	»	70	37
5	»	64	151
6	»	64	152
7	»	64	151
8	»	71	21
✠ 9	»	64	152
10	»	64	152
11	»	64	153
12	»	72	53
13	»	70	48
15	»	70	54
✠ 16	»	72	54
17	»	72	54
18	»	72	55
19	»	72	55
20	»	64	155
21	»	70	55
22	»	70	58
✠ 23	»	70	56
25	»	70	57
26	»	70	58
27	»	64	157
28	»	64	160

MARÇ DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Ciutadella	64	154
✠ 2	»	70	67
3	Ciutadella	70	66
4	»	64	159
5	»	64	160
6	»	64	160
7	Barcelona	64	162
8	»	70	71
✠ 9	»	70	71
10	»	64	163
11	»	64	162
12	»	70	73
13	»	70	72
14	»	70	74
	Martorell	70	74
15	Barcelona	70	75
17	»	64	163
18	»	64	194
20	»	64	164
21	»	70	75
22	»	70	75
✠ 23	»	64	164
24	»	64	163
25	»	64	164
26	»	64	165
27	»	70	78
28	»	64	167
29	»	64	169
✠ 30	»	64	175
31	»	72	31

ABRIL DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona	64	170
2	»	72	32
4	»	64	169
5	»	64	170
✠ 6	»	64	172
7	»	70	93
8	»	64	171
9	»	64	172
10	»	64	170
11	»	64	171
12	»	64	172
✠ 13	»	71	37

(1) Són molts los documents despatxats a Ciutadella en los quals lo Rey hi posava «Minorice» o Menorca.

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
16	Lleyda	71	43
17	»	70	104
18	»	70	104
19	»	71	44
✠ 20	Tortosa	70	105
21	Cabanyes	70	106
24	Castelló	64	177
25	Valencia	70	106
26	»	71	42
✠ 27	»	70	107
28	»	70	101
29	»	70	101
30	»	70	100

MAIG DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Valencia	70	100
2	»	70	102
3	»	70	103
✠ 4	»	70	102
5	»	70	105
6	»	70	109
7	»	70	105
8	»	71	49
	Castelló	70	115
	Burriana	70	111
9	Sant Matheu	75	7
	Cabanyes	70	111
10	»	70	111
	Sant Matheu	70	112
	Morella	70	113
✠ 11	»	75	6
12	»	72	39
13	Apud Montem rubeum	75	8
	Morella	70	114
14	»	71	51
15	«Apud orta»	70	116
	Ascó	70	116
16	Lleyda	70	116
17	»	70	117
✠ 18	»	70	106
19	»	70	118
20	Pertusa	70	119
21	»	70	119
	«Apud monte soni»	70	118
	Osca	70	119
22	Osca	70	126
23	»	70	119
24	»	75	9
✠ 25	»	70	125
26	»	70	125
27	»	70	122
28	Almudevar	70	124
29	Çuera	70	124
31	Ricla	70	126
	«Apud Castellarium»	70	126

JUNY DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 1	Calatayut	70	127
2	»	70	129
3	»	70	127
4	»	70	128
5	»	70	129
6	Daroca	71	56
7	»	70	130
✠ 8	»	70	130
9	»	70	133
10	Alagón	70	135
11	»	70	134
12	»	70	135
13	Çuera	70	135
14	Osca	71	60
✠ 15	»	70	137
16	»	71	60
17	»	70	139
18	»	70	138
19	»	70	140
20	»	70	143
21	»	70	144
✠ 22	»	70	139
23	»	75	16
24	»	70	147
25	»	70	149
26	»	70	146
27	»	70	146
28	»	70	151
✠ 29	»	70	152
30	»	70	154

JULIOL DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Jaca	71	68

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
2	Jaca	70	156
3	»	70	156
4	»	70	156
5	»	70	157
✠ 6	»	70	161
7	»	70	160
17	Oloron	70	165
18	»	70	160
19	»	75	22
25	»	70	165
26	Uncastillo	70	165
28	Oloron	70	160
29	«Villa de Saltu»	70	159
30	Sta. Cristina	70	160
	Jaca	71	114
31	»	75	22

AGOST DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Jaca	71	69
2	»	71	69
✠ 3	»	71	70
4	»	71	69
7	Uncastillo	75	25
8	Exea	70	166
9	»	70	166
✠ 10	»	70	167
12	Osca	70	167
13	»	70	168
14	»	70	168
15	»	70	169
16	»	70	170
✠ 17	»	70	172
18	Exea	70	173
20	Taraçona	70	175
22	»	70	173
23	»	70	174
✠ 24	»	70	174
25	»	70	176
26	»	70	176
27	»	70	177
28	»	70	178
29	»	71	73
30	»	70	179
✠ 31	»	70	180

SETEMBRE DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Taraçona	70	180
2	»	70	181
3	»	70	182
4	»	70	183
5	»	70	183
6	»	70	184
✠ 7	»	70	186
8	»	70	187
9	»	70	187
10	»	70	189
12	»	70	190
13	»	70	192
✠ 14	Mallen	70	191
15	Tahust	71	78
16	Exea	70	191
17	»	70	192
18	»	70	193
	»	75	28
19	«In ortis de Loesia»	75	193
20	»	75	30
✠ 21	»	70	193
22	«In obsidione castri Loesia»	70	197
23	Loesia	70	194
24	Exea	70	192
25	»	70	195
26	»	70	195
27	»	70	195
✠ 28	»	70	196
29	»	70	196
30	»	71	79

OCTUBRE DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Exea	70	197
2	»	70	197
3	»	71	79
4	»	71	82
✠ 5	»	71	83
6	»	71	82
7	»	71	83
8	»	71	84
9	»	71	84
10	»	71	85
11	Alagón	71	85

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 12	Alagón	71	85
14	Epila.	74	5
15	»	71	86
16	»	74	6
17	»	71	86
18	»	74	6
19	»	71	86
20	»	71	87
	Alagón	74	7
21	»	74	7
22	»	71	87
23	»	71	87
25	»	71	88
✠ 26	»	71	89
27	»	71	89
28	«Apud Almuniam»	71	89
29	«Apud villam Dulcem»	71	90
30	«In monte Regali»	71	90
31	«Apud Celpham»	71	90

NOVEMBRE DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Terol	71	90
✠ 2	»	71	91
3	»	71	91
6	»	71	91
7	»	71	92
8	»	71	92
✠ 9	»	71	92
10	»	71	93
11	»	71	94
12	»	71	94
13	»	71	95
14	»	74	18
15	Sarrio	74	19
✠ 16	«Apud Sauronem»	71	97
	El Toro	74	20
17	»	71	97
18	Segorb	72	11
	»	71	98
19	«In villa regali»	71	98
20	»	71	98
	Cabanyes	71	98
21	»	71	98
22	Traiguera	71	100
	Emposta	71	99
✠ 23	Emposta	75	37
25	Cambrils	71	99
	Tarragona	71	100
26	»	71	100
27	»	71	100
28	»	71	100
29	»	71	100
✠ 30	»	71	101

DESEMBRE DE 1287

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Tarragona	71	103
2	»	72	11
3	»	71	103
4	»	71	104
5	»	71	104
6	»	71	105
✠ 7	»	71	105
8	»	71	105
9	»	71	107
10	»	71	104
11	»	71	107
12	»	74	36
13	»	74	108
✠ 14	»	74	35
15	»	75	40
	Lleyda	71	110
16	Montçó	75	44
17	Pertusa	71	110
18	Osca	72	12
19	Lecinyena	74	38
20	Çaragoça	71	110
✠ 21	»	74	38
22	»	74	39
23	»	71	110
24	»	75	44
25	Lleyda	71	110
26	Çaragoça	74	38
27	»	71	115
30	»	75	42
	Alagón	74	41
31	»	74	41
	Çaragoça	74	42

JANER DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Çaragoça	74	48

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
3	Alagón	75	42
✠ 4	»	71	110
5	Çaragoça	74	42
6	»	74	43
7	»	71	112
8	»	74	52
9	»	71	112
10	»	71	112
✠ 11	»	74	51
12	»	74	51
13	»	74	56
	Pina	74	54
✠ 18	Lleyda	74	55
19	»	74	57
20	»	74	57
21	»	74	58
22	»	74	58
23	»	71	115
24	Burrialaros	75	51
✠ 25	Çaragoça	74	61
26	»	74	61
27	»	74	61
28	»	74	62
29	»	74	63
30	»	74	63
31	»	74	63
	FEBRER DE 1288		
✠ 1	Çaragoça	74	64
2	»	74	65
3	»	74	65
4	»	74	67
5	»	74	68
6	»	74	70
7	»	74	70
✠ 8	»	74	72
9	»	74	74
10	»	74	77
11	»	76	16
14	Lleyda	74	80
16	»	74	81
17	»	74	82
18	Cervera	76	19
19	»	74	83
20	Piera	74	83
✠ 22	Barcelona	72	15
23	»	72	15
24	»	72	15
25	»	72	15
26	»	72	15
28	»	74	87
	MARÇ DE 1288		
✠ 1	Barcelona	72	15
2	»	72	15
3	»	72	16
4	»	72	16
5	»	72	16
6	»	72	17
7	»	72	16
✠ 8	»	72	17
9	»	74	92
10	»	72	17
11	»	72	13
12	»	72	18
13	»	72	18
16	Lleyda	72	19
17	»	74	97
18	»	72	18
19	»	74	99
20	»	74	99
21	»	72	19
✠ 22	»	72	19
23	»	72	19
	«Apud Campdasens»	74	103
26	Çaragoça	72	20
27	»	72	20
28	»	74	105
✠ 29	»	72	13
30	»	72	20
31	»	72	20
	ABRIL DE 1288		
1	Çaragoça	72	22
2	»	72	22
3	»	72	22
4	»	72	22
6	Almenar	79	2
9	Çaragoça	79	3
11	»	79	5

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 12	Çaragoça	79	3
13	»	79	5
14	»	79	7
16	»	79	41
17	Alagón	79	19
18	»	79	19
✠ 19	»	79	19
	Çaragoça	79	22
20	»	79	21
21	»	79	22
22	»	79	23
23	»	79	28
24	»	79	26
	Alagón	72	23
25	»	74	109
✠ 26	»	71	116
	Çaragoça	79	30
27	»	79	29
28	»	79	31
	Ricla	72	23
29	Almonecir	71	116
30	Arandaga	71	116

MAIG DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Çaragoça	79	32
✠ 3	Alagón	79	36
4	»	79	37
5	»	79	37
6	Çaragoça	79	40
7	»	79	40
8	»	79	41
9	»	79	43
✠ 10	»	79	43
11	»	79	43
	Trayen	71	116
12	Çaragoça	79	44
13	»	79	46
14	Trayen	71	116
15	Barbastro	74	110
16	»	71	116
✠ 17	»	74	110
20	Montçó	79	50
21	Mequinença	71	116
23	Lleyda	79	19
✠ 24	»	79	51
25	»	79	54
25	Cervera	71	116
26	»	74	110
30	Barcelona	72	22
✠ 31	»	74	118

JUNY DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona	71	116
2	»	71	117
3	»	77	1
4	»	79	55
5	»	79	56
✠ 7	»	79	57
8	»	77	3
9	»	79	57
10	»	77	3
11	»	78	2
12	»	78	1
17	»	77	3
18	»	77	3
22	»	77	5

JULIOL DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Figueres	77	4
3	»	78	3
4	»	78	3
7	Gerona	77	5
8	»	78	3
9	Barcelona	78	3
11	»	78	3
✠ 12	»	78	3
24	Lleyda	78	5
28	»	78	5

AGOST DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 2	Osca	78	5
3	»	78	6
5	Jaca	78	6
17	»	78	6
18	»	78	6
19	»	79	63
21	»	78	8
✠ 23	»	77	6
24	»	78	6
25	»	78	9
26	»	78	8
27	»	78	9

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
28	Jaca . . .	78	31
29	» . . .	78	9
31	» . . .	78	9

SETEMBRE DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Jaca . . .	78	10
3	» . . .	78	10
5	» . . .	77	6
7	» . . .	78	10
8	» . . .	77	7
9	» . . .	78	10
11	» . . .	79	65
✠ 13	» . . .	78	11
15	» . . .	78	11
17	» . . .	78	12
18	» . . .	78	12
✠ 20	» . . .	78	13
21	» . . .	78	12
23	» . . .	78	12
24	» . . .	77	8
26	» . . .	78	13
✠ 27	» . . .	78	13
29	» . . .	78	13
30	» . . .	78	13

OCTUBRE DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Jaca . . .	78	14
✠ 4	» . . .	77	8
5	» . . .	78	14
7	» . . .	79	67
8	» . . .	79	75
10	» . . .	78	15
✠ 11	» . . .	77	8
15	» . . .	79	67
16	» . . .	78	14
✠ 18	» . . .	78	15
19	» . . .	77	10
23	Canfranch .	78	15
24	» .	79	67
✠ 25	» .	79	67
29	» .	79	67

NOVEMBRE DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 1	Jaca . . .	78	15
7	» . . .	78	15
✠ 8	Osca . . .	79	68
9	» . . .	79	68
10	» . . .	78	16
12	» . . .	78	15
13	» . . .	78	15
14	» . . .	78	16
✠ 15	» . . .	78	15
16	» . . .	79	69
18	«Apud Tormos» .	79	71
23	Canfranch .	77	10
24	Çaragoça .	79	70
25	» .	79	70
26	» .	78	18
27	» .	78	17
28	» .	79	71

DESEMBRE DE 1288

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 6	Daroca . .	78	20
7	» . .	78	19
8	Çalamotxa .	78	20
12	Terol . .	79	72
✠ 13	» . .	78	21
14	» . .	78	21
15	» . .	77	11
16	«Apud Sarrion» .	79	24
18	Valencia .	78	26
19	» .	78	21
23	» .	78	22
24	» .	78	21
25	» .	78	22
26	» .	78	22
✠ 27	» .	77	13
28	» .	77	22
29	» .	77	22
30	» .	77	23
31	» .	77	22

JANER DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 3	Xàtiva . .	78	23
7	Apud Pego.	79	80
✠ 10	Denia . .	79	75
13	Valencia .	79	24
14	» .	79	25
✠ 17	» .	79	26
20	» .	79	27

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
21	Valencia	79	27
22	»	79	27
23	»	79	27
✠ 24	»	79	28
25	»	79	28
26	»	79	30
27	»	79	30
28	Murvedre	79	33
29	»	78	33
	Valencia	79	31
30	Castelló de Burriana	79	37
✠ 31	Cabanyes	79	37

FEBRER DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
5	Lleyda	78	40
✠ 6	»	78	39
11	»	78	40
✠ 13	»	78	38
14	»	78	38
15	»	78	40
16	»	78	40
17	»	78	42
18	»	78	41
19	»	78	41
✠ 20	»	78	40
22	»	78	42
23	»	79	81
24	»	78	42
25	»	78	42
26	»	78	43
✠ 27	»	78	43
28	»	78	44

MARÇ DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Lleyda	78	44
2	»	78	44
3	»	78	44
4	»	78	45
5	Montçó	78	48
	Pertusa	78	50
✠ 6	»	78	49
7	»	78	49
14	Çaragoça	78	50
15	»	78	50
16	»	78	51
17	Çaragoça	78	51
18	»	78	52
19	»	78	53
✠ 20	»	78	54
21	»	78	52
22	»	78	56
23	»	78	56
24	»	78	57
25	»	78	58
26	»	78	58
✠ 27	»	78	60
29	»	78	62
30	»	78	63
31	»	78	64

ABRIL DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Çaragoça	78	62
2	»	78	65
✠ 3	»	78	67
4	»	78	69
5	»	78	73
7	Almunia	78	75
8	»	78	78
9	»	78	75
✠ 10	»	78	75
11	»	78	78
	Ricla	78	76
12	Consuenda	78	78
13	Aguaron	78	78
14	Lecina Corva	78	79
15	»	78	81
✠ 17	Langa	78	83
18	Calatayut	78	83
19	»	78	84
20	»	78	84
21	»	78	84
22	»	78	86
23	»	78	70
✠ 24	»	78	88
25	»	78	89
26	»	78	89
27	»	78	90
28	»	78	90
30	Mores	78	91

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
	MAIG DE 1289		
✠ 1	Calatayut	78	70
4	Mores	78	91
5	»	78	92
6	»	78	92
	Calatayut	78	70
11	»	78	93
28	»	78	70
30	»	78	70
	JUNY DE 1289		
4	Terrer	78	70
6	Calatayut	78	70
7	»	78	70
9	Fariça	78	70
✠ 12	»	78	70
25	Calatayut	78	70
	JULIOL DE 1289		
2	Çaragoça	80	1
4	»	80	1
5	»	80	1
6	»	78	70
7	»	80	2
8	»	80	4
9	Taust	80	6
✠ 10	»	80	8
	Alagón	80	4
11	Taust	80	6
12	»	80	7
13	»	80	8
14	»	80	8
15	»	78	70
16	»	80	10
	Gorrea	80	12
18	Alagón	80	11
19	Gorrea	80	12
21	Osca	80	12
22	»	80	12
23	»	80	14
✠ 24	»	80	12
25	»	80	16
26	Montflorite	80	18
30	Lleyda	80	23
✠ 31	»	80	20

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
	AGOST DE 1289		
1	Montçó	80	18
	Lleyda	80	20
3	»	80	31
4	»	80	22
5	»	80	28
6	»	80	25
✠ 7	»	80	20
8	Cervera	80	33
9	»	80	32
10	»	80	33
	Berga	80	33
11	»	80	33
12	»	80	35
15	Horts de Puigcerdá	80	35
18	«In Ceritania»	80	36
19	«In obsidione castri vallis de rippis»	80	36
20	»	80	37
✠ 21	»	80	37
22	»	80	37
23	»	80	76
24	»	80	38
25	»	80	39
26	»	80	39
27	»	80	40
✠ 28	»	80	41
29	»	80	41
	Ripoll	80	41
30	«Apud vichum»	80	41
	Barcelona	80	43
	SETEMBRE DE 1289		
1	Barcelona	80	42
2	»	80	43
3	»	80	42
✠ 4	»	80	43
5	»	80	44
6	»	80	44
7	»	80	45
8	Apud Cros	80	45
9	Barcelona	80	46
10	»	80	47
✠ 11	»	80	50
12	»	80	48

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
13	Barcelona .	80	54
14	» .	80	58
15	» .	80	52
27	» .	80	53
✠ 18	» .	80	53
19	» .	80	54
20	» .	80	55
21	» .	80	57
22	» .	80	59
23	» .	80	58
24	» .	80	58
✠ 25	» .	80	60
26	» .	80	61
27	» .	80	62
28	» .	80	62
29	» .	80	64
30	» .	80	63

OCTUBRE DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
8	Lleyda . .	80	65
✠ 9	Montçó . .	80	65
10	» . .	80	65
11	» . .	80	65
12	» . .	80	67
13	» . .	80	68
14	» . .	80	67
15	» . .	80	68
✠ 16	» . .	80	70
17	» . .	80	70
18	» . .	80	70
19	» . .	80	72
20	» . .	80	70
21	» . .	80	73
22	» . .	80	74
✠ 23	» . .	80	74
24	» . .	80	75
25	» . .	80	76
26	» . .	80	78
27	» . .	80	78
28	» . .	80	79
29	» . .	80	80
✠ 30	» . .	80	80
31	» . .	80	80

NOVEMBRE DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Montçó . .	80	82
2	» . .	80	82
3	» . .	80	82
4	» . .	80	85
5	» . .	80	88
✠ 6	» . .	80	89
7	» . .	80	91
8	» . .	80	92
9	» . .	80	93
10	» . .	80	95
11	» . .	80	95
12	» . .	80	96
✠ 13	» . .	80	96
14	» . .	80	98
15	Lleyda . .	80	101
16	» . .	80	100
17	» . .	80	99
18	» . .	80	105
19	» . .	80	101
✠ 20	» . .	80	106
21	» . .	80	109
22	» . .	80	109
23	» . .	80	109
	Alcolea . .	80	116
24	» . .	80	111
25	» . .	80	113
26	» . .	80	112
✠ 27	» . .	80	113
28	» . .	80	116
30	» . .	80	119

DESEMBRE DE 1289

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Cervera . .	80	121
	Anglesola .	80	126
2	Vilafranca .	80	122
✠ 4	Barcelona .	80	122
5	» .	80	124
6	» .	80	124
7	» .	80	125
8	» .	80	125
9	» .	80	127
10	» .	80	127
✠ 11	» .	80	127
12	» .	80	131

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
13	Barcelona .	80	136
14	» .	80	135
15	» .	80	137
16	» .	80	136
17	» .	80	137
✠ 18	» .	80	148
19	» .	80	148
20	» .	80	157
21	» .	80	154
22	» .	80	155
23	» .	80	157
24	» .	80	159
✠ 25	» .	80	162
26	» .	80	161
27	» .	80	162
29	Vilafranca .	81	2
30	» .	81	3
31	Tarragona .	81	3

JANER DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 1	Tarragona .	81	3
2	» .	81	3
3	» .	81	4
4	» .	81	5
5	» .	81	5
6	Montblanch	81	6
✠ 8	Alcolea . .	81	8
9	» . . .	81	9
	Monte-alto .	82	11
10	Alcolea . .	81	11
	Bellpuig .	81	12
11	Vilafranca .	81	2
13	Alcolea . .	81	12
✠ 15	» . . .	81	13
16	» . . .	81	13
17	» . . .	81	14
18	» . . .	81	14
19	» . . .	81	15
	Corbins . .	83	13
20	» . . .	83	13
21	» . . .	81	16
✠ 22	» . . .	81	18
23	» . . .	81	19
24	» . . .	81	19
25	Gardeny .	81	28
26	Gardeny .	81	22
27	» .	81	23
28	» .	81	23
✠ 29	» .	81	23
	Lleyda . .	83	15
30	Gardeny .	81	24
	Lleyda . .	81	28
31	» . .	81	24

FEBRER DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Lleyda . .	81	25
2	» . .	81	27
3	» . .	81	28
4	» . .	81	29
✠ 5	» . .	81	30
6	» . .	81	31
7	» . .	81	32
8	» . .	81	34
9	» . .	81	35
10	» . .	81	35
11	» . .	81	36
16	Çaragoça .	83	20
17	» .	81	41
18	» .	81	41
✠ 19	» .	81	42
20	» .	81	42
21	» .	82	17
22	» .	81	43
23	» .	81	44
24	» .	81	44
25	» .	81	44
✠ 26	» .	81	45
27	» .	81	45
28	» .	81	46

MARÇ DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Çaragoça .	81	46
2	» .	81	47
3	» .	81	48
4	» .	81	49
✠ 5	» .	81	50
6	» .	81	51
7	» .	81	51
8	» .	81	51
9	» .	81	53

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
10	Çaragoça	81	53
11	»	81	54
✠ 12	»	81	56
13	»	81	57
14	»	81	58
15	»	81	59
16	»	81	66
17	»	81	64
18	»	81	66
✠ 19	»	81	60
20	»	81	71
21	»	81	34
	Almudevar	81	72
22	»	81	72
	Osca	83	30
23	Çaragoça	81	72
	Osca	82	30
24	»	81	31
25	»	82	31
	Montçó	81	74
26	»	82	31
	Lleyda	81	75
29	Barcelona	81	76
30	»	81	76

ABRIL DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
3	Gerona	81	77
4	»	81	77
5	»	81	77
6	»	81	77
7	»	81	78
8	»	81	79
✠ 9	Figueres	82	33
10	»	81	80
11	»	81	79
12	»	81	81
13	»	81	81
14	»	81	81
15	»	81	81
✠ 16	»	82	33
17	»	82	36
18	»	82	36
19	»	81	82
20	»	81	84
22	»	81	84
✠ 23	Figueres	81	84
24	Gerona	81	85
25	»	81	85
26	»	81	87
27	»	81	89
28	Sant Çeloni	81	87
29	Barcelona	81	88
✠ 30	»	81	89

MAIG DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona	81	90
2	»	81	85
3	»	81	90
4	»	81	92
5	»	81	90
6	»	81	90
✠ 7	»	81	89
8	»	81	94
9	»	81	94
10	»	81	95
11	»	81	99
12	»	81	98
13	»	81	98
✠ 14	»	81	100
15	»	81	100
17	»	81	102
18	»	81	103
19	»	81	104
20	»	81	104
✠ 21	»	81	114
22	»	81	107
23	»	81	105
24	»	81	106
25	»	81	107
26	»	81	109
27	»	81	105
✠ 28	»	81	113
29	»	81	113
30	»	81	113
31	»	81	116

JUNY DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona	81	115
2	»	81	116
3	»	81	118

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 4	Barcelona .	81	117
5	» .	81	122
6	» .	81	120
7	» .	81	119
8	» .	81	119
9	» .	81	119
10	» .	81	123
✠ 11	» .	81	126
12	» .	81	130
13	» .	81	128
15	Montblanch	81	130
	» .	82	55
16	Barcelona .	81	131
✠ 18	Montblanch	81	132
19	» .	81	135
21	Barcelona .	81	136
22	Montblanch	81	141
24	Barcelona .	83	59

JULIOL DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 2	Cabanyes .	82	61
24	Valencia .	82	59
26	» .	83	60
27	» .	81	145
28	» .	81	142
29	» .	81	145
	Gandía . .	81	151
✠ 30	Valencia .	81	142
31	» .	81	142

AGOST DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Valencia .	82	58
3	» .	81	143
4	» .	81	144
5	» .	81	144
✠ 6	» .	81	151
7	» .	81	146
8	» .	81	146
9	» .	81	147
10	» .	81	149
11	» .	81	147
12	» .	81	152
✠ 13	» .	81	147
14	» .	81	152
15	» .	81	152
16	Valencia .	81	155
17	» .	81	156
18	» .	81	158
19	» .	81	157
✠ 20	» .	81	157
21	» .	81	162
22	» .	81	159
23	» .	81	161
24	» .	82	163
25	» .	81	166
26	» .	81	164
✠ 27	» .	81	167
28	» .	81	170
29	» .	81	172
30	» .	81	174
31	» .	81	171

SETEMBRE DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Valencia .	81	173
2	» .	82	64
✠ 3	» .	82	64
4	» .	81	177
5	» .	81	179
6	» .	81	178
7	» .	81	180
8	» .	81	179
9	» .	81	184
✠ 10	» .	81	182
11	» .	81	180
12	» .	81	184
13	» .	81	183
16	» .	81	188
	Albarracín .	81	187
✠ 17	» .	83	82
18	Terol . .	82	72
22	» . .	81	191
23	» . .	81	193
✠ 24	» . .	81	189
25	» . .	81	189
28	» , .	82	165

OCTUBRE DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
✠ 1	Terol . .		
2	» . .	81	189
	Albarracín .	81	191

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
3	Albarracín .	81	191
4	» .	81	195
5	» .	81	191
6	» .	81	192
7	» .	81	193
✠ 8	Montçó (1) .	82	88
9	Terol . .	82	73
13	» . .	83	84
17	Fariza . .	82	101
19	Calatayut .	82	75
20	» .	81	193
21	Çaragoça .	82	82
✠ 22	» .	81	193
23	» .	81	197
24	» .	82	74
	Pinya . .	83	138
25	Lleyda . .	81	204
27	» (2).	81	196

NOVEMBRE DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
4	Barcelona .	83	90
✠ 5	» .	81	199
6	» .	81	198
7	» .	81	198
8	» .	81	197
9	» .	81	198
10	» .	81	199
11	» .	81	201
✠ 12	» .	81	203
13	» .	81	203
14	» .	81	205
15	» .	81	206
16	» .	81	207
17	» .	81	205
18	» .	81	206
✠ 19	» .	81	209
20	» .	81	210
21	» .	81	212
22	» .	81	212
23	» .	81	214
24	» .	81	214
25	» .	81	214
✠ 26	Barcelona .	81	216
27	» .	81	214
28	» .	81	215
29	» .	81	215
30	» .	81	216

DESEMBRE DE 1290

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona .	81	217
2	» .	81	218
✠ 3	» .	81	219
4	» .	81	220
5	» .	81	221
6	» .	81	222
7	» .	81	223
8	» .	81	224
9	» .	81	224
✠ 10	» .	81	226
11	» .	81	224
12	» .	81	227
13	» .	81	228
14	» .	84	1
16	» .	81	233
✠ 17	» .	81	233
18	» .	81	235
19	» .	81	234
20	» .	81	235
21	» .	81	236
22	» .	82	91
23	» .	81	243
✠ 24	» .	81	234
25	» .	81	244
26	» .	82	94
27	» .	81	244
28	» .	82	92
29	» .	82	92
30	» .	82	91
✠ 31	» .	82	93

JANER DE 1291

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
1	Barcelona .	82	96
2	» .	82	94
3	» .	82	94

(1) Segurament estarà equivocat lo Registre.

(2) Albarracín (Reg. 82, f. 91), segurament equivocat.

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
4	Barcelona .	82	94
5	» .	82	94
6	» .	83	103
✠ 7	» .	82	94
8	» .	82	94
9	» .	82	95
10	» .	82	95
11	» .	82	95
12	» .	83	104
13	» .	82	96
15	» .	83	113
16	» .	82	96
17	» .	82	175
18	» .	82	96
19	» .	82	175
20	» .	82	97
✠ 21	» .	82	96
22	» .	82	176
23	» .	82	97
24	» .	82	97
25	» .	82	97
27	Gerona . .	82	98
✠ 28	» . .	82	97
29	Figueres .	83	113
30	» .	82	178
31	» .	84	20
	FEBRER DE 1291		
1	Gerona . .	82	98
2	» . .	82	98
5	Barcelona .	82	177
6	» .	82	99
7	» .	82	177
8	» .	82	99
9	» .	82	99
10	» .	82	99
✠ 11	» .	82	102
12	» .	82	102
13	» .	82	102
14	» .	84	28
15	» .	84	30
16	» .	83	115
17	» .	84	22
26	Figueres .	82	103
28	» .	82	103
	MARÇ DE 1291		
1	Figueres .	82	104
2	» .	83	116
3	» .	82	104
7	Barcelona .	82	104
8	» .	82	104
10	» .	82	105
✠ 11	» .	82	104
12	» .	82	105
13	» .	82	105
14	» .	82	180
20	» .	84	34
21	» .	82	107
22	» .	84	36
23	» .	82	107
24	» .	83	117
✠ 25	» .	82	110
26	» .	84	40
27	» .	82	111
28	» .	82	111
29	» .	82	111
30	» .	82	111
31	» .	82	111
	ABRIL DE 1291		
✠ 1	Barcelona .	82	112
2	» .	82	183
9	Figueres .	82	113
10	» .	82	113
11	Gerona . .	82	183
12	» . .	82	113
13	» . .	82	183
14	Banyoles .	82	114
✠ 15	Gerona . .	83	123
16	» . .	82	114
19	Barcelona .	82	114
21	» .	83	122
✠ 22	» .	82	114
24	» .	82	115
25	» .	82	115
26	» .	82	115
27	» .	82	115
28	» .	82	115
✠ 29	» .	82	117
30	» .	82	116

DÍA	POBLACIÓ	Registre	FOLI
	MAIG DE 1291		
1	Barcelona .	82	117
3	» .	82	124
4	» .	82	120
5	» .	82	124
✠ 6	» .	82	123
7	» .	82	125
8	» .	83	127
9	» .	83	127
10	» .	82	125
11	» .	82	125
12	» .	83	127
✠ 13	» .	82	126
14	» .	82	128
15	» .	82	129
16	» .	82	186
17	» .	82	130
19	» .	82	129
24	Lleyda . .	83	131
25	» . .	83	131
26	Tàrrega . .	83	131
	Anglesola .	83	132
	JUNY DE 1289		
1	Barcelona .	82	132
2	» .	82	136
✠ 3	» .	82	133
5	» .	82	136
6	» .	82	137
7	» .	83	133
8	» .	82	137
9	» .	82	187
11	» .	82	136
12	» .	82	137
15	» .	82	139

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

Nuevas noticias biográficas
del famoso jurisperito, del siglo XIII, Vidal de Cañellas, Obispo de Huesca

(Conclusión) (1)

APÉNDICE DE DOCUMENTOS

I

Vidal de Cañellas y los Cabildos de Huesca y Jaca, de una parte, y el Capítulo de la iglesia oscense de San Pedro el Viejo, de la otra, ponen sus contiendas en manos del Arzobispo de Tarragona, a pesar de no depender aquél más que del Sumo Pontífice (1.° de Enero de 1238).

Anno domini M° CC° XXX° VIII° kalendas Januarii. Nos Vitalis dei gratia oscensis Episcopus, de voluntate et

(1) Véase el núm. 68 del BOLETÍN, correspondiente a los meses de Octubre a Diciembre de 1917, donde se publicó el comienzo de este estudio.

assensu totius conventus oscensis ecclesie, et jaccensis, ex una parte, et nos B. prior monasterii Sancti Petri oscensis, de voluntate et assensu conventus ejusdem monasterii ex altera, per firmam et sollempnem stipulationem promittimus vobis venerabili patri P. dei gratia Terrachonensi Archiepiscopo quod stemus vestre notioni sive cognitioni de omnibus querelis et demandis que inter nos movebantur et moveri poterant usque in hodiernum die ratione monasterii Sancti Petri predicti, in hunc modum videlicet quod si tractandum nobiscum amicabiliter nos ad concordiam reducere poteritis super querelis et demandis jam proponitis et proponendis, illud primitus attemptetis, et quod de assensu partium ratione compositionis inter nos duxeritis statuendum semper firmum et stabilem perseveret. Si vero, quod absit, non poterimus concordari, utraque partium submittimus et supponimus nos et quevelas nostras sive demandas invicem factas et faciendas, vestre potestati et jurisdictioni scienter et consulte, ut quicquid vos inter nos decreveritis, salvo appellationis remedio ab utraque parte inviolabiliter observetur. Et nos B. prior Sancti Petri de voluntate conventus monasterii Sancti Petri scientes vos dictum archiepiscopum non esse alias judicem nostrum, cum simus privilegiati et inmediate subsimus Summo Pontifici, habita deliberatione subicimus nos vestre potestati et jurisdictioni ut dictum est superium. Supponentes nos simul et res nostras vestre cohertioni ordinarie, sic ad vestram jurisdictionem ordinariam in premissis casibus in nos valeatis tanquam in vestros subditos exercere. Et renunciamus litteris apostolicis quas impetraveramus super premissis. Et nos Vitalis episcopus supradictus scientes vos dictum archiepiscopum esse judicem nostrum, ex abundanti vestre cohertioni et jurisdictioni ordinarie nos supponimus in premissis casibus ut eam in nos tanquam in vestros subditos exerceatis secundum formam superius comprehensam. Renunçiantes specialiter litteris apostolicis super premisso negotio impetratis.

Siguen las suscripciones del obispo don Vidal, de Pedro Pérez, prior de la Seo, por sí y por todo el Capítulo; del Prepósito, del Sacrista, del Arcediano de la Cámara y del Precentor. Notario, Juan de Rubio, del Arzobispo de Tarragona.

(*Libro de la Cadena de la Catedral de Huesca,* fol. 249).

II

Estatutos interesantes formados por el Arzobispo de Tarragona, en tiempo de Vidal de Cañellas, en visita de la Seo de Huesca, acerca de la vida reglar de los canónigos (4 de Enero de 1238).

P. miseratione divina Terrachonensis archiepiscopus, venerabili fratri Vitali per eandem Episcopo, et dilectis filiis Capitulo oscensi, salutem in domino. Accedentes ad Ecclesiam vestram visitationis eam, ex debito nostri officii pastoralis, et de statu ipsius tam in spiritualibus quam in temporalibus sollicite inquirentes, quadam ibi invenimus reformatione digna secundum quod inferius annotatur. Statuentes atque mandantes quod omnes canonici simplices et dignitates vel administrationes habentes simul comedant in refectorio, et simul dormiant in dormitorio. Nisi forte aliquis prelatus vel administrator hospites habuerit vel invitatos, in quo casu de licentia Episcopi vel prioris possit seorsum comedere in domibus propris cum hospitibus vel invitatis. Et quarta feria in refectorio carnes non comedant nisi festivitas IX lectionum occurrerit. Et quam intelleximus dormitorium non posse capere universos, toleramus ut in cellulis infra ambitum claustri sub uno conclavi bini canonici dormiant, quousque dormitorium in quo simul dormiant tuerit ampliatum. Circa cujus ampliationem Episcopus infra annum det operam diligentem. Item volumus et mandamus quatinus prior in presbiterum et ceteri presbiteri ordinentur, secundum quod ecclesie necesitas et dignitas postuleat eorundem, ut cultus divinus in Ecclesia tam in horis quam in Missis, honestius et devotius celebretur. Et succentor ordinet et disponat ut in tabula pro septimanis et sollempnitatibus conscribantur officia singulorum. Et septimanas de missa, Epistola et Evangelio, canonicis simplicibus et dignitates et personatus habentibus, secundum ordines susceptos assignet, ut divina officia per assignationem hujusmodi, sine barbarismo et soloecismo ad honorem domini laudabilius expleantur. Et quicumque canonicus defectum fecerit in premissis, in Capitulo per Episcopum vel Priorem cano-

nice puniatur. Item statuimus ne aliquis personatum vel dignitatem suam sicut de jure non potest ita nec de facto pro aliqua summa peccie presumat aliquatenus obligare, decernentes ipsam obligationem penitus non tenere, hanc penam transgressoribus infligentes. Ut quicumque contra hanc constitutionem venire presumpserit, ipso facto officio et benefficia donec ab apostolica sede veniam impetraverit, sit suspensus, secundum quod cautum est in constitutione domini Sabinensis. Mandantes quod omnes honores et possessiones, personatuum et dignitatum in caput brevibus vel memorialibus conscribantur, ut appareat diligentia vel negligentia ministrantis quod ex hoc detrimentum reperimus vestre Ecclesie provenisse. Ceterum quam viri religiosi ad secularia que dimisserunt converti non debent, districtius inhibemus, ne in sellis, frenis, et pectoralibus aut calcaribus, secularia deferant ornamenta, set frenis et pectoralibus et calcaribus vertatur simplicibus, non habentibus ornamentum in corio. Et sellas aut albas aut nigras habeant vel simplices et absque colore, quod omnia verbo ad verbum sunt constitutionis domini Sabinensis. Statuimus etiam ut canonici capas deferant unius coloris, nec cuniculos deferant in capis vel manteilis. Super tunicalia rotunda habeant. Caligas sine pedulis deferant. Suppellicium canonicus semper portet intus et extra. Et Camerarius absque omni prolongamento in statutis terminis canonicis solvat vestiarium et in pace. Et nullus canonicorum exeat extra septa Ecclesie et claustri sine licentia sui prioris, nec advocet coram judice seculari, nisi quatenus jus ei permittit. Item statuimus et mandamus quod omnes canonici in manu Episcopi in continenti resignent proprio sine fraude, nec ecclesiam nec hereditatem nec patrimonium habeant, nec sub annuo censu vel quolibet arrendationis vel pignorationis genere ad tempore vel in perpetuum Prioratus vel ecclesias, domos, terras aut vineas, seu quascumque possesiones ab Ecclesia sua vel aliunde de cetero recipiant, vel jam receptas detinere presumant. Illi quoque qui personatus habent in Ecclesia, sic in suis amministrent officiis, quod votum religionis et ordinis statuta non necligant observare. Et si quas domos in civitate habeant, necessitate officii sui vel amministrationis, in eis nequaquam relicto conventu de nocte cubent, sed expletis

sue amministrationis necessitatibus, ad fortunam societatem et ordinis observantiam revertantur, secundum quod hec omnia tradita sunt in Constitutionibus domini Sabinensis. Vobis autem frater Episcope precipimus et mandamus, quatinus revocetis male alienata prout de jure noveritis faciendum. Et in facto clericorum concubinariorum cum diligentia procedatis, et in omnibus notoriis criminibus prout noveritis expedire. Et illos qui parochiales habent ecclesias ad faciendum residentiam continuam, et ut fiant presbiteri compellatis. Et cum omnino sit illicitum quod layci ecclesias possideant, vobis districte mandamus quatinus hoc vicium quod in vestra diocesi peccatis exigentibus inolevit, extirpare curetis dictas ecclesias clericis residentibus assignando. Item quod in civitate oscense invenimus parochias ecclesiarum confusas, et minime limitatas, precipimus et mandamus quod eas limittetis, sic quod quelibet ecclesia habeat parochiam propriam, ne sacerdotes residentes in eis, mittant in alienam segetem falcem suam. Sane cum intentio tam vestra quam nostra esse debeat circa salutem animarum semper impendere consilium salutare, volumus et mandamus quod in vestra ecclesia duos confessores statuatis, quibus vestri canonici de vestra licentia confiteantur. Datum Osce, II nonas Januarii anno domini M° CC° XXX° octavo.

(*Libro de la Cadena*, fol. 248).

III

Vidal de Cañellas y los Cabildos de Huesca y Jaca, en atención a los favores y beneficios hechos a la Iglesia oscense por D. García de Gudal, obispo que había renunciado la Mitra, conceden a éste 350 áureos y dos porciones canónicas sobre las rentas de la iglesia de Santa María de Salas (27 de Marzo de 1238).

Pateat universis quod nos Vitalis dei gratia Episcopus oscensis et jaccensis et omnes de Capitulo oscense et jaccense, attendentes et videntes bona que vos domine G [arsie], episcope quondam oscense contulistis ecclesie nostre et multa et grata servitia que longo tempore con-

tulistis deo in ecclesia oscense et jaccense. Attendentes etiam provisionem vobis factam a domino Guillelmo quondam terrachonense procuratore et Capitulis Oscensis et Jaccensis quam sponte et mera liberalitate ponitis in manu nostra. Attendentes etiam nobilitatem vestram et necesitatem, dignum duximus necessarium et honestum, vobis fieri honesta provisionem de bonis Episcopatus oscensis annuatim quandiu vita fuerit vobis comes. Unde pensatis omnibus circunstanciis et qualitate temporis et persone, vidimus esse expediens, utile et honestum, vobis trescentos quinquaginta annuos aureos in tota vita vestra, et duas portiones cotidianas canonicas secundum quod consuevistis recipere, assignare. Et ideo nos predicti Vitalis Episcopus oscensis et jaccensis cum assensu et voluntate Capitulorum oscensis et jaccensis assignamus et damus vobis predicto domino Garsie oscense quondam Episcopo CCC^{os} L^{a} aureos annuos in ecclesia sancte Marie de Salis in provisionem et beneficium personale, quorum tertia pars solvatur vobis in octavis Pasche Resurrectionis domini, tertia in octavis Assumptionis Beate Marie, et alia tertia in festo Omnium Sanctorum. Ita quod ille cui ecclesia comittatur Beate Marie, incipiat conservare et retinere per quindecim dies ante quemlibet predictorum terminorum, nec convertat aliquid de ipsas in alios usus, donec solutio que debet fieri in illo termino qui sequitur, sit facta vobis domino Garsie predicto oscensi quondam Episcopo vel cui solutionem predictam vos ordinaveritis faciendam. Hanc assignationem et donationem facimus vobis ex certa scientia, et mera et spontanea voluntate propter causas preditas. Et quod provisionem vobis factam per predictum procuratorem et predicta Capitula multō majorem et pingniorem hac, spontanei et liberaliter sine omni litigio in manu nostri predicti Episcopi posuistis, et quia multa bona mobilia que retinere vel super quibus questionem referre poteratis, voluntarie Episcopatui restituere voluistis. Unde nos predicti Episcopus et Capitula oscensis ecclesie videlicet et jaccensis, hanc assignationem et donationem vobis facimus spontanei, liberaliter et devote, mittentes vos in possesionem predicti redditus CCC^{um} et L^{a} aureorum, et duarum portionum. Et si forte proventus ecclesie Sancte Marie de Salis non sufficerent ad solutionem predicte provisionis, nos supradictus Episcopus

oscensis promittimus bona fide vobis predicto domino Garsie quondam oscensi Episcopo de bonis Mense Episcopalis solutionis facere complementum. Renunciantes quo ad hoc scienter et consulte, omni juri canonico vel civili, scripto et non scripto privilegio, fori et consuetudini pro nobis facienti. Promittentes nos bona fide, omnia predicta et singula attendere et complere, et nunquam per nos vel per alios contravenire. Hanc autem donationem facimus, salva voluntate domini Pape in omnibus et per omnia. Actum est hoc in pleno Capitulo oscense, sexto kalendas Aprilis, hora nona anno domini M° CC° XXX° octavo. Ego Vitalis oscensis Episcopus subscribo.

Siguen las subscripciones del prior, del prepósito, del sacrista, del arcediano de las Valles, del camarero y del precentor. Notario, Nicolás Gilbert, de Huesca.

(*Libro de la Cadena,* fol. 283).

IV

Vidal de Cañellas y el Capítulo, con asenso y voluntad del Justicia y los Jurados de Huesca, encomiendan a Pedro de Sanciabita y su mujer Guillerma el Hospital de San Miguel, de la ciudad, para que sirvan a los pobres (23 de Abril de 1240).

In dei nomine et ejus gratia. Çunctis sit manifestum quod nos dominus Vitalis dei gratia oscensis Episcopus cum consilio et voluntate dompni P. Petri prioris, et dompni A. de Lacu, sacriste, tociusque Conventus oscensis, et cum consilio et voluntate dompni Bernardi Marquesii, Justicie, et dompni Petri Sori, et dompni Jordani de Abiçanda Juratorum oscensium, et dompni Petri Lupi de Sacristia, et multorum proborum hominum Osce, commendamus vobis dompno Petro de Sanciabita et uxori vestre dompne Guillelme illud nostrum Hospitale quod habemus ante cimiterium sancti Michaelis de Osca. Tali modo commendamus et concedimus vobis jamdictum Hospitale, ut habeatis, et possideatis, et manuteneatis illud per manum nostram omnibus

diebus vite vestre, cum omnibus suis directis que nunc habet vel habebit de cetero, et cum universis rebus quas vos modo datis ipsi hospitali cum corporibus vestris. Hoc totum damus vobis ad servicium pauperum, et ad fidelitatem nostram et tocius populi Osce, tamen non liceat vobis aliquo modo alienare aliquid de rebus mobilibus et immobilibus predicti hospitalis sine assensu nostro. Volumus etiam et stabilimus, quod post mortem vestram de vobis ambobus predictis dompno Petro de Sanciabita et dompna Guillelma uxore vestra, predictum hospitale cum universis directis suis, et cum omni melioratione quam in eo factam habueritis, sine omni inquietatione in pace, et sine contraria revertatur in dominium nostrum et populi oscensis. Similiter ego Petrus de Sanciabita, et ego Guillelma uxor ejus qui sumus predicti, ex optimo corde recipimus de vobis domino Vitali dei gratia Oscense Episcopo, et universis suprascriptis predictum hospitale, et damus nos deo in vita et in morte, et gloriosissimo hospitali predicto, cum toto quantum hodie habemus, et in antea habere potuerimus de sedibili et de mobibili, sicut in carta memoriali continetur, et promittimus deo et vobis obedientiam et fidelitatem, et convenimus vobis quod serviamus pauperibus sicut ante dictum est, per bonam fidem, et quod simus boni et fideles ad utilitatem et meliorationem jamdicti hospitalis, et quod attendamus vobis convenientias predictas sine enganno omnibus diebus vite nostre. Hujus rei testes sunt dompnus Raymundus Gasc, et dompnus Berengarius Galdini. Quod est actum VIII° die in exitu mensis Aprilis, sub era Mª CCª LXXª VIIIª.

(*Libro de la Cadena*, fol. 298).

V

El obispo de Tortosa confiesa haber recibido de Vidal de Cañellas 150 morabetines, de los 1.650 que le debía por las iglesias y castillos de Alquézar (18 de Enero de 1242).

Pateat universis quod nos Poncius divina miseratione Episcopo, et totum Capitulum Dertusensem cum hoc publico instrumento perpetuo valituro, confitemur et recognoscimus nos recepisse a vobis venerabili Vitali oscensi

Episcopo centum quinquaginta morabetini in auro, de ille mille sexcentis quinquaginta morabetini quos nobis debebatis pro facto ecclesiarum et castrorum de Alquezar, et ideo renunciantes exceptioni peccunie non numerate vel non recepte, quantum ad predictos centum quinquaginta morabetini, perpetuo vos reddimus absolutos. Actum est hoc apud Barchinonam XV° Kalendas Febroarii, anno domini M° CC° quadragesimo secundo.

(*Libro de la Cadena*, fol. 197, doc. núm. 367).

VI

Sentencia pronunciada por el árbitro Berengario, canónigo de Tudela, en la causa que pendía entre Vidal de Cañellas y el monasterio de Veruela, sobre la cuarta funeral de la villa y castillo de Cuarte, y otras heredades (12 de Abril de 1242).

In dei nomine. Ego magister Berengarius canonicus Tutelanensis, arbiter in causa que vertebatur inter venerabilem patrem Vitalem dei gratia episcopum et Capitulum oscensem, ex una parte, et dompnum R. Guillelmi abbatem et conventum de Berola ex altera, super quarta que debetur ratione defunctionis castri et ville de Quarto et pertinencias suas. Insuper quartam que debetur ratione defunctionis de Sasgallelo et hereditatum Eximini de Ançua, et Fortunii de Ançua de Octura, et super quarta que debetur ratione defunctionis domorum quas habent in Osca, que omnia sunt in territorio oscense, et super fructibus perçeptis et qui percipi potuerint de predictis omnibus tempore quo dicti abbas et conventus ea habuerunt usque ad hanc diem, que omnia Episcopus et Capitulum oscensis petebant ad abbatem et conventum de Berola, et super omnibus questionibus quas predicti abbas et conventus faciebant a dictis Episcopo et Capitulo ratione expensarum factarum in castro predicto, et pro eodem et ratione trium pirannarum que ex redditibus castri debebantur conventui de Berola, et ratione peccunie quam opportuit dictos abbatem et conventum solvere creditoribus seu expendem occasione predicti castri, et aliarum

predictarum poblacionum. Visis, auditis et intellectis instrumentis rationibus et assignationibus utriusque partis, habito consilio sapientum, absolvo easdem abbatem et conventum per penam quingentorum morabetinorum in compromisso statutam ab impetitione dictorum Episcopi et Capituli oscensis super petitionem que debentur ratione defunctionis castri et ville de Quarto, et pertinentiarum suarum, et quartum que debetur ratione defunctionis de Salgalelo, et hereditatum predictarum de Octura, et domorum de Osca, et super fructibus perceptis et percipiendis omnium predictorum ejusdem episcopo et Capitulo oscensi super ipsis perpetuum silencium imponendo. Et mando et laudo per penam superius nominatam quod abbas et conventus predicti dent Episcopo et Capitulo antedictis, sexcentos quinquaginta morabetinis, de quibus dent quinquaginta morabetini in proxima dominica qua cantatur Quasimodo, et in crastinum festum sancti Michaeli proximo venturi, trescentos morabetini, et in proximo mense Januarii alios trescentos morabetini. Predicta vero dominica de Quasimodo dicti abbas et conventus dent fidejussores idoneos apud Oscam ad arbitrium seu notitiam G. Petri prepositi oscensis, ad solvendis predictis sexcentis morabetinis dictis Episcopo et Capitulo oscensi in terminis superius memoratis. Ad hoc ego Magister Berengarius predictus absolvo eosdem retentioni castri et ville de Quarto, et pertinentiarum suarum, et pro aliis predictis possessionibus eisdem abbati et conventui impono perpetuum silencium super ipsis. Hec autem omnia et singula mando servari a partibus ut superius sunt expressa per penam quingentorum morabetinorum, in compromisso comprehensam. Lata fuit hec sentencia apud Cesaraugustam, presentibus Stephano Egidii, clerico, et Sancio de Almoçara layco, ad hoc vocatis et rogatis testibus, II idus Aprilis anno domini M° CC° XL° II°.

Siguen las subscripciones del notario, del abad de Veruela, y del prior, el subprior, el cillerero, el vestiario, el sacrista y el cantor del mismo monasterio.

(*Libro de la Cadena,* fol. 237, doc. núm. 456).

VII

El Obispo y el Capítulo de Tortosa loan y aceptan la sentencia arbitral pronunciada por el Rey Don Jaime y el Arzobispo de Tarragona, en favor de Vidal de Cañellas, sobre la retención indebida de varias iglesias sitas en el obispado oscense, por parte del Obispo de Tortosa (19 de Junio de 1242).

In dei nomine. Pateat universis presentibus et futuris quod nos Poncius dei gratia Episcopus, et universum Capitulum Dertusensis cum presenti publica scriptura perpetuo valitura, per nos et per omnes successores nostros recipimus et approbamus sententiam et sententias dictum et dicta compositionem et compositiones, mandatum et mandata, arbitrium et arbitria que dominus Jacobus Rex Aragonum et dominus Petrus dei gratia tarrachonensis archiepiscopo tulerunt, fecerunt, dixerunt vel mandaverunt inter Episcopum et Ecclesiam dertusenses, et Episcopum et Ecclesiam oscenses, super castro de Orta, villis de Natilla et Lissina, hereditatibus de Barbastre et de Assara, et aliis omnibus hereditatibus que nos et ecclesia dertusenses possidebamus in Aragonia, Littera et Ribacursia sicut plenius continetur in instrumento publico facto per manum Bernardi.Leocadie notarii Valencie, per quod paret predictos Regem et Archiepiscopum pronunciasse predicta castrum villas, et hereditates, et adjudicasse predictis Episcopo et ecclesie oscensibus. Unde omnia et predicta scilicet castrum de Orta, et villas de Natilla et Lissina, et hereditates de Barbastre et de Assara, et omnes alias que nos et ecclesia dertusensis possidemus et tenemus in Aragonia, Litteria et Ribacursia, cum omnibus pertinenciis suis, damus, tradimus et delibramus predictis Episcopo et Ecclesie Oscensibus, et eos in possessionem corporalem earum et omnium pertinentiarum suarum inducimus cum hoc publico instrumento. Dantes et cedentes eis omnia jura, voces et acciones que nobis vel Ecclesie Dertusensi competunt vel competere possunt in eis vel nomine earundem. Precipientes hominibus et militibus predictorum locorum et hereditatum quod ab hac die in

antea respondeant predictis Episcopo et Ecclesie oscensibus de omnibus et singulis sicut hactenus nobis et Ecclesie dertusensi facere tenebantur. Absolventes eosdem homines et milites a fidelitatibus, homagiis et dominio nostro, ita tamen quod predictis Episcopo et Ecclesie oscensibus faciant homagia et fidelitates, et recognoscant dominia sicut nobis facere tenebant, et hec omnia facimus scienter et consulte. Renunciantes omni juri, privilegio, foro, constitutioni, consuetudini, beneficio legum et canonum, et specialiter restitutioni in integrum, et prescriptionem que pro nobis possent facere in hac parte. Promittentes Deo et predictis Episcopo et Ecclesie oscensibus quod contra predicta vel aliquid predictorum non veniemus nec venire aliquod patiemur. Quod est actum terciodecimo kalendas julii anno domini M° CC° quadragesimo secundo.

Siguen las suscripciones del obispo y los canónigos de Tortosa.

(Libro de la Cadena, fol. 239, doc. núm. 476).

VIII

Los procuradores del obispo de Tortosa ponen a Vidal de Cañellas en posesión de la iglesia de Castillazuelo, mandada restituir por el Rey y el Arzobispo de Tarragona, lo mismo que otras sufragáneas de Alquézar (14 Julio 1242).

Pateat universis quod cum dominus Vitale dei gratia oscensis Episcopus et Guillelmus descarpio canonicus dertusensis, et G. Mercerii diachonus, procuratores Episcopi et Capituli Dertusensis essent in ecclesia de Castellazolo, predicti procuratores legerunt publice coram omnibus instrumentum procurationis sue, quod instrumentum non erat viciatum nec cancellatum nec abolitum, nec aliqua parte suspectum, in quo etiam erant sigilla Episcopi et Capituli integra atque pendentia, et omni suspitione carentia. Cujus instrumenti tenor tale est. Noverint universi quod nos P. dei gratia Episcopus, G. de Sancto Laurentio, prior, et totum Capitulum dertusensis constituimus procuratores nostros G.

de Scarpio canonicum, et G. Mercerii, diachonum et clericum nostrum ad tradendas possessiones ecclesiarum de Alquezar et suarum suffraganearum omnium quod hereditatum pertinentium ad easdem vobis venerabili patri Vitali dei gratia episcopo et Capitulo oscensi, quas scilicet possessiones et hereditates habuimus vel habere debemus in Littera, Rippacurcia, et Aragonia, ratione predictarum ecclesiarum tradentes eis liberam in omnibus potestatem. Promittentes quod quicquid inde fecerint ratum habebimus pariter atque firmum. In cujus rei testimonium hanc presentem paginam sigillorum nostrorum munimine roboramus. Dat. Dertuse, X° kal. Julii, anno domini M° CC° XL° II°. Quo lecto apprehendentes cornu altaris majoris ipsius ecclesie de Castellazolo, scilicet Sancti Salvatoris nomine predicti Episcopi dertusensis et ejusdem Capituli, et juxta predictum mandatum earum, miserunt dictum Episcopum oscensem, per ipsum cornu altaris in corporalem possessionem, et in qua possessionem, ipsius altaris et ecclesie, et omnium temporalium et spiritualium pertinentium ad eadem ecclesiam, et altare Sancti Salvatoris de Castellazolo, et omnium temporalium et spiritualium pertinentium ad eadem, recepit manualem obedientiam ab abbate seu rectore et Capitulo ejusdem ecclesie de Castellazolo, presente populo et testibus rogatis, Stephano prior de Alquezar, et Dominico Tolla de Barbastro, et Petro Galcero et Dominico de Podio vicini de Castellazolo. Actum est hoc pridie idus Julii anno domini M° CC° XL° II°. Ego Guillelmus descarp cononicus et procurator dertusensis subscribo. Sig + num Guillelmi Mercerii diachoni et procuratoris Episcopi et Capituli Dertusensis.

(*Libro de la Cadena*, fol. 187, doc. núm. 346).

IX

Concordia entre Vidal de Cañellas y el monasterio de Rueda, por la que mutuamente se ceden varios derechos y posesiones (28 de Mayo de 1243).

Pateat universis quod cum contentio esset inter Episcopum oscensem ex una parte, et Raymundum abbatem et

monasterium de Rota ex altera, petente Vitalis dei gratia Episcopo memorato a predictis abbate et monasterio quartas defunctionum preteritorum annorum usque ad diem hanc, tandem ad amicabilem compositionem devenerunt sub forma qui sequitur. Nos Vitalis dei gratia oscensis Episcopus cum assensu et voluntate Capituli oscensis damus et remittimus vobis R. abbati et monasterio de Rota quicquid nobis debebatis usque in diem hodiernam de tributo retento duarum mazmutinarum quas nobis et nostris successoribus facere debetis singulis annis pro ecclesia de Estarolis, et quicquid nobis debetis ratione quarte defunctionum usque in hodiernum diem, remittentes vobis et predecessoribus vestris et condonantes quicquid de predicta quarta defunctionum hactenus retinuistis scienter vel ignoranter vos vel vestri antecessores. Item damus vobis medietatem predicti tributi duarum mazmutinarum in vita nostra, ita scilicet quod quolibet anno teneamini nobis unam mazmutinam tamen dare pro tributo predicte ecclesie de Starolis. Post dies autem nostros si eandem gratiam obtinere poteritis cum nostris successoribus fiat in nomine domini. Si autem gratiam vobis facere noluerint teneamini eis dare singulis annis duas mazmutinas pro tributo predicte ecclesie de Estarol. Item ab hac die in antea teneamini nobis dare et successoribus nostris quartam defunctionum de futuris defunctionibus nostri Episcopatus, de illis scilicet de quibus jus percipit dare quartam diocesano Episcopo, salvis tamen vestris privilegiis siquam habetis. Et nos predicti abbas et conventus monasterii predicti de Rota, refferentes grates Deo et vobis predicto Episcopo, de remissionibus et donationibus ante dictis, quas nobis facitis et antecessoribus nostris promittimus vobis et successoribus vestris omnes hereditates nostras quas habemus integre in Almonie, et in terminis ejus, ut habeatis eas vos et succesores vestri in perpetuum ad dandum, vendendum et expletandum, et ad omnes voluntates vestras faciendo perpetuo, extrahentes eas omnes et singulas de jure et posse nostro et pro nobis et successoribus nostris omnia et singula supradicta attendere et complere in perpetuum prout superius sunt expressa. Et in compensatione eorum que nobis remititis et donatis et que vobis debebamus usque ad diem hanc ratione predicte quarte et predicti

tributi non soluti, damus et assignamus vobis, et monasterii nostri et mittentes in jure et posse vestri et ecclesie oscensis inducendo vos in corporalem possessionem earundem cum hoc publico instrumento. Confitentes tot et ratam nobis remissa per vos nobis et nostro monasterio in hoc instrumento quod bene est recompensatum nobis et monasterio de hoc dono quod vobis facimus. Sunt autem predicte possessiones VI campi qui fuerunt de don Sancio de Parens, qui sunt seminatura VIII° kafici tritici, primus est in aqua salada, secundus in via de Colarada, tertius in Saso, quartus a la Guarda, quintus ad palomarium in Rivo, sextus al puyal de Galiel, et casas de don Assenssio, et faxa in Azaqui, et faxa ejusdem Assenssio in Azaqui capiens III kafici tritici et quatuor vinee in corona, quas XXV homines foderent. Item duo campi de don Fortunio de Fanyanars capientes X quartales frumenti seminis. Item cellarium de don Assensio. Item due faxe in Azaqui que fuerunt de don Garcia Ferre et uxore sua, capientes II kaficia et dimidium sementis tritici in via veteri, et duos campos in puyal de Galiel capientes II roun *(sic)* de semine tritici. Actum est hoc mense Madii IIII[or] diebus in exitu, Era M[a] CC[a] LXXX[a] prima. Martinus Guasquim hanc cartam scripsit.

(Libro de la Cadena, fol. 98, doc. núm. 215).

X

Vidal de Cañellas asigna a los clérigos porcionarios de Berbegal la ración de pan y vino y 35 sueldos a cada uno (21 de Junio de 1243).

Pateat universis quod cum contentio esset inter Episcopum oscensem ex una parte, et clericos et portionarios de Berbegal ex altera super portionibus ipsorum clericorum et portionariorum, tandem Episcopus cum assensu et voluntate P. Petri totiusque ejusdem ecclesie oscensis Capituli et predicti clerici de Berbegal, et portionarii, videlicet G. de Barcabo vicarius, Dominicus de Aborta et Salvator de Figarola, Johannes de Mata, Dominicus de Rials, Raymundus de Bellestar, Dominicus de Amigo, Johannes Major,

Salvator de Rara et Dominicus Petri, sacerdotes, et Dominicus de Abiego, et Johannes de Azara, layci, omnes isti predicti pro se et pro omnibus aliis clericis et portionariis ecclesie de Berbegal ad talem devenerunt compositionem, quod Episcopus donet predictis clericis et portionariis panem et vinum singulis diebus secundum quod hactenus consuevit, et det unicuique eorum XXXV solidi jaccenses pro companatico singulis annis, et nichil aliud teneatur eis dare, set ipsi clerici et portionarii faciant sibi preparari et ministrari comestionem intus in abbatia ipsa vel extra si voluerint, ita quod Episcopus non teneatur eis providere de lignis, aqua, sale, familia, paramentis vel salvamentis, vel aliquo alio, nisi tamen de predictis tribus scilicet pane, vino, et denariis, ut superius est expressum. Qui predicti denarii solvantur, videlicet tertia pars in festo Sancti Johannis Baptiste, alia tertia pars in festo Omnium Sanctorum, et alia tertia pars in carniprivio quadragesime sequentis. *(Siguen las suscripciones de los clérigos y porcionarios antedichos.)* Sunt testes hujus rei P. Petri prior oscensis, A. de Lac, sacrista, et D. Dazonar, archidiaconus Camere oscensis. Actum est hoc XI° kalendas julii Era Mª CCª LXXXª prima. Martinus Guasquin hanc cartam scripsit et hoc sig + num fecit.

(Libro de la Cadena, fol. 114, doc. núm. 233).

XI

Pedro Cornel, mayordomo de Aragón, y Bernardo de Bardají, Sacrista de Jaca, fallan el pleito pendiente entre Vidal de Cañellas y Ximeno López de Embún y su hijo Pedro Ximeno, sobre ciertas heredades y sus tributos, en favor de D. Vidal (6 de Agosto de 1243).

Pateat universis presentibus et futuris quod cum contentio esset inter dominum Vitalem dei gratia oscensem Episcopum ex una parte, et Eximinum Lupi de Enbu, et filium ejus Petrum Eximini ex altera super quibusdam hereditatibus Sancte Eufemie Sancti Petri de Çiresia et hereditatibus de Scavos, et super tributis illarum hereditatum

et rebus aliis. Tandem post multas contentiones et dissentiones possuerunt totum factum in manu dompni Petri Cornelii, majoris domus Aragonie, et Bernardi de Bardaxino sacriste jaccensis, ita videlicet quod ipsi inspecto jure utriusque partis dent utrique parti jus suum, set quod eis videbitur faciendum, et utraque pars teneatur inviolabiliter observare quod predicti P. Cornelii et B. de Bardaxino dixerint in predictis. Predicti vero duo scilicet dompnus P. Cornelii et B. de Bardaxino, habita deliberatione et diligenti consilio prudentum virorum, habito etiam respectu ad deum et ad pacem et tranquillitatem que est obtima inter deum et homines pronunciantes dixerunt, quod predicti Eximinus Lupi et Petrus Eximini filius ejus devenirent vassalli fideles domini Vitalis oscensis Episcopi supradicti omnibus diebus vite sue, et facerent ei homagium ore et manibus, ita scilicet quod teneantur semper obedire ei et defendere personam et omnes res suam ad ipsum videlicet Episcopum et ad suam Ecclesiam pertinentes, et teneantur diligere et honorare ipsum tanquam fidelem dominum et amicum. Teneantur etiam reddere et solvere tributum illarum hereditatum ipsi episcopo et ecclesie Sancti Petri de Ciresia prout facere consueverunt et continetur in antiquis instrumentis inde confectis. Post mortem vero predicti Vitalis oscensis Episcopi predicti G. Lupi et P. Eximini vel homines eorum non teneantur esse vassalli successorum ipsius Episcopi, sed dent eis et Ecclesie Sancti Petri de Ciresia predictum tributum, et teneantur eis sicut tenebantur Episcopo oscensi et jaccensi, et dicte Ecclesie Sancti Petro de Ciresia, antequam predictus Vitalis esset Episcopus oscensis, sicut in antiquis instrumentis, inde confectis plenius continetur. Predicti vero G. Lupi et P. Eximini predictam pronuntiationem et dictum libenti animo et voluntate spontanea acceptantes, fecerunt domino Vitali oscensi episcopo supradicto homagium ore et manibus, et promiserunt eidem omnia supradicta attendere et complere bona fide et sine fraude, ut superius sunt expressa. Et dictus Vitalis oscensis episcopus recipiens dictos G. Lupi de Embun, et P. Eximini filium ejus in homines et vassallos suos ut superius est expressum, promissit eis omnia supradicta bona fide et sine fraude attendere et complere, remitens

eis omnes injurias et querimonias quas aliqua ratione usque in hodiernum diem habere poterat de eisdem, et confirmans eis predictas hereditates secundum quod in antiquis instrumentis inde confectis plenius continetur. Sunt hujus rei testes M. jaccensis prior, D. archidiaconus Camere, G. archidiaconus de Laures, Palacinus prior de Lert, Eximinus Petri de Beral, et P. de Augurio milites, et Corbaranus de Laet. Actum est hoc apud Jaccam in cimiterio coram domibus Sacristie, in presentia omnium predictorum, VIII° idus Augusti sub Era M^a^ CC^a^ LXXX^a^ I^a^. Ego Martinus Petri publicus jaccensis notarius mandato predictorum dompni P. Cornelii, et P. de Bardaxino sacriste jaccensis, et de consensu partium hanc cartam scripsi.

(*Libro de la Cadena,* fol. 56, doc. núm. 120).

XII

El obispo de Zaragoza y Vidal de Cañellas ponen sus diferencias acerca de los diezmos de los ganados de Huesca que nacían dentro del obispado zaragozano; de la iglesia de Santa Engracia de Zaragoza; de la cuarta funeral, etc., en manos de Pedro Sánchez, Camarero de Zaragoza, y Arnaldo de Lacu, Sacrista de Huesca; comprometiéndose a aceptar el laudo bajo pena de 1.000 áureos alfonsinos (15 de Julio de 1244).

In dei nomine. Pateat universis quod cum questiones verterentur inter Rodericum Episcopum et Ecclesiam Cesaraugustanam ex una parte, et dominum Vitalem episcopum et Ecclesiam oscensem ex altera, super medietate decime agnorum et animalium nascencium in Episcopatu cesaraugustano ex ovibus et animalibus episcopatus oscensis, et super decimis possessionum ecclesie Sanctarum Massarum et hereditatis Galindi Eximini, et super quartis defunctionum Ecclessie Sanctarum Massarum, et super decimis illius termini quem dominus Rex Jacobus adjudicavit hominibus de Almudevar contra homines de Zuvera, qui terminus incipit a valle Cervaria, et protenditur usque ad terminum qui dicitur Heola et deinceps, set quod in instrumento domini

Jacobi Regis, et domini Ferdinandi continetur. Tandem super omnibus et singulis predictis ambo predicti Episcopi Ecclesiarum Cesarauguste videlicet et oscensis, de pleno consensu Capitulorum suorum renunciantes super omnibus premissis questionibus inquirent omni processu inter ipsos et eorundem et ecclesias supradictas sub examine venerabile patris Magistri Petri de Albalato Terrachonensis Archiepiscopi, vel ejus officiale usque ad diem presentis compromissi habito compromisserunt, et consenserunt in P. Sancii Camerarium Cesarauguste, et A. de Lacu sacristam oscensem recipientes compromissum de consensu episcoporum et Capitulorum suorum sub hac forma. Quod quicquid ipsi super omnibus vel singuli predictis, dixerint, statuerint vel ordinaverint seu judicaverint laude consilio vel compositionem concordia sive pace judicio vel amicabili compositione, vel etiam sola propria voluntate, totum istud ab utraque parte inviolabili observetur, et quilibet eorum in fide et legalitate sua sit ita pro una Ecclesia sicut pro alia, habendo deum perocculis, et pars que dictum eorum quocumque supradictorum modorum pronunciant observanti solvere nomine pene mille aureos alfonsinos, quam penam promissit per firmam stipulationem utraque partium sub obligatione omnium bonorum suorum, et ecclesiarum suarum rato nichilominus arbitrio vel dicto quocumque predictorum modorum pronunciarunt remanente, et firmitate perpetua valituro. Item fuit compromissum a partibus supradictis quod predicti arbitri debeant et possint premissas questiones decidere arbitrio sui laude et modis aliis supradictis a presenti die usque ad proximum festum Resurrectionis domini. Item fuit compromissum et additum compromisso quod si aliquod dubitabile vel interpretatione sive declaratione dignum vel necessarium post latum arbitrium vel dictum aliquo supradictorum modorum pronunciarunt super aliquo capitulorum de quibus compromissum est post terminum vel ante eisdem arbitris ad pronunciandum a partibus prefixum occurrerit ipsum possit predictos arbitros quemcumque infra annum post predictum festum Resurrectionis domini declarari, sive interpretari vel addi etiam arbitrio vel diminui ab eodem ab arbitris supradictis. Actum est hoc idus Julii anno domini M° CC° XL° IIII°. Ego Ni-

cholaus Giliberti notarius publicus de mandato predictorum Episcoporun et Capitulorum hanc cartam scripsi et hoc meum signum feci.

(Libro de la Cadena, fol. 236, doc. núm. 455).

XIII

Concordia entre Vidal de Cañellas y el monasterio de San Juan de la Peña, acerca de los derechos y jurisdicción de ambos en las iglesias propias del monasterio, que se citan (29 de Mayo de 1245).

Pateat universis quod cum contentio esset, et per longissima tempora perdurasset, inter dominum Vitalem dei gratia oscensem Episcopum et Ecclesiam oscensem et jaccensem, et predecessores suos ex una parte, et dominum E. per eandem abbatem et conventum Sancti Johannis de Pinna, et antecessores suos ex altera, super subjectioni ejusdem monasterii, et super ecclesiis et capellis quas idem monasterium habet in Episcopatu oscense, et juribus eorundem et subjectione clericorum earundem ecclesiarum, et capellanorum, et super decimis possessionum quas idem monasterium habet in eodem Episcopatu. Tandem ad amicabilem compositionem pervenerunt sub forma qui sequitur. Placuit enim predictis Episcopo et Capitulis oscensis et jaccensis ecclesie, et abbati et conventui Sancti Johannis, et convenit amicabiliter inter eos quod predictum monasterium Sancti Johannis, et abbas et monachi ejusdem, plena gaudeant libertate et exceptione in ipso capite. Item quod proprietas et possesio ecclesiarum quas habet dictum monasterium in eodem Episcopatu, scilicet ecclesiarum de Badahues, Acenarbi, Sancti Salvatoris de Luaso, de Puyo, de Gasa, de Lacessas, Sancte Çecilie de Berbues, de Lecueta, de Gisso, de Alastue, de Botia, de Martes, de Bahues, de Sangorrin, de Araniela, de Ena, de Casanova, de Specielo, de Spoiret, de Borcarraro, de Segaral, de Bentaiolo, de Ligiso, de Ferramiana, de Bescos, de Lasue, Sancti Petri de Asaon, Sancti Petri de Fovis, Sancti Sebastiani de Montayano, de Arayna, de Baralavila, de Ortolo, de Ardanes, de Nove,

de Aurin, de Acumuer, Sancti Martini de Cercito, Sancti Urbici, de la Garganta, de Focue, Sancti Salvatoris de Forripis, Sancti Fructuosi de Senes, Sancti Pelagii, Sancte Engracie, Sancti Petri de Oç, Sancte Marie de las Lanas, de Torla, Sancti Justi de Val, Sancte Marie de Artosa, Sancti Petri de Buesa, Sancti Laurentii, Sancti Johannis de Matirero, cum suis pertinentiis, de Benuest, de Bivan, de los Palacios, de Matirero, de Alastrue, Sancti Johannis de la Val, Sancti Petri de Spierlo, de Naval, Sancte Marie de Biarz, de Moncarrono, Sancti Cipriani de Gayllan, Sancti Cipriani de Osca cum pertinentiis suis, de Cella cum suis pertinentiis, de Navasal cum suis pertinentiis, Sancti Clementis cum suis pertinentiis, Sancte Marie de Vallaran, Sancti Juliani de Bagasa, de Fayanars, de Villalonga, de Salinas, Sancte Crucis cum suis pertinentiis, Sancti Cirici de Guasilo, Sancti Torquati, Sancti Angeli de Jarne, Sancti Jacobi de Orant, Sancti Juliani Dasprella, Sancti Martini de Pacopardina, cum suis pertinentiis, Sancti Philippi de Larbesa, et omnium aliarum ecclesiarum quas hodie possidet predictum monasterium Sancti Johannis, ad idem monasterium pertineant in perpetuum. Ita tamen quod clerici qui in eisdem ecclesiis statuti fuerint successive, faciant obedientiam manualem Episcopo oscensi et successoribus suis, et exhibeant sibi reverentiam debitam dyocesano Episcopo, et sint sub correctione et jurisdictione ipsius, et veniant ad synodum ejus, sicut alii clerici ejusdem episcopatus, et respondeant ipsi Episcopo de spiritualibus, et successoribus suis. De temporalibus vero respondeant predictis abbati et monasterio Sancti Johannis, et successoribus suis, et dictus abbas habeat in ipsis institutionem et destitutionem, et quotiens dictus abbas ferat sententiam in ipsis clericis pro hiis de quibus sibi tenentur reverende Episcopus faciat eam observari et denunciari, et quotienscumque contingat ipsos clericos condempnari peccunialiter, medietas ipsius pene sit dicti Episcopi et medietas ipsius abbatis. Item, quod dictus Episcopus et successores sui teneant justiciam plenam secundum quod exigit ordo juris, et secundum possibilitatem suam dictis monasterio et abbati et successoribus suis de omnibus subjectis dicti Episcopi. Episcopus vero in dictis Ecclesiis et capellis non recipiat

cenas nisi unam annuatim in ecclesia de Naval, et duas annuatim in duabus de ecclesiis quas predictum monasterium Sancti Johannis habet in montanis cum ad eas venerit, nec recipiat eas nisi cum quindecim equitibus, et totidem peditibus. Cum vero abbas Episcopum invitaverit ad faciendum officium in aliis ecclesiis procuret eum ibi ipse abbas vel faciat procurari. Quartas vero in eisdem ecclesiis non recipiat nec alia jura episcopalia vel archidiaconalia, sed pro predictis quartis et juribus episcopalibus det dictus abbas et monasterium Sancti Johannis et successores sui Episcopo oscensi et successoribus suis in perpetuum quolibet anno L^{a} kaficia frumenti optimi mensure jaccensis, et L^{a} kaficia bone et optime avene ejusdem mensure jaccensis in festo Omnium Sanctorum, et hanc solutionem faciant in Jacca semper donec assignent loca tuta et competentia in eodem Episcopatu in quibus faciant predictam solutionem singulis annis Episcopo oscensi et successoribus suis. Ita tamen quod si assignatio ipsorum kaficorum fieret a iugo inferius, solvantur dicta kaficia ad mensuram de Osca, et si fieret assignatio a iugo superius solvantur dicta kaficia ad mensuram de Jacca. Item placuit eisdem quod decime omnium possessionum quas idem monasterium Sancti Johannis habet in Episcopatu oscense, quas scilicet possessiones acquisivit dictum monasterium ante annum incarnationis dominice millesimum centesimum septuagesimum nonum, sint tote ab integro dicti monasterii semper, et pertineant ad ipsum pleno jure. Decime autem illarum possessionum quas dictum monasterium acquisivit a predicto anno incarnationis dominice proxime ponito usque ad Concilium generalem Innocentii tertii, pertineant pro medietate ad dictum monasterium, alia vero medietas pertineat ad ecclesias in quibus ipse possessiones sunt posite, et sic fiat in perpetuum. Decime vero illarum possessionum que citra dictum Concilium Innocentii tertii fuerunt acquisite dicto monasterio Sancti Johannis vel a modo acquirentur quoque tempore, sint ecclesiarum parochialium in quibus possessiones ipse sunt ponite. Ita tamen quod ubicumque ecclesie oscensi vel jaccensi vel alie parochialis ecclesie subjecte Episcopo perceperunt in pace per X annos proximo preteritos decimas de possessionibus pertinentibus ad

monasterium Sancti Johannis quocumque tempore possessiones ipse fuerint acquisite ipso manasterio, sint integre in perpetuum ipsarum ecclesiarum que ipsas perceperunt per dictis X annos. Item quod Episcopus det crisma et oleum infirmorum et cathecuminorum, et ordines et cetera sacramenta episcopalia, predicto monasterio et ecclesiis et capellis et clericis suis. Crisma vero totum recipiat nuncio abbatis et monasterii Sancti Johannis, et ab eo dividatur per ecclesias suas secundum quod hactenus facere consuevit. Et cum abbas voluerit veniat vel mittat ad synodum, et omnia que dictus abbas et monasterium Sancti Johannis perceperunt vel retinuerunt de predictis juribus episcopalibus usque ad hodiernam diem, sint eis remissa in perpetuum. Ita quod nunquam Episcopus vel Ecclesia oscensis et jaccensis vel successores sui possint super eis questionem eis movere, omnia et singula supradicta placuerit utriusque partium supradictarum, et predicti Episcopus et Capitula oscensis et jaccensis Ecclesie scienter et consulte et spontanea voluntate dederunt et concesserunt pro se et successoribus suis in perpetuum predictis monasterio et abbati Sancti Johannis et successoribus suis omnia et singula que superius predictis monasterio et abbati sunt assignata et dicta ad utilitatem ipsius monasterii et abbatis et successorum suorum, et eos in corporalem possessionem, et quasi eorum omnium posuerunt cum hoc publico instrumento, et predicti abbas et conventus ejusdem monasterii Sancti Johannis recipientes predicta a predictis Episcopo et capitulis Ecclesie oscensis et jaccensis sub formis et conditionibus antedictis, dederunt et concesserunt scienter et consulte et spontanea voluntate predictis Episcopo et Capitulis et successoribus suis omnia et singula que superius ipsi Episcopo vel Capitulis sunt assignata et dicta, et ad utilitatem eorum et possuerunt eos in corporalem possessionem et quasi eorum omnium cum hoc publico instrumento, et quelibet partium promitens alteri pro se et successoribus suis omnia et singula antedicta attendere et complere in perpetuum bona fide et sine fraude scienter et consulte, renunciavit omni juri, foro et consuetudini scriptis et non scriptis, et privilegiis et instrumentis quantum contra ea que supra dicta sunt apparerent vel loquerentur, et omni alii auxilio

generali vel speciali que possent facere contra aliquid supradictorum. Actum est hoc IIII° kalendas Junii anno domini M° CC° XL° V°.

Siguen las suscripciones de Vidal de Cañellas, de los canónigos de Huesca y Jaca y del abad D. Iñigo, el prior del claustro, el clavario mayor, el limosnero, el camarero, el sacrista, el enfermero y el monje notario de San Juan de la Peña. Notario de Huesca, Pedro Andrés.

(*Libro de la Cadena,* fol. 95, doc. núm. 212).

XIV

Concordia entre Vidal de Cañellas y los rectores y clérigos del Arcedianato de las Valles, por la que convienen que cada rector pague cierta suma de dinero al año al obispo, por su iglesia, por el cuarto de los frutos (8 de Enero de 1248).

Pateat universis quod cum contentio esset inter dominum Vitalem oscensem Episcopum ex una parte, et abbates sive Rectores et clericos Archidiaconatus Vallensis ex altera super quartis fructuum ecclesiarum ipsarum. Tandem de voluntate partium ad talem compositionem amicabilem super ipsis fructibus devenerunt quod unusquisque clericorum sive rectorum Ecclesiarum solveret per se certam quantitatem peccunie semel in anno pro ecclesiis suis pro quartis predictis domino oscensi Episcopo annuatim prout inferius continetur, salvis tamen aliis juribus de predictis ecclesiis domini Episcopi et archidiaconi ipsius archidiaconatus, scilicet ecclesia de Torla VII morabetini, et XII denarii, ecclesia de Fraxinos, duos morabetini et dimidium, de ecclesia de Lavaner duos morabetini et dimidii, de Broto X morabetini, de Oto VII morabetini et XII denarii, de Gensa III morabetini minus II solidi, de Buesa V morabetini, de Sancto Stephano IIII morabetini, de Selbazano I morabetini et XII denarii, de Orus et de Achue II morabetini, Losier medium morabetinum, Asin VII morabetini et XII denarii, de Villanova et Bosast II morabetini minus

II solidi, Gabarre III morabetini minus XII denarii, de Muro, Torreyllola et Spatella II morabetini minus XII denarii, Lueoso et Lueso et Bescasa III morabetini et II solidi, Exaverre, Aresa et Lurin III morabetini et dimidium et VI denarii, Liuer et Albella III morabetini et dimidium et VI denarii, de Januas V morabetini, Tricas et Esa II morabetini XII denarii, Geral V morabetini, Gire IIII[or] morabetini et II solidi, Burgase VIII morabetini minus XII denarii, Lase VI morabetini et dimidium minus VI denarii, Caxola XII morabetini XII denarii, Campol IV morabetini et dimidium et VI denarii, Fanlo IX morabetini, Ciresola III morabetini et dimidium et VI denarii, Bieo VII morabetini et dimidium minus VI denarii, Ieba III morabetini et dimidium minus VI denarii, Sanctus Felicius et Goriane III morabetini minus XII denarii. Sunt testes hujus rei Johannes de Asin, et Johannes de Artasona et Eximinus de Morelo. Actum est hoc VI idus Januarii Era M[a] CC[a] LXXX[a] VI[a]. Martinus Guasquin oscensis notarius, quod Johannes de Albero notarius oscensis infirmabatur, de mandato ipsius in suis notulis sive firmam hec scripsit signumque suum apposuit.

(*Libro de la Cadena*, fol. 107, doc. núm. 225).

XV

Vidal de Cañellas y Fr. Raimundo de Serra, Comendador del Castillo de Monzón, por la Orden del Temple, ponen en manos de árbitros la permuta del castillo y la villa de Arnillas, propios de la Orden, por las heredades que el obispo de Huesca tiene en Monzón; los castillos de Benalbes y Ternuda, la torre de Caseis, la de Arrova y la heredad de Loreto que fué de D. Martín Gil de Tramacastilla (3 de Junio de 1248).

Pateat universis quod Vitalis dei gratia oscensis Episcopus, et frater Raymundus de Serra, comendator castri de Monzon, videntes et attendentes utilitatem tam ecclesie oscensis quam domus milicie Templi tractaverunt de conmutatione facienda inter eos de castro et villa de Arnelis et hereditate cum pertinentiis suis, et hereditate quam

Episcopus oscensis habet in Monzon et in terminis ejus, et de castro de Benalbes et terminis ejus, scilicet de parte sua et de castro de Ternuda cum terminis suis, et de Turre de Caseis cum terminis suis, et de turre de Arrova cum terminis suis, et de hereditate de Loret que fuit dompni Martini Egidii de Tramacastela cum terminis suis. Unde habito tractatu diligenti posuerunt totum ipsum factum in manu domini A. de Lacu Sacriste oscensis, et Geraldi Grimonis, Petri de Fraga, et fratris Bernardi Schirolii fratris Templi, G. de Alentorn Justicie Monzonis, et Johannis de Piyana de Monzon, et dompni Martini Petri Justicie Aragonie sub tali forma, quod ipsi VII videant castra et hereditates predictas omnes et singulas et atendant et avertant et extiment omnia et singula secundum suum valorem, et secundum utilitatem que sequatur qualibet partem in apreciandis rebus assignent predictas hereditates Episcopi oscensi templo et castrum et villam de Arnellis cum pertinentiis suis scilicet cum jure templi et ecclesie oscensis, et si plus valeant hereditates predicte Episcopi oscensis et hereditas predicta de Loret quam castrum et villam de Arnellis, dicant quantum debeat Templum tornare Episcopo in hereditatibus vel in denariis, et Templum tornet tamen Episcopo quantum ipsi arbitri dixerint vel major pars eorum, et si tornabit hereditates tornet eas secundum arbitrium predictorum VII, et si castrum et villa de Arnellis valeret plus quam castrum et hereditates predicti Episcopi, et hereditas de Loret, Episcopus oscensis faciat tornas Templo secundum extimationem et arbitrium predictorum VII; et in omnibus et singulis predictis teneantur predicte partes facere id quod omnes VII vel major pars eorum dixerit et mandaverit. Et si aliquis de predictis VII, aliquo casu impediretur quod non posset interesse predictis illa pars ex qua esset ille impeditus poneret aliquam loco illius, et ita fieret si plures essent impediti. Item quod ad arbitrium ipsorum VII vel majoris partis eorum firmet utraque pars alteri et faciat firmari, hereditates cambiatas. Ita quod cuilibet parti hereditates predicte sint bene firme, et obligavit se quelibet pars, scilicet Episcopus et Comendator, sub pena quingentorum aureorum quod quicquid dicti VII vel major pars eorum diceret in predictis atendat et compleat

quelibet pars, hoc est Episcopus et Templum, et pars que non compleret omnia et singula dicta a predictis VII vel majoris partis eorum, solvat ali parti quingentos morabetini pro pena. Et dederunt fidejussores et principales debitores pro predicta pena pro utraque parte, dompnum B. Marquesii, Justiciam oscensem et Berengarium Galdini et Petrum Lupi de Sacristia qui obligaverunt pro predicta pena se et omnia bona sua. Ita quod non possent reclamare ad forum nec ad jus, sed cum curia et sine curia possent pignorari, pro pena predicta. Sunt testes hujus rei dompnus Johannes Petri de Alcala miles, et Raymundus Gaschi civis oscensi. Actum est hoc in palatio domini oscensis Episcopi apud Oscam, III° nonas Junii Era Mª CCª LXXXª VIª. Martinus Guasquin notarius publicus Osce scripsit.

(*Libro de la Cadena*, fol. 51, doc. núm. 111).

XVI

Concordia entre Vidal de Cañellas, con asenso de su Capítulo, y Pedro Sánchez, Sacrista de Zaragoza, como procurador de su iglesia, sobre la cuestión de la décima de los ganados del obispado oscense que nacen en el de Zaragoza; sobre la décima de las parroquias de Almudévar y Zuera, y sobre la iglesia de Santa Engracia de Zaragoza y sus décimas (28 de Junio de 1248).

Pateat universis quod dominus Vitalis dei gratia oscensis Episcopus cum assensu Capituli sui ex una parte, et P. Sancii Sacrista Cesarauguste procurator Capituli Cesarauguste contulerunt super compositione facta inter predictum Episcopum et Ecclesiam oscensem et dominum Rodericum bone memorie Episcopum et Ecclesiam cesaraugustanam, ex altera, super decimis agnorum et animalium oscensis Episcopatus parturientium in Cesaraugustano Episcopatu, et super decimis parrochiarum ecclesiarum de Almudevar et de Zuera, et super Ecclesia Sanctarum Massarum et ejus decimis. Et viso instrumento ipsius compositionis convenit ita inter eos quod in omnibus, et per omnia servetur ipsi compositio secundum quod est pres-

cripta, et quod Episcopus et Ecclesia oscensis restituat Ecclesie de Zuera illa que percepit prepositus de decimis ecclesie de Zuera contra formam predicte compositionis, que restitutio fiat in illa quantitate quam juraverit unus de ille qui tenent ad tributum fructus decime Ecclesie de Zufera, quam restitutionem promissit Episcopus facere pro se et Ecclesia oscense obligando se et omnia bona Episcopatus pro ea, et Ecclesia Cesarauguste et Capitulum restituat Episcopo et Ecclesie oscensi, ea que retinuit Episcopus Cesarauguste de decimis agnorum edorum contra formam predicte compositionis, itaque in continenti restituant que retinuerunt hoc anno, de predicta decima, scilicet quartam partem illius decime quam percipiunt de agnis, edis, et pulle animalium oscensis Episcopatus parturientium in Cesaraugustano Episcopatu, ut in dicta compositione continetur. Quartas autem presenti anni, et pro preteriti dicte decime quas retinuerunt Episcopus et Ecclesia Cesarauguste, restituant quando eis videbitur opportunum, quas restitutiones promissit se dictus P. Sancii facturum pro se et Ecclesia cesaraugustana, et obligavit se et omnia bona Ecclesie Cesarauguste. Sunt hujus rei testes, G. Petri prepositus, A. de Lacu Sacrista oscensis, G. de Nisano, Eximinus Petri clerici de Zuera, et Petrus de Zufera, laycus. Actum est hoc apud Oscam, IIII° kalendas Julii anno domini M° CC° quadragesimo octavo.

(*Libro de la Cadena*, fol. 236, doc. núm. 454).

XVII

Vidal de Cañellas hace donación al monasterio de Gloria, de la Orden Cisterciense, de la iglesia de Santa María de la Peña, en Aniés, con sus posesiones y rentas, con la condición de que dicho monasterio tenga en aquella iglesia cuatro monjes de la Orden, sacerdotes, para celebrar los Oficios divinos; que no puedan vender ni permutar dichos bienes; y en señal de dominio y sujeción se retiene para sí el obispo dos libras de pimienta de tributo (13 de Abril de 1249).

Ad cunctorum hanc scripturam intuencium perveniat quod nos Vitalis dei gratia oscensis episcopus attendentes

devotionem et morum honestatem ac conversationem laudabilem abbatis et conventus monasterii de Gloria Cisterciensis ordinis. Consideratis etiam quod ea que pia devotione fidelium dei sunt servitio deputata perpetuo debeant observari, de consensu P. Petri prioris totiusque Oscensis Ecclesie Capituli, damus in perpetuum et concedimus ecclesiam Sancte Marie de Penna de Annyes cum omnibus possessionibus et pertinentiis suis et aliis juribus corporalibus seu incorporalibus habitis et habendis abbati et monasterio de Gloria. Ita tamen quod abbas quicumque dicto monasterio pro tempore prefuerit et conventus ipsius monasterii teneant continue in predicta ecclesia Sancte Marie de Pinna de Annyes quatuor monachos predicti ordinis sacerdotes, qui in dicto loco in sacerdotali officio perpetuo debeant divina officia celebrare, et duos videlicet pro bone memorie G. Romei, et tertium pro felicis recordationis Eximino Cornelii, et quartum pro P. Bufet cive oscensis. Tali tamen modo concedimus predictam ecclesiam cum suis pertinentiis monasterio supradicto, quod nec abbas qui pro tempore dicto monasterio prefuerit, nec conventus ullo unquam tempore potestatem habeant vendendi, inpignorandi seu aliquo alio modo alienandi possessionem seu possessiones aliquam vel aliquas habitas vel habendas predicti loci sine consensu Episcopi et Capituli oscensis. In signum tamen subjectionis denunciationis et dominii generalis retinemus nobis et Ecclesie oscensi duas libras piperis in festo omnium sanctorum ab illis qui dicto loco prefuerint anno quolibet exsolvendis, de quibus unam libram piperis in signum dominii nobis Episcopo et successoribus nostris, et aliam libram Preposititure oscensi et successoribus suis, quia perceptio fructuum parochie ipsius loci spectat ad ipsam ratione Prepositure, salvo etiam nobis et successoribus nostris jure episcopali in omnibus legatis que dicto loco pia devotione fidelium fuerit relicta juxta formam juris. Item quod sententias nostras et successorum nostrorum sacerdotes sive monachi et alii clerici qui in predicto loco pro tempore divina officia celebraverint, teneantur inviolabiliter observare, in observationibus regule et ordinis Cisterciensis predicti, monasterii et monachi subsint abbati dicti monasterii de Gloria qui pro tempore fuerit secundum instituta ipsius ordinis.

Et si forte abbas et conventus dicti monasterii de Gloria qui pro tempore fuerit secundum instituta ipsius ordinis, et si forte abbas et conventus dicti monasterii de Gloria neglexerit vel noluerit observare omnia supradicta canonica monitione premissa nos et quilibet successorum nostrorum auctoritate propria possimus occupare et recuperare predictam ecclesiam Sancte Marie cum omnibus bonis suis. Nos vero abbas et conventus predicti monasterii de Gloria per nos et successores nostros cum gratiarum actione dictam gratiam et donationem recipientes ad observationem omnium et singulorum predictorum perpetuo observandorum nos et monasterium nostrum specialiter obligamus, et promittimus per nos et nostros successores universa et singula sub pena predicta irreffragabiliter observare. Sunt testes hujus rei Johannes Petri Guimon et Petrus Amargos, cives oscenses. Actum est hoc idus Aprilis Era M[a] CC[a] LXXX[a] VII[a]. Martinus Guasqui oscensis notarius hec scripsit signumque apposuit.

(*Libro de la Cadena*, fol. 130, doc. núm. 254).

XVIII

El obispo Vidal de Cañellas concede al monasterio cisterciense de Oliva, licencia para construir en la villa de Ara, en la val de Avena, una iglesia, y fundar allí un convento de la Orden, con todos los derechos y privilegios concedidos a aquélla por el Papa (sin fecha).

Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Vitalis dei gratia oscensis Episcopus; ad supplicationem et instantiam dilectorum in Christo M. abbatis, J. prioris totius conventus monasterii de Oliva ordinis cisterciensis petentium ut eis dignaremur misericorditer indulgere quod possent in villa de Ara de Valle Avenna vel terminis ejus ecclesiam construere, et ibidem monachorum sui ordinis ordinare conventum, eorum precibus inclinati ac tam pio proposito favere volentes, de consilio et assensu M. prioris, D. archidiaconi Camere oscensis et jaccensis, totiusque jaccensis Capituli indulgemus ac liberam eis concedimus

facultatem construendi ecclesiam in villa vel terminis antedictis, salva nobis parochiali ecclesia cum juribus suis, et in ea conventum sui ordinis collocandi. Concedimus etiam conventui qui in ipsa ecclesia fuerit institutus omnes libertates quas ipsi a Romana Ecclesia ordini cisterciensi indultos per legitima documenta poterunt demostrare, in aliis jura episcopalia nobis et successoribus nostris plenarie retinentes. Et ut de presenti indulgentia sive concessione possit dubietas suboriri, presentem cartam testimonialem eis tradimus nostra ac personarum jaccensi Capituli subscriptionibus roboratam, et vos M. abbas, J. prior predicti et totum Capitulum de Oliva, indulgentiam et concessionem predictam sub premissa forma a vobis Reverentissime pater Vitalis Episcope oscensis et jaccensis Capitulum nobis misericorditer factam recipimus et acceptamus humiliter et devote. Et quia affectum vestrum erga dictum monasterium de Oliva pium novimus et devotum vos dominum patrem Episcopum totumque jaccensis Capitulum ac vestros successores omnium bonorum helemosinarum et orationum que fiunt et fient amodo in dicto monasterio de Oliva, participes recipimus et consortes. Et ne de presenti nostra receptione acceptatione seu concessione in futuro possit dubietas suboriri presentem cartam nostram ac officialium seu ministratorum monasterii de Oliva subscriptionibus reddimus roboratam.

(*Libro de la Cadena*, fol. 127, doc. núm. 250).

RICARDO DEL ARCO
Correspondiente de las Reales Academias de la Historia y de Buenas Letras de Barcelona

---

Exposició sobre lo llibre "De civitate Dei" de Sant Agusti

(Continuació)

E per que Monsenyor Sent Agosti diu que ell fou despuys apellat August, ell o diu per açọ que quant ell hac acabat aquestes .III. de les batalles, de les quals nos hauem parlat açi dessus e que ell torna a la ciutat ab triple trium-

phe, tots lo apellaren August qui es dit [160 v.] *ab agendo,* per ço que ell hauia axi cregut l imperi de Roma; ell regna .LVI. anys ço es assaber, .XII. ab Anthonius e .XLIIII. tot sol e trespassa o mori en la ciutat de Nola en edad de .LXXVII. anys per malaltia segons alguns; e alguns dien que la .I.na sa muller derrera que ell hauia presa e lexada, Scribonia, lo feu morir en traycio per ço que ella dupta que ell no fes retornar Agripa son fill de sa primera muller, lo qual per son aiustament ell hauia enuiat en exilli e que ell tornat no s uenias d ella. § Que ell fos mort per sa muller, Valerio diu en son libre que feu ab Ruffinum. E apres que fon mort, lo Senat lo honra de nouelles honors, car ab aço que ell uiuia lo apellauen pare de la terra; ells li consecraren molts temples axi en la ciutat de Roma com en altres lochs, e cridauen publicament tals paraules: Plagues a Deu que aquest home qui en molt gran partida ere semblant a Deu no fos iames stat nat o que ell no moris iames. La porta de Janicula fou closa en son temps que significa temps de pau, que despuys del temps de Numa- Pompilius no ere stada uberta sino .I.na ueguada.

.XXXI. Capitol. Com hontosament e sens uergonya aquells, que hom no soffit ahorar lurs deus, meten de sus Ntro Senyor Jhu. X., los dempnatges dels temps presents com tantes pestilencies fossen en lo temps mateix que hom los ahoraua (1).

Acusen lurs deus de tants mals aquells qui a Ntro Senyor son desconexents de tants e axi grans bens. § Certes quant hom fehia aquests mals, los altars dels deus eren tots escalfats del ençens de Saba e retien odor dels nouells capells, los officis dels capellans rebullien e eren en gran reuerencia, § los temples resplandien, hom sacrificaua, hom ingaua, hom oredeiaua (2) en aquests temples, en aquest temps que tanta sanch de ciutadans ere en ella escampada, e no solament ere escampada en los altres lochs fora dels temples, mas axi mateix entre los propris altars de aquests deus. Tulli no llegi gens temple per ell a saluar e estaluiarse

(1) Texto latino: *Quoa impudenter praesentia incommoda Christo imputent qui deos colere non sinuntur, cum tantae clades eo tempore, quo colebantur, exstiterint.*

(2) *Oredeiaua.* Texto latino: *furebatur,* que viene a ser *hacer el loco* o el *orate:* ser furioso, loco.

quant hom lo mata, per ço que Mucius lo hac debades elegit § Mas aquells qui pus dignament e sens causa con [161] batien e esuehien en lo temps dels crestians o ells s en fogiren als loch dedicats a Jhu. X., o aquells mateys barbarius o estranys los menaren en aquests lochs per ço que ells fossen segurs e uisquessen. § Aquesta cosa yo ho se, e cascu o coneix leugerament ab mi sens requerir les parts (lexant repetir les altres coses moltes de les quals yo he parlat dessus, e encara molt mes d altres quim semblen molt longues a recomptar), sil umanal linatge hagues reebuda la disciplina crestiana ans de les batalles puniques, ço es a dir, que les gents de aquell temps haguessen reebut la fe crestiana (1), e despuys fos uengut aytal e axi gran destruccio de les coses com esdeuench en aquelles batalles puniques per les quals foren destroydes Europa e Africha; negu no hagra los mals de aytals destruccions que nos sofferim a present atribuit ne mes dessus sino a la religio crestiana. § Mas çertes molt mes serien sofferts los parlars de aquells, tant com als Romans, si apres la recepcio e publicacio de la religio crestiana, fossen auengudes e enseguides, ço es assaber, los combatiments dels françeses, la inundacio o creximent cuytada del rio de Tibre e lo gran guastament dels fochs, o ço qui ua deuant tots mals, ço es assaber, les batalles ciuils. Axi mateix los altres mals tro allauors tals que nols deuia hom creure ni hom los podia comptar entre les coses difformes e significatiues de les coses qui deuien auenir fossen auenguts en lo temps dels crestians, axo com si fossen auenguts per lurs colpes e per lurs peccats? Quals merauelles certes io lesee a perlar de les coses que mes feien a merauellar que a inculpar, ço es assaber, de ço que los bous parlaren, dels infants qui encara no eren nats ni ereñ, en lo uentre de lurs mares qui digueren e cridaren altres paraules, de les serps qui uolaren, de les fembres qui tornaren homens, e de las gallines qui tornaren oques (2), e de les famelles qui tornaren mascles e de les mascles femelles, e de altres coses semblants, qui son

---

(1) Explicación agena al texto augustiniano.

(2) Texto latino: *Omitto quippe illa, quae magis fuerunt mira quam noxia, boves locutos, infantes nondum natos de uteris matrum quaedam verbo clamasse, volasse serpentes, feminas et gallinas et homines in masculinum sexum conversas...*

trobades en lurs libres, no pas fets de burles, ne de faules, mas de lurs istories, les quals coses, sia]161 v.] que sien ueres o falles, no aporten gens de mal als homes mas fan los marauellar. Mas quant [pro] plogue terra e quant plogue argila blancha, quant plogue pedres, no pas pedra que hom apella pedrusca, mas pedres de totes maneres; aquestes coses sens dupte pogren molt dampnificar. § Nos legim en los libres que aquestes istories que los focs del mon que hom apella Ethra (1) corrent del pus alt de aquell mont tro a la pus prop riba de la mar, s ençeneren en tal manera que les roques e pedres ne foren escalfades, trencades e cremades, e que la pegua de les naus ne fou fusa de la calor. Sens dupte aquesta cosa no fou poch dampnosa, iat sia aço que aço fos aytal merauella que apenes o pot hom creure. § Axi mateix aquests istorials scriuiren que Sicilia per molt gran calor de fochs e per força de les flames fo axi umplida e conchiec que crema les cases de la ciutat dels de Chatania e abate per la gran disperssio del foch; per la qual malauentura e miseria los Romans moguts de misericordia los lexaren los trahuts (2) de aquell any. E senblant demostrança de malauenir scriuiren los istorials de la gran multitut de lagostes que apperegueren en Africha, que ia ere feta prouincia del poble roma; car apres que hagren meniats los fruyts e los forments e les fulles de tots los arbres foren portades e gitades en la mar per un uent axi con en .I.na fort nuu e inestimable; apres aço que foren mortes, la mar les gita a la riba, don ell fou en tal manera corromput, en sorti tal pastilencia que specialment en lo regne del Rey Masiuisa hi hac morts per aquella pastilencia o corrupcio .DCCC. mil homens, e si ni hac molt pus gran quantitat de morts en terres uehines de la mar. Lauors... XXX.M. cauallers qui eren uenguts a niça ne a romangue sino .X., axi com ells mateys o confermen. Donchs tal uanitat que nos sofferim e portam e de que som constrets a ells respondre per lurs maluades paraules, que es de aquestes coses que aquella uanitat no metes dessus la religio crestiana, si com les uehia auenir en lo temps dels crestians? E tota uegua

(1) Texto latino: *Legimus apua eos Aetnaeis ignibus ab ipso montis vertice.*
(2) *Tributs.*

[162] da ells no meten dessus aquests mals a lurs deus, los quals ells ahoren per ço que ells no soffiren aquets mols o menors com aquells de qui ells de eren ahorats, abans los sofferirien encara pus grans.

Exposicio de aquest capitol § *Lo trellatador*

En aquest .XXXI. capitol monsenyor Sent Agosti se dreça contra los Romans e contra lurs deus; e pren sa occasio axi per les paraules que ell ha recomptades aci dessus en aquest libre, com per los mals que ell recompte en aquest capitol. E fa dues coses en aquest capitol: car primerament ell resumeix los mals don ell ha parlat, e segonament ni aiusta alguns altres e aço es on ell diu que ell lexa aquests mals et c.

Primerament monsenyor Sent Agosti demostra que los deus dels romans sofferiren en aquestas batalles ciuils, volent dir que no eren ahorats suficientment; car lauores hom los fehia mes de seruey e mes de reuerencia que hom no hauia iames fet, axi com monsenyor Sent Agosti o declara per lo test. E de aço parla notablament Lucha en son -II- libre qui diu que les matrones de Roma corrien per tots los temples e cercauen per tot per ço que no lexassen alguns deus que poguessen dir que hom los hagues oblidats e haguessen enueia sobre los altres.

E quant ell parla del encens de Saba, ell o diu per aço que llacreix lo uertader encens e no en altre loch.

E quant parla de capells nouells e ben flayrants, ell o diu per Uenus a qui les coses son atribuhides, axi con ho hauem dit en aquest libre sobre la exposicio del .XXIII. capitol. E pren açi monsenyor Sent Agosti .I. na tal manera de parlar con fa Uirgili en son primer libre de Eneydos, quant parla del temple de Uenus qui ere en Xipre en .I. na ciutat que hauia nom Pophus, on ella ere ahorada; on parlam dels sacrificis que hom fehia a aquella deersa, ell usa de aquests propris mots.

E quant ell parla de la sanch qui ere escampada per tot no pas solament en los lochs publichs mas en los temples e en les ares que son lurs altars, ell o diu per Fimbria e Uerula e per Mucius Sceuola que y foren morts, axi com appar per lo .XXVII. capitol de aquest libre.

Apres quant ell diu que sens causa Tulli [162 v.] elegi o hagre elegit de fogir als temples, ell o diu per fer coperacio del temps de les batalles ciuils alt temps dels crestians; e demostra que hom fes moltes mes crueltats en lo temps de aquestes batalles ciuils que en lo temps dels crestians, e mostra per Murcius, qui fou mort en lo temple e que per aço no ana Tulli Cicere a estaluiar que no li hagre res ualgut. Mas quant la ciutat de Roma fou gostada per los gots, ells statuiaren tots aquells que trobaren en les Esgleyes e qui y anauen a estaluiar e encara ni menaren ells alguns per star alli a saluatat.

Apres quant monsenyor Sent Agosti parla del combatiment dels franceses ian hauem parlat sobre la exposicio del .XXII. capitol del .II. libre e en altre loch en lo primer libre. E quant es de la ciutat que fou guastada e lo creximent del Tybre ian hauem parlat sobre la exposicio del .XVI. capitol de aquest libre.

Apres quant parla de les prodigies, ço es a dir, de les coses que signifiquen aueniment de mal e es dit *a procul et dicta,* per ço que de Cuny signifiquen mal auenir, ell o diu per aço que si fossen auenguts en lo temps dels crestians, ells los hagren mes dessus la religio crestiana, no pas solament per aço que aquestes coses fossen mal a present mas per ço que significauen molts grans mals a auenir.

Apres quant parla dels bous que ploren Eutropi recompte en la fi de son .VI. libre que prop de Roma don .I. home manas sos bous, els fes tirar l aradre en bates la .I., ell comença a parlar e dir tals paraules: «per que m costrenys tu los forments no faltan a la ciutat, mas los homens hi faltan». E diu que aço fou una de les pus marauelloses coses, portent o prodiges, que esdeuengues a la ciutat de Roma. Ab lo qual se acorda Eusebi en sa Cronicha. E semblantment o compte Valerius Maximus en son primer libre en lo capitol *De Prodigiis*. E diu que aquesta cosa esdeuench en lo començament de les batalles; e diu encara que en la segona batalla punica .I. bou dix a Domicia, qui ere consol, aytals paraules: *lave, tu, Roma,* ço es dir, guardet Roma. E Titus Linius diu en lo .IIII. libre de la .II.na batalla punicha que .I. bou parla en Sicilio.

Apres quant parla dels infants que exits la meytat [163]

tornaren en lo uentre de lurs mares, aço fou en la ciutat de Segonça en lo temps de la .II. na batalla punica la qual cosa significa la destruccio de la ciutat, e de aço hauem parlat en aquest libre sobre la exposicio del .XX. capitol.

E quant es de aquells qui parlaren, Titus ne fa mencio en lo .IIII. libre de la .II. na Década.

Apres quant monsenyor Sent Agosti parla de les gallines mudades en galls, e dels homens mudats en fembres e de les fembres mudades en homens; quant es de les gallines mudades en galls, Titus Linius ho recompte en lo .II. libre de la .II. na decada, e Aristotil axi mateix en son libre *De animalibus* que diu que .I. na gallina se combate ab .I. gall el uençe e tentost li començaren a crexer los spons.

E quant ell parla apres dels homens mudats en fembres e de les fembres mudades en homens, alguns uolen dir que y degues hauer de les fembres conuertides en homens solament. E quant es de aquestes coses, Plini ne parla notablament en son .V. capitol de son .VII. libre qui diu que *In annalibus,* ço es, a dir, en los libres de les coses ques fehien cascun any, ell troba que en lo temps de Licinius Crassus e de Cassius Longinus, e ells estants consols de Roma, .I. na filla torna home e ana hom saber als adenius, ço es assaber, als aruspices, quina significança ere; los quals ordonaren que tentost ella fos portada en .I. na ylla deserta. E diu que aço fou en .I. na uila que hauia nom Espolet; e diu encara Lucianus [recompte] que en la ciutat de Arges .I. na filla que fou maridada e tentost la barba li comença a crexer e li uengren los membres de hom; e axi mateix en altra uila que hauia nom Ziarne. E ell mateix recompta que uee .I. apellat Lucius Conficius que ere fembre que lo iorn de ses noçes torna home. E Gellius o recompte axi mateix en son .XI. libre *De noctibus acticis.* E Titus Linius en lo .IIII. libre de la .II. na decada recompte de .I. na fembre que fou despullada e tentost fou mudada en home. Tota uegada no son aquestes coses ben crehibles per ço que no son naturals. E pot esser que foren fentasies o illusions de diables; e per auantura aço fou Ermofrodici qui han e la .I. e l altre sexu.

Apres quant monsenyor Sent Agosti parla de aço que plogue [163 v.] pedres e dells altres prodigies: primerament quant es de la pluia de la terra e de les pedres, Orosi ne parla

en son .V. libre que diu que .DC. l .IX. anys apres la creacio de Roma per .VII. iorns caygue calebraxo e pedres ensemps; e Titus Linius en lo primer libre de la .II. na decada diu que, en .I. loch apellat Pitesium, plogue pedres e en la muntanya dels albans plogue pedres per .II. iorns senblantment.

Apres quant parla dels fochs de les muntanyes de Mont Gibell, aquestes son unes muntanyes qui son en Sicilia qui giten foch; Orosi o recompte en lo .XIII. capitol de son .V. libre qui diu que per .I. tremolament que elles feren, elles gitaren ten grans flames de foch quen foren totes cubertes; e en .I. altre iorn .I. na ylla ques apella Lipper fou en tal manera escalfada e abrasada que ella abate e obri los pendents de les muntanyes e escalfa en tal manera la mar que comença a bollir per totes les riberes e que los pexos foren trobats morts e axi com a mig cuyts. E la pegunta qui [cre] ere en les naus fou tota fusa e les naus trencades; e les gens qui eren dins per le gran calor foren offegats specialment aquells qui nos foren tirats enrera.

Apres quant parla del gran foch exi de aquestes muntanyes, altra ueguada Crosi ne parla en son .V. libre en lo .XVI. capitol qui diu que elles se illuminaren es abrassaren en tal manera que cremaren .I. na ciutat e tota la regio entorn que hauia nom Carthania e diu que açọ fou .D. .C. .XXIIII. anys apres la creacio de Roma.

Apres quan parla de les lagostes açọ es .I. na istoria que met Orosi en lo .XIIII. capitol de son .V. libre que diu que ell ha gran ferea de recomptar la gran pestilencia, mortaldad e corrupcio de ayre qui esdeuench de aquests lagosts, car ell diu que hac morts en la ciutat de Numida on aquesta cosa comença .DCCC.M. homens e sobre la ribera de la mar prop de Vtiçe segons Cartage mes de .CC.M. e en la ciutat de Vtice hac morts .XXX. M canalles que hom hi hauia enuiat de Roma; e fou aquella tempesta axi soptada e axi uiolent quen porta en .I. iorn per la .I. na de les portes mes de M. D. homens morts de la ciutat. E açọ abast per la exposicio de aquest terç libre.

(Fi del terç libre) (1)

(1) Con el final de este tercer libro damos por terminada la publicación en nuestro Boletín del texto catalán de la *Exposició sobre lo libre «De Civitate Dei»*. La extensión considerable de lo que aun falta publicar haría interminable este tra-

Concurs de la "Real Academia de Buenas Letras de Barcelona"

Aquesta Academia s' ha vist honorada per prestigioses entitats y persones particulars ab l' oferta de premis al millor desenrotllo d' alguns temes relacionats ab l' alta missió cultural qu' ella persegueix, y per a que arrivin a noticia dels estudiosos ha acordat publicar lo present

CARTELL

I

PREMI DE MIL PESSETES, ofert per l'*Excm. Ajuntament de Barcelona,* a la mellor monografía sobre un punt de la Historia política o social de Barcelona.

Condicions especials. Los treballs que aspirin a aquest premi hauràn d' estar escrits en llengua catalana, y presentarse abans del 1.er de desembre de 1922. L'Academia designarà entre sos membres lo Jurat calificador.

II

PREMI DE CINCH MIL PESSETES, ofert per lo Degà-President y la Junta Directiva del *Ilustre Colegi de Notaris del Territori de l' Audiencia de Barcelona* a la mellor «Monografía històrica del Colegi de Notaris de Barcelona y del Notariat català en general; son origen, desenrotllo y influencia exercida per aquell, tant en la regulació del exercici de la fè pública com en les costums y règim jurídich de Catalunya y Balears fins a la fi del segle XIX».

Condicions especials. Los treballs que obtin a aquest premi deuràn estar escrits en castellà o català, basarse en datos y fonts d' investigació directa, posar de relleu l' importancia de la Corporació y de sos membres més eminents y reunir condicions per a sa publicació en forma documentada y no exempta d' amenitat. Les dimensions dels treballs deuràn representar, descontant l'apèndix documental, un volum imprès no inferior a 400 pàgines de la metexa forma y composició que 'l cartell.

---

bajo, y la distribución del mismo en tantos números del BOLETÍN como se harían necesarios, dejaría el texto en condiciones muy incómodas para la consulta. La Academia entiende que la *Exposició* debería ser objeto de una publicación por separado.

Lo Jurat podrà dexar d'adjudicar lo premi si estima que cap dels treballs presentats té les condicions y mèrits fixats, y en tal cas tindrà la facultat d'otorgar un *accèssit* al treball que, sense merèxer premi, se consideri digne d'una especial distinció.

La Memoria que obtingui'l premi o l'*accèssit* quedarà de propietat del Colegi de Notaris ab tots los drets que li atribueix la llegislació de propietat intelectual, podent lo Colegi editarlo junt o separadament ab una traducció catalana si estigués escrit en castellà, y de la metexa manera ab una traducció castellana si'l treball premiat estigués escrit en català.

Lo Jurat calificador d'aquest premi estarà format per los senyors següents: D. Joseph M.ª Aguirre y Serrat-Calvó, D. Manuel Borràs y de Palau, D. Francesch Carreras Candi, D. Ernest Moliné y Brasés y D. Joseph Surribas y Riera.

Los treballs hauràn d'ésser presentats fins al día 31 de desembre de 1922 y'l veredicte del Jurat serà publicat per tot lo mes de març següent.

III

PREMI DE MIL PESSETES, ofert per la *Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, al millor estudi sobre'l tema «Catalunya en l'època romana».

Condicions especials. Les metexes del premi I.

IV

PREMI DE MIL SETCENTES PESSETES, llegat per lo benemèrit historiador català y antich Secretari d'aquesta Academia *En Joaquim Miret y Sans*, a la mellor monografía sobre un punt de la Historia de Catalunya.

Condicions especials. Les metexes del premi I.

V

PREMI DE DOS MIL PESSETES, al millor treball que desenrotlli'l tema «Relacions externes d'Empuries en la antiguitat o en la Edat Mitja».

Los treballs que obtin a aquest premi hauràn d'ésser escrits en llengua catalana y seràn enviats abans del día 1.er d'octubre de 1922. Lo veredicte se farà públich lo día 28 de janer de 1923.

Constituiràn lo Jurat: D. Francesch Carreras y Candi, President de l' Academia; D. Ferràn Valls y Taberner, per l' Institut d' Estudis Catalans, y D. Daniel Girona y Llagostera, en nom del fundador del present concurs.

CONDICIONS GENERALS

Per lo caràcter de l' Academia y per la quantía dels premis serà precís que'n los treballs presentats al actual concurs hi aparegui d'una manera manifesta y essencial l'investigació directa dels autors en los arxius y demés fonts històriques.

Los estudis que's presentin a concurs deuràn ésser rigurosament inèdits y estar escrits en bona lletra y, encara millor, dactilografiats; apart dels que guanyin lo premi o accèssit del número II, quedaràn de propietat de l' Academia, la qual podrà incorporarlos en ses publicacions.

Cada un dels treballs, junt ab un plech tancat que contindrà 'l nom de son autor, s' haurà d' enviar en les dates designades a nom del Secretari de l' Academia (Plaça del Rey, Barcelona).—Barcelona 20 de juny 1921.—*Joan Givanel Mas,* Secretari acc. de la R. A. de B. L. de B.

NOTICIAS

En la sesión del día 3 de abril el señor Valls Taberner leyó un interesante estudio histórico de la *Genealogía dels vescomtes de Vilamur, des d'Ató, que visqué en la primera mitat del segle XI y es el primer comte de Pallars que's coneix.* En dicha sesión saludó a la Academia D. Eduardo Posada, presidente de la Academia de la Historia de Bogotá. En la del 17 del citado mes, el señor Roca y Heras dió a conocer testamentos de los siglos XV y XVI, haciendo donaciones al Hospital de la Santa Cruz. En la del 8 de mayo, el señor Parpal y Marqués leyó diversas notas de propiedad industrial e intelectual en los siglos XVI y XVII. Y en la del 18 de junio, el señor Givanel Mas trató de *Les publicacions periòdiques barceloneses des de 1870 a 1921.*

—

En el salón del Consejo de esta Universidad Literaria, han tenido lugar las recepciones de los Académicos electos

señores Viada y Lluch, Casanovas y Domenech y Montaner, celebradas en los días 5 y 22 de mayo y 5 de junio respectivamente. En la primera el señor Viada trató *De la limpieza, fijeza y esplendor de la lengua castellana en el Diccionario de la Real Academia Española*, dándole la bienvenida, en nombre de la Academia, nuestro actual Presidente, señor Carreras y Candi; en la segunda, el R. P. Ignacio Casanovas S. J., trató de la *Actualitat de Balmes*, contestándole por la Corporación el señor Sagarra y Siscar; en la última, el señor Domenech y Montaner, leyó una monografía referente a *Centcelles (baptisteri y cellæ-memoriæ de la primitiva esglesia metropolitana de Tarragona):* le dió el saludo reglamentario el señor Roca y Heras.

—

En la sesión de 8 de mayo, fué nombrado Académico de número el Dr. D. Pedro Bosch Gimpera, catedrático de esta Universidad y muy conocido en el extranjero por sus estudios arqueológicos, quien pasa a ocupar la vacante de D. Guillermo M.ª de Brocá.

—

En la última sesión celebrada por esta Real Academia en el curso 1920-21, fueron nombrados Académicos correspondientes, los señores don Adolfo Bonilla y San Martín, don Ramón Menéndez Pidal y don Américo Castro, de Madrid; don Juan Bibiloni, de Lérida; don Anselmo M. Albareda, de Montserrat; Monseñor Adolfo Nouel, Arzobispo de Santo Domingo; don Henry Thomas, de Londres, y don Salvador Mondon, de Comminges.

—

Un grupo de discípulos y amigos del profesor D. Ramón Menéndez Pidal prepara la publicación en Madrid, para el año 1924, de dos volúmenes de trabajos originales, como homenaje a dicho señor, con motivo de cumplir en aquella fecha los veinticinco años de su profesorado.

Los artículos podrán ser escritos en español, catalán, portugués, francés, italiano, inglés, alemán o latín, y deberán ser enviados antes del 31 de diciembre de 1922 a la comisión ejecutiva de dicho homenaje, a nombre de D. Américo Castro, Lagasca, 117, Madrid.

BOLETIN

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

DE BARCELONA

Año XXI (Académico CXCIII) | Julio a Septiembre 1921 - N.º 72

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Johan I y les supersticions (1)

(Fragment)

Les supersticions populars, les falses creencies, obehint la lley de la continuitat històrica y adaptades a l'ambient d'aquella generació, guspirejaven desiara en ses modalitats diverses sense distingir d'estaments, professions, ni gerarquíes, car no eren pas patrimoni exclusiu del *vulgum pecus*, com tampoch ho són are.

Un dels Capbreus d'En Berenguer Çatorra del any 1380 (2), conté intercloses diverses notes y alguna lletra que revelen aquell caire especialíssim de psicología social. Primerament s'hi troba, entre la cuberta de pergamí y la primera plana del volum, un foli de paper de barbes solt, probablement pertanyent a un qüern en lo qual, el notari del rey, copiava les troballes notables fetes en documents aliens o recullides de viva veu. Comença ab lo següent text:

(1) Llibre inèdit.
(2) Arx. Reyal Patrim. Classe 6.ª A, n.º 27.

—«En les istories..... es ço quis segueix en lo terç libre. En apres li dona ·/· anell en lo qual li dona una pedra daytal virtut que totes [coses] verinoses corre..... e totes coses nohibles foragitave. E si altra per ventura era infecte o tocat daltre verí aquell anell per la sua virtut lo retie sutil e quiti. Mes anant..... ne en aquella pedra altra virtut [aquell qui] la portave en sa ma e la restrengues fortment era fet invisible axi que de mentre que per aytal manera serie portat aquell quil portarie no sería vist per neguna persona del mon. Aquesta pedra los savis apellen Achaten E fo primerament trobada en la illa de Sicilia E segons que virgili escriu Enea aporta aquella pedra con primerament vench invisiblement a la Regio de marrochs subseguentment li dona un scrit de letra legible.....»

L'anònim autor fa referença, encara que bon xich alterat, al passatge del Llibre I de l'Eneida, quan Venus envolcalla son fill Eneas ensemps ab Achate d'una obscura vapor a fi que ningú 'ls pogués veure, ni aproparlos, ni laguiar llur marxa, ni interrogarlos sobre les causes de llur arribada a Libia. Mercés aquesta boira que 'ls abscondeix, els hèroes troians se barregen ab los tiris y arreu romanen presents y invisibles, fins qu'entrats en lo Palau de Dido y retrobats llurs companyons salvats, lo núvol se destría fent pas al aire transparent dels cels.

Virgili no 'n parla de la pedra maravellosa, com tampoch de les seves propietats profilàctiques y terapèutiques. Nomena Achate, sí, però aquest era 'l nom del companyó d'Eneas.

—Tractant d'altre materia segueix lo manuscrit:

«*Per partu mulieris.*

Pariditur in terra Dominus omnipotentis olimphi hec nova progenies excelso mitritur alto».

«Digues a la orella dreta de la dona tinent la sua ma dreta aquests noms. on. ysan. tetrigamaron».

El predicament de Virgili arribava adhuc a l'exercici de la tocología y s'adaptaven ab més o menys fidelitat els versos de l'Egloga que 'l poeta toscà, invocant les Muses de Sicilia, dedica al Cónsul Pollio, també poeta, amich de Mecenas, guerrer estrenuu, orador y historiaire: «Jo veig esclatar un gran orde de segles renaixents. Ja la Verge Astrea

retorna a la terra y ab ella el regne de Saturn: ja devalla dels cels una novella niçaga de mortals» (1).

—Les anotacions del full esmentat finexen ab lo següent exorcisme en forma de dístich: «*Sicut aquila per notans pullos suos ad volandum super eius volitans.* — *Expandit alas suas et assumpsit eius atque portaverit in huméris suis*» (sic).

«Si veus alcuna aguila qui port caça alcuna di aquests ij. versos e tantost dexara caure la caça en terra. E axi ho diu en Guillem dezfriu».

—Uns quants folis més enllà y en lo revers d' un borrador en lo que tracta d' assumptos del seu ofici, està escrita la següent nota de terapèutica a l' ensemps diurètica, ginecològica y quirúrgica, integrada per un sol medicament:

«La erba qui es en aquest paper me dona en Ramon palau e diu que es bona a persona qui no pot pixar que hun la probi e que lin don a beure ab brou ho ab vi e val aytant secha com vert mas no sab com ha nom E axi matex es bona a dona qui hage mal de mare beguda en la dita forma tantost es guarida ab deu Item es bona a nafres quen sia posada picada».

—Avençant en lo fulleteig del capbreu, apareix la detallada instructa per a compondre un cerat antirreumàtich, tramesa per En Ramón Rabaça, Prebere de Vilafranca del Penedès:

«Senyer meu vertaderament de continent que fuy en vilafrancha vos envie recepta del Enguent axi com yous promis segons quem par nolo avets agut prech vos quem perdonets car no es estat en mi ans es estat per aquella male persona aqui comane la letra e no laus dona. Senyer aquesta es la recepta que prengats. iij. unces de cera nova e. iij. unces de oli de oliva de oliveres e una gran menada de camamilla e encas que no trobets camamilla que ajats. iij. o. iiij. motes de Lelipern e en una caulera quen cougats regen la camamilla e lo letipern val molt mes are de mayg con sera florit e que couga tant en la caulera entro ques desfaça per-

(1) «*Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.* — *Jam redit et Virgo; redeunt Saturnia regna;* — *Jam nova progenies cælo demittitur alto...*» VIRGILI: *Bucòliques Egloga IV* (5-7).

que la virtut romangue en laygua con be sia cuyt que tragats les erbes dela caulera e ab una esbremadora nedejat laygua apres con sia neta ajats la cera e lo oli e metets ho tot dins la caulera fet ho ben bulir entro que la cera sia fusa. menajats ho be ab. j. basto per tal ques mescla con sia be fus levats ho del foch e posats ho arrefredar, con sia refredat fera ·/· bel pa dins la caulera apres prenets lo e picats lo sera fort bel enguent e precios E sus al foch vos na untats la ho la dolor sera e fets ho quit e gallart fregar ab les vostres mans ho ab altres encas que vos nou poguessets fer· Som senyer avostro servey.

En Pere Rabaça amich vostro quius saluda molt».

En lo revers hi ha l' adressa: «A lo senyor en Berenguer Çatorra Escriva A lo alberch del honrat senyor en Pere çacosta Batle general». Y abans d' aquesta adressa se llegeix la següent nota d' En Çatorra: «Aquesta letra me trames en Ramon rabaça prevere de vilafrancha dimarts avespre a. IX Dabril de lxx..... per Enguent de les cames». En l' altre cap del paper hi ha apuntat a tall de *memoràndum:* «Erba tuniça o puvrera per *renibus* pere ervig».

—En los últims folis del Capbreu va la lletra acompanyatoria del fragment d' una camisa que, per la manera com parla el remitent, devía tenir gran virtut y santa procedencia. En Riambau lo Ricart aprofita l' avinenteça pera que 'l recomani al Batlle General de Catalunya o potser ab l' excusa del present cerca la recomanació, explotant les aficions, que deu conèxer, del seu amich En Pere Çatorra:

«Senyer tremet vos dela camisa queus avia promesa prech vos que la prengats ab devoció que axis deu fer que nobla cosa es e que la tingats en loch..... e perdonats me com vos en do ten poca quen bona fe en videse pugude aver precvos quem fasats Remebrant a monsenyer en Pere sacosta quim faga justicia.....

Riambau lo Ricart amich vostra».

Aquest recull de notes y lletres, sinceres y expontanies, copsades d' ací d' allà y romanent entre 'ls folis del primer llibre que 'ls hi donà axopluch, són gràficament reveladores, no d' un criteri personal, sino de l' estat d' opinió de l' època, com los exemplars d' un vell herbari palesen una flora pretèrita.

Tant es axís, que si be l' escrivà de Tresorería de Pere III, pera son us particular y ab caràcter privat, feu conviure, agermanantlos ab lo poeta clàssich predilecte, la Magia, la Medicina, l' Intrusisme, l' Empirisme y la Superstició, altres funcionaris reyals donaven estat oficial a supersticions populars ab idèntica convicció; per exemple:

N' Arnau d' Erill, Governador de Rosselló y Cerdanya quan el flagell de l' epidemia de peste negra, fa sabedor a Pere III que segons li han comunicat el Senescal de Carcassona y el Veguer de Narbona «alscunes malycens persones, se son levades e matzinen totes les aygues e la salpassa e la ortalissa e totes les viandes que poden e encara posen les dites metzines en los banchs on hom seu o ten los peus per ço que aquells qui aqui seuran recuyleguen les dites metzines» (1).

En Pardo de la Casta, Merino de Çaragoça qui te confiada la guarda en lo castell de Sora, d' una abadessa qual nom ni convent no diu en sa lletra al Rey, demana ajuda perque la troba «*tan indurida en todo mal e creo quel faular no es sino bater fierro frio que braços de hombre noy bastan e creo senyor que guardada la honestat de don pedro valdran hi mas manyas que no Rogarias ni bellas paraulas porque ala fin creo senyor que ella tiene el diablo al cuerpo*» (2). Aquesta possessa segons l' improvisat demonolech çaragoçà, devía ésser una pobre malalta histèrica sino era epilèptica, o be víctima d' un estat passional o d' un procés psicopàtich.

Elionor de Sicilia dirigintse al seu hereu:

«La Reyna.

Molt car primogenit per una letra que havem reebuda de na Bonanada madrina feel de casa nostra havem entes que vos havets feta pendre e detanits presa la dita bonanada per tal com es estada acusada per una fembra de mala fama segons se diu la qual vos tenits presa que ella a induccio dela

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1128, fol. 178.

(2) Arx. Cor. Aragó, Lletres rebudes-Pere III-Lletra C.

imfanta de portugal e per diners quen reebe feu sortilegis o fetilles ala infanta de frança que deus haja qui fo vostra esposa e nons maravellam car fill dela dita fembra si ha acusada falsament la dita bonanada car no es cosa novella que males persones tot dia estants en preso e fora preso fan e sestudien de fer males acusacions e falses E axi com sa dit lo senyor Rey hauria massa ell a fer e seria tengut per mal regidor que donas fe a moltes acusacions qui li venen devant Mas maravellam nos molt car fill de vos qui havets pogut creure ne encara dar orella a algun quius dixes que persona estan en Valencia pogues donar dampnatge per via de sortilegis o de fetilles a persona qui fos en frança car si aço ver era ne esser podia poch viurien los grans senyors e altres de qui mort es desijada E si poch ho deviets creure de neguna persona si ho deguerets menys creure dela dita bonanada esguardada la sua bona fama e esguardat encara que nos tostemps li havem fiada la nostra persona e havem haut gran plaer que fos ab nos en temps de nostres necessitats e entenats que si ja mes ley havem fiada si ley fiasem e ley fiariem vuy car della james no sabem ne hoym dir alguna cosa de tacha ne de ruga mas tostemps ço ques pot dir de persona de be e dehim vos que no li podem nos fer aytal testimoni com li fan aquells qui la han acusada car recordens que nos estants en Valencia vehiem e conexiem que ella esperava ab gran goig la dita duquessa vostra esposa aqui deus perdo e dehia per tal com ella per los serveys quens ha fets ha certa quantitat de violari per concessio nostra que ara venia aquella senyora de qui hauria altre violari e altres paraules dehia per les quals hom podia ben conexer que ella navia goig e als non deu hom nen pot hom presumir car no sacorda ab alguna raho e vajaus lo cor car fill que no es obra de nullom de be e especialment de gran senyor de creure aytals coses e plaurients fort que nos fos fet car les gents e nostres e estranyes ben hauran raho de parlar Perque car fill nostra cara filla la Imfanta Dona Joana vostra sor haura mester la dita madrina per raho de son part e encara com no la haja mester la dita Imfanta volem eus pregam que encontinent la deliurets dela dita preso francament e quitia saben quens farets desplaer del contrari e castigats ne la dita fembra qui la ha acusada e daquiavant atals coses

no donets fe car no es cosa que hom deja creure ques pogues fer ne alguna persona de be nou usaria Dada en Barchinona sots nostre segell secret a vj. dies Doctobre lany Mccc lxxiij G. *secretarius*

fuit directa a nostre car Primogenit lo Duch» (1).

Pere del Punyalet, el Rey llest y instruit, desconfiat y d' extraordinaria vivesa, positivista sense escrúpols, que mirava més a terra que al cel, també amonesta y renya al seu hereu per haver presa la llevadora valenciana Na Bonanada, creyent que per inducció de l' Infanta de Portugal havía fetes algunes fetilles a sa esposa l' Infanta de França Joana de Valois, causantli la mort a Beziers; y diu lo Rey: «E maravellamnos molt de vos perque creets ne havets pogut creure que una persona que fos en Valencia pogués matar per sortilegis ne fetilles altra persona que fos en França que si aço era veer no ha Rey ne gran senyor al mon que no fos mort e aço no es cosa de pensar ne de creure e estaria pus mal a nos e a vos creure semblants coses les quals son impossibles fer que no ales persones simples del mon» (2).

Malgrat aytal rahonament sadollat de sentit comú, aquest vident egregi que no creu en impossibles, abandona els atributs de la reyalesa y esdevé segons ell, *persona simple del mon*, confirmant la lletra de N' Arnau d' Erill «perço que les metzines se prenen a les persones» y manant als familiars de ses filles que les trasladin de lloch de residencia (3): creyent en «donceles o persones encantades» que guarden tresors encantats en lo lloch de Montalvá y en altres llochs (4): reclamant al Merino de Çaragoça «*los dientes de puerco que vos acomandamos por fazerlas garnir de plata*» (5): y també es ell mateix qui, per posar la primera pedra d' una obra que 's fa en lo Palau reyal de Barcelona, dona al mestre d' obres les instruccions que seguexen: «a xxvij dies del present mes passades dues ores e mija apres migdia e ans que no sien complides iij. ores e miga pot esser mesa la

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1582, fol. 65.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1238, fol. 44.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1128, fol. 179.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1199, fol. 487.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1234, fol. 27.

primera pedra en lo fundament de la dita obra. E si per aventura lo dit xxvij dia e dins les dites ores per qualque manera erets empatxat que nos pogues metre lendema que sera a xxviij dies per semblant manera e dins semblants ores pot esser mesa. E a xxix dies d'aquest matex mes dues ores ans del sol post e ans que no sia passada la dita ora axi matex pot esser mesa. E si huy a xv de Octobre o dema a xvj fos fet era semblantment bon dia. E daquest fet daqui avant noy cal a nos escriure cor aqui es Maestre Pere e Dalmau çes planes qui tota vegada daytals coses vos daran plena informacio» (1). En Dalmau ces Planes era un gran mestre en astrelabre.

Havía de tardar encara més d'una vintena d'anys a amonestar lo seu fill per lo de Na Bonanada, que ja trametía als seus missatgers en Cort de Roma aytals paraules:

«Lo Rey Darago.

Fem vos saber que nos havem començat de fer personalment la inquisició contra na violant muller qui fo del alt en Jacme de montpeller E trobam grans indicis contra ella e tals que per res no sa a lexar que mes avant noy anantem car segons que començat es presumim que ella ab sos mals sabers haia feta aucir lalta dona Constança Regina de Mallorques de bona memoria germana nostra Perqueus manam que per res si per lo papa vos era demanada la dita na violant no lali atorgassets car si colpable sera trobada volem en tot cas que daytal fet com aquest sia punida E per cosa al mon no volem que escap E aço volem que no mudets per nulla cosa Dada en perpenya sots nostre segell secret a. xxxj dia de huytubri En lany de la Nativitat de nostre senyor M. ccc. lj. *Rex Petrus*» (2).

Ab En Pere Çacosta s'assessora si es cert que Mestre Angel de Franchavila, «obra d'alquimia de guisa que dargent viu feu argent fi que tenen a cenrada del qual argent axi fet fo feta despuys una taceta la qual vos havets. E ans mes dit lo dit Maestre March *(metge)* quel dit hom fa en la obra del argent ·/· pes sobre ccc. e del or ·/· sobre c. de les quals coses som fort maravellats» (3).

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1168, fol. 69.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1138, fol. 78 g.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1234, fol. 61 g.

Si axí pensa lo Rey En Pere, la seva nora Matha d'Armanyach escriu a la Comtessa d' Urgell: «sapiats cara tia que la vostra pedra quens donas nos ha fet molt de be e sapiats que som feta prenys de Nadal ença del qual prenyat vos havets part e del qual nos trobam ens sentim be...» (1). Ben segur que 's tractava d' una pedra com la «*pierre saincte qui ayde aux femmes a avoir enffant*» y que segons el n.° 617 del Inventari, existía en lo Tresor de Charles V, encastada en or, hont hi havía quatre perles, sis esmeragdes, dos balaigs y en lo revers un escut de França.

* * *

El Primogènit, fill del seu temps, apropantseli el jorn del matrimoni, fa consultar ab l' astrelabre En Dalmau ces Planes, de qui ja havem parlat, «quals dies e quants dels meses de Febrer Març e Abril serien bons a entrar la Duquessa en lo Primcipat de Catalunya e axi matex a fer bodes» (2). Els díes malestruchs el preocupaven, car comunica al majordom de l' Infanta sa filla «com hajam entes que la faes partir en dimarts dela Ciutat de Çaragoça vos manam espressament que daqui adevant guardets be que no li façats pendre o començar cami en aquell dia ne en festa que sia de colre...» (3). Mullerat ab Violant de Bar vol que la nuvia entri «ab la gracia de Deu en Barchinona dimecres per lo matí car no volem que la primera vegada hi entre en dimarts» (4). Una recomanació semblant havía ja feta temps enrera al metge aragonès Mestre Johan Dordas parlantli de l' Infanta: «*queremos e mandamos que parta qualquiera dia convenient mas que non sea lunes nin martes*» (5). Y com es natural consulta el presagi de l' aparició a Tarragona d' una estela comada: «Mossen Johan [Janer] dalscuns dies aença ha hom vista daci una stella quis mostra ala matinada en les partides de levant ab fort gran coha e gran

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1811, fol. 81.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1746, fol. 50.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 21 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1659, fol. 29.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 136 g.

claror. E creen que daqui de barchinona e de moltes altres partides la veja hom en aquella matexa ora car gens hic ha vengudes de Valencia qui compten que dela Ciutat de Valencia la ha hom axi mateix vista On com molts se acorden que aço es senyal de cosa esdevenidora molt gran volem ens manam que sapiats ab maestre francesch eximeneç lo juhi que ell ne fa o na fet e aximateix e aço secretament aquell quen fa en Dalmau çaplana sens que la ·/· Dells nou sapia del altre.....» (1).

No cal dir que sentía devoció per tot lo estrany y per tot lo irregular: ell vol saber si la cabra del Reyal de Valencia ha parit y si ha parit que 's lo que ha nascut per tal com la cabra estava sola separada ab cervos (2). Enterat qu' en lo Geronès «en un loch asats prop de Basquera apellat lampayas» hi ha un minyó de set anys al qui ja li surt la barba y qu' es tant forçut que alça de terra una bota de vi plena, o dues quarteres de forment, mana que s' enterin de qui es fill, del día, mes y any que nasqué, els testimonis de son naxement y que li trametin (3). Lo metge quirúrgich Çagarriga qui 's troba a París, te esment que una fadrina de deu anys toca l' orga y altres instruments y ho escriu al Rey; totseguit aquest li ordena que la contracti pera servir en la cambra de la Reyna «car nos li farem respondre a ell (l' oncle de la noya) e a sa neboda dels gatges que responem a. j. dels nostres ministrers los quals vos sabets ja quins son» (4). Te ardit cert que en la cort del Cardenal de Bologna hi ha un fadrí de dotze anys tan lletrat que hagué disputa devant lo Papa y en la disputació vencé per lletres quatre doctors: saberho el Primogènit y encarregar al seu uxer Salvador dez Bosch, qui de pas pera París se trobava a Avinyó, que se 'n enteri, fou tot hu (5). Y molts altres cassos se podríen aportar pera demostrar la seva curiositat per tot lo anormal.

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1665, fol. 38 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1961, fol. 117.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 148 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 31.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1737, fol. 26 g.

Si li plavía lo extraordinari, lo inverosímil l' esperonava, y escriu al Governador del Rosselló y Cerdanya: «entes havem que entre batges e ortola ses trobada una cama ab una cuxa de jagant que han tres asts de dart...» (1) y demana qu' encontinent li trametin, creyent ab plena conciencia en un gegant d' aquells que forjats per l' imaginació dels primers hòmens, s' han perpetuats en les tradicions dels pobles. Ab tota seguretat, si la cuxa existía, el gegant era una faula com l' esquelet d' aquell altre gegant, rey dels cimbris, batut per Marius y soterrat a l' espona del Rosa, que sino era, com digué Riolan, l' ossada d' un elefant, era la d' un mastodont, com afermà l' Academia de Ciencies de París.

Al seu gendre lo Comte de Foix li regala una testa del cervo de la Mort, dihentli que 'l llobater portador de la matexa li «comptara la propietat de la dita testa del cervo» (2). Al Rey de Navarra li demana ab insistencia que li envihi un *galgo* fill d' una au que sab li han portat d' Anglaterra (3); y en altra lletra encarrega singularment que procurin trametreli ous del Cabralos pera fer l' experiencia «si d' aquells procehira algun ca segons vulgarment se diu» (4), ço es, el producte de la concepció d' un animal ovipar esdevenir vivípar.

El Çabralos, que no se pas lo que deu ésser, en aquell temps devía formar part de la fauna mitològica, com el basilisch dels grechs, el serpent de mar, la sirena, el fènix, el tritó que sonaba el corn marí a la platxa portuguesa y l' hipocentaure tessalià que vegé la fantasía de Plini, sense faltarhi el drach del Sigfried poetisat per la llegenda escandinava y el drach d' En Vinardell poetisat per la llegenda catalana y perpetuat en l' imposta dreta del portal de l' Inquisició o de Sant Ibo de la Seu nostrada.

Per cert que aquestes llegendes dels drachs se resemblen tant, que demostren una vegada més que les llegendes com les supersticions, en sa majoría, són les matexes en tots

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1959, fol. 99.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 111.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 167 y 186.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1960, fol. 147 g.

los pobles ab la variant de llur respectiva raça històrica, y es natural que axís sía. Unes y altres expressen sentiments humans, ab la sola diferencia que les llegendes són expressió de l' historia intelectual y estètica de l' humanitat y no alteren la placidesa y la serenitat de l' ànima, mentres que les supersticions l' envolten de terrors y de misteris y fatalismes malaltiços: vegis sino aquest judici de Deu que innova el nostre Príncep a sa muller y que fou celebrat a Vilafranca del Penedès:

«.....Part açó sapiats molt cara companyona que huy ses esdevengut aci que ·/· hom ha mort un altre ab colp de punyal, e si be es dia feriat e solemne, tantost pus fo pres lo malfeytor ne manam reebre enquesta, de la qual mantinent volguem oir relació, presents los savis qui finalment conclogueren que per justicia nol podiem dampnar a mort, mas que los judicis eren tan violents que demá per lo matí podia esser covidat de turmens entant com en sa deposició negava expressament çó que molts li havien vist cometre; e nos, desijants brevitat de execucio quita, manam que fos assajat çó que moltes vegades havem oit dir. Es asaber, que sil omeyer es amenat devant lo mort per nafra o nafres, encara que sien exutes al hom fret, si esclaten o revenen en sanch, sintents e denotant per juhi de deu llur perpetrador; e jassia que hagués pus de VI hores que aquesta mort era feta e que la nafra fos del tot exuta, però de continent en la venguda del dit malfeytor quan fó prop lo mort, la nafra se obrí e brollá en sanch, per la qual cosa de que tots sen sien es maravellat e ho han tingut en miracle, nos lo havem fet penjar en forques noves llà on la mort ses feta.....» (1). Les «VI hores que aquesta mort era feta», segons diu lo Rey, esvahexen tota idea d' hemostasia espontania, transitoria y momentania, deguda al síncope, y aquest acabat, represa de bell nou l' hemorragia ab els últims batechs del cor: fenomen que podría donar cert caràcter de realitat fisiològica a l' experiencia judicial.

La metexa rahó anterior impossibilita acceptar que *in extremis* vingués el desprendiment de coàguls o gleves obliterants o be la separació circunstancial dels llavis pre-

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1958, fol. 117.

viament juntats de la ferida o l' esllanegament de les contraccions arterials.

No trobantse una llògica esplicació fisio-patològica, s' ha de creure que fou una falsètat que 'ls testimonis presencials trameteren al Rey ab mires més o menys interessades, car no 's pot suposar que sofrissen una ilusió sensorial colectiva.

De cassos semblants de judici de Deu se 'n parla en l' obra alemanya *De cruentatione cadaverum*, publicada a les acaballes del segle XVI.

Confirmant una vegada més lo ja dit y repetit, que les supersticions, en essencia, són arreu idèntiques, aquesta ordalia era una planta que lo mateix brostava en les planes soleyades de Catalunya, com entre les boyres grises britàniques, com demunt les neus d' Escandinavia. En la cançó dels Nibelungs, estés l' assessinat Siegfried en lo llit de mort, Hagen, request pera que probi sa ignocencia, s' apropa al cadàver y les ferides del hèroe difunt rajen novament.

Matheu Paris descriu com després de la mort d' Enrich II a Chinon, el seu fill Ricard va a veure les despulles: «*Quo superveniente confestim erupit sanguis ex naribus regis mortui: ac si indignaretur spiritus in adventu ejus qui ejusdem mortis causa esse credebatur, ut videretur sanguis clamare ad Deum*».

Brand esplica qu' en lo Jutjat d' Hertford y en lo primer terç del segle XVII, se prengué la declaració de que certs pressuntes assessins, havent estats requerits a tocar el cadàver, la dona occisa estengué lo dit anular tres vegades, dexant caure sang sobre l' herba.

Shakespeare també palesa aquesta ordalia situantla a mitjans de la quinzena centuria, encarnantla en personatges històrichs y en la segona escena del primer acte del Ricard III: Uns cavallers porten el cos del Rey Enrich VI dins una civera descoberta y envoltada de soldats ab alabardes; *lady Anne* viuda d' Eduard, príncep de Gales, fill d' Enrich VI, acompanya les despulles del Lancastre y al veure qu' entra Ricard, Duch de Gloster, germà del Rey Eduard IV, se li dirigeix exclamant: —Si 't plau contemplar tes horribles malifetes, mira aquesta mostra dels teus atentats. Oh cavallers! Mireu, mireu! les ferides del difunt Enrich obren

llurs boques congelades y sagnen de bell nou. Avergonyeixte, avergonyeixte, fardell odiós de deformitats, car es ta presencia qui fa brollar aquesta sang de venes fredes y buydes hont gota de sang no hi ha. Lo teu fet inhumà y innatural provoca aquest diluvi tan innatural. Oh Deu que aquesta sang has feta, venja la sua mort! Oh terra que aquesta sang has beguda, venja la sua mort! Oh cel, ab ton llamp fereix de mort l' assessí! Oh terra, óbrat y engoleixlo a l' instant igual com te beus la sang d' aquest bon rey que son braç règit per l' infern ha occís!—

* * *

Y Johan lo Caçador creu en somnis y revelacions a mitges, car de tant en tant un raig de sol de bon sentit li destría la boyra que l' entenebra. Quan lo Cisma d' Occident estava en son periode àlgid, pera convèncer a Pere III que papa Clement «es estat canonicament e ledesma elet e que ço del altre no es ne val res» sab que un ermità tingut per sant «sen metra en ·/· gran foch en que tot hom en altra manera se cremaria si per divinal miracle no era e que si estorç lo dit senyor (Pere III) vulla esser obedient al dit Papa Clement e refusar en aquell cas laltre» (1). Però ben reflexionat, després li apareix el dubte en l' èxit del experiment y axí ho manifesta en altra lletra a Johan Janer, domèstich seu, al qual li havía comunicada l' ofrena del ermità: «.....Del fet del hermita qui es encara aci vos notificam que ell está en son proposit pero es hi aquest dubte que si aquell ques metrie el foch se cremave serie gran aderreriament del fet del Papa Clement mas axi meteix gran avançament sin escapave» (2). Y acaba fentho consultar ab lo Cardenal d' Aragó: la proba no 's devía portar a terme perque no se 'n parlà més.

Reb una profecía d' Avinyó y fa preguntar a En Dalmau ces Planes «si les coses contengudes en la dita profecía en qual toquen temps passat son estades y en quant toquen

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 130.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1658, fol. 5 g.

temps esdevenidor segons art d'astrologia poden o deuen esser» (1).

S' indigna ab les profecíes del seu parent lo frare menoret l' infant En Pere d' Aragó, creyent d' una d' elles que són somnis (2) y s' enfada ab les de l' Eximeniç.

A l' infant Pere li diu: «volem sapiats que nos mercé de deu som axi leyal envers deu e envers lo mon e vertader crestiá e catolich com altre qualsevol puxa esser e que creem axi com debem enço quel sant collegi antich diu e ordena dela catolica fe E no podem per res dar creença a prophetes que vuy sien ne a sompnis que facen ne a visions que hagen.....» (3) y acaba trencant les relacions referents aquest assumpto.

A Fra Francesch Eximeniç li escriu una lletra que li fa presentar per Mossèn Pere Dartés, al qual lo Rey ab aquest motiu endressa la següent lletra acompanyatoria:

«Lo Rey.

Mossen Pere Entes havem que maestre francesch ximeniz qui a vegades sentremet de lart de astronomia pronostica e diu que ans que no passara lany de Mcccc no haura algun Rey de cristians el mon sino tansolament Rey de frança e que tots los Realmes de cristians saul aquell seran comunes de la qual cosa som fort maravellats que ell vaticin aytals coses car nos pertanyen de semblant hom tan scient e religios com ell es e sino per tal com lo amam el havem en nostra afeccio nos hi proveiriem en altra manera. Perqueus manam que per virtut de la creença queus comanam ab altre letra nostra la qual dreçam al dit maestre francesch e tramatem a vos que la li presentets li digats que daciavant se abstenga de aytals paraules sino vol provocar nostra ira sobre si car verament noy dariem paciencia Esi peraventura ell se referma que axi ho trob per la dita art de astronomia plaurans e axi li ho deits de part nostra que venga a nos salvament e segura per ço que sapiam ons demostre les conclusions del judici quen fa segons la dita art jassia que sobre totes coses sia la Divinal providencia en la qual deu cascun

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1746, fol. 12.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1659, fol. 71.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1656, fol. 13.

princep catolich segurament esperar. Dada en Leyda sots nostre segell secret a xvij de noembre del any M.ccclxxxxj. *Rex Johannes.*

fuit missa Pedro Dartes» (1).

Mestre Francesch li contesta y el Rey replica blanament y dolça:

«Lo Rey.

Mestre francesch una letra havem reebuda responsiva a una queus naviem tramesa e enteses les coses en la vostra letra contengudes Responem vos que james no fou intenció nostra ne donam creença que vos semblants coses haguessets dites ni divulgades car nou havets acostumat ne ho requer vostre orde Mas apres quens fou dit pertal com vos amam eus aportam bon voler axi com aquell que tenim per special servidor nostre vos en escrivim E havem haud gran pler dela bona escusacio que havets feta axi com nos pensavem que fariets perque noy cal venir ans romanits a tota vostra voluntat car nos vos havem per escusat de aço quen conteu en la dita vostra letra quel cardenal dalbana e frare Johan de Rochafort havien scrit a nostre pare aqui deus perdo com se devia seguir en aquest centenar quela monarchia se separave dela casa de Arago vos responem que be ha un any en larchiu nos trobam aço Empero noy havem dada nij donam fe ans tota vegada lo havem comanat e ho coman en les mans de deus e que el quen ordon asa volentat E aço mateix nos dix maestre Crexques que era strolech de casa nostra es entenia molt en judiciis e altres estrolechs sabensts nostra nativitat E tota vegada ho havem remes e ho remetem al voler de deu tota vegada que vos vullasets venir anos de present o per avant anos plau e lo havem per agradable. Dada en Villafrancha de penedes sots nostre segell secret a xij dies de Dehembre del any de nostre senyor mccccxcj. *Rex Johannes*

Dirigitur Magistro Francisco» (2).

Te conexement que una dona aragonesa viuda d'un tal Molina ha tingudes visions y vol *veder la muller e haber faula con ella personalment por razon de las ditas visiones.*

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1962, fol. 3.

(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1963, fol. 17.

En una visita que feren als Reys en embaxada, l' ermità fra Pere Selva y el sots Prior de Montserrat, pera tractar moltes y diverses coses tocants lo Monastir, aquets los mostraren una lletra que fra Pere rebé del Prior, innovantli que un Prebere fort devot, apellat Pere Alarig, «lo qual es poblat a Sent Pere pescador», havía escrit un llibre de les revelacions tingudes referents a l' expedició reyal a Cerdenya. N' hi havía prou ab aquest ardit pera que 'l Rey Johan decontinent demanés per lletra al Prior la tramesa del Prebere y, sino podía ser, la del llibre. Y per si 'l capellà hagués ja fet vía dret a la seva terra, te la precaució de demanarho també al Bisbe de Gerona (1).

Sempre en fet de visions, revelacions y profecíes, se li observa un estira y afluxa, un volguer y doldre, demostratius del mancament de ferma convicció, acabant, la major part de les vegades, per decantarse del costat de la credulitat.

Els astròlechs són els seus grans auxiliars y coadjutors y fa interrogar els astres sobre qualque acontexement important, com la celebració del seu matrimoni y el naxement d' un fill. Espera l' arribada de Violant de Bar, sa terça muller y prega a Juce, juheu d' Osca y de la casa reyal, que vagi a la cort ab l' astrelabi y els seus quadrants, el de Percet y el corsari y els llibres d' astrología y tot quant sía necessari a son art.

Plana una epidemia damunt Perpinyà y en los pobles circumvehins y com de costúm vol saber el Primogènit «en quin cas o de baxament o de pujament hi son car diverses relacions ne havem de dia en dia E aximatex com hi va en lo ple e en lo minvant dela luna e quants ni moren per aquest mal e sin hi guarexen e semblantment de totes les circunstancies daquesta pestilencia axicom hi occorreran e sesdevindran...» Aquesta lletra l' adressa al seu íntim Mossèn Ramón de Perellós (2).

Sofrent d' un greu accident de febre, al ensemps que solicita Mestre Colteller, també vol el físich juheu Jucef

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 45 g. y 46.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1669, fol. 45 g.

Avenarduc, qui deu portar ab sí l' astrolabi y els llibres d' astrología per recomanació expressa del egregi malalt. Y quan també per necessitat de la sua persona demana a Mestre Tresbens que vagi a Valencia, li ordena «que vinent de continent a nos aportets ab vos tots los libres vostres a avos necessaris axi en Astrologia com en fisica e que per res no triguets sins desijats servir ne complaure»: pera aportar aquests llibres mana que li lloguin una adzembla (1).

Al rebre una profecía d' Avinyó, sobre coses passades y esdevenidores, fa preguntar a En Dalmau ces Planes «si les coses contengudes en la dita profecía en quant toquen temps passat son estades y en quant toquen temps esdevenidor segons art de astrologia poden o deuen esser».

L' estiu de l' any de la Nativitat de Nostre Senyor 1387, els correus y missatgers y l' escarcella diplomàtica, divulgaren per la Cort aragonesa la presencia en la ciutat dels papes d' un notabilíssim astròlech extranger. En converses y tertulies de tinell se recontaven els seus prodigis y no s' escatimaven els elogis a la seva ciencia; y el Rey, llavors convalescent de la greu malaltía, esperonat per les lloances que 'n sentía fer, volgué saberho del cert y demanà noticies a un seu Prelat qui 's trobava en la Cort pontificia.

«Lo Rey.

Bisbe Segons quens es estat dit vos havets noticia de un maestre astrolech alamany apellat Reymaroem qui esta a Avinyo prop lo Carme E per tal car li donen alguns gran laor de sa suficiencia en la art de Astrologia volriem ne haver vostra informacio Perqueus pregam quens en escriscats clarament ço quen sabets de guisa que mils puxam saber son fonament quiny es e la pratica semblantment aytant com vos ne sapiats car placer nos en farets Dada en Barchinona sots nostre segell secret a xxv dies dagost del any Mccclxxxvij» (2).

No hi ha adressa, però devía tractarse del Bisbe d' Elna, com se desprèn de la següent lletra que tramet a Mestre Francesch Conill per no trobarse a Avinyó l' esmentat Prelat:

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1739, fol. 44.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1751, fol. 107.

«...Pero en vostra partença e venguda no tardets per alguns altres afers Mas amenats ab vos aqueix maestre Astrolech car jassia quel bisbe deuna no sia aci e per conseguent no haiam poguda haver sa informacio empero nos per altres persones dignes de fe havem sabut que la suficiencia del dit maestre es molta E perço li escrivim nos ab altra letra que venga ab vos car nos li farem tal remuneracio del servey quens fara e de sos treballs que sen deura tenir raonablement per pagat...» (1).

Un mes després, excusant la visita de Mestre Conill per malaltía, afegeix: «havem plaser quan havets trames a Reymar astrolech la letra que nos li enviavem...» (2).

L'alemany accedí al prech del Rey novell, acceptant ésser domèstich de la seva casa, car veyèm que Johan I recomana al seu germà y a En Guillem Ramón de Montcada y a *Pero Maça de Liçana* «maestre Raymar Ohem estrolech de casa nostra» (3).

També hi debía haver un bon mestre d'astrelabi a Montpeller, perque demana a En Pere Bugarra, mercader català en aquella ciutat provençal, «tots los novells que haiats e tot ço que aqueix estelabre diu que sia de recomptar» (4).

A En Francesch Sagarriga, oficial seu a Mallorques: «Be creem quels dos estrelaus de queus havem diverses vegades escrit sien al jorn de vuy acabats o almenys la ·j· Perque volem eus pregam que si ab dosos ho son los nos trametats ensemps ab lalfagani e ab lur lectura per lo primer home aqui fiar los pugats» (5).

Axí mateix tramet En Janer a «an Bernat dez pla maestre de aleroges que prestament acab lastrolau e lorari quens fa e mantinent que acabat sia vos scrivits nos en car nos li farem pagar ço que costara E si noy ha començat encara fets li començar e acabar ho totes altres obres lexades» (6). Per lo preu d'aquell ne pagà 5o florins (7).

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1751, fol. 107.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1751, fol. 126 g.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 154.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 110.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1663, fol. 60.
(6) Arx. Cor. Aragó, R. 1671, fol. 39.
(7) Arx. Cor. Aragó, R. 1667, fol. 124 g.

L' afició que tenía a l' Astrología feu que n' aprengués, car ell en una carta al seu pare li fa saber que li tramet mestre Bartomeu Tresbens qui li ha dites «algunes paraules tocants vos e mi e tots los Regnes vostres de les quals ell havia parlat ab vos en Barcelona e aquelles troba per sciencia destrologia e com jo no me entena segons que vos senyor sabets en aquella e vos les sabets...» (1). Y passen anys y ja pot advertir al mestre cirurgià d' Avinyó, En Jacme Jacer, al demanarli desde Sant Feliu de Llobregat un astrelabi: «com nos nos entenam en aquell» (2) y també ho adverteix a Mossèn Ramón Alamany parlantli dels fetillers de Çaragoça.

D' aytals aparells n' hi havíen de bons y de dolents com ens ho indica al palesar que 'l del Mestre d' Avinyó «nol havem mester car nos ne havem hauts aci prou de bons e bells e ben fins e de vertaders» (3).

Eren obgectes de luxe y a Mallorques n' obraven d' argent daurat y esmaltat. Johan I regala al Comte de Foix «un strelau, un mapamundi e unes ores darena e un almanach de tres anys E ab aço (li diu) porets saber cascun dia e cascuna nit quina ora sera posat que sia clar o scur e lo sol e la luna e les planetes cascun dia en quin signe son» (4).

L'astrolabi es un dels utensilis habituals del seu menatge com el tauler d' escachs y els instruments dels ministrers. Y no obstant, dejuna y freqüenta els sagraments y porta presentalles y ofrenes als santuaris que són obgecte de la seva devoció predilecte y nombra tribunals de teòlechs y metges pera triar els llibres hebraychs procedents de l' aljama de Valencia, «els que sien tals que segons nostra ley cristiana se pusquen sostenir a una part metats e tots los altres qui sien contraris ala dita ley a altre part» (5). Y procura que María Saco, monja o beguina o devota, qui devía tenir fama de santa a Barcelona, pregui fervorosament a Deu per la sanitat de l' esposada Joana de Valois greument malalta en la ciutat de Beziers (6).

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1742, fol. 7.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1746, fol. 130.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1660, fol. 56.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1961, fol. 8 g.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 15.
(6) Arx. Cor. Aragó, R. 1735, fol. 49.

En les trasmutacions metàliques hi creya a mitges y recelava d'alguns alquimiayres embaucadors y per lo mateix advertía desconfiat quan li recomanaren el Bisbe de *Ciudad Rodrigo:* «pero guardats que no siats decebut axi com son estats molts per les diverses e sobtils maneres que tenen en semblants coses» (1).

Malgrat els recels, lo cor se n' hi anava:

«Lo Primogenit.

Veçcomte mossen Guerau de queralt nos ha trames un trocet dargent e diu que ell sap com se fa parque sia bo e fi Pero nos lo farem aci provar Perque volem que vos aqui li demanets com se fa e queu sapiats tot e quant saber ne puxats E tenits hi en saberho totes aquelles millors maneres que porets Dada en Gerona sots nostre segell secret a xviij de març del any mil ccclxxx Cinch. Primogenit.

Al noble e amat Conseller e Camarlench

nostre lo veçcomte de Roda» (2).

Ab l' escusa que 's ell a qui pertany per regalía castigar a dos alquimiayres qui tenen dos esperits familiars en dues ampolles y ademés llibres d' alquimia, quals alquimiayres havía presos En Artal d' Alagón en son lloch de Sástago, els hi reclama, ordenant que 'ls entregui al Batlle general del Regne d' Aragó, que exercía jurisdicció delegada com oficial reyal y aquest s' encarregarà de trametre 'ls a Valencia (3). Lo que volía el Rey era veure 'ls y parlarlos, car l' interessava més l' ofici qu' el delicte y disfreçava la cobejança ab l' excusa del manteniment del prestigi de l' autoritat reyal.

Com també enterat que a Perpinyà hi ha un clergue qui te llibres de nigromancia, ordena al Governador del Rosselló y Cerdanya que «com pus secretament porets anets a casa del dit cappella e prenets los dits libres e totes altres escriptures fahents o tocants la dita materia e ab lo dit cappella ensemps trametets nos ho per feel guarda per tal

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1958, fol. 188.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1749, fol. 79 g.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 11 g.

que nos puxam haver informació e saber les coses dessus dites» (1).

A uns fetillers de Çaragoça no vol que 'ls absolguin ni 'ls condempnin qu' ell no ho diga y mana que no sien cremats els llibres, figures, caractes y tot quant los servía pera fer llurs fetilleríes, ans al contrari, que totes exes coses sien conservades y guardades (2). Y ab la matexa ploma y ab la matexa data que axò ordenava al Merino de Çaragoça, escrivía a Mossèn Ramón Alamany de Cervelló la lletra que transcrivim íntegra atenent son interès:

«Lo Rey Daragó:

Mossen Ramon Alamany. Secretament vos fem saber que dalguns dies a ençá son estats trobats e preses a Çaragoça alguns mals homens segons ques diu usants de fetilleries divinacions e invocacions de sperits e diverses libres de aquestes arts. Item algunes caxes plenes de libres axi de astrologia com de les dites arts e ampolletes e capcetes ab enguents e pels motles de fust e daram de diverses figures, caractes e figures de cera fetes en los dits motles e entre les altres coses hi ha ·j· cap dargent del pits amunt ab corona Reyal. E per tal com en los dies passats nos havem hauda gran dolor de cap dela qual pero merce de deu som guarits ens sentim be han hauda sospita alguns de nostres oficials qui lla son que aquella dolor no pervengués daytals males obres e per justicia nos hi manam procehir de guisa quels culpables sien punits segons ques pertany. Mas ens que sia nos quins entenem queacom en astrologia volgem que per aquella art lo prior del qual nos havets escrit que tant si enten, nos fés ·j· anell o. ij., per los quals precedent la gracia divinal fossem segurs de totes metzines e fetilleries e altres males obres damunt dites car nos som certs que per art dastrologia aytals anells se poden fer. Perqueus manam que no faent menció deles circunstancies dessusdites sino en aquella pus cuberta manera que porets li digats que nos desijam fort haver dels dits anells e quen faça per anos e per a nostra molt cara Companyona la Reyna. E fets quels haiam con abans puxats car gran

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1959, fol. 59 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1873, fol. 72.

plaser ne haurem. Dada en Gerona sots nostre segell secret a xix dies de juny del any M. ccclxxxx *Rex Johannes*.

Dirigitur Raymundo Alamany de cervilione» (1).

Tot just pres possessori de la Corona aragonesa, Johan I caygué malalt de greu malaltía ignota. La desconexença d' aquesta pels metges, sugerí a la Reyna l' idea del malefici. Semblant sugestió en Violant de Bar no ha de sorpendre, car ella respirava a pleret l' ambient d' època compost de ciencies secretes, nigromancia, conjurs y exorcismes y des de sa infantesa ja hi venía predisposada per la Crónica verbal de la Casa de França; més d' una vegada hauría sentit racontar en son payral los processos dels Templers y d' En Robert d' Artois y los dels infortunats lo Bisbe Guichard de Troyes y N' Enguerrand de Marigny. Lo cert es que ordenà als seus oficials la presó de la viuda de Pere III Sibilia de Fortià, En Saragoci de Mallorques y d' En Pontons cavalleriç d' aquella, inculpats d' haver maleficiat lo senyor Rey per construccions y sortilegis (2).

A un tal «Monet Ros qui allegá quel diable li ha fet dir ço que ha retret a frare Francesch», el Primogènit ordena al noble Antoni de Puigalt que l' «estrengats moderadament de guisa quen puxats haver la veritat de sa boca E fets ho com pus secretament porets presents tan solament lo batle del loch on ho farèts e son assessor. E si per aventura no ho vol dir per los dits turments moderats axi com dit es volem quel remetats ab lo procès que fet ne haurets al portant nostres veus en los Comdats de Rossello e de Cerdanya quil tinga pres...» (3).

No havíen passats tres mesos d' aquesta disposició que fa a mans del Veguer de Barcelona y del Vallès la següent lletra:

«Lo primogenit.

Veguer Algunes coses havem oides novellament per relacio de molts deles quals som maravellats com importen en si mes vanitat de faules que alguna certitud de veritat. E aço deim dalgunes esclaves tartres que vos tenits preses

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1873, fol. 72.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 2056, fol. 97 g. y 98.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1671, fol. 57 g.

per diverses encantaments maleficis e arts e costumes contraries a natura de que son inculpades deles quals coses com vullam saber ço quin sia ver Manam vos espressament e de certa sciencia que encontinent nos trametats trasllat clos e segellat del proces daquen fet devant vos e de lurs deposicions si rebudes les havets sino que les reebats encontinent mijançant una persona o dues qui entenen be lur lenguatge E en lendemig no proceiscats a donar les mort fins que nos vista la informacio damuntdita vos en haiam rescrita nostra entencio Data en Vich sots nostre segell secret a xij de octubre del any Mil. ccc. lxxxv. *Primogenitus*» (1).

A dos moros de la Vall d' Almonacid, un d' ells astròlech y metge, professions que'n l'edat mitja se troben moltes vegades abessonades, els exposa les condicions a que s' han de sotmetre pera cercar qualsevulla «tresor encantat o antigament amagat» que's trobi en la terra o senyoría del senyor Rey En Pere (2). El qual, nou anys passats, concedía el mateix privilegi a N' Arnau Ballester pera «cavar e cercar o fer cavar e cercar en tots los dits lochs e partides tots tresors daur e dargent e altres qualsevol axi monedats com a monedar vulles sien encantats o desencantats suposats ligats o amagats e totes perles e altres qualsevol peres precioses» (3).

No comprench a que fa referença quan parla d' emprentes daries, però tal com ho diu y donada la procedencia, tot fa creure que devía tractarse de quelcom pera guarir la migranya.

«Axi mateix vos fem saber que les enprentes daries poral cap les quals nos dona en Dalmau planes strelabe del senyor Rey havem totes perdudes e dades perque volem eus manam que de continent anets al dit Dalmau e haiats quantes haver puxats deles dites enprentes e pagats lis le e iverçosament les nos trametet car nos les havem ops tantost per causa» (4).

Tampoch m' ha sigut possible esbrinar si era que Mestre Johan Dalzem devía prepararli algún remey o metzina

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1671, fol. 66.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1740, fol. 52.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 942, fol. 174 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1742, fol. 67.

o amulet o antídot, quan li diu que ja sab te «compliment de la erba pera la obra que per nos fets» (1).

Terreny abonat pera que hi germini tota lley de preocupacions, no sent cap predilecció y a totes dona compliment y tributa pleitesía: als seus sogres los Duchs de Bar, els envía sengles lletres dihentloshi que ha «entes que en Alamanya ha vengut dies ha un hom quis apella Maestre Bernart qui te fort gran stat e fa moltes e grans maravelles e fa sa aturada en la Ciutat de Trebes o de Mayença pregantvos car pare (o mare) quens en scrivats lo fet de la veritat largament si es ver o no e que es dell ne de sos afers con en moltes e diverses maneres se compte» (2). Sabedor que la sua filla l' Infanta Johana dormía ab dames del seu servey s' apressa a escriure al majordom: «Havem entes que algunes daquexes dones antigues jahen ab la dita Infanta en un lit la qual cosa no volem com be sabets vos que la conversacio tan presta deles persones velles no es sana ni profitosa als jovens E en cas que alguna persona dorma ab ella volem quey dorma Marquesa de Santa pau e no altra alcuna...» (3). Y pera que res no hi falti recomana a En Pere Dartés de Valencia que s' enteri ab la llevadora reyal Na Bonanada «quis deu entendre en aytals coses que seria bo a emprenyar pus no fos cosa forts nos ho fariem metre en esprou fort volenters» (4).

* * *

En aquell temps que 'l paludisme era senyor y mestre, els anells bons a terçana s' usaven ab gran fe y eren recercats y solicitats de llurs possehidors ab insistencia. Johan I també 'n tenía, axò no cal dirho. Mitjançant la Duquessa Matha d' Armanyach qui era a Barcelona, el dexà a la seva germana la Comtessa d' Ampuries y als pochs díes li reclama des de Valencia, puix te ferma confiança qu' el malalt es ja ben guarit y hi ha molta gent que demana l' anell (5). Passats

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1739, fol. 26 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1750, fol. 89 g.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1663, fol. 43.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1659, fol. 138.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1740, fol. 28

quatre anys y trobantse el Primogènit a Gerona tramet altra vegada a la Comtessa d'Ampuries, ab les degudes instruccions, «lanell nostre que demanats per raho de la terçana que don Johan fill vostra ha lo qual es mester que sie ben guardat e quel nos remetats per alcun hom de recapte tantost queus hage servit lo dit anell deu esser mes en la ·j· dit de la ma dreta del pacient dient · j · pater noster e una ave maria ·j· poch enans que la febra li venga e axo entemps de tres accessions si tant dura e puys non han gens» (1).

Passen dues anyades y l'anell torna a fer la visita a Ampuries, llavors desde Perpinyà, car Don Johan (d'Ampuries), de bell nou, patía de terçana; però la Comtessa se'l reté y al cap d'un any es reclamat pel seu germà l'anell que «en lany prop passat estants nos en Perpenya nos a empras queus prestassem a obs dun vostre fill car nebot nostre» (2).

Després devía possehirne algún altre, perque aquell pera l'èxit terapèutich, necessitava, com indica el mateix príncep a la sua germana, l'adjutori de l'oració; mentres que a n'En Pere Dartés li fa avinent que ha tingut «gran plaer dela virtut della pedra que ha guarit dela terçana an Galceran de Centellas E volem que sapiats que la nostra pedra guareix de terçana quartana e febre e aço es provat sens dir la oracio ne res» (3).

Era també pera guarir el paludisme l'anell que li feya el juheu Avenarduc? (4).

La litoterapia no sols havía precedida la quinina com antifebrífuga, sino que contribuía al misteri sublim de la fecundació, com ho demostra la pedra que la Comtessa d'Urgell regalà a la Duquessa de Gerona y contribuía a la terapèutica oftalmològica, com el safir que curà la conjuntivitis de Matha d'Armanyach (5).

En Pere Ça Costa tramet al Rey tres anells de coral qu'ell mateix debía obrar, car Johan I al acusar rebut li diu

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 8 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1659, fol. 21 g.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1774, fol. 41.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1251, fol. 85.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1811, fol. 63.

que no cal que 'n fassi més perque ab los tres ne te prou (1). El coral s' aplicava al tractament de l' hidrofobía y la migranya. Acaba el Rey la lletra esmentada manant a En Ça Costa «quens enviets una pedra de gall o de capó. E enviat lans de continent».

Ademés he trobades lletres, una fent referença a la pedra dels lleons que regala a sa muller (2) y altres a les pedres que 's fan en les vexiques dels porchs senglars y que les hi proporcionava lo seu cosí el Bisbe de Valencia: «Nos havem gran necessitat haver deles pedres ques fan en les vexigues dels porcs seglars perque cosi car vos pregam que per persona certa nos en trametats una o dues al pus tost que porets» (3). Aquesta lletra porta la data de 7 de Setembre de l' any 1376 y el 12 d' Octubre del mateix any li escriu de bell nou: «Car cosi estants nos la darrera vegada en la Ciutat de Valencia nos donas vos una pedra daquelles ques fan en les vexigues dels porchs seglars E cor no la puxam trobar e hajam necessitat de haverne Pertant cosi car vos pregam quens trametats una de les dites pedres per lo feel uxer nostre darmes en Jacme Castellá» (4). Ab tota seguretat que aquestes concrecions formaven part de la profilaxis o terapèutica migevals en lo capítol de les litiasis vexicals y úriques.

Y apropòsit de litiasis: al seu cunyat lo Rey de Castella, qui pateix de «*mal de las yjades*», li escriu contestant a una seva petició: «*vos embiamos luego el dito fisigo* (qui no es altre qu' En Guillem Thomas *curandero* de Martorell) *ensemble con el fiel secretario nuestro Pedro de beviure el qual por otros aferes muy necessarios a vos trametemos e por el dito nuestro secretario vos embiamos duas de las ditas sortillas e ell vos informara en qual manera les havedes atrayer*» (5).

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1956, fol. 185.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1662, fol. 1.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1743, fol. 118 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1743, fol. 128.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1663, fol 49 g.

*
* *

Entremig les diverses magies qu' en lo segle XIV conservaren dignament l' integritat de llur prestigi: iniciacions, antídots y medicaments fantàstichs, somnis trascendentals, adivinacions, presentiments y encantaries, sobressurtía ab impertinent ardidesa, gallejant ensuperbit y rumbejant com elles historiada armoría d' ancestral llinatge oriental, el medicament excels, l' antídot magne, la banya d' unicorn. ¿No s' havía de sentir orgullosa, si en aquells temps en los quals, ja sía per odis personals, ja sía com expedient polítich o diplomàtich, l' intent d' occiure per tòxich sovintejava y ella, la banya d' unicorn, per sí sola, en concepte de tothòm, constituía la millor guardia pretoriana de Papes y Reys, Prínceps y Nobles?

Johan I, conexedor de les seves virtuts, ne parla ab unció devota, ab convicció d' illuminat, y la solicita ab perseverancia, prevalentse pera obtenirla, del prech, del manament, del soborn, del engany y recercantla allà hont sab que 's troba, tot ho remou, tot ho alçaprema pera pendre 'n possessori. Y quan la te en son poder no se la guarda cobdiciosament com l' avar guarda gelós los seus cabals; ell, altruista, encar que sía pesantla ab trabuquet per sa poca abundor, la reparteix com pa benehit, graciosament y generosa, essent penyora de gran afecció el donarla y objecte de pregón agrahiment el rébrela.

En la Sèu de Lleyda, dintre la capella d' En Not de Montcada, el Primogênit sab que n' havía haguda una y sens perdre temps ho pregunta al seu uxer y al Bisbe de Lleyda.

La lletra que des de Gerona dirigeix al Prelat es notable, car en ella declara el Príncep una propietat de la banya d' unicorn no manifestada en cap altre document: «Nos havem entes que banya de unicorn es daytal virtut que dona prenys quen tenga ab si nos pot de son prenyat afollar. E cor som certs que na una en la capella quel noble en not de Moncada ça enrera feu fer en la seu de Leyda Pertant vos pregam que aquellans façats haver Cor nos si paga o satisfaccio hi es necessaria lan farem volenterosament aytal com

vos ordenarets» (1). Dona trasllat d' aquesta misiva a En Johan Gener pera que al presentarla recabi del Bisbe «aytal letra com a haver la dita banya sia necessaria» (2).

De Lleyda li fan avinent que a la Sèu no s' hi troba, ja que l' havía posseida el Comte d' Urgell, y llavors escriu al seu cosí reclamantla, car la ha «gran mester tota o ço quen hajats» (3); y pera més seguretat també envía la lletra a En Johan Gener, qui al ferla a mans del Comte podrà, com ab lo Prelat, reforçar la petició qu' inclou (4). El d' Urgell, sía per recança o per no concedir importancia al assumpto, no 's desprenía de lo que Johan I considerava preuat joyell, veyentse obligat aquest a reiterar la demanda: «Diverses vegades vos havem escrit de la banya del unicorn que sabets E cor la hajam molt necessaria vosen tornam escriure pregantvos cosi car que lans trametats faen liurar aquella an Johan gener» (5). Sortosament el prech fou exaudit passant la banya d' unicorn a ésser propietat del Primogènit, qui, agrahit a tanta generositat y obediencia, ne feu estotjar un trocet trametentla al Comte (6).

Mentres gestionava l' obtenció de l' antigua banya de la capella lleydatana, ab son peculiar eclecticisme vol que 'l familiar predilecte, En Johan Gener, junt ab la banya d' unicorn que demana, li porti sengles creus similars a una del Rey En Pere pera tenirles ell y sa esposa cascú al capsal del llit y ademés altres dues creus en pergamí pera que «cascu en port en son reliquiari ab si mateix» (7).

L' obsessió no 'l dexava axí com axí. Estant atrafegat ab la preparació de la host per si convenía rependre la lluyta contra lo Duch d' Anjou, te conexença per En Bernat de Penavera que a Gènova (8) s' enagenava un troç de banya d' unicorn; inmediatament li ordena que la compri «en tot cas per lo preu en la dita vostra letra contengut e que lans

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1743, fol. 189.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1743, fol. 189.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 14 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 14.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 34 g.
(6) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 86.
(7) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 2.
(8) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 77.

aportets quan venrets» (1). Aquesta lletra l'enviaren a En Pere Guillem Català, el qual, trobantse a Avinyó, devía remètrela a Gènova, mitjançant algún mercader dels que hi sovintejaven llurs viatges.

Considerada com un tresor per les seves virtuts extraordinaries, la banya d'unicorn algunes vegades per part dels seus benaventurats posseidors fou objecte, ja sía com última voluntat y en vida com penyora d'agrahiment per deslliurança, sanitat, victoria, paternitat, etc., de dexes pietoses a santuaris, ermitatges y altres devotes, en los quals devíen estimarla molt més que una llantia de Damasch o un esmalt de Limoges y quasi tant com una reliquia santa.

Los monastirs de Pedralbes y de Roncesvalles, que teníen gran predicament en ses respectives nacions, n'eren guardadors de sengles banyes d'unicorn y Johan I al saberho treballà de ferm pera copsarles, sobretot la de Navarra, car la obtenció de la del monastir de Pedralbes fou més planera per estar intimament lligat aquell Cenobi ab la casa reyal d'Aragó.

Pera conquerir la de Roncesvalles, aprofità l'avinentesa de romandre accidentalment en terres de Navarra En Rocabertí, al qual recomanà procurés associar el Rey a les seves gestions, però sense donarli a entendre la propietat de la banya d'unicorn solicitada, ni tampoch dirli pera qui la volía:

«Lo primogenit.

Veçcomte Entes havem que a Roncesvalls qui es Monestir de Navarra ha una banya dunicorn la propietat dela qual vos sabets be Perçous pregam com pus afectuosament podem que vos façats en totes maneres que hajats la dita banya metent hi lo Rey de Navarra si obs sera donantli a entendre que vos la havets obs pero no entena la sua propietat ne per aqui la volets E fets en tota guisa que la hajats e la aportets a nos e nos fer vos nem bona part E en cas que vos fossets partit de Navarra trametets ·j· escuder vostre e quen sapia be fer que aport ab si la dita banya car gran plaer nos ne farets e no romanga per res que la dita banya

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 77 g.

no aportets Dada en Gerona sots nostre segell secret a xxvij de Juliol del any m ccclxxvij. *Primogenitus*» (1).

Aquesta lletra ensemps ab un' altra pera 'l Comte d' Urgell, curiosíssima, les envià el Primogènit a Barcelona pera que 'l Protonotari les trametés a ses respectives adresses (2).

Les gestions d' En Rocabertí fracassaren; no obstant, l'any següent encara el Primogènit cobejava l'adquisició de la banya de Roncesvalles. Llavors, prescindint de dissimulacions y de disfreces, abandonant el misteri, ab lo cor obert de pinta en ample, se dirigeix directament al Rey de Navarra pera que l' obtinga mitjançant l' autoritat reyal:

«*Rey cormano. por necessidat de nuestra persona havemos mester entre otras cosas una banya de unicornio E havemos entendido que en Ronças valles ha una. Porque vos rogamos caro cormano que nos querades enviar con el fiel Cavalleriço nuestro Gilabert de rexach portador dela present ladita banya como nos el dito Gilabert enviemos a vos porla dita razón E sobre aquesto vos rogamos que creades al dito Gilabert de lo que vos dira de nuestra part...*» (3).

El procediment de la sinceritat no reexí, restant ab lo desig Johan I y romanent la banya en lo monastir; llavors arribà a Barcelona una missatgería del Prior de Roncesvalles pera 'l Primogènit. Es molt natural que aquest aprofités l' oportunitat pera demanar la banya d' unicorn y també es natural que 'ls missatgers li responguessin que aytal concessió no era afer seu, sino del Prior y monjos. Aquesta resposta motivà una lletra de Johan I oferint al Prior y monastir una almoyna de cinquanta florins a barates de la banya (4). Més endevant, el Vescomte de Castellbò, per delegació del Duch de Gerona, devía abonarne la quantitat necessaria (5) y després d' ell, En Monet de Bages, ofería per la banya lo que demanessin el Prior y els monjos y en cas que no volguessin despendressen, lo que no creya el Primogènit per-

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 46.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 46.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 146.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 11 g.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 66.

que a ells no 'ls aprofitava (1), que la posin a ma del Rey (2). Encara no havía passat un mes que 'l Príncep reiterà l' encàrrech a En Monet de Bages (3), car la seva constancia, tractantse de la banya d' unicorn, estava a proba de desenganys.

Molts anys després, essent ja Rey Johan I, sapigué qu' En Bernat de Penavera, llavors Tresorer reyal, qui també era devot de la banya maravellosa, ne tenía en son poder. Com de consuetut, la banya fou solicitada (4), sense que 'l Tresorer, qui moría a Barcelona boy al mateix temps que 's feya la demanda, pogués complaure el Sobirà. Però la mort no atuí la voluntat del egregi solicitant, que ordena al seu Vicari de la Ciutat Comtal: «prengats a ma vostra un ciulet quel dit Bernat tenia del cap de la bana del unicorn e un troç dela dita bana e quens ho trametats car nos satisfarem al hereu del dit bernat per raho de la dita bana e ciulet en tal manera quen sera content» (5).

A Xipre hi ha una banya o fragments d' ella y prega al Vescomte de Roda que hi fa un viatge «que quant quey siats nos procurets en totes maneres que la hajam E certificam vos que la dita banya es tota dreta e no es res torta»; de passada li encarrega «que si havets hauda alcuna certitut del feyt dela alquimia quens escriscats» (6). La descripció de la banya, quan demana la de Roncesvalles, es la matexa: «si es dunicorn deu esser tota dreta e no torta en res» (7); però en cambi la de Pedralbes es detallada: «E si ho es deu esser blanca axi com vori e enderorcada assemblança de çucre cordellat e dela gruxa duna asta de clavi opus e longa e aguda al cap» (8).

---

(1) Aludint a que, per la condició llur, ningú atentaría contra les seves vides.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1715, fol. 121.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 129.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 153 g.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 157.
(6) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 128.
(7) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 121.
(8) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 89.

* * *

L' insistencia qu' esmersa en demanarne, sols te parió ab la prodigalitat que informa lo repartiment, car ne regala al seu cunyat lo Comte d' Armanyach, qui l' havía demanada, y li acompanya ab «trenta croats que nos oferim a la vera creu lo divendres sant» (1); a En Dalmau de Jardí també n' hi fa present junt ab un seu corcer de caça, per mediació de Fra Pere d' Elna (2); y quan l' emissari de l' Infanta de Sicilia, En *Sanxo Maça*, per especial encàrrech d' aquella, solicita igual mercè, el Príncep amatent li concedeix, però, com que te cura especial en fer constar que 'ls efectes no depenen de la quantitat, adverteix a la seva neboda que «la meytat del troç ha aytal e axi gran virtut com tota la romanent» (3). Al Comte de Cardona, qui també 'n demana, li posa per condició que la compartexi ab sa esposa, fentli la matexa advertencia, «car per pocha peça que sía ha aytanta virtut com una gran» (4).

Gracies a les gestions d' En Bernat Çapera prop del Soldà de Babilonia, el Rey d' Armenia y sos fills foren deslliurats de la captivitat que sofríen en Jerusalèm. Y quan aquell Rey, per negocis diplomàtichs o per acte de cortesía, se dirigía a la Cort de Castella, feu anar expressament a Cherta En Francesch Mir pera demanar en nom del Rey part o partida de la maravellosa banya: el Primogènit, qui no debades es conegut per la posteritat ab lo sobrenom *d' aymador de la gentilesa,* regalà al Rey d' Armenia un anell «en lo qual ha dela dita banya encastada e es provada contra tot veri» (5).

Sapiguda l' influencia que 'n l' esperit de Johan I exercíen los ministrers, lo Comte de Flandres se 'n preval y a requesta d' En Stroman obté «un petit troç d' una banya dunicorn» (6).

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 106 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 120.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 24 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1657, fol. 32.
(5) Arx. Cor. Aragó, R. 1755, fol. 135 g.
(6) Arx. Cor. Aragó, R. 1656, fol. 135.

Axí mateix ne demana lo Comenador de Montçó, Fra Guillem d' Abella, trametentli per En Simón Comes «a la relació del qual sobre la propietat dela dita banya a vos esplicadora podets donar plena fe» (1).

Prefería sempre els troços probats als troços novells desconeguts; y quan regala a la sua filla l' Infanta Johana de Daroca, Comtessa de Foix, «dos troces de banya Donicorn la un gran e laltre poch», li fa avinent que «lo troç poch es dela banya que nos haviem ja de peça e aquest vos consellam queus aturets lo troç maior es de una altre banya quens han dada are novellament...» y el present d' aquets dos troços va acompanyat de «un breviari de amors Item un libret en lo qual havem (escriu lo Rey) fet trelladar lo porgatori de Sent Patrici. Item. iij. pans de sucre. Item. ij. cofins de panses. Item. ij. esportins de figues. Item moxama. Item sorres de tonyna. Item una dotzena de formatges de Mallorcha. Item vos trametem dins la present una turquesa encastada en un anell dor» (2).

Y en regala al seu cosí lo Bisbe de Valencia, als seus germans los Comtes d' Ampuries y al Duch de Borbó, qui la solicita, li tramet «dins la present un petit troç de la dita banya» (3).

Pera que personalment ho entregui al Papa, fa donar a En Jaume Jobau, conegut per Pallarés, el qual romanía en la Curia romana d' Avinyó, «un anell e un troç dela banya dunicorn, manantvos que digats al dit Sant Pare que pus a ell li plau haver dela dita banya que nos lin trametem los dits troç e anell e que tota vegada que de metzines hagues dubte o de verí, beven aygua en que lo dit anell o troç fos banyat, no hauria perill de res; e nos maravell com l' anell es axi tort, car aytal es la Banya» (4). L' antídot no arribà a servir a Papa Clement, però hauría pogut servir a son successor Benet XIII quan a Penyíscola intentaren metzinarlo sos cambrers posant realgar en los dolços habituals de *Pedro de Luna*.

---

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 171 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1964, fol. 152 g.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1656, fol. 22 g.
(4) Arx. Cor. Aragó, R. 1656, fol. 22 g.

Qual fou la gènesi de la devoció de Johan I per la banya d' unicorn, que 'l sugestionà fins a convertirlo en panegirista capdal de ses prodigioses virtuts? Lo meteix Príncep ho palesa ab ingenua sinceritat y ho detalla fil per randa, contestant al requeriment que, al trameteli el troç de banya tant temps cobejat, li fa el seu cosí lo Çomte d' Urgell. Es una lletra interessant per los detalls qu' inclou de costums pretèrites, de toxicología experimental, de clínica terapèutica y de cristiana democracia. Revela a l' ensemps, una vegada més, l' arrelada deria del Duch de Gerona, pregant el seu cosí que obtingui, pera enviarleshi, les banyes o troços de banya d' unicorn existents, com aquell li diu, en lo monastir de Roncesvalles y en una iglesia ermitana de illa de mar. En cambi, ell li innova que gestiona l' adquisició, costi lo que costi, d' un troç que n' hi ha en una iglesia sanctuaria de França: talment com el bibliòfil o l' arqueòlech, sabedors y adquiridors d' edicions selectes o d' obres d' art de l' antigor.

«Lo primogenit.

Comte Car cosi ales coses en una letra anos per vos tramesa contengudes Responem queus grahim molt de ço quens havets trames dela banya del unicorn dins una virola de coure encastat en alcuns altres troces dela dita banya e ço quens havets trames un scuder vostre per la manera quens cové. E volem quens trametats un scuder vostre de qui vos fiets al qual puxam donar la part que havem acordada de dar vos de ço dela dita banya quens havets trames E com volets saber de nos la propietat dela dita banya fem vos saber que nos stants en la vila de perpinyá vench a nos ·j· scuder del comte Darmanyach lo qual venia de Rodes e donants ·j· troç quaix en quantitat de una amella de banya dunicorn com na portas ·j· troç qui ere dues parts mes que a nos no doná e que la una part volia pera son senyor lo dit Comte Darmanyach e laltra part a si mateix puis la terça havia donada a nos e dixnos que lo dit scuder estant en Rodes veu a sos ulls que lo Maestre de Rodes volent provar la banya del unicorn feu donar metzines forts a dos cans e ala un dels dits cans menjades per ells les dites metzines e po-

zons feu tocar de la dita banya o part daquella e al altre no e aquell qui no fou tocat dela dita banya tantost mori e laltre guari E nos huynt açó volguem provar si alló ere ver faem haver ·ij· cans e fem los donar del veri pus fort que poguem haver e la ·j· daquells fou tocat de ço poch que teniem dela dita banya que lo dit scuder nos havie donat e guari e laltre mori Apres nos stants aci en Gerona lo dia de divendres sant e anants per les esgleyes segons es acostumat e passants per ·j· carrer, oym en una casa grans crits e plos e nos volguem saber que ere alló e digueren nos que eren dues criatures poques qui havien menjat realgar e nos entram en la casa on eren e veem les criatures qui eren fort inflades e quaix ala mort traguem aquell troç del unicorn que nos ara portam e metem lo en aygua e dela dita aygua begueren les dites criatures e tantost foren guarides axi que huy son vives e sanes. Apres una dona vidua daquesta Ciutat la qual segons fama no es bona de son cors e sos amichs per la desonor que navien donarenli metzines a menjar e tantost que ella se senti metzinada trameté a nos per laygua en que tocá lo dit unicorn e begué dela dita aygua e guari tantost e huy en dia es sana E despuys no la han gosada metzinar. Apres una dona damordedeu vench a nos e vans dir que son fill stave ala mort e nos demanamli que mal havie e ella dix nos que havie la mala buanya e que havie e demanans dela dita aygua e nos donamlin e enviam a ·j· cavaller nostre e feu li beure dela dita aygua e ruxarenli la cara on havie la mala buanya segons que nos li haviem manat e dintre ·ij· dies lo fadrí guari e es viu e sá. Nos ara volents provar çó quens havets tramés dela dita banya entenem haver ·ij· coloms o polls e fer los em donar metzines forts perque dejen morir e ala ·j· farem tocar dela dita banya e alaltre no Perque sapiam si ço quens havets tramés es de vera banya del dit unicorn car ço que nos tenim provat es per les esperiencies damunt dites. E fer vos ho em saber tantost ço quen será Pregam vos que deles dites banyes que dehits la una que es aronces valls en Navarra e laltra que es en una esgleya ermitana de illa de mar que aquelles hajats con pus tost porets e si abdues les havets trametets nos la una e si havets la una e no abdues trametets nos aquella que haurets car nos vos en farem bona part

E en totes les dites coses hajats la diligencia e cura ques convé. Nos havem sabut que en una esgleya santuaria en ques diu que ha dela dita banya e es en frança e aquelles parts havem hi tramés un scuder nostre quey vage per manera de Romiatge e que en tota manera hage la dita banya e que noy plangue dinés coste ques vulle e que lans aport e silans aporta nos vos en farém bona part. Aprés altre jorn una dona de poch stament vench ab una filla sua al braç anos e dix nos que ala dita sa filla ·j· scurpi la havie picada en la cara e veemli la cara tota inflada e dix nos si laygua del unicorn li seria bona e nos diguem li que hoc e bayam en laygua lunicorn e fem lin beure e ruxar la cara e açó li fem continuar ij dies areu e guari tantost e huy en dia es sana. Dada en Gerona sots nostre segell secret a xxvij de Juliol lany M. ccclxxvij. *Primogenitus*.

Fuit Directa Comiti Urgelli» (1).

No totes les experiencies toxicològiques se feyen *in anima vili:* en lletra adressada a les autoritats valencianes demana el Duch de Gerona exemplars humans que substituexin els gossos y els coloms en los assaigs de la banya d' unicorn:

«Infant en Johan etc. Als nobles amats e feels nostres lo Governador el Batle general del Regne el Justicia en criminal dela Ciutat de Valencia e aqualssevulla altres oficials dins aquell meteix Regne constituits e alurs lochstinents e aqualssevol dells salut e deliccio. Certificam vos que per assayar e provar alscunes coses qui son bones contra verí mortal entant que preserven de mort qualsevol persona que haja daquell reebut havem ordenat e acordat que en los primers dos moros o mores o juheus o juhies que sien condempnats o condempnades a mort en aquest Regne e en aqueix façam fer assaig e prova deles coses dessusdites afi quela virtud e propietat de aquelles sia pus notoria e pus certa E com hajam deliberat e vullam quel amat Conseller e Camarlench nostre mossen Pere guillem catalá sia executor daquest fet en lo Regne aqueix alamanera que nos lon havem enformat Perçous manam espressament e de certa sciencia nostra que donan plena fe e creença ales paraules

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 45 g.

quel dit nostre Camarlench vos explicara de nostra part sobre lo fet dessusdit li lexets fer a tota sa volentat lodit assaig E que en aço empaig ni embarch no metats si la nostra indignació cobeejats esquivar En cas empero que fet lo dit assaig la ·j· daquells en que sera fet viu volem que sie haut per absolt e abdosos encara si cas es que abdosos visquen. Dada en Çaragoça sots nostre segell secret lo primer dia de gener del any dela nativitat de nostre senyor M. ccclxxviij. *Primogenitus*» (1).

Los experiments se succehiren y en la lletra qu' envía al seu familiar incondicional, acompanyatoria d' un fragment de banya d' unicorn que regala als Comtes d' Ampuries pera que se 'l partexin (2), detalla la prova feta ab un juheu condempnat a mort. Una lletra semblant escriu al seu cosí lo Bisbe de Valencia qui li ha solicitat el prodigiós antitòxich:

«Lo primogenit.

Car cosi Vostra letra havem reebuda ab laqual nos demanats queus tramétam ·j· troç duna nostra banya dunícorn que havets entes que es cosa fort apropriada contra totes metzines E responem vos queus enviam lodit troç dins la present Certificam vos cosi car que en ·j· juheu qui era condempnat amort havem nos feta provar ladita banya per aytal guisa que maestre Guillem colteller e maestre Johan dordas de manament nostre ordenaren les pus forts metzines que pogueren qui eren en quantitat dun petit got e les quals bech lo dit juheu presents mossen Johan de gorrea alguatzir nostre e lodit maestre Guillem e en Borja de castre e quan begudes les hac caech con amort en terra e lavons donarenli obrinli la boca per força. v. cullerades daygua enque la dita banya era estada banyada e feuli gitar mantinent totes les dites metzines e torna tantost en son sen axi com si res no fos estat e visch despuys. v. jorns ayan sa com dabans mas despuys lofaem penyar On car cosi sapiats que encas que vos haguessets menjada o beguda alguna cosa dubtosa no cal sino banyar lotroç dela dita banya queus trametem en aygua e quen begats quatre cullerades o. v. car si veri o metzines hi havia tantost les faria foragitar Dada en Çara-

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1744, fol. 110.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 129.

goça sots nostre segell secret a. xxij. dies de Juliol del any Mccclxxviij. *Primogenitus*» (1).

La supertició de la banya d'unicorn sobrevisqué molts anys a Johan I, car Ambrós Paré, parlant ab Chappelain, metge en cap del Rey Carles IX de França, del abús que se'n feya, li pregà que donada l'influencia qu'exercía en l'esperit del Rey, procurés que se'n suprimís l'us y sobretot que s'extingís la costúm per por del tòxich, de mullar un troç d'unicorn dintre l'anap reyal. La resposta que donà al gran cirurgià, el metge de cambra, revela un home de ciencia y un filosoph: —Jo no se conèxer cap virtut a la banya d'unicorn —digué—: però tenint en compte l'arrelada e inveterada convicció existent en los cervells dels prínceps y del poble, crech qu'encara qu'ens proposessim treureho no ho assoliríem—.

Més ençà encara, he trobada consignada una banya d'unicorn en l'Inventari que dels bens de donya Estefanía Carroç de Mur y d'Arborea, existeix en l'Arxiu del Hospital de la Santa Creu; fou depositada per los administradors en la taula de la ciutat de Barcelona, com un objecte de valor, a nom del dit Hospital y del *Hospital Real y general de nuestra señora de Gracia de la Ciudat de Çaragoça*. Els administradors d'aquest últim establiment de beneficencia, anys després, enviaren un propi als de la Santa Creu, pera escatir y ultimar qual de les dues administracions devía quedarse ab la propietat de la dita banya d'unicorn (2).

* * *

La matexa virtut, si fa no fa, que la banya d'unicorn, teníen la pedra betzar y la llengua de serp. De l'una y de l'altra ne tramet el Príncep a sa filla la Comtessa de Foix (3). De la primera ne parla a Mossèn Huch Alemany de Cervelló que's troba en cort de França: «Digats a nostre frare lo

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1745, fol. 137.
(2) Joseph M.ª Roca: *Ord. Hosp. Sta. Creu Barc.*, pàg. 48 y 49.
(3) Arx. Cor. Aragó, R. 1968, fol. 48 g.

Duch de berri qu' entany nos enviá a dir per en Copons que li trametessim una pedra apellada betzar la qual es sobiranament bona contra tot verí e metzines e ladonchs non haviem sino una. Mas despuys navem hauda altra perque si 'n vol trametans alcu de casa sua e trametrem la li» (1). Y quan lo Rey En Pere moría a Barcelona, el Primogènit prega al seu germà Martí des de Gerona, que li trameta «tots los anells quel dit senyor Rey tenia en les mans e la pedra betzar e los libres intitulats *Titus livius* e *Valerius maximus*. E axi matex tots los stelabres e quadrants...» (2).

Si la pedra betzar no era massa abundosa, la llengua de serp era més freqüent. D' aquesta que, com de la primera, no 's pot dir d' una manera certa en que consistía, car no se sab, afermaven els seus panegiristes contemporanis que devant del tòxich mudava de color; y hòmens y dones ne lluhíen, com are les fulles de trebol y altres amulets, engastades en una mena de reliquiaris, nomenats llenguers, enriquits els dels alts personatges ab pedres precioses y perles, com el que Felip V de França regalà al Papa Johan XXII, un dels hòmens més crèduls en art de bruxería.

En la descripció que fa un trovador del segle XIV de la tauleta que *Pedro de Castilla* regalà al Príncep de Gales pera que l' ajudés contra el Bort de Trastamara, entre un devasall d' or, de joyes y d' art,

. . . .

I avoit une table (une pierre) qui de vertu ot tant
Que nulz homs ne pooit ne roy ne amirant
Aporter nul venin qui tant fu mal faisant,
Que s' on li apportoit la table en servant
Que pierre n' alast tout en l' eure changent:
Noire comme charbon se changoit en samblant (3).

En la vaxella empenyorada per lo Rey Alfons y que retornà En Pere dez Bosch, llochtinent de la Tresorería reyal, segons lletra de regonexement de Pere III, hi consta: «*unum salerium cum duabus linguas serpentinas ponderans*

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1963, fol. 76 g.
(2) Arx. Cor. Aragó, R. 1952, fol. 5.
(3) *Chron. de Bertrand Du Guesglin. Collect. des docum. inéd. sur l' hist. de France*, t. I.

duas marchas et sex uncias» (1). Les posaven en los salers perque era ab la sal ahont la major part de les vegades acostumaven barrejarhi el tòxich.

Ademés hi havía llenguers modestos, sense agensaments de cap mena, com els trobats junts ab enfilalls de pater nostres en lo carneret o escarcella d' un malalt francès que, procedent de Molins de Reig, morí en l' Hospital d' En Colom, segons consta en lo Capbreu de l' any 1378 existent en l' Arxiu de la nostra Catedral.

Les llengues de serp o llengues serpentines, car axí també les nomenaven els catalans del segle XIV, ultra la virtut de delatar un tòxich, cambiant la color, teníen la de fer parlar be y honestament, sense llengoteigs ni dicteris, llurs portadors. Tantdebò que la fantasía popular pretèrita se convertís en realitat present y fos possible sembrar a axàm els amulets preciosos entre 'ls nostres innombres malparlats! El jorn que aytal miracle 's realisés sería un día de gloria pera el Verb de Catalunya (2).

Les dèus d' investigació històrica referent aquest tema, no són pas estroncades ni de molt; però ab lo transcrit n' hi ha abastament pera dar una idea, encar qu' esblaymada, de les supersticions que niaven en l' esperit de Johan I d' Aragó, idèntiques a les que niaven en l' esperit del més ínfim de sos sotmesos, car no eren supersticions personals ni de gerarquía, sino humanals y com a tals essencialment difundibles y perdurables.

Perxò quan Johan I morí sobtadament en la cacera dels boscos de Foxà, les supersticions, tresor humanal, quedaren vives. Infantades grolleramen en los pobles primitius, estilisades pels grechs y els etruschs y escampades arreu per les àguiles romanes, arribaren a Catalunya ahont, si be te-

(1) Arx. Cor. Aragó, R. 1295, fol. 262.

(2) Pera completar l' estudi vegis: Joseph M.ª Roca: *La med. cat. en temps del Rey Martí*, pàg. 43 a 62.

nint cert regust oriental y palesant l'influencia de les mitologíes del septentrió, obehint l'inexorable lley biològica, acotaren el cap y s'adaptaren a l'agre de la terra; car si aquesta enmotlla la raça ab major motiu també enmotlla sos defectes, y al adaptarse, com succehí en tots los pobles, s'agermanaren ab les supersticions indígenes y sumantse ab elles aumentaren llur cabal. Y vingué el Renaxement y les supersticions seguiren la vía llur y com altre Proteu, anaven cambiant de forma segons els temps y els pobles y els hòmens y arribaren fins a nosaltres, car també nosaltres, malgrat la despreocupació que 'ns preocupa, som supersticiosos com els nostres passats y com ho seràn les generacions esdevenidores, perque les supersticions ens sobreviuràn y seguiràn avant, avant sempre, perdurant y perllongantse indefinidament per l' Historia, com la llum y el sò vibren eternalment en l'espay, ja que l'humanal niçaga, en sa cavalcada vertiginosa a través de les centuries, porta la superstició a la gropa, com el cavaller d'Horaci hi portava la Mort: *post equitem sedet atra cura.*

EPÍLECH

Axí com en el transcurs de les generacions s'enrunen montanyes y omplenen valls y alteren mars, l'Humanitat a través dels segles, ab la fornal del temps y fentli 'l món d'enclusa, forja a cops de mall, pera després fruir el sadisme d'esmicolarho, Institucions y Teogoníes, sistemes filosòfichs y postulats científichs, Lleys y Regismes, Tradicions y Custumes, y sols dexa perenne, inconmovible, lo que essent substantiu en ella, forma part integrant de la seva espiritualitat: les virtuts y les tares dels hòmens qu'ella no s'ha plasmades, però que tampoch pot destruir, car tindría de destruirse a sí metexa.

Entre les tares humanes la superstició ocupa un lloch preeminent, puix encara que, com havèm ja exposat, sofreix les influencies del medi ambient hont se desenrotlla presentant diverses modalitats, conserva y manté sempre la seva essencia en tota sa integritat y ha romàs ab caràcter d'en-

demia psico-patològica més o menys lleu, més o manco extesa, si be qualques vegades en temps pretèrits se manifestà ab *ictus* d'extraordinaria gravetat mercès a un estat passional colectiu que, fill del mimetisme y el contagi, com forta mestralada, abrandà la foguera del cos social tot enter, que sempre manté caliu predisposat pera aytals brotades. Sols cal recordar les diverses persecucions sofertes pels juheus, acusats adés dels contratemps que tingueren les creuades a Asia, adés de moneders falsos a Anglaterra y sobre tot, quan per odi de raça, atiat per la cobdicia dels remaders qui exacerbaren el fanatisme del poble, el qual segons Tàcit no te terme mig, moriren occisos a milers, caçats com selvatgines a Andalucía y a Castella y en viles y ciutats y llochs de la Corona aragonesa, essent completament saquejats llurs alberchs, cremats els documents acreditatius de debitoris, enderrocades llurs aljames, obligats la majoría dels que sobrevisqueren llur dissort a ferse conversos o demanar almoyna pera poguer viure y evitar que llurs fills morissen de fam. Y aquella *plebs* no estava constituida per elements afins, del mateix estament o estaments similars, no era una plebs de mena, sino circunstancial, de moment, composta d'un conglomerat en el qual, pel sol fet d'integrarlo, quedaven borrats tots els matiços socials enfront la superstició. El nexe d'aquells cors y d'aquelles mentalitats, llur comú denominador, excepció feta dels directors, dels *leaders* que diríem avuy, el constituía l'odi al juheu y per odi al juheu, a Barcelona s'uniren mariners y terraçans, regnícols y extrangers, ciutadans y menestrals, hòmens y dones, axí esclaus com lliures, en abigarrada munió, que més no 'n podía engolir el Call major de la juhería...; y els avalots y barrejament y les robaries y crims de tota mena se succehiren y s'escamparen per tot lo Reyalme.

Abans d'aquesta hecatombe, d'altres n'havíen sofertes ensemps ab els pobres masells, acusats d'empeguntar banchs d'iglesia y metzinar aygues de rius y pous y fonts, ocasionant l'última vegada, segons la dita popular, l'epidemia de peste negra, la greu malaltía inguinal que dallava arreu mentres trobés espigues humanes gronxolantse al oreig de la vida y de qual malura pestilencial dexaren notes d'esgarrifosa sinceritat tres testimonis de presencia y de major

excepció y en els quals la glànola fou generadora *per accidens* de sengles efemèrides memorables: Boccaccio deu a la glànola el seu *Decamerone;* Guiu de Chauliac li deu haver sigut heroi a la força, car no fugí de la epidemia per vergonya; y el Petrarca, per obra maligna de la peste, plorà morta Madona Laura.

Pera citar cassos de superstició colectiva endèmica, recordèm els *cagots* d'ençà y d'enllà el Pirineu navarrés, els *vaqueros* d'Asturias, els *collibets* del Poitou, els *marrons* d'Auvernia, els *gafets* bordelesos, els *porxers* de l'Egipte, els *paries* de l'India, els negres dels Estats Units, els armenis d'Orient, els xuetes de Mallorques que llurs conciutadans han perseguits y a alguns d'ells encara els perseguexen y a altres els tenen en ostracisme espiritual. No obstant, aquesta superstició colectiva, en la que hi pren part l'esperit popular, deguda al contagi mental de les multituts, pot justificarse, axí epidèmica com endèmicament, per la sugestió instintiva de l'odi de raça, la basarda o fobia de la mort y per l'intolerancia religiosa. Però existía, com existeix encare y existirà sempre, la superstició individual, la genuina, l'esporàdica, nascuda de l'humana cobejança de tot lo qu'es maravellós, fantàstich, inverossímil: perennal toxina que te per *fomes* la barreja heterògena de creencies y doctrines semi-filosòfiques, semi-religioses, imperfectament elaborades y pèssimament digerides. Aquestes supersticions formaven llegió, car no eren patrimoni del poble baix, del *vulgus*, eren patrimoni de tots y de tothom, sense exceptuarne aquells hòmens los quals per dret propi constituexen les fites culminants de la civilisació de llur època, y que no poguent sotstraures, excepció feta d'alguns pochs, entre ells el Petrarca, a la lley universal, malgrat llur mentalitat excelsa, encimbellantse en lo trípode pseudo-científich de l'Alquimia, l'Astrología y la Magia, envolcallaren llurs caps ab les boyres d'una certa cosmogenia imaginaria, hereva d'antigues iniciacions y de mites primitius, sacrificant inconcienment en holocauste a la superstició, l'integritat de llurs prestigis pòstums.

Si aquest estat de normalitat psicopàtica, si m'es permesa l'antinomia, era 'l de tots los estaments, tenint per senyalers prelats y nobles, mestres y micers, reys y remences,

no li 'n fem retret al nostre egregi protagonista de seguir la corrent y de viure el seu temps, car llevat d' axò, que no es defecte sino ovirat a través la lupa dels segles, era un home a la moderna, seleccionat, dels que sino arriben a la càtegoría de majorals de la grex cultural, ne són uns bons rabadans.

Cumplint un deure de ciutadanía catalana y homenatjant la seva memoria, s' ha de recońèxer que fou dels qui més treballà pera axecar el nivell cultural dels seus regnícols, contribuint inconcientment a la dignificació esdevenidora de la nostra terra, per dissort deturada en sa ascensió per greus y merescuts acontexements polítichs que sotraguejaren de soca arrel la vida espiritual de Catalunya.

Es un fet històrich innegable que mentres els rems de tramontana importaven desiara de part d' allà les Corberes, el ressò morent de les veus ultraterrenes d' aquells trovadors qui, molts anys enrera havíen cantades tençons d' amor y retroences patriòtiques, per les sales dels Castells y les places dels Burgs del Llengadoch y la Provença, Johan I, ab la seva actuació de positiva eficacia, preparà lo seu Regne pera quan l' edat mitjana, pubilla dels imperis romà y barbre, se soterrés en lo fossar del temps y dexés com penyora de son pas un solch pregón en la costra de la terra, y a l' Historia la fexuga tasca de destriar un confós patrimoni de llum y de tenebres, de civilisació y de barbarie. Y llavors, quan s' esdevingué que l' aubada del Renaxement, brillant en lo blau cel de l' Italia y atravessant lo mar llatí, ferí ab son esclat els marlets de la Corona aragonesa, aquesta, preparada degudament y previa, pogué demostrar son alt llinatge esguardantlo fit a fit, sense basarda, com l' àliga novella de la llegenda esguardava sense parpellejar la dorada polsina del sol ixent.

Joseph M.ª Roca.

Concentració dels arxius notarials de Catalunya

La «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» s'ha preocupat sempre del foment de totes les manifestacions de cultura de Catalunya, en especial del recull y conservació d'aquells documents que constitueixen los testimonis gloriosos del nostre historial, axí com també totes les manifestacions gràfiques o artístiques de les diverses civilisacions que 'ns han precedit en la vida nacional.

Una de les principals fonts d'estudi per la coneixensa y reconstitució de la nostra terra catalana, se troba en los arxius. Apart dels existents en aquesta capital y en algunes ciutats importants de Catalunya, molts altres arxius comarcals o regionals son dispersos en petits nuclis y tinguts reclosos en llochs a voltes de desfavorables condicions per a la bona conservació dels documents y en complet estat d'abandonament per algunes corporacions; altres completament inassequibles als estudiosos per l'impediment de la clausura monàstica, y bon nombre en poder dels Notaris, els quals, a més de la responsabilitat, troben en llur custodia perjudicis per arrendament obligat de lloch necessari als manuals més moderns.

Per això aquesta Academia, el fi de la qual es l'estudi de l'Historia y literatura de Catalunya, en primer lloch, sense trascurar totes les altres manifestacions culturals, ha treballat en tots moments per evitar la destrucció d'aquest patrimoni rebut dels nostres avant passats, hont se conserven les executories de nostra noblesa com a poble que ha tingut tan rellevant personalitat en èpoques anteriors de la nostra Historia.

A tal fi va fer, en Febrer de 1921, gestions prop del senyor Delegat d'Hisenda de Barcelona don Rafel d'Eulate a fi de que gran nombre de documents procedents de les ordres monàstiques qu'eren dipositats en l'arxiu d'Hisenda d'aquesta ciutat, desprovehits de tota utilitat administrativa actual, fossin transladats al nostre Arxiu nacional català, co-

negut per Arxiu de la Corona d'Aragó. Tantost obtingut lo transllat, nomenà una comissió per a que en sa representació donés les més complides gracies al dit senyor d'Eulate, com així ho feu, pregantli ensemps de que quan dit senyor ho cregués oportú se dignés acordar lo transllat dels altres documents de la mateixa procedencia encara allí existents.

També l'Academia, en Febrer de 1921, s'interessà per a que l'Arxiu procedent del antich convent de Sant Johan de Jerusalem, actualment en poder de les monges de la dita ordre en llur convent de Sant Gervasi, fos translladat al edifici del Seminari Conciliar, hont ja existía l'arxiu de la Comunitat de Preveres de la dita ordre de Sant Johan de Jerusalem. A aytal fi pregà l'Iltre. Senyor Bisbe de la Diòcesis que 's dignés ordenar lo dit transllat, per a que, cessant així son caràcter de clausura, fos assequible als estudiosos recercadors.

Emperò aquesta Academia ha tingut una atenció y cura especial en treballar per a que tots els arxius notarials anteriors al segle XIX que actualment se troben escampats per diverses notaríes de Catalunya baix la custodia de Notaris arxivers, passin al Arxiu General de la Corona d'Aragó, hont ordenats y catalogats puguin ésser d'utilitat als estudiosos y recercadors de la nostra Historia.

A aytal fi elevà al Excm. Senyor Ministre de Gracia y Justicia en data de 28 de Juliol de 1921 lo document següent:

EXCMO. SR.

Esta Real Academia, que siempre se ha distinguido por el cultivo de la Historia, Lengua y Literatura Catalana, no sin olvidar ni un momento el de la Castellana, y que ha procurado a toda hora evitar la destrucción de cuanto hace referencia al patrimonio espiritual que nos legaron nuestros mayores, a V. E. humildemente acude hoy, en de-

manda de que los archivos notariales que, en la actualidad, se hallan diseminados en Cataluña bajo la vigilancia de Notarios archiveros, pasen, los anteriores al siglo XIX, de poca utilidad material para sus encargados, a lugares seguros, ya dispuestos para ello, y no se hallen expuestos a desaparecer, bien por cambios de residencia, bien por incuria de los sitios en que se tienen guardados, bien por fallecimiento del encargado de su custodia. Hoy día estos documentos tienen una utilidad inapreciable para el estudio de las costumbres y de los adelantos industriales y artísticos de los pueblos. Por causas múltiples, su desaparición sería lamentable, pues es parte integral de nuestra historia.

Hay más: en la mayoría de los casos, estos archivos constituyen un engorro para los Notarios archiveros y salvo rarísimas excepciones prestan utilidad a los estudios de investigación.

Por esto, y sólo por esto, esta Real Academia se dirige a V. E. en súplica de que ordene que los diversos fondos notariales que aún hoy día existen en distintas localidades de Cataluña y que se hallan en la actualidad bajo la custodia de los Sres. Notarios archiveros, sean divididos y todos los volúmenes que puedan considerarse de interés histórico, como v. g. los anteriores al siglo XIX, vayan a ocupar lugar adecuado y seguro en el Archivo de la Corona de Aragón, quedando al amparo del Cuerpo de Archiveros y Bibliotecarios, quienes formen índices y los coloquen en forma que sirvan en adelante para utilidad de los estudiosos. Con ello a nadie se perjudica y en cambio se contribuye a la pública cultura de nuestro Principado.

Gracia que espera esta Real Academia de la bondad de V. E., cuya vida guarde Dios muchos años.

Barcelona, 28 de Julio de 1921.

El Presidente, *F. Carreras y Candi.* — El Secretario, *J. Givanel y Mas.*

EXCMO. SR. MINISTRO DE GRACIA Y JUSTICIA.

Aquest document ha quedat en tramitació en el Ministeri de Gracia y Justicia, y en el mes de Setembre ha passat a informe del Iltre. Colegi Notarial del Territori de l' Audiencia de Barcelona.

Concurs de la "Real Academia de Buenas Letras de Barcelona"

Aquesta Academia s' ha vist honorada per prestigioses entitats y persones particulars ab l' oferta de premis al millor desenrotllo d' alguns temes relacionats ab l' alta missió cultural qu' ella persegueix, y per a que arrivin a noticia dels estudiosos ha acordat publicar lo present

CARTELL

I

PREMI DE MIL PESSETES, ofert per l' *Excm. Ajuntament de Barcelona,* a la mellor monografía sobre un punt de la Historia política o social de Barcelona.

Condicions especials. Los treballs que aspirin a aquest premi hauràn d' estar escrits en llengua catalana, y presentarse abans del 1.er de desembre de 1922. L'Academia designarà entre sos membres lo Jurat calificador.

II

PREMI DE CINCH MIL PESSETES, ofert per lo Degà-President y la Junta Directiva del *Ilustre Colegi de Notaris del Territori de l' Audiencia de Barcelona* a la mellor «Monografía històrica del Colegi de Notaris de Barcelona y del Notariat català en general; son origen, desenrotllo y influencia exercida per aquell, tant en la regulació

del exercici de la fè pública com en les costums y règim jurídich de Catalunya y Balears fins a la fi del segle XIX».

Condicions especials. Los treballs que obtin a aquest premi deuràn estar escrits en castellà o català, basarse en datos y fonts d' investigació directa, posar de rellen l' importancia de la Corporació y de sos membres més eminents y reunir condicions per a sa publicació en forma documentada y no exempta d' amenitat. Les dimensions dels treballs deuràn representar, descontant l' apèndix documental, un volum imprès no inferior a 400 pàgines de la metexa forma y composició que 'l cartell.

Lo Jurat podrà dexar d' adjudicar lo premi si estima que cap dels treballs presentats té les condicions y mèrits fixats, y en tal cas tindrà la facultat d' otorgar un *accèssit* al treball que, sense merèxer premi, se consideri digne d' una especial distinció.

La Memoria que obtingui 'l premi o l' *accèssit* quedarà de propietat del Colegi de Notaris ab tots los drets que li atribueix la llegislació de propietat intelectual, poguent lo Colegi editarlo junt o separadament ab una traducció catalana si estigués escrit en castellà, y de la metexa manera ab una traducció castellana si 'l treball premiat estigués escrit en català.

Lo Jurat calificador d' aquest premi estarà format per los senyors següents: D. Joseph M.ª Aguirre y Serrat-Calvó, D. Manuel Borràs y de Palau, D. Francesch Carreras y Candi, D. Ernest Moliné y Brasés y D. Joseph Surribas y Riera.

Los treballs hauràn d' ésser presentats fins al dia 31 de desembre de 1922 y 'l veredicte del Jurat serà publicat per tot lo mes de març següent.

III

PREMI DE MIL PESSETES, ofert per la *Real Academia de Buenas Letras de Barcelona,* al millor estudi sobre 'l tema «Catalunya en l' època romana».

Condicions especials. Les metexes del premi I.

IV

PREMI DE MIL SETCENTES PESSETES, llegat per lo benemèrit historiador català y antich Secretari d' aquesta Academia *En Joaquim Miret y Sans,* a la mellor monografía sobre un punt de la Historia de Catalunya.

Condicions especials. Les metexes del premi I.

V y VI

Ademés, per a son millor recort, reproduhim en estracte, los cartells ja publicats dels dos PREMIS RAFEL PATXOT Y FERRER.

(Concurs I)

PREMI DE CINCH MIL PESSETES, al millor treball que desenrotlli 'l tema «Ètica social de la post-guerra» hont l' autor, apart del desastre material de la guerra, estudíe més especialment:

a) La gran ferida soferta per la Civilisació, forçada, no solament a deturarse, sinó a retornar bon troç enrera del camí fet, per rahó de la pertorbació de totes les disciplines socials, religioses y polítiques.

b) L' errada soferta per certs elements intelectuals qui contribuexen a mantenir aquest estat de fallida moral.

c) La perduració de la Patria, — fet natural d' agrupació ètnica, — malgrat les violencies de l' Estat, — artifici polítich. Axí, d' entre la desfeta d' Estats, ressorgeix la patria polonesa y veyèm actuar Lituania, Finlandia, Armenia, etc.

d) El millor camí per a retornar al equilibri perdut, sense exercir coercions violentes, ni valdres de baxes complacencies que deprimexen l' organisme social.

Condicions especials. Les dimensions dels treballs que obtin al premi hauràn de representar com a mínim un volum de 250 planes del format y lletra de la convocatoria. Podràn estar escrits en qualsevol de les llengues llatines y també en la llengua anglesa y hauràn d' ésser entregats abans del dia 1.er d' octubre del any 1921. Lo veredicte's farà públich lo dia 28 de janer de 1922.

Constituiràn lo jurat D. Francesch Carreras y Candi, President de la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», D. Antoni Rubió y Lluch, del «Institut d' Estudis Catalans», y D. Rafel Patxot y Jubert.

(Concurs II)

Premi de dos mil pessetes, al millor treball que desenrotlli 'l tema «Relacions externes d' Empuries en la antiguitat o en la Edat Mitja».

Los treballs que obtin a aquest premi hauràn d' ésser escrits en llengua catalana y seràn enviats abans del dia 1.er d' octubre de 1922. Lo veredicte's farà públich lo dia 28 de janer de 1923.

Constituiràn lo Jurat: D. Francesch Carreras y Candi, President de l' Academia; D. Ferràn Valls y Taberner, per l' «Institut d' Estudis Catalans», y D. Daniel Girona y Llagostera, en nom del fundador dels presents concursos.

Los estudis guanyadors d' aquestos dos premis quedaràn de propietat de la Real Academia de Bones Lletres de Barcelona, la qual tindrà la facultat d' incorporarlos a ses publicacions, reservantse al fundador del concurs lo dret de publicarlos pel seu compte. En un y altre cas s' estamparà en lo lloch més visible que l' obra ha estat premiada en los concursos *Rafel Patxot y Ferrer* y's precisarà l' any del meteix.

CONDICIONS GENERALS

Per lo caràcter de l' Academia y per la quantía dels premis serà precís que en los treballs presentats al actual concurs hi aparegui d' una manera manifesta y essencial l' investigació directa dels autors en los arxius y demés fonts històriques.

Los estudis que's presentin a concurs deuràn ésser rigurosament inèdits y estar escrits en bona lletra y, encara millor, dactilografiats; apart dels que guanyin lo premi o accèssit del número II, quedaràn de propietat de l' Academia, la qual podrà incorporarlos en ses publicacions.

Cada un dels treballs, junt ab un plech tancat que contindrà 'l nom de son autor, s' haurà d' enviar en les dates designades a nom del Secretari de l' Academia (Plaça del Rey, Barcelona). — Barcelona 20 de juny de 1921. — *Joan Givanel Mas,* Secretari acc. de la R. A. de B. L. de B.

BIBLIOGRAFÍA

Se han recibido en la presente Academia las obras siguientes:

El Mobiliari litúrgich, L' indumentaria litúrgica, La nova instalació ausetana y *El Museu Arqueològich-Artistich-Episcopal de Vich en 1920,* per Mossèn Joseph Gudiol, Pbre.

Chefchauen, por Juan de Lasquetti (Madrid, 1921).

Jochs Florals de Barcelona. Any LXII de llur restauració (Barcelona, 1920).

Relaciones geográficas de Indias (contenidas en el Archivo General de Indias de Sevilla). La Hispano-América del siglo XVI; Vireynato de Nueva España (México-Censos de población), colección y publicación hecha por Germán Latorre (Sevilla, año de 1920).

Grammatica classicae latinitatis ad Alvari institutiones doctrinamque recentioruns conformata scholis hispanis, americanis, philipinis, por P. S. Llobera, S. J. (Barcelona, 1919-1920).

Synodus dioecesana Barcinonensis sub Excm. ac Illm. D. Ep. H.º Reig et Casanova... anno D. M. CMXIX.

Prehistoria Catalana, El Problema de la propagación de la escritura en Europa y *Sobres el problema del origen de la tragedia grega*, per P. Bosch Gimpera.

Cuba y Quisqueya, por el Dr. Fed. Henríquez Carvajal (Habana, 1920).

Poesíes, per Ramón D. Perés.

Estudios acerca de los principios de la Edad de los metales en España, por el profesor Dr. Hubert Schmidt; traducido por el Dr. D. P. Bosch Gimpera.

Un exemplar raríssim de la Historia de Garí, fundació de Montserrat; miracles de la Mare de Deu, per J. Givanel Mas (Monestir de Montserrat, 1921).

Don Guillén de Castro no pudo ser el falso Alonso Fernández de Avellaneda, carta abierta al Sr. D. Emilio Cotarelo y Mori, por Francisco Martínez y Martínez (Valencia, 1921).

Analecta Montserratensis, volúm III, any 1919.

Catàlech dels Manuscrits musicals de la col-lecció Pedrell, per M. Higini Anglés (Barcelona, 1921).

L' Hôtel de Ville de Barcelone, publicat per l' Ajuntament de Barcelona (Arxiu Municipal Històrich), 1921.

Les Possessions des Ordres de Saint Jean de Jerusalem et du Temple dans le Cousserans et le Comminges (1.e partie), per S. Mondon (Saint Gaudeus, 1916).

Une Vallée du Haut Comminges (Privileges accordés au Val d'Aran en 1298, 1309 et 1313) (Saint Gaudeus, 1913).

Vielles choses et anciens textes de la Bigorre (Auch, 1912).

Contumes de Montsannes (Saint Gaudeus, 1913).

Le Grande Charte de Saint Gaudeus (Haute-Garonne) texte gascon du XIIe siècle (París, 1910).

Historia de la Universidad de Valladolid, por Mariano Alcocer (t. III, 1921).

Das altspanische Obligationenretch in seinen Goundzügen, por Ernst Mayer.

Del folklore asturiano y *Dialectos jergales asturianos*, por Aurelio de Llano Roza de Ampudia (Oviedo, 1921).

Spanish and portuguese romances of chivalry (Cambridge, 1920), *Diane de Montemayor (done out of Spanish by Thomas Wilson 1596, Bibliographical notes 3* y *Musical Settings of Horace's Lyric poems*, por Henry Thomas.

Die Deutschen und die Aufänge des Buchdrucks in Spanien, por Aloys Schutte.

BOLETIN
DE LA
Real Academia de Buenas Letras
DE BARCELONA

Año XXI (Académico CXCIII) | Octubre a Diciembre 1921 - N.° 73

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Los antichs Colegis Notarials de Catalunya
(Segles XIV al XVIII)

En nostre estudi titulat *La Institució notarial a Catalunya en lo segle XIII*, que 's publicà en lo volum II del *Congrès d' historia de la Corona d' Aragó dedicat al rey En Jaume I y a la seua época* (planes 751 a 789), donarem a conexer los orígens de tant prestigiosa institució, la manera com s' anà legalment desenrotllant, en quina forma provehía en les sues actuacions públiques y privades y dels diversos procediments d' exercir dita art en lo Principat de Catalunya. Acabavem nostre estudi al assolir lo segle XIV.

Continuant la resenya de lo que llavors no hi pogué tenir cabuda, consignarem algunes altres notes que sobre lo mateix teniam aplegades y que terminan en lo segle XVIII.

Des de que 's consolidà la institució del notariat, o siga a arrencar del segle XIII, s' observa, en les principals ciutats de la Corona d' Aragó, certa inclinació, per part dels senyors, a obtenir facultat d' elegir lliurement llurs notaris. Lo que 's solía desitjar primordialment era la proprietat absoluta de les notaríes.

Les ciutats, atentes a aprofitarse de la primera oportunitat per obtenir la satisfacció d'aquestes aspiracions d'autonomía municipal conegudes ab lo nom de privilegis, hi cercàren també lo del notariat en la forma que, per vía d'exemple, veyem realisarse a Palma de Mallorca. Dugues persones regentaven la sua notaría al conquerir la Illa, en 1285, l'infant primogènit y aprés rey, Anfós d'Aragó, y la tenian a cens d'En Bartomeu Rós, lo seu verdader propietari per virtut d'un privilegi de Jaume lo Conqueridor, o de son fill lo rey Jaume de Mallorca.

La Ciutat de Mallorca s'aprofità del nou domini del Rey d'Aragó damunt d'aquella illa, per gestionarne la proprietat de la sua escribanía o notaría reyal. Hi accedí lo Monarca, desitjós de congratularse la voluntat dels novells subdits, mitjançant compensacions otorgades als qui per dita concesió resultaren perjudicats (1).

Pró a Menorca, després de la conquesta del 1285, ja no succehí altre tant, beneficiantse un particular dels emoluments d'aquest càrrech. Lo Rey, a 27 Febrer 1287, otorgà a Pere de Bosch, en proprietat, totes les notaríes de dita Illa, facultantlo per servirles mitjançant substituts, ab tal de que En Bosch aposàs son signe en los documents y residís en la Illa (2).

S'entra en lo segle XIV continuant la corrent de ferse ab les notaríes los principals municipis de la Corona d'Aragó. Barcelona las tenía tradicionalment, sense que se sàpiga quan començà lo privilegi, pró anant promulgant ordinacions per lo seu regulament, conexentne del any 1322. A Çaragoça los Jurats adquirexen, en 1307, la facultat de crearse los seus notaris (3). En l'any 1322 consta l'havía obtinguda, algun temps avans, la vila de Berbegal (4). Valencia lograà aytambé, en 1329, privilegi sobre la manera de crear ella llurs notaris (5).

A Cervera de la Segarra la vila obtingué facultat de

---

(1) Registre 63, foli 14, A. C. A.

(2) Registre 64, foli 159, A. C. A.

(3) Registre 204 y 205, foli 107, A. C. A.

(4) En 1322, lo Monarca confirmà a Berbegal la concesió de crear los notaris de la localitat (Registre 222, foli 185, A. C. A.)

(5) Registre 480, foli 46, A. C. A.

nomenar los notaris d'acort ab lo Batlle reyal (2 Juliol 1320) (1).

Podriam anar cercant en les entitats eclesiàstiques y encara en les institucions benèfiques, com lo famós Hospital de la Santa Creu de Barcelona, la manera com se feren ab notaríes propries y privilegiades, les quales eran regentades per profesionals en l'art de la notaría, pró de la exclusiva elecció de quiscuna corporació.

Les parroquies, que, de temps anterior al segle XIV, tenían privilegi de tenir notari, des de'l moment en que hagué passat la forta turbonada del segle XIII contra del exercici de la notaría per los eclesiàstichs (vegis nostra trevall ja referit), procuraren recabar novament lo privilegi, revestint l'acte de la major solempnitat per evitar futurs entrebanchs. Aixis, lo pàrroco de Vilafranca del Penadés, qui tenía privilegi de notaría desde l'any 1188, se presentà acompanyat del Bisbe de Barcelona davant del Rey y li prestà jurament de fidelitat per ell y sos succesors per la notaría de la sua parroquia, ab consentiment del Bisbe Pons allí present (2).

No eran moltes les parroquies que a partir del 1300 se trovaren decorades ab aquest privilegi. Ja es prou sabut que les institucions de la Edat Mitjana no acostumaren regularse d'una manera uniforme.

La otorgació de privilegis especials que, quiscun avens social, solía dur aparellat, tenía per conseqüencia immediata desigualtats lamentables. Mentres una entitat pública obtenía per ella sola determinat benefici, les altres sinònimes continuavan com avans, o siga sempre ab lo mateix atràs. Y axió ho veyém succehint unes vegades dintre la mateixa Ciutat ab institucions diferents y altres en localitats o reyalmes diversos, ab idèntiques entitats corporatives, o ab fets iguals. Aquest caràcter particularista de les disposicions emanades de la autoritat reyal, degut prou sovint a la exigencia de les sumes de diner que percibía la curia sobirana, al otorgar un privilegi, dificultava tota classe de reformes,

(1) «Rursus concedimus statuimus et ordinamus perpetuo quod notarii publici ville eiusdem, creentur per baiulum nostrum ville Ceruarie qui est et fuerit, cum consilio et assensu juratorum ville ipsius». (Registre 218, foli 68, A. C. A.)

(2) Registre 287, foli 78, A. C. A.

privantles d'aquella eficacia necesaria per corretgir abusos o abreviar tramitacions enutjoses.

Dos exemples quasi simultanis s'ofereixen ab los notaris y los advocats; y encara que 'l segón no estiga dins la esfera d'acció del present trevall, nos servirà per deixar ben palesa eixa diversitat d'actuacions que tant perturbava la bona administració pública en la Edat Mitjana.

Motivà notoris delictes d'estafa la pràctica prou generalisada de que un notari pogués autorisar en son despaig escriptures en les quals ell mateix hi actuàs de contractant. Y en 1 de Maig de 1321 Jaume II ho prohibí als notaris del reyalme de Valencia, quedant emperò subsistent l'abús en los altres reyalmes de la sua Corona (1).

Y es l'altre cas cert malestar que s'experimentava per la tendencia jurídica de la societat del segle XIV pleitejantse a tot estrob, arruinant a families y a corporacions la excesiva prolongació de les controversies judicials. La ciutat de Barcelona clamà al Rey contra tant greu perjudici y en 1306 Jaume II dictà una pragmàtica limitant la duració dels litigis. Disposicions tant sanes y indispensables foren promulgades per posarse en vigor «no sols en la Ciutat de Barcelona, sí que també en los altres llochs subgectes a la veguería y batllía de Barcelona y del Vallés» (2). De manera que en les demés vegueríes de Catalunya podían continuar eternament aquells subterfugis y malicies jurídiques qual perniciosa existencia reconexía lo mateix Monarca en lo context de sa reyal provisió.

Los particulars afectes a una art, industria o profesió devían estar vigilant constantment qué era lo que més convenía als seus interesos, y quines pràctiques s'introduhien en altres llochs que a ells los hi convingués també llur obtenció. D'altre part, la inseguretat que venían a establir ordres contradictories dels Monarques, en lo que tampoch hi miraven pas prim, y la necesitat d'ajuntarse tots los in-

---

(1) Any 1321 — «non audeat sed presumat instrumentum vel instrumenta conficere de negociis suis propriis quod ipsum principaliter tangere dinoscantnr. Set instrumenta ipsa per alium seu alios notarios recepi et confici volumus et jubemus. Et si quis contra predictam facere attemptauerit a predicto notario officio ipso facto propio sitpriuatus». Registre 219, foli 321, A. C. A.)

(2) Registre 204, folio 82, A. C. A.

teresats per aplegar y armonisar les disposicions sobre la mateixa materia, colectant lo diner indispensable per cada innovació o privilegi, com també les imperioses exigencies que s' atravesaven en el transcurs de la vida, foren lo cúmul de circunstancies que, en tots los oficis y arts, motivaren las agremiacions. A constituir colegis propris se llençaren semblantment los afectes a l' art de la Notaría.

No es posible senyalar quan començà a Catalunya la agremiació dels notaris. A semblança de les altres entitats gremials, no 's presenta simultànea en les nostres grans ciutats, per no devallar de cap acte de Corts.

Lo més antich colegi notarial de que tenim conexement en la confederació catalano-aragonesa ha estat lo dels escribans o notaris de Daroca, fundat en 1337 (1). Això no vol dir que lo de Barcelona no pogués esser anterior, puix no tenim cap nova del seu origen, pró sí que sa existencia la assenyala en 1361 un privilegi reyal de dita data en favor dels notaris. Recordem que lo Colegi d' Advocats a Barcelona s' instituhí en l' any 1333. Les *Ordinacions* o tases especials reguladores dels arancels notarials, se promulgaren avants del 1322 y en 1348 se reformaren (2).

Ab lo segle XIV prenen increment los arxius de protocols, com també los arxius de tota mena de les corporacions municipals y entitats públiques.

La importancia de la protocolisació de les escritures, singularment dels testaments, esdevé remarcable en ocasions prou notories y assenyalades, quan, mitjançant la documentació arxivada, se fa palesa la mala fé dels particulars, que no dubtaven en falsificar determinats actes, o interpolarhi clàusules que no existíen en l' original. Un cas molt sonat ocorregué en certa donació otorgada per Alvaro de Cabrera, vescomte d' Ager, en 1298, ja que hi havían interpolat en la ratlla 32, paraules escrites de diferent ploma. Terminà la forta controversia que això promoguè fent compareixer Jaume II a Lleyda, a presencia del Concell Reyal (10 de Setembre de 1314), als tres notaris Bernat d' Aversó, Pere de Lledoner y Domingo de Biscarra, y manant portar l' origi-

(1) Registre 862, foli 65, A. C. A.
(2) Vegis l' Apéndix, document nombre 1.

nal del arxiu del notari Arnau de Gerona. Lo jutge reyal Guillem Alomar lo tenía en les mans llegintlo y los altres tres notaris lo comprovaven. Trovanthi paraules que no estaven en l'original ni en la primera matriu, alsantse 'n acta d'invalidació (1).

Tanta importancia se concedía a les protocolisacions per los Monarques, que quan observaven descuit de part dels notaris en dita pràctica, dictaven disposicions especialment adreçades a exigirla y regularla. Entre altres, fou manat, en 1330, procehir ab gran rigor en la protocolisació de les últimes voluntats als notaris de Barcelona. Una mala costum havían introduhit, la de tenir escrites apart, en documents solts, los actes d'últimes voluntats, a fi de no donar lloch a poderse divulgar si s'haguesin continuat en los protocols. Tres anys més tart lo Monarca, instat per los Concellers de Barcelona, manà que totes les sentencies, aixís judicials com arbitrals, que redactessin los notaris, vinguessin obligats a protocolisarles (2). En 1588 s'inicià la formació d'un arxiu de protocols en lo Colegi Notarial de Barcelona.

Los monestirs se presenten com a custodis de la documentació de diverses autoritats o corporacions. Los Concellers y Concell de Cent la tenían guardada al convent de Sant Francesch, y un incendi que en ell hi hagué, a les derreríes del segle XIII, la feu desapareixer totalment. Lo Comtat d'Urgell tenía sa documentació disgregada en diversos llochs, tal vegada per evitar un entrebanch com lo que succehí al de la ciutat de Barcelona. Quan l'infant Anfós, qui era comte d'Urgell, entrà a regnar a Aragó (1327), traspassá lo Comtat al seu fill En Jaume. Al arrivar als catorse anys (1334) li entregà la administració. Son pare, lo rey Anfós, ordenà a Fra Sanxo Lopez de Ayerbe, del Ordre franciscà, y a la Abadesa de Casbas, prop d'Osca, en quals convents se custodiaven moltes escriptures d'Urgell, les restituissen al infant Jaume. Manà aytambé a Garcia Loriz y a Bernat de Petra, del seu concell, que certs documents

---

(1) Monfar y Sors: *Historia de los Condes de Urgel*, v. II, p. 60.

(2) Publicat en los documents XXVII y XXVIII del nostre trevall *La Institució notarial a Catalunya en lo segle XIII.*

del propri Comtat que ells tenían fossen conduhits al convent de Sant Francesch de Çaragoça, ahont se devían inventariar tots, copiarse per duplicat, dividir dites copies per alfabeth y restarne una en poder dels frares y altre al arxiu del Infant. Aquest recullí la documentació que li arrivà d'un lloch y altre al seu castell de Montmagastre, ahont hi radicà l'arxiu del Comtat d'Urgell, tenintne d'ell càrrech una persona apta, natural del Comtat. Aquesta circunstancia se creya llavors indispensable: de tal manera, que Jaume II, en 1330, quan encara regentava lo Comtat d'Urgell per son fill, se mostrà enutjat ab En Ramon de Vilafranca, de sa casa y palau, per haver nomenat arxiuer a un foraster o no natural del Comtat (1).

Al segle XV pertany la organisació dels Notaris de Gerona en Colegi. Esplicat per nosaltres en lo trevall sobre Origen de la Institució Notarial, com se creà lo privilegi de les notaríes de Gerona en favor d'En Ramón de Toylà y dels seus sucesors (1298), aquests establiren una serie de notaris en lo transcurs del segle XIV, obtenint reyal privilegi de constituirse en Çolegi en 1424. Sembla que tal fundació podría atrasarse a altre data per la següent afirmació, feta en 1609 per los priors del *Colegi de notaris publichs de Gerona,* al dirigirse a llurs colegues de Barcelona: «De mes de tres cents anys a esta part, ques troba ab scripturas vellas, haver hagut collegi de notaris publichs en Gerona». Çom la present carta no precisa res, hi ha que descomptar la subsegüent exageració motivada sempre per la tendencia a cercar los origens de nostres institucions a la major antiguitat posible.

Segurament arrencarà també del segle XV lo Colegi Notarial de Lleyda. No 'n tením cap prova positiva. Sols fa constar una interesant súplica que presentàren al Rey d'Espanya los Sindichs d'aquell Colegi, en 18 de Maig de 1581, solicitant determinades reformes, que existía d'alguns anys avants lo Colegi. Lo qual podrà veures del adjunt apartat: «de molt temps y immemorial, y ha un Collegi de notaris molt principal y en lo qual se acostumen tractar grans y diverses dificultats provenints de diversos actes testificats per

(1) Monfar y Sors: *Historia de los Condes de Urgel,* v. II, p. 130.

dits notaris y moltes coses notables de dita art de notaría». Sens pretendre donar un valor extraordinari a eixa afirmació tant gastada d' una existencia immemorial, entenem que 's pot establir d' una manera prou segura que 's trobava ja constituit en lo segle XV.

Retornant al Colegi Notarial de Barcelona, d'ell ne tractava lo Concell Municipal de la Çiutat en 17 de Novembre de 1433. També consta haverse 'n ocupat en altres deliberacions anotades per En Sanpere y Miquel en *Barcelona, son passat, present y porvenir*. Les primitives *Ordinacions*, que li foren donades per la Ciutat, senyora de les notaríes, se cambiaren per diferents acorts del 1439, 1463 y 1465, sense dirse en les actes en que consistiren les mutacions, segurament proposades per lo Colegi. Aixís ho demostra llegir que 's presentaren al Concell de la Ciutat «les ordinacions concernents lart dels Notaris» (sense expresar qui les presentava) «e hac aquelles per bones» (30 d' Agost de 1463).

A mes del Colegi de Notaris s' havía constituit a Barcelona, ab anterioritat al 1438, un altre similar, lo *Colegi d' Escrivans de la Audiencia* (1).

La qüestió dels salaris per les actuacions notarials motivà no poques de les disposicions de les autoritats superiors. Per les tarifes se té un coneixement prou precís de la importancia major o menor que 's concedía als actes llurs. Son en tal sentit del major interés les que promulgà en 1460 lo vescomte Bernat de Cabrera per los notaris de totes les terres dels seus dominis, puix son detalladíssimes y s' hi descriuhen les diverses escritures una per una. Prohibeix la pràctica insidiosa de no senyalar preu a les actuacions los notaris als clients llurs, essent les paraules d' aquesta curiosa disposició, reveladores de les costums del segle XV, per quin concepte be mereixen reproduhirse:

«En axi que, sots color de cortesia, ni per altra excogitada manera o color axí com sería: datnos ço que us placia — o ço que vos vullats — o no membrá — o no sé — o altres semblants paraules, no ho celen, ni ho palien, ans hagen a dir clarament: aytant me devets donar e no més; ço

(1) Registre 3,267, foli 65, A. C. A.

es, aytant com es tatxat per cascuna cosa, e no puguen res als mes demanar» (1).

L'antiquíssim privilegi de la Ciutat de crear notaris se conceptuà que no s'oposava a la llibertat de la Corona de nomenar alguns notaris domèstichs o de la casa reyal. Entre los uns y los altres se senyalan continuats dualismes, per estimar los de la Ciutat que los del Rey no podían autorisar documentació privada, cosa que los reyals sempre anaren fent.

Per haver conexement de si tenían rahó los notaris reyals en asegurar que sempre estigueren autorisats per redactar tota mena d'escriptures, bastarà cercar antecedents en los nomenaments d'èpoques passades. Tenim a la vista lo Registre 3,124, foli 180, del Arxiu Reyal, ahont se copian una infinitat de concesions d'exercir l'art notarial, otorgades en 1432, per la reyna llochtinent Donya María de Castella, a diferents particulars de Perpinyà, Vich, Vilafranca de Penadés, Sant Feliu Ça Buada, Ponts, Prats de Molló, Vilafant, Ager, Peratallada, Castelló d'Empuries, Castellbisbal, Ripoll, Tàrrega, Riumorts, Areny, Peracisa, Lleyda, Barcelona, y de dos localitats valencianes, Alcira y Sant Matheu. Totes les concesions se presentan ab un mateix redactat, que's copià integrament en lo primer d'ells, lo que corresponía a En Joan Martí, de Perpinyà, fill del notari del propri nom, y que continuem en l'Apèndix nombre II.

La Reyna començava declarant la idoneitat del qui obtenía la concessió y que ja havía prestat jurament en la cancillería reyal d'exercir lo càrrech legal y honradament. Lo constituía notari públich per tot lo Principat de Catalunya, ab facultat de rebre, en tots los seus llochs y terres, testaments, atestats, sentencies y qualsevulla classe d'instruments públichs, podent actuar mitjançant substituts, ab tal que hi posés sempre la sua signatura y senyal notarial al peu. Tot lo que ell actués devía protocolisarho per eterna memoria, axís com se li havía de donar plena autoritat reyal y pública, tant en judici com privadament. Manava a les autoritats li guardesin la consideració de notari y concedisen

(1) F. Monsalvatje y Fossas: *El Vizcondado de Bas*, pl. 72 (Olot, 1893).

fé absoluta a les sues escriptures. Finalment hi afegía que, de lo que ell actués al Roselló, Cerdanya, Conflent y Vallespir, la meytat dels emoluments fossen entregats al Procurador Reyal de Rosselló, segons era disposat en les Ordinacions reyals.

A dos o tres notaris reyals de Mallorca, dels que sigueren fets en aquesta fornada del 1432, los hi donà facultat per exercir a Catalunya y a les Balears.

Los de la Ciutat contradiren a que la Corona dongués lo càrrech de notari a persones completament ignorants de la sua art, arrivant a obtenir en 1462, segons consta en la *Rúbrica d' Ordinacions* que publiquem en l' Apèndix, que, per exercir de notaris les persones electes per lo Rey o lo Veguer, tinguesin anys de pràctica y se subgectesin a la examinació d' aptitut devant d' un tribunal constituit per dos jurisconsults o tres notaris.

S' observa constant antagonisme entre los notaris reyals y los de la Ciutat, de manera que los primers volgueren constituirse corporativament, obtenint la formació de Colegi especial en 1544. Lo virrey Marqués d' Aguilar los hi expedí privilegi de constitució en 24 de Janer de 1544, privilegi que meresqué l' aprovació y confirmació del Monarca trovantse a Montçó en 15 de Novembre de 1547. Aquesta nova agremiació s' establí sots la base de que «los Notaris reals que a las horas eren en la present ciutat, fessen un cors e un collegi, los quals se puguessen aplegar tot temps que volguessen per negossis de dita art y statuhir y ordenar lo que mes util y convenient aparegués sobre lo exercici y praticha de la dita art» (1).

Los notaris reyals estaven instalats tots junts en una gran sala del palau reyal, quiscú d' ells enfront la sua taula peculiar, segons ho manifesta una actuació judicial del any 1608 (2).

---

(1) *Diversorum Sextus*, foli 270 (A. M. B.)

(2) 1608 — «Primo ponit que es publich y notori que dit Steue Collell notari fonch collegiat en lo collegi dels notaris reals de la present ciutat lo any 1598 y com a tal collegiat es estat tingut y reputat fins lo dia de vuy y en dit nom a tingut com vuy en dia te taulell publich en la sala real de la present ciutat ahont estan los taulells dels notaris reals collegiats y es ver» *(Procesos 1600-1700*, arxiu municipal de Barcelona).

A moltes altres ciutats 'ls hi passà lo mateix que a Barcelona, ço es, de tenir dos Colegis de Notaris, arrivant en eixa forma fins a promulgarse la lley del Notariat del 1862, una de les millor preparades y mes ben feta de totes les lleys del segle XIX. Aixís li succehí a Madrid ab la coexistencia del seu *Colegio de Notarios Escribanos reales de Madrid* y del nomenat *Cabildo de Escribanos del número de Madrid*.

Any senyalat per les continuades controversies entre los notaris Reyals y los de la Ciutat, fou lo del 1566. S' agudisà la vella contenció de permetre autorisar escriptures privades als notaris reyals, portantse la qüestió a la Audiencia de Catalunya. Aquests últims repetiren que may los havía sigut contradita tal facultat, que sempre havían exercit, y lo tribunal fallà en 30 de Novembre de 1566, confirmantloshi tal dret.

Mentres aixó 's pleitejava, un incident de poca importancia originà altra controversia curiosa, com fou la dels banchs ahont seyen, en lo Concell de la Ciutat, uns y altres notaris (14 de Mars de 1566):

«La questió la qual fonch moguda per los notaris reals, los quals pretenían que los notaris de Barcelona no podían tenir mes de un banch y que sino cabían en son banch que ells nols tenian de dar la preminencia, e no obstant lurs rahons fonch declarat que los notaris de Barcelona quant no poran commodament seure en llur banch que es apres dels mercaders que seguen en lo subseguent banch apres del llur que es dels notaris reals, ço es, que primer seguen los notaris de Barcelona en dit banch dels notaris reals y aprés en lo mateix banch los reals». (*Manual de novells-ardits*, volum V, pàg. 54).

Les principals sentencies de la Reyal Audiencia de Catalunya sobre les qüestions entre 'ls notaris reyals y de la Ciutat, foren dictades en 1 d' Octubre de 1556, 30 de Novembre de 1566 y 15 de Decembre de 1592, les quals indicarém en l' Apèndix, nombre III. Lo nom oficial del segon Colegi era de *Notaris Reyals y Causídichs de Barcelona*, y sa principal característica de trovarse adscrits als tribunals de justicia (1).

---

(1) Existexen alguns opúsculs judicials relacionats ab aquests plets. Ne coneixém un sense titol que comença ab eixes paraules: «Excmo. Sr. El Colegio de

Foren moltes les poblacions del Principat ahont s' anaren constituint colegis de notaris en èpoques posteriors als de Barcelona y de Gerona. La ciutat de Tarragona obtingué privilegi del Virrey de Catalunya per tenir Colegi en 1 de Mars de 1583, que confirmà lo Monarca en 1599. Portà lo nom de *Colegi d' Escrivans y Notaris de Número.* Aixís ho declarava la *Real carta que aprueba y confirma las ordenanzas para el régimen de el Colegio de Escrivanos de la Ciudad de Tarragona. Dada en Madrid á 27 de Junio de 1755.*

La vila de Figueres pogué veure constituit son Colegi dintre del segle XVI, per virtut del Reyal Privilegi datat a Barcelona a 13 de Juliol de 1599. A partir del any 1767 constava de set colegiats y en 1829 se conexía per *Real Colegio de Notarios y Escribanos de S. M. y del Número de Figueras.* Pochs anys després cambià de nom, puix que al extinguirse, en 1862, se titulava *Real Colegio de Notarios públicos y Reales de número de Figueras.*

Poquísim es lo que sabém del Colegi de Notaris de Tortosa, qual fundació antiquísima vé vagament mencionada en la *Real Cédula que restablece el Colegio de Escrivanos, que, en lo antiguo havía en la Ciudad de Tortosa bajo la invocación de Santa Catalina Virgen y Martir comprensiva de las Ordenanzas que S. M. (Dios le guarde) se ha dignado conceder á dicho Colegio para su régimen y govierno. Dada en Madrid á 18 de Enero de 1753* (1).

En ella 's ve a dir «que en dicha Ciudad, de tiempo inmemorial, se hallava eregido ó instruido por ella misma, un Colegio de Escrivanos públicos baxo la invocación de Santa Catharina Virgen y Martir», «cuyo Colegio tuvo su observancia en subseguidamente hasta el principio de las Guerras y turbaciones passadas, que quedó, sino abolido, á lo menos suprimido en sus facultades».

Durant lo segle XVII tenía dita Corporació deu colegiats, qual nombre s' amplià a dotze en 1753, tornant a res-

---

Notarios Reales y Causídicos de Barcelona...» (Barcelona, 1691?) Un altre se titula «Representación á la Audiencia de Cataluña por el Colegio de Notarios Públicos de Barcelona en defensa de la Regalía de S. M. de crear notarios en esta Ciudad.— Barcelona, María Martí, 1723» (83 pàgines en foli).

(1) Fou estampat a «Tarragona En la imprenta de José Barber, impresor, año de 1755».

tablirse lo de deu en la Reyal Provisió de 22 de Janer de 1767.

Lo Colegi de Castelló d' Empuries seguiría de prop en sa constitució al de Figueres. Nos dol no saberne res ab anterioritat a lo que havem vist consignat en cert manuscrit prou interessant del 1768, titulat *Cuaderno que manifiesta en que Poblaciones de este Principado debe haber Esnos. Rs y su número*. Se diu allí que la vila de Castelló d' Empuries «tenía número determinado de 8 Escribanos y por ser excesivo se reduxo a 6 sobrando tambien dos Esnos. Reales que había en la misma Villa». Aquestes restriccions y modificacions se feyen per privilegi y solían implicar la existencia d' un cors corporatiu o Colegiat.

Les contencions sostingudes a Vich entre los notaris quin nombrament pertanyía al Capítol de la Seu, proprietari de les notaríes de la Ciutat, y los Escrivans Reyals, acabaren en la transacció del any 1773 ab que finalisà un plet prou famós. Tots junts constituhiren lo Colegi de *Escribanos Reales Numerarios de Vich,* regit per dos Priors, com lo Colegi de Barcelona. Son nom oficial era altra en 1819, ço es, Colegi de *Notarios públicos y de Número de Vich.*

Encara que no 'ns proposavem arrivar fins al segle XIX en esta pobre resenya, nos hi farà assolir lo Colegi de *Notarios y Escribanos públicos del número de Valls,* que tenía son degà president, del que tant sols conexem la manifestació adreçada a la Reyna en 1838.

Dels demés antichs Colegis de Notaris de Catalunya res nos en ha pervingut fins al present.

APÉNDIX

DOCUMENT NOMBRE I

1322 a 1462. — Ordinacions dels notaris e scriuans e de ço que han hauer de les scriptures e com deuen esser admesos en llur art. («Rubrica de Ordinations desde lo any MCCLXXXX». Arxiu Municipal de Barcelona).

«Que algun notari e scriua de les corts no gosen pendre los salaris de les scriptures sino segons la forma de la ordi-

nacio e tatxacio feta per los Consellers o promens de la Ciutat: liber int. MCCCXXII cartes XXXIII.

«Ordinacio dels salaris e tatxes que deuen pendre o hauer los notaris de les scriptures que fan: liber int. MCCCXLVIII cartes XXXV.

«Item que algun notari no sia admes que primerament no sia examinat segons lo privilegi com apar en liber int. MCCCLXI cartes XV.

«Mes que algun notari ne jurat no gos pendre ne hauer corredures de contracte algu que facen: liber int. MCCCLXVIII cartes LXVII.

«Altres ordinacions que no puixen esser admesos al exhamen dels dits notaris sino dos tensolament quescun any e que los scriuans haien a continuar en les corts les scriptures dels terços e que nos puxen retenir la imposicio de qualseuol contractes e aximatex com han a continuar dins vn mes qualseuol contractes en los manuals etc. liber int. Mil CCCCXXXIII cartes XII.

«En lo prop dit libre es la ordinacio que conuersos no poden esser admesos al exhamen de dits notaris e que algun notari non puxe tenir per exercir dita art.

«Que algu no pot esser presentat al exhamen dels notaris si primer no haura praticat per spay de VIII anys ab altre notari o notaris de barchinona en liber int. MCCCCXLVI cartes XVII.

«La forma com deuen jurar los juristes e notaris qui han carrech de exhaminar los notaris en la casa de la Ciutat de hauerse be et leyalment etc e que los qui seran exhaminats deuen star a la part de solponent en la casa de trenta e apres com se deuen pendre los vots dels qui hauran fet lo exhamen e com deuen esser tots los notaris a la sepultura de quiscuna muller de notari etc. liber int. MCCCCXLVI cartes LXXXVI.

«Com los priors dels notaris han a presentar nomina als Consellers de XII notaris compresos los priors dels quals per dits Consellers ne sien presos VI per exhaminadors als quals decontinent haie esser denunciada la dita eleccio per preparar se en lo dit exhamen e com se deu procehir en la eleccio dels priors quescun any fahedora etc. liber int. MCCCCXLVI cartes C.

«Mesauant que quescun notari sia tengut dins XV jorns que haura presos los contractes continuar en son manual complidament aquells e que los priors ne haien esser conexedors e exequidors e que quescun any aço sia manifestat al collegi de dits notaris. E que algu no gos vendre donar o transportar scriptures algunes fins sien regonegudes per los dits priors. E que si algun notari mor les claus de la scriuania e caxe hon te los testaments haien a venir en poder dels dits priors liber int. MCCCCLXII cartes XXVII.

«Que los priors sots virtut de jurament haien affer instançia als Consellers de Barchinona de fer seruar lo priuilegi otorgat a la Ciutat que los notaris creats per lo Senyor Rey o per lo vaguer ans que vsen de notaria haien esser exhaminats per dos juristes o per dos o tres notaris de la dita Ciutat e que los Consellers no admeten al exhamen algun fins quels sia notifficat aquell tal hauer praticat per lo temps ordonat et al. liber int. MCCCCLXII cartes LXVI.

«En lo prop dit llibre que no poden esser admesos ne presentats sino dos notaris al exhamen e que en aço no pot esser en alguna manera dispensat per alguns concells de la Ciutat e los Consellers quescun any lo han a jurar lo die de sancta lucia, cartes CXIIII.

«Mes en lo mateix libre Com los fills de notari de barchinona deuen preferir a tots los altres en esser admesos al exhamen: pero apres fonch aço reuocat com apar en dit libre int. MCCCCLXII en cartes CLXVIII».

DOCUMENT NOMBRE II

1438.—La Reyna Llochtinent otorga facultat a En Ça Brugada de usar del privilegi que li concedí lo Comte Palatí, de nombrar 50 notaris o jutges ordinaris en lo Principat de Catalunya (Registre 3,131, f. 175, A. C. A.)

«Nos Maria, etc. Vt vos fideles secretarius dicti domini Regis et Protonotarius noster Guillelmus Bernardus de Brugada fungi possitis auctoritate et potestate Imperiale vobis concessa, de creandis Quinquaginta tabellionibus et judicibus ordinariis per Johannem de Armenia alias dictum Schellendorfer Comitem Palatinum inde auctoritate ipsam potes-

tatem habentem. Cum ad exequendum vices ipsius Comitis Palatini intra Principatum Cathalonie qui extra limites Imperii Romani est, et nulli alii preter quam dicto domino Regi subest Eosdem Quinquaginta notarios et judices creandi cum juramento recepcione, examinacione et aliis circumstanciis assuetis, juxta facultatem vobis concessam, et quibuscunque notariis auctoritate dicti domini Regis creatis, de fienda per vos creacione huiusmodi instrumentum et instrumenta seu Cartas conficiendi infra dictum Principatum Cathalonie, citra preheminenciarum dicti domini Regis aliquod preiudicium vobis et eisdum notariis licenciam conferimus cum presenti, etc. Datum barchinone Decima die Augusti Anno a nativitate domini MCCCCXXXVI». — La Reyna.

DOCUMENT NOMBRE III

1566 a 1597. — Index que redactà en Gilabert Bruniquer, precehint a les sentencies literalment copiades al «Diversorum Sextus», folis 248 a 284, del Arxiu Municipal de Barcelona.

«Sententia real de micer Pere Lobregat a fauor del collegi de notaris reals y contra lo syndic de la ciutat y lo syndic del collegi de notaris publics de barchinona declarant esser licit als notaris reals, rebre actes en barchinona veluti quasi transeuntes, proferida a 30 nohembre 1566.

«Sententia real confirmatoria de la dita a 15 dezembre 1592.

«Sententia real proferida al primer de octubre 1556 a fauor del collegi de notaris reals contra certs notaris no collegiats.

«Conclusió de la Real audiencia a 28 de maig 1573 de traure de la prezó a manlleuta certs notaris reals no collegiats que estauan capturats per que prenian actes.

«Priuilegi del Rey don Philip a fauor del collegi de notaris reals dat en Monçó a 30 de nohembre 1585, hont se fa menció del primer priuilegi que obtingueren del virey el marqués de Aguilar, dat a 24 de Janer 1544 y del priuilegi del mateix rey confirmatori, dat a 15 de nohembre 1547 disposant que nengun notari real pogués exercir notaría en

Barcelona que no fos examinat y admés en la forma de las ordinacions de dit collegi y que en officis de casa la ciutat per notaris reals sien inseculats notaris collegiats y no altros.

«Altra semblant conclusió de la Regia Audiencia 28 may 1583: empro aquesta y laltra son totas una y axi lo any de la vna o laltra es errat.

«Sententia Real declarant surreptici lo dit priuilegi de lata 30 nouembris 1585.

«Sententia reuocatoria de la dita, lata 30 octobris 1597».

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

Mariana Josefa de Pignatelli y d'Aymerich

I

ANTECEDENTS

Lo nom de Pignatelli es lo d' una familia italiana qu' ha donat dies de gloria a sa patria.

Una branca d' aquesta familia, integrada en la persona de Domingo de Pignatelli, se trasplantà a Catalunya. Aquest fou excelent cavaller qui meresqué de Carles II los més grans honors: fou Mestre de Camp general dels reyals exèrcits, Virrey del Regne de Navarra y Gobernador de Galicia. Sa residencia normal era Barcelona. En nostra Ciutat casà ab Agna Aymerich, de la nobilíssima familia catalana d' aquest nom.

Aquesta senyora, per mort del noble Bernat d' Aymerich de Cruilles y de Santa Pau, sens successió varonil, entrà pubilla dels títols y hisenda Aymerich, ab lo Marquesat de Sant Vicents.

D' aquest matrimoni nasqueren Antoni de Pignatelli, Marquès de Sant Vicents (desprès d' haver mort sa mare) y Príncep del Sacre Imperi, qui casà a Viena ab Francesca de Pinelli y romangué en la cort austriaca; Francesch, general

del exèrcit, que en 1750 vivía a Barcelona; y Mariana Josefa, xamosa donzella a qui dediquem aquests apuntaments.

II

DIES TRISTOS. — SOMNI D' AMOR

Era un dia rufol del mes d'abril de l'any 1706 quan l' Arxiduch d' Austria y Rey nostre, Carles, en ocasió del siti de Barcelona y bombeig per l' esquadra francesa, cercà un lloch de refugi en lo convent de Sant Pere de les Puelles.

Les monges se retiraren a un extrem de sa cleda pera procurar estada a la regia comitiva.

Se trià lo convent de Sant Pere per haverhi en ell un dels millors *bombers* de Barcelona. S' anomenaven aixís los llochs ahont, per evitar lo perill dels bombeigs, s' arredosaven les persones que d' ells gaudían. Eran sencillament construccions idònees fetes a prova de bomba.

Formava part del seguici de Rey son escuder y primer oficial de xamerlengueria, comte Michael Johann von Althann Liechtenstein, jovenet de vintitrés anys. De més jovencívola edat era la xamosa donzella Mariana Josefa de Pignatelli y d' Aymerich, de qui havem fet esment.

Ella, ab sa familia, també s' havía recollit en lo redors de Sant Pere. Allí estava son parent n' Antoni de Peguera y Aymerich, fundador de la Academia Desconfiada, qui feya freqüents exides militars. Era corpnel de la Guardia Catalana y ferm aymant de les llivertats patries.

Era 'l Comte Michael Johann von Althann Liechtenstein home de nobles sentiments, de cor generós y de cultura exquisita.

La xamosa donzella Agna María, qu' aquestes línees motiva, era ensemps qu' esvelta de ben proporcionada alçaria. Sa brillant cavallera rossa y sa mirada expressiva donaven encar major perfecció a les belles proporcions de la graciosa testa. Dona discreta en tota escomesa, era spill de gracioses maneres; sa finor y tacte sempre exquisits.

Allí s' enamoraren abdos jovenets y decidiren per correr junts lo camí de la vida en lo dols llaç del vincle matrimonial units.

Lo Rey Carles felicità coralment al Comte Althann per sa elecció.

Se conserva d'aquella època un fragment dels amorosos coloquis de la enamorada parella. Es una hermosa poesía del príncep alemany dirigida a Mariana. Traduhida al català diu sa primera estrofa: «Trenes rosses, bellíssimes, que teniu la mia ànima per vostre jou subjectada, jo vos ador; llaços qu'endinzeu en mon sí, bells llaços d'or inefables. Ben cert es qu'entre tan dolces cadenes mon cor, en delectació suavíssima, se sent languir. Dolç per mí de langor morir: quan dolça ets, donzella aymada; síesme sempre grata, oh, la mía aymía!»

III

DIES FELIÇOS. — AMOR A LA PATRIA

Casaren lo Príncep y la ilustre donzella a 11 de Febrer de 1709. Tingueren fills nats a Barcelona, que sempre en català pensaren y en català sentiren, com llur ilustre mare. Dies feliços los del enamorat matrimoni; los de la lluna de mel en la Ciutat dels Comtes.

Ella fou protectora de literats y artistes, especialment catalans.

Devota de Nostra Senyora de Montserrat, trameté l'any 1732 des de Viena al Santuari de la Moreneta, que nostre Principat en son celestial trono presideix, un rellotge de repetició de valor de vuytanta doblons.

Ella fou qui més insistí (encar que sens èxit) prop l'Emperador suplicantli que no abandonés als catalans; que fes honor a sa paraula y al amor qu'aquells li tenían. Contribuhí als envíos de tropes per auxiliar Mallorca. Malhauradament fou escàs lo recurs y arribà en hora ja no oportuna, donchs en la illa dominava la general opinió d'entregarse, malgrat los esforços del Marquès de Rubí.

En son esplèndit Palau Althann de Viena tot era luxe, tot devassor de riquesa. Feliç hauría sigut del tot si una espina no tingués clavada al cor: l'anyorança de la patria, de l'aymada Catalunya. En son palau morí, viuda ja del ilustre

y erudit Príncep son espòs, l' any 1755; morí d' afecció cardíaca en que hi tingué bona part lo sentiment ocasionat pel disort de la patria (1).

J. R. CARRERAS Y BULBENA

Lo passament de la Verge María

(Llibret talismàn del segle XV)

Al istiu del 1920, des de Sant Hilari Ça-calm, prestavem cumpliment al compromís d' escriure nostre quinzenal article al diari *Las Noticias* de Barcelona, donant una idea sobre Les Guilleríes (29 de Juliol de 1920), subcomarca catalana que de molts anys tenim recorreguda y estudiada. Aprés tractarem de particularisar en altre segón article algunes observacions d' excursionista, escullint lo que allí més crida la atenció, l' alterós cim de Sulterra, ahont la humilíssima capella substituhí al petit castell que fou de la comtesa Ermesendis, y ara que tot edifici precedent està acabant de desaparèxer, alguna altre cosa hi prepararà a allí dalt, en temps a venir, la voluntat de Deu, puix no es tal lloch per restar abandonat per sempre mes.

Avants de que en *Las Noticias* del 11 d' Agost de 1920 hi vegés la llum pública nostre article *Alrededor de un castillo medioeval: el de Sulterra,* hi donàrem voltes de totes maneres, puix nos interesava ésser un tant originals en lo que hi enviessim. Nostre bon propòsit anà estrellantse perpetuament al entorn de la vulgarísima llegenda, per tothom repetida, d' aquells atribulats mariners que, capejant un temporal desfet, prometeren alçar una capella en la primera altura que descubrisen al arrivar a terra y d' aquí la erecció del petit santuari en honor de Sant Miquel. Preteníam cercar alguna cosa més que no fos tan gastada, a propòsit de la

---

(1) Relació procedent del Arxiu de les Monges de Sant Pere de les Puelles. — Nobiliari Costa en la Biblioteca de Catalunya.— Carta del Duch de Moles al comte Wratislaw en l' Arxiu d' Estat a Viena.—*Agiunte ai viaggi d' Europa,* per Gemelli Careri. — *Lettres,* per lo Baró de Pöllnitz. — *Memorie,* d' en Carafa. — Arxiu del general austriach Dalmau, avuy dels succesors de Pau Comas.

històrica montanya, centre obligat d'excursions per los estiuejants del concorregut balneari de les Guilleríes. Y parlantne ab lo Rector de Santa María de Mansolí, dintre quina demarcació parroquial estàn Sulterra, lo Soler y les altres masíes d'aquells entorns, tampoch nos tregué del pas. Pro lo que directament no podía fer, tingué manera de realisar lo servicial Mossén Silvestre Soler, presentantnos com la persona més a propòsit per obtenirne majors referencies al proprietari de la pagesía més vehina al cim de Sulterra, avuy dita lo Borrell y que en lo segle XIII portà lo nom compost de *Font de Borrell.*

Ab extremada amabilitat nos feu conèxer En Manuel Borrell recorts de familia, que son notes interessants de costums de les Guilleríes, y posà a nostra disposició la documentació de la casa, qu'es per cert més copiosa del que'ns podiem pensar, y comença en 1212. D'entremitj dels pergamins referents a contractes de compra-venta y d'establiments enfitèutichs y a actes d'últimes voluntats, exiren dos petits quaderns en paper, lo hu ab lletra de la segona meytat del segle XV, contenint 16 folis sense numerar y de dimensions 7 y $^1/_2$ per 11 centímetres. L'altre no es tot uniforme, puix sa lletra es variada del segle XV al XVII y de dimensions no pas majors que'l precedent.

Lo primer llibret conté un sol text y en lo seu començament se be a revelar lo títol: «Así comença lo espasament (sic) de la Verge María e lo recculliment de aquella». Lo *passament* o *traspà*s de María Santíssima es una relació fantasiosa de fets que's suposan ocorreguts a la sua mort, imitant, en prosa, lo mateix que multiplicadament solía representarse en los entremeses de diades senyalades com Nadal, Setmana Santa, Corpus Christi, y quals escenaris foren, unes vegades catafalchs alsats al mitj de les esglesies y altres les places o carrers, tant de les poblacions secundaries, com de les ciutats.

La finalitat del llibret era ben diversa. Continuem la lectura del petit pròlech inicial; ell nos dirà, ab una eloqüencia y ingenuitat d'època, que's lo que's proposava. Be a indicar tot seguit que, «qui'l dirà, o'l farà dir, *o'l portarà ab bona devoció* o remembrança, no li cal haver pahor del diable, ni de neguna cosa qui mala sía, o no li cal tembre

de sos enemichs, que no li poràn fer mal». Y va consignant moltes altres gracies de que gaudirà lo portador del quadernet.

De manera que lo propòsit de durlo a sobre quedava palesament manifestat y per tant se justificava la petitesa de les sues planes. Podía comprovar que son poseedor lo portà ab sí moltes vegades, trovarlo prou brut y maltractat del primer y derrer full. Circunstancia que no es absolutament comprobatoria, per ésser assats freqüent en los quaderns que jauen anys abandonats.

Lo passament de la Verge María, literariament considerat, no te valor y està mancada d'ençís la sua poch moguda trama. En cambi la importancia tota nos la ofereix en son conjunt. D'una part, la nota del misticisme cristià que representa; d'altra, la sua barreja ab pràctiques supersticioses d'oracions cabalístiques, dotades de virtuts sobrenaturals, a que tant afectada se trova la societat mitjaeval y de la que encara 'n trovaríem exemple en nostres dies.

Dugues d'aquestes oracions, ben típiques per cert, son posades al final del llibret. La primera, apropriada per la dona, «que la port ab tota devoció e no 's porà afollar». Axò podría revelarnos que qui la portà fou una fembra. La segona oració era endreçada a utilitat dels viandants, com ho manifesta son acabament: «tant de mal prengue jo en aquesta vía, com feu Jesu Christ al ventre virginal de la gloriosa Verge María». Tot pot estar molt en son lloch, en una comarca tant solitaria, enriscada y plena de perills dels homes y de la naturalesa, com ha sigut y son encara les antigues *Montanyes d'Ausona,* nom donat en la Edat Mitja a les nostres Guilleríes.

Lo segón llibret de la masía Borrell tal vegada puga presentarse ab importancia secundaria. Es un recull d'oracions supersticioses, y ab elles continuat un dels misteris populars que 's representaven per Nadal y qual títol *La Nativitat de Nostre Senyor* ja ho manifesta. Es d'una vulgaritat extremada y la versificació gens cuidadosa, usant lo llenguatge del poble del segle XVI. Realment respón en aquell recó de Catalunya, a lo que han d'ésser les sues formes literaries, considerant la comarca estar tant fora de tota vía en los primers temps de la Edat Moderna.

Trasladarenhi semblantment en dites planes la famosa poesía dels bons conçells de Frà Anselm Turmeda, lo frare apòstata, cínich y astut, enterrat al Souk dels Cellers de la ciutat de Tunís. Allí hi ve copiada ab molt notables variants en la versificació, y grans interpolacions, y sobre tot, ab bon nombre d'estrofes suprimides, sense que 's puga entreveure procedir, la supresió, d'altre causa que d'una falta de conexement de les mateixes. La poesía original d'En Turmeda consta de 428 versos y la copia existent al mas Borrell de Sulterra ne té solsament 270, es dir, una mica més de la mextat. Tot axó nos pot donar a entendre que la persona qui la copià ho hauría fet directament al dictat de qui ho sapigués de memoria, dientho de correguda. De totes maneres demostra trovarla en aquest recó de la montanya catalana la popularisació que meresqué aytal poesía.

Per la documentació examinada de la familia Borrell, vinguerem a saber que, en 1233, los Font de Borrell tenían caràcter de castlans del castell de Sulterra, y que los seus drets los hi eran disputats per la familia Paba. Més tart, en 1277, se posà en clar que era senyor de Sulterra, N'Arnau de Vilademany, casa poderosa de Catalunya, residint a Blanes, y que hi tenía com a primer castlà a En Ferrer de Montreal; com a segón castlà a En Guerau de Paba, y com a tercer castlà a Na Guilleuma, filla d'En Guerau de Torroella. Lo castell de Sulterra se derrocà ab los terratrèmols del 1427, subsistintne la capella de Sant Miquel, coneguda ab lo calificatiu *de les Formigues,* per los millons d'alades que hi solen anar a morir en la tardor. D'aquesta capella n'havían cuydat sempre a Càn Borrell.

Dexem Sulterra per tornar als llibrets, que, si no devallen del mateix castell, estigueren durant segles a ell prou immediats.

Després de la poesía d'En Turmeda y del entremés de la Nativitat, compté lo llibret altres oracions en les que hi trovèm conjuncta la pietat catòlica ortodoxa, ab pràctiques supersticioses y errades, sobre tot en lo començament, ahont hi figura una hipotètica dimensió del cors de Jesu Christ, qual imatge, vista en qualsevulla pas de la vida, qui la tingués, no 's moría repentinament, ni cap malefici hi

podía res ab ell. Es curiosa certa oració plena de misteri, que 's suposa fou donada per Sant Lluís al rey Carles y que gayrebé nos mostra son origen francés. Tal oració te virtuts sobrenaturals, puix com diu lo llibret, «qui la portarà o la legirà, no li cal duptar de sos enemichs, ni morir en armes, ni en serpent», etc. Ella ve a recordarnos les que tenían los juheus catalans contra la peste, de les que n' hi havía una titulada *Piltum aquettoret*, que, dita ab gran devoció, valía contra la pestilencia; pro si no eran distintament pronunciats los seus mots, se pecava mortalment (1). D' una fòrmula semblant ne feu relació En Roca, en lo present *Butlletí*, quan consignava l' exorcisme del 1380, que servía per ferli caure en terra a una àguila la presa que dugués (pl. 127).

No solsament los juheus catalans tenían d' aquestes oracions sobre la peste, sino que lo raby Sarayha, per altre nom dit En Ferrer, explicà al famós nigromàntich Enrich de Villena, alguns *tabbalot* de completa eficacia. Entre ells deya, que prengués un ramell de *Lulaf* y hi digués al damunt d' ell *cador* y escrivint en una de les sues fulles lo nom de *Sandalfín*, l' Angel, y donant a beure la pols d' axò, un malalt fetillat curava. Aytambé sentant al pacient ab la *tena* de la cara, al *hebal*, y dientli set vegades *Adonay Eloism*, tendría remey per la virtut d' aytals paraules (2).

Lo caràcter judaich de gran part d' aquestes pràctiques supersticioses, lo vegerem també de manifest en un procés de bruxería del 1624 incoat a Valencia. Manifesta la procesada que utilisava en los seus actes de fetillería *Les dotze paraules de la Je*, ab especial eficacia per lliurarse dels ministres de la justicia. Dient que començaven: «A la una, més val lo sol que la lluna; a les dos, més val Deu que vos; a les tres, les tres Maries», y acabaven «les dotze taules de Moysés; hont anà Nostre Senyor Jesucrist a Jerusalem; ahont viu y regnarà per sempre y sens fí, Amen».

Tant cundiren aquesta barreja de coses incongruents, d' oracions extranyes y fins de pràctiques reprovades per la Esglesia, que los sínodos diocesans hi tingueren d' inter-

---

(1) M. Saurí y J. Matas: *Manual histórico-topográfico*, etc., p. 198.
(2) Enrich de Villena: *Tratado de aojamiento o fascinología.*

venir, y a partir del 1591 fins al 1629 son moltes les disposicions que 's dicten per abolirles, cooperant a la obra que ja venía realisant la Inquisició a la matexa finalitat.

Al passar a reproduhir los dos llibrets, devèm remarcar que començarèm per aquest segón de que s' acaba de parlar y no obmeterèm res del que en ell hi ha, donant també la nova verzió de la coneguda poesía de Frà Anselm Turmeda, ab les grans errades e incorreccions ab que hi està copiada, ja que en axò consistirà l' interés de la reproducció present, en la novitat de les interpolacion y equivalencies. Qui la vulla tenir a la vista ab la sua major puritat originaria, consulti la molt acurada copia que publicà En Mariàn Aguilò en lo benemèrit *Cansoner* gòtich, titulantla *Libre de bons amonestaments compost en Tuniç per Frà Encelm Turmeda (en altra manera apellat Abdalà) nadiu de Mallorca.*

Certament que tenint a la vista lo comentari posat per N' Aguilò a lo que ell apellida *poemet moral,* se refermerà la posibilitat de que la transcripció existent a Sulterra ho pogués esser d' una versió oral. «Catalans y valencians durant mes de quatre segles, passades les *Abeceroles,* aprenien de llegir en est moral poemet, que, molts dels nostres pagesos encara saben de cor, y tot hom, alguns de sos adagis».

Tampoch, en la publicació de tots aquests fragments solts, alterarèm l' ordre que guarden en quiscun llibret, puix l' interès del conjunt d' eixa diversitat de coses copiades, està tambè vinculat en la sua desordenada colecció.

Primer llibret de Cân Borrell, sense títol

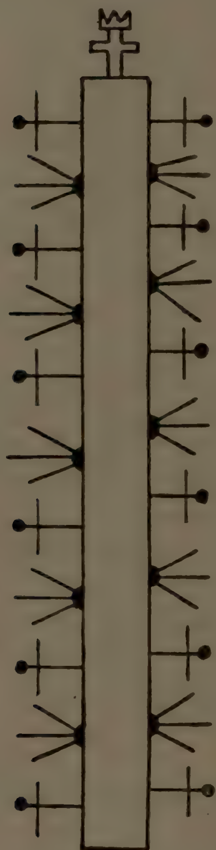
Lo sant para apostol papa Joan otorgá a cascú qui dirá la present oració...

Anima Xpsti sanctificame; corpus Xpsti salvame; sanguinis Xpsti inabriame; aqua lateris Xpsti. lavame; potencia Xpsti confirmame; sapienciam filii doceme; benicuitus es spiritus sanctus... Me habeo Jhs. hexaudi me; ne permitas me seperari a te; ab oste maligno dafendame; in hora mortes mea vocame et poname justa te cum Angelis tuis laudante per infinita secula seculorum, amen.

—

Hec est mensura longitudinis corporis X[i] sumpta ex

dicitur a cruce constantinopoli ab eius statura hec habencia sexdecies due dicta longitudine... Xpti significat et in quecumque vie hoc signum videtis, non jugulaberis nec morte subitanea morietis et si in die obitus tecum habueris, salvaberis. Angelus domini attulit has literas Karolo regi et ait, ergo non timeas aliquem judicem, vel malificium, nec pestiferam, nec mortiferam potestatan, nec demonem, nec serpentem, nec pestem, nec gradium.

—

Trinitas · agios · sother · Mesias · hemanuel · Adonay · athanatos · teos · panthos · tetagramaton · Jhesus · eloy · emissum · exsion · saluator · alfa et o · vnigenitus · vita · sapientia · virtus · paraclitum? · Ego sum qui sum · mediator · agnus et ouis · vitulus · aries · ivermis · leo · os · verbo · splendor · caritas · pax · lux · ymago · panis · flores · vita · mons · sanitas · lapis · agularis · spes · sanctus · operis · misericors · eternus · creator · redemptor · primus et nouisimus · vnitas et sumum bonum · hoy · agla · anoymos · deus · fortis.

—

+ Jhesus in ore + in corde + Jhesus in omnia vicibus meis + Xptus vincit + Xptus regnat + Xptus. imperat + Xptus ab omni malo me defendat + Jhesus autem transiens per medium et illorum quicumque sequentes versus beatem virginis Marie : deixit deuote non potest mori a mala morte.

Mater digna ei ueri lux portaque diey.

Sistusella rey duxque commesque me mater dei miseremini lux alma diey digna celi Regina noli me delinquere noli Jhesu Xste filii domini miserere michi peccatori.

—

Aquesta oració doná sent Luis al rey Carles e diu qui la portará o la lagirá, no li cal duptar de sos enamichs, ni

morir en armes, ni de serpent ni en presó encara que sies penjat en forques no morá qui anomenará tots jorns aquests noms.

+ oli + sabaros + homea + setquela + adonay + apsa + holimens + principi + emanuel + sabaot + socda + adorterea. — Amen.

—

Senyor ver deu Jhesu Xst. prechta per amor de aquel gog lo qual la molt amada Madona Santa María hac quant ha ela aparagist en aquela molt sagrada nit de pasió e per lo gog quant ta vist glorificat per claradat de aquela divinitat quem illumines dels set dons del sant sperit per so que jo puxa conplir la tua voluntat tots los jorns de la mia vida.— diges hun pater noster he huna aue maria.

—

En lo nom de Jhesus deus hom tot poderós he tot misericordios lo qual per la sua amor ha vollgut escanpar la sua preciosa sanch per humana natura. Al qual sia donada lahos e gracias que li ha plagut reuellar ten bon goyel *(joyell)* a profit de los xristians. Tot hom e tota dona qui deuotament dirá VII vegades la horació del pater noster per cascuna gota de la sanch que escanpá lo bon Jhesus per amor de los peccados en larbre de la vera creu : e deu los dir XV anys vna volta cascun dia : si los dits VII pater nosters son dits denotament a honor de les dites gotes de la sanch del bon Jhesus cascun dia, ab intenció de perseuerar tots los XV anys sapia per sert que aurá del Senyor V gracies espirituals. E la primera es que tres personas de son linage serán conuertits a Jhesu Crist e sos fils serán ereus del seu regne. E la segona gracia si es: que será net de tots sos peccats axi com lo dia que fou bategat. E la tersa gracia si es: que tancta gracia aurá com si auia escampada tota la sua sanch per amor de Jhesus Xst. per martiri. E la corta, si es: que tant perfet será dient la dita oració que totes les animes per qui pregará serán desliurades de les penes de porgatori. E la V gracia si es: que si mor en lany que ha comensada la dita oració, altres tantes gracies aurá com si tots los XV anys auia dita continuant dita oració. E la dita oració a reuelada o reuelá lo bon Jhs. est *(xst?)* a sos amichs : e tot hom e tota dona que asó fará vertaderament

será deliurada de las penas de infern de la eternal demnació. E asó es veritat axí com lavangelia. E monsenyor sant Johan ho reuelá a tres religiosos : e qui haltres ho dirá o informará aurá C dias de perdó. E la oració dita cascu dia tots los dits XV anys monttant XXXVIII MCCCCXXX pater nostres que aytantes foren las gotas de la preciosa sanch de nostre mestre Jhs. Crist en la sua sagrada pació al qual sia donada leor e gloria per omnia secula seculorum amen.

—

En nom de Deu omnipotent
vull comensar mon parlament
qui apendra vol bon nodriment
aquest seguirá.
Primerament qont serás bategat
e creurás en la diuinitat
es ver esser trinitat
de les persones.
E qui Jhesus fill de de *(Deu)* viu
es Deu fil de Dauiu
asó es ver, axi ho diu
la sancta escriptura.
De les altres articles fill meu
e creurás so que la esglesia creu
e si noy basta lo seny teu
la fe hi basta.
Viu legidor qui legirás
lo meu libra si hi veurás
algun bon dit aquel pendrás
e los altres lexerás.
En nom de Deu vules comensar
vostres coses que vullas far
entre la gent lo poch parlar
es saviesa.
Lo cap del senyn o tu fil meu
sia amar e seruir Deu
la mort no ages en meyns preu
que no saps la ora.
Fil vellas vssar veritat
en tant quant pots entendra bondat
e ama la onor de ta terra

e de la onest segons la entrada
fes la despesa.
E no consums los teus aues *(havers)*
e la almoyna sias cortés
tot ab mesura.
sercha la pau e no sercar
tayla mes que no será
e qui la vsa no es deferá
que mal non aga.
fil meu sias obedient
e no fases despler a la gent
e preno per bon ensenyament
lo bon raspondra.
E may per mal encenia
not voles dir vilania
mal parlar no es cortassia
ni bon vsansa.
fil bon concel te vel donar
jamay te velles asventar
car es folía.
Dauols fembra no ayges amistat
car malament cansa
jamay la lur privedansa
no vmpley bosa.
si est estaca so ferás
e si est masa ferirás
tot asó fil meu farás
ab siensia.
lexa da nit la longa vía
e pren ab temes *(temps)* albergaría
de mals homes no ages paría?
ni conexensa.
Vsar no vulles ab traydor
ni contrestá ab ton senyor
sempre veu hom lo soferent
per la humilitat vensent
el hom altiu ne va perdent
e ni masa se presa.
Si segur viura volrás
lo teu secret amagarás,

sino, servent serás
de a quil dirás
e catiu de badas.
si tu est tramés per misseger
lealment fes lo teu poder
e no te muts lo teu valer
per la moneda.
si no est bon rahonador
¿samit? sias gran parlador
e si de nits sentirás remor
gardet noy isques.
De tot so que aurás a fer
primer te vulles aconsellar
de dos camins vulles triar
la millor vía.
So que deu vol a hordonar
no vulles tu per sort trencar
Mas vulles la regraciar
de so quet dona.
No vulles jurar falsament
ni per dines fe traiment
nit fius masa ab vestiment
que burell sía.
A la sglesia vulles anar
per deus e los sants ahorar
e si hoyirás preycar
notes en te pensa
so que hoyrás dir farás
so que ells fan esquiuarás
daquells ho dich qui lo cap ras
porten e barba.
si as filla a maridar
e aurás que li pusques *(dar?)*
dali marit sens terdar
vage defora.
No vulles ton argent gastar
per ta filla amaridar
que per ella exausar
tu foses pobra.
totes cosas en lur saó

per guerra se desfá maysó
no bates ta muller sens rahó
car a Deus pesa.
  encara fill te vell pregar
e ne a tort no la velles reptar
puta la faries tornar
com desesperada fembra es aparellada
a fer la cosa vedada
e mes que mes, quant es hirada
que res no gorda.
  en fembra not velles fiar
ni amor no li velles mostrar
si en consell vols escoltar
be serás savi.
  fembra enganá Salamó
e Dam e Dauiu e Samsó
fill meu si Deus te perdó
not fiyes an ella.
  fembra es cap de pecat
a ma del diable malauat
e gitament del sant regna
so diu Geramias profeta.
  temps de uendra temps de comprar
temps de fogir, temps dencalsar
saui es lome qui sap trampar
la sua ira.
  lom fa cosa cont es irat
que sen penet cont es tornat
e lo seu seny es tornat
li par mal feta.
  lo dols parlar crees los amichs
los bons semblanes gorda com ho fan
prino ab saviesa
fes tu que los pobres e los richs
tos amichs sian.
  lo parlar no es sino vent
per so fill meu si as tenent
e not volras contendra a la gent
no sias vent an popa.
  los jochs onets vsarás

joch de daus te gorderás
be jamay bona ¿campa? porterás
en laltre segla o conterás.
   dent ton cor Deus amarás
e los seus manaments observerás
   A tot hom derás lo dret seu
segons que diu lo fill de Deu
aytal mesu *(mesura?)* com fareu
vos será feta.
   De amich reconsiliat
e de vent qui entra per forat
e de aquell qui va simpla com a gat
de quells te garda.
   De so que ta comanat Deu
faras ne part al pobra seu
a frares menors e a romeus
quant ten deman.
   Sino son justs a quiscú darás
cert es justs per qui ho farás
te gran merit ne aconsiguirás
E ells gran pena.
   Si tu est pobra e auras molt bens
not vulles fiar del bon temps
te mesura e streny les dents
quant volrás despendra.
   No menges gallines ni capons
menya legums e bons peyxons
a les festes carn de moltons
ton menyar sia.
   Si as fraytura e gran dan
e as perdua e guany
per e tort dret que be e afany
tot se tremuda.
   Apres furtuna bell temps fa
apres grans nuuolls bell sol fa
cant hom se pensa que plourá
lo sol trespunta.
   Tenir te vulles per pagat
de so que Deus tacomanat
e not tingues per desesperat
si as pobresa.

Garda qui ha meyns que tu
e no aurás despler dalgú
de asó que Deus dona a cascú
per paguat se tinga.
A quit fa mal perdonarás
jamay mal per mal no retrás
e qui parla mal de tu detrás
par que pahor aia.
En tots tos fets not vulles cuytar
car porian ten seguir pessar
prenhi acort e aconsellar
de tot te vulles.
Pa alís fá mal ventrell
asó es eximpli e consell
no deu hom res obrar per ell
fins levat sia.
Star en pau es bell solás
del poch que as content serás
si tot ho vols tot ho perdrás
e romendrás pobra.
No garts a qui servisi farás
mas garda a qui desplaurás
seuir *(servir)* te poría en ton cas
segons te obra.
Per molt que fases gran pecat
not tingues per desesperat
car Nostre Senyor ha piatat
del hom qui pecca.
Qui lo seu pecat plorará
Deu beneyt li perdonará
tant tost e no li tardará
so diu lo profeta.
Not vulles en tu peccat amagar
vesten tantost a confesar
penitencia vulles far
quet sará dada.
Devant lo Pare poderós
veurás lo fill pregant per nos
mostrant la sayn que ach per nos
en la lansada.

E la verge qui laletá
les mamelas li amostra *(amostrarà)*
per nosaltres lo prega *(pregarà)*
Sant Bernat ho reconta.
Ja per só not deus fiar
de be en mills velles obrar
car Deus es just hi volrá far
la drete usansa.
Ffill meu tot so que yo te dit
vulles o metra en escrit
e gardet be not exobblit
la mia doctrina.
Si assó que yo te dit serverás
ben gran profit ne aconseguirás
davant vn rey parlar porás
moltes vegades.
Aquest libre e yo dictat
per só que si est demanat
delgun fet si est informat
de la resposta.
E no la dictas en latí
per so que totom lo pusque entendre.
Legidor precte humilment
que si tu hi trobes algún defalliment
que tu hiversosament
esmenat sía.
E si vols saber mon nom
fra Enceleum me apelen hom
En Turmeda per sobrenom
men amtenom *(anomenen?)*.
Asó fo fet al mes dabril
temps de primavera gentil
noranta y tres sents e Mil
lavós corrían.
Yo prech Deu omnipotent
qui nos creá de lot de terra de la riera
quel nostra habitament
en paradís sia.

Amen Jhesus ab la sua Mare gloriosa e misericordiosa de totes les coses del mon ab la cort celestial de Paradís. Amen.

Per fer la nativitat de Nostre Senyor

JUSEP. Maria, dona, Deu vos sal.
MARIA. Senyor, a vos guart Deu de mal.
JUSEP. Maria, dona, nomen alt
car yo veg vostra fas minvar
e vostre ventra engruyar
aus fet null hom vltra rahó?
MARIA. La vostra marcé senyor, no;
ans ma servexen de bon grat
hi fan ha tota ma voluntat
que ells me adoren per un igual.
Mersé a Deu jo nom sent mal.
JUSEP. Ay mí laset!: e quem faré
ay mí laset!: hi aont hiré
car já mes, a ella nom acostí
ni crau una no li toquí
pus sa crau no li toquí
ver aga no la quoronpí
pus lo quos no li e quoronput;
per mí, dons, no aurá consabut
laxarla ne donques yo
pus laltre quonsel nom es bó.
L'ÁNGEL. Jusep tornatén halá
car la verge infantará
las profesias que tant lagist
hara vag mal las antuuist;
la terra erma dará pa
que harada noy toquará
la verge será;
daronquías al temple (de) Salamó;
dins lo temple dará fruyt;
vaent lo plo
plá Deu tras tuyt
verge as anpragarsá
aprés lo part verge sará.
DIABBLA. Jusep! Jusep! ¿hi que será?
haturat un poch, no vagas lá
vnt haquel taquonsellat

creumen, sino bó sarás horat
car qui primer ta dirá
badoch ell será
he prinhe tun (ton) hacort
no vages lá.

JUSEP. Verge, molt vos vull pragar
que vos ma dagau perdonar.

MARIA. Jous perdó de grat
a tota vostra voluntat.
Mas yo no he mes a dir
car tan prest yo vull parir.

JUSEP. Ho Deu na sía loat
daquest infant que ma dat.

COBLA. Vull dematí
nom pensaua fos axí
que dagués vanir a mí
Rey tan honrat
qui tot lo mon na sará salvat.

L' ÁNGEL. Jous vinch danunciar
pastós que an Ballém vullau anar
he trobareu vn rey potent
fill de Deu es verament
qui to lo mon vol salvar
hanau lo donchs ha dorar.

LOS PASTÓS. Companyons sens tardar
anemlon adorar.

COBLA. Companyons havau hoit
so que langel nos ha dit
hi ans parlat molt clar
que lo fill *(de)* Deu es nat
hanemlon donchs adorar.

COBLA. *(¿pastors?)* Yo comens de partir
prech vos quem degueu seguir
que tots hi devam hanar
per linfant hadorar.

COBLA. Yo vull esser lo primer
e no pas lo darrer
que los peus li vull basar
pus el nos vench per salvar.

—

(Lo que segueix es en lletra de ben entrat lo segle XVI).

+ Jhesus anaella + Jhesus enponcell la + porta + Jhesus sonpendret la + posa a la terra tremola + plauer? jueu per stauem dix Jhesus que has febra + respos + + Jhesus jo no he febra ni ja mes non aguí nin o auré + an tots aquells qui aquestes paraules portaràn hon o manerán ja mes febra no aurán + amen + fiat + fiat + orate per me beate alberte ✠ Jhesus.

Aquest libre es de Nasi de Casa Domenec.

—

(Salta planes y torna a ésser lletra de derreríes del segle XV).

Qui aquesta oració dirá tres vegades lo dia, a honor de Deu e de la sua beneyta Mara Madona Sancta Maria e de tota la cort celestial de paradís, no porá morir en aquel joryl *(jorn)* de ferre, ne de pedre, ne de aygua, ne de foch, ne de mort soptana, e si es sobre la mar, ne la dius tres *(dos?)* vegades an aquel jorn no' poras aver fortuna e si la dius tres vegades no poras morir sens penetensia; ne si nagun a mal esperit sobre si, diguala tres veguades ab hvna candela baneyta ansesa sobre lo cap he encontinent será desliurat; ne si naguna dona anaue de part e la li dius tres vegades ab una candela baneyta encesa sobre lo cap encontinent infantará; e si vas en algun viatge ho camí díguasle tres vegades ho la fe *(fas?)* dir ans que partesces de la casa he sarás segur per tot lo camí.

A vos fill de deu a qui pregua la Verge Maria e selude del angel plene de tota gracia acompayade de Deu mare de Jhesu Xrist regina del cel regina dels angels dona del mon estela del mar gloria perfete dels crestians honor de las fembres leticia dels homens esposa de Jhesu Xrist cambre del esperit sanct flor de las vergens consel de las viudes esperansa dels pecados fontana de miseri (no acaba per mancar lo full següent).

—

Magnificat omnia mea domine et exultauit spiritus meus in res? salutori meo quia respeyit humilitatem ancille sue ecce ¿ein erun? hoc beatam me dicent omnes generationes quia fecit mihi magna qui potens est et semper eius et nomina eius a progenie in progenie timentibus cum fecit po-

tenciem in brachio suo dispersit superbos mente cordis sui deposuit potentes desede et exaltavit humiles exurientes ímpleuit bonis et divites dimisit inanes suscepit insil? puerum suum recordatus misericordie? sue sicut locutus est ad patres nos Abram et semini eius in secula gloria paradisi.

—

Aquests son X manaments que Deus doná a Moyises en lo munt de Senayí. Lo primer manament es com vn Deu creurás tot poderós e no farás deus astrus. No pendrás lo nom de Deu en vá, nel jurarás. Colrás lo sant diumenge e les altres festes manades. Honre ton pare e ta mare e sies los obedient. No ferás homey nel faces fer. No faces pecat de fornicació ne dadulteri. No farás ladronisi ne amblerás res a negú. No ferás fals testimoni contra negú. No cobegerás les coses de ton proisme. No envegerás la muler de ton proisme.

Aquests son los VII pecats mortals. Superbia, avarisia, anvega, gola, hira, luxuria, peresa.

Aquests son los V sentimens corporals. Veura, hoir, holorar, lo gust, lo tocar.

Aquestes son les VII hobres de misericordia corporals. Dar a mengar als famegants. Dar a beura als sedegans. Vestir los nus. Visitar los malalts. Albergar los pobres. Reembra los catius. Sotarrar los cosos morts.

Aquestes son les hobres de misericordia spirituals. Remetre les injuries. Corragir los arrans. Confortar los desconsolats. Dar bons concells. Auer pasiencia en les tribulacions. E preguar en les oracions per tots generalment.

—

De aquesta oració auets DCCCM ayns de perdons per los pecats mortals e per lo temps perdut si deuotament la daíts.

Senyor meu Jhs. X[i] per amor de aquell gog lo qual la molt amada mara tua Madona Sancta Maria, quant ha ella aparagist en aquella molt sagrade nit de pasque e per lo gog que aguís cont te vist glorificat per claradat de aquella diuinitat quem illumines dels set dons del sant sperit per so que yo puxe conplir la tua volentat tots los dies de la mia vida.

Digats II pater noster ab aue maria.

Lo passament de la Verge Maria

(LLETRA DE MITJANS DEL SEGLE XV)

Así comensa lo espasament de la verge maria e lo reculliment de aquella e diu que tota persona quil dirá hol fará dir ho ab si hol portará ab bona deuoció ni remembrança, no li cal hauer pahor del diabbla, ni de neguna cosa qui mala sia o no li cal tembre de sos enemichs que no li poran fer mal ni dan, ni de yra de senyor e quill dirá tot jorn vna veguada lo jorn abans que moyra veurá la uerge Maria e li dirá quont se axirá dequest mont e de tres dies abans li dará *(¿dirá?)* e li manifestará la sua mort e tota dona qui vage de parts el tindrá sobre si no li cal auer pahor que moyra del part ni haurá linfant mort . . . . foll dentra . . . . porá pendra mal e si neguna persona avía lo mal esperit dins lo seu cos que prestament que lli aurán dita lo present pasament tan prest sen yra espeuentablement que may noy tornará: e comensa axí:

En aquell temps que nostra dona Sancta Maria era en Jherusalem e preguaue en lo templa de Jhesu Xrist, que lli fes asaber quont axiria dequest segla e sobtosament vení del cel langel Sent Guabriel saludala molt dolsament a la Verge Maria e dixli aue plena de gracia nostro Senyor

e dixli la Verge Maria ¿donats men? rahó del meu fill e dixli lo angel sapias Verge gloriosa que lo uostro car fill ha oydes les uostres sanctes preguaries e maneus que de si a tres dies pasarets dequest segla en laltro enviaus per mí aquesta palma en senyal de dit pasament e la palma era pus resplendent que negun siri cremant.

E dixli altra veguada langel: sapias Verge gloriosa que en lo vostro pasament seran tots los apostolls e vns dels vostros dexebles qui lous denonciará lo uostro reculiment ey serán tots los parents o amichs: e quont la Verge Maria hoy quellos apostols seran a son pasament fou alegrade molt alegre e pres la palma en la ma que langel li auie presentade e ysques del temple e anasen a Montycion ala hont era la sua casa e intrásen dintra la cambra ab molt gran

alagria e vestís de vestadures de sapultura e pres la palma en la ma que langel li auía presentada e comensá deus a loar e preguar lo seu car fill Jhesu Xrist que lli donás la benedició sua e que lla guardás de temptació e de vició del diable quont se pertiria de quest segla; e sobtosament vench veu del cel e dixli: «Verge gloriosa totes les gracies vos son otorguades per lo vostra car fill Jhesu Xrist»; encontinent (a) la Verge Maria ach dich asó, mosenyor Sent Johan tocá a la cambra hon era la uerge Maria e saludala molt dolsament dientli «aue plena de gracia Nostro Senyor es ab tu»: e dixli la uerge Maria: «Fill Johan lonch de tems mas laxade que jo no te vist membret del meu Senyor com mestra quim comanà a tu lo jorn que los jueus lom prengéran el me posaran en la creu»; e cont Sent Johan hoy asó que la Verge Maria li dix comensá a plorar e sospirar forment per so quont tant de temps auia lexade la uerge Maria per lo trespasament que deuia fer e dix tot plorant: «Mare de Deu jo no he pugut alra fer mas quem manats que fasa per vos»; «fill Johan, dix la uerge Maria, quem gordeu lo meu cos cont seré pasade dequest segla en laltro car han dit los jueus que si troban lo meu cos mort que ells lo cremarán sill poden auer per so quont lo meu Senyor volch pendra carn e sanch ab mí» e dix mosenyer Sent Johan que era molt content ab quey fosen tots los apostolls.

E ancontinent que mosenyer Sent Johan hach dit asó tots los apostolls foren apleguats sobtosamcnt denant la cambra de la Verge Maria e saludarense los vns ab los altres molt humillment e dix Sent Pera a Sent Pau que preguás per aquesta quosa e dix Sent Pau que ho faría car tu est mestra de nos pregua per tots que la gracia de Deu sía ab tots nosaltres quont Sent Pera hoy asó agonollás en terra e alsá les mans e los vlls al cel e feu aquesta oració o preguaria «a tu Senyor meu Jhesu Xrist qui estás sobre lo cel e la terra e veus tot quont es en lo cel e an la terra en abís tu esten les mans tuas en remembranza de la vera creu preguante quens demostras perquens has fets venir así»; encontinent que mosenyer Sent Pera ach dit asó mosenyer Sent Johan isqué defora la cambra de la Verge Maria e vee los apostolls e saludalos molt humillment e dix mosenyer Sent Pera «Johan cum es vengut así» e dix mosenyer Sent Johan

«vuy matí jo hera en Aspaya *(Espanya)* e ara son ma trobat así per voluntat de deu ab vn novul *(núbol)* qui mi gna aportat» e tots los apostols entráren ensemps en la cambra de la Verge Maria e saludárenla molt dolsament dientli «ave plena de gracia nostro Senyor es ab tu» e dixlus la Verge Maria «la gracia ojats del meu fill car» *(falta aquí alguna ratlla que no's copià)* e dix los la uerge Maria «mos fills cars com sots venguts así» e dix mosenyer Sent Pera primer «Mare de Deu jous ho diré: sapiats Verge gloriosa que vuy ma.*(matí)* jo era en Tioxa e ara som ma trobat así per voluntat de Deu ab vn novol qui migná aportat» e tots los altres ensemps respongueran que ells no sabían com eran venguts así mas que cresían que era estat voler de Deu e dits apostols afigueranse denant dintra la cambra de la Verge Maria en torn e prop de la Verge Maria e dixlos «siapiat *(sapiats)* molt honrats e fills cars que vuy matí a hora de tercia vindrá lo meu car *(fill?)* a rebra la mia anima e pujarla en lo cel ab la sua sancta compaya car axí mo dit Sent Guabriel quont mi presentá aquesta palma en senyal del dit pasament» e la palma era pus resplendent que negun siri cremant; e dixlos la uerge Maria «aquesta palma mi farets portar quont portarets lo meu cos a la sepultura denant lo lit del moniment»: e quont los apostols hoyran asó que la uerge Maria los dix foran molt alagrats e feeran gracias a Nostro Senyor Deu de la gracia quells auia feta qui an equell loch los auía aportats per lo trespasament que la Verge na deuia fer; e con los beneyts apostols agueran dit asó vench molt gran claradat del cel major quel sol e aquí fou lo Saluador de tot lo mont ab tots los angels e arcangels cantant ab molt gran alagría de moltas hodós, e lauós se partí la ánima del cos e la sen pujá en la gloria de paradís e los apostolls qui estauen ab lo moniment e ab la Verge María, agueran gran pahor e caygueran en terra stremordits e quont se leuáran trobaran lo cos dintra lo moniment e ab bells cants e ab gran alagría prengueranlo ab bel coll e portarenlo en la val de Gesofat.

E quont los falsos jueus veran portar lo cos de la Verge Maria a soterrar digueran «laxerem nosaltres lo cos en poder de aquells qui son enemichs nostros ells e lus senyor; fasam que cremen lo cos ab gran foch»; e tot aquell parlament fou

ordonat per boca del malvat diable; mas Nostro Senyor no volch que la sua Mare fos aontá *(ahontada)* ni escarnide en equella ora lo beneyt Senyor enviá gran tribulació entre ells que tots tornaren sechs e vn fals jueu si volch esforsar e posá les mans sobre lo moniment per endorocarlo e per voler de Deu les mans se tingueran ab lo moniment que no les pogué leuar fins ala hont ho pasaran lo moniment: e lo jueu per gran dolor que pesaue pregua Jhesu Xrist e al sant cos quel desliurás que crestiá hes volia fer e los apostols qui hoyran que crestiá hos volia fer fearan preguaries a Deu e al sant cos quel desliurás e per voller de Deu fou desliurat e batajás e fou bon crestiá de qui auant; e los apostols tenent lo sant cós de la Verge Maria molt honradement tres dies e altres jorns vench molt gran claradat del cel e gran resplendor e lauós torná la anima de la Verge Maria en lo cós e lo seu preciós car fill pujásen la sua mare gloriosa en cós e en anima alt en la gloria de paradís ab molts grans alegrias ab precioses curtinas deurades ab molts grans cants de angels denant la Verge Maria e lo seu preciós car fill asecla en la dreta part de Deu lo para e coronala de una preciosa corona de XII estelas per los dotza goygs com plus que ella hach del seu car fill Jhesu Xrist.

E dix Deu de la sua preciosa boca qui aquest pasament de la mia mare gloriosa tinrá ab si no porá morir a mala mort ni en batalla no será nafrat ni lli cal auer pahor del diable e tota dona qui vage de parts e la tingua ab bona deuoció no li cal auer pahor que moyra del part ni aura linfant mort ni contret ni mut ni sort ni endemoniat ni lunatich ans vindrá a salvament: e com la Verge Maria hoy lo preciós do que lo preciós car fill li hach donat ella hent fou molt alagrade e pregua per nosaltres si som posats en tribulació la Verge Maria hons ajuda plasiali per la sua mercé quens do guoig e alagría en equest mon e an laltro gloria de paradís vide perdurable amen.

Axí plasia a la gloriosa Verge Maria que de nit e de dia ens vulla tenir en sa custodia.

Deuets saber quella hora quellos sants angels sen pujauen lo cos de la Verge Maria en lo cel Sentomás venía de terra de Judea e quont fou al mont Holiuet hoy los angels cantar e alegrar mol dolsament que sen pujauen la gloriosa

Verge Maria al cel alsá los vlls al cel e viu la Verge Maria que los sants angels se pujauen al cel e dixli «ho Verge Maria gloriosa mare de Deu jo tinch que plorar e que sospirar que jo Verge María no sía estat al vostro pasament axí cum mera enveyt a la vostra natiuitat e la resurrecció del vostro car fill e ara que jo no sia estat al vostro pasament, jo tinch que plorar e que sospirar»; e la gloriosa Verge Maria hach na pietat e tremés li la sua santa sinta la qual los sants apostolls li senyiran al seu pasament; e Sent Tomas pres la e mesla al sint e anasen en la val de Jesoffat ala ont los sants apostolls tenian lo san cos de la Verge Maria e dixlos Sant Tomas «devosal *(Deu vos salv)* amichs e companyons» e dix Sent Pera «Tomas sertes vos tenits gran tort com no sots estat al nostro pasament de nostra dona Santa Maria, car ja tostemps faes las coses contrarioses; car já com nostra mestre Jhesu Xrist resucitá e pres mort e pació, no volgues creura entro que vos ho vees ab los vostros vlls e ab les vostres mans totes les nafres» «amics e companyons, dix Sent Tomas, jo e vista la Verge Maria pujar al cel»; e los apostolls se pensauen que la Verge Maria fos al moniment e digueran tots «anem veura al moniment si y será la Verge Maria»; e foren al moniment e lo sant cos no y fou. E digueran «fasam gracias a nostro Senyor Deu Jhesu Xrist qui a resucitade la Verge Maria; car en equella hora que fou la gran resplendor que nos cayguem en terra estremordits, lauós resucitá la Verge Maria». E dix Sent Tomas: «tots me cuydauets fer gran honta mas sim volets creura jous diré veritat. Sapiats companyons que vuy matí jo venia de terra de Judeya e cont fuy al mont Holiuet, hoy los angels cantar e alagrar molt dolsament que sen pujauen la gloriosa Verge Maria al cel e yo clemillim m° que vos la sua pietat quem donás la benedicció sua e la gloriosa Verge Maria hach ne pietat e tremesma la sua santa sinta la qual vosaltres li senyits al seu pasament»; e Sent Tomás trast la sinta del sincht e dix als apostolls: «vejats si yg na negun quilla conegua»; exí que tots los apostolls demanaren perdó a Sent Tomás: e dixlos Sent Tomas, que perdonave a tots e que de Deu li fós perdonat; e axí cascú dells abrasaranse e prengueren comiat e pertirense del loch hon eran e tornarensen per los lochs a preycar

la fé catolica de Jhesu Xrist per convertir totes les gens que coneguessen Jhesu Xrist e les sues hobres.

Así es complide la Asunció de la Verge Maria: plasiali quem do guoig e alagría en equest mon e an laltro paradis, amen.

Finita.

Aquesta oració es de la Verge Maria e a aytal proprietat que tota persona qui la digua holla fassa dir holla port ab bona devoció, no li cal auer pahor que moyra a mala mort e tota dona qui vage de parts e la tingua sobre sí no li cal auer pahor que moyra del part ni aurá linfant mort ni afollat de negunes membres nis pora afollar nilli cal auer pahor de mals sperits; e si neguna persona será endemoniade e que li ligen aquesta oració V veguades lo mal sperit sen ayrá espeuentablement e no porá morir en ayga ni en foch ni en batalla no porá morir sens confesió e será gordat de tot perills.

Aquesta oració fou trobade sobre lo sant sepulgra de la Verge Maria, e diu axí.

Jhesu Xpst. fill de la verginitat e fill de la diuinitat trinitat de Deu hoges mi fill de la Verge escoltami Saluador de tot lo mon ajudami santa Maria mare de Deu dona molt piadosa beneyta e digna de tota honor he leor preguau per mi belesa dels angels flor dels patriarchas desig dels profetas tresor dels apostols temple dels preueres escalla de tots los sants honrament de les vergens preguau per mi aver comensament. Pars fi ajau merce de mi hoxalsament sobra las compayas dels del mal pasat present esdevenidor nom desempares en equella hora de la mort espeuentable cont la mia anima exirá del meu cos o dona gloriosa confortam en equella ora del judici perque jo pusca venir a les portas de paradis denant lo teu car fill Jhesu Xrist quem sia digna de posayr sens fi ab el en la gloria de paradís; o Verge coronade ajudem del mal pasat, present esdevenidor nom desemparas ho stella de Deu porta de paradis palau de Jhesu Xrist templa de Deu estella de la mar gloria de Jherusalem alagria diuinal consolació sens fi ajau mercé de mí ho dona molt santa esposa de Jhesu Xrist port de saluts flor sots per natura pomer del cel pont dels alaments esperansa dels des-

consolats pont de piatat cap de tota virginitat sauiesa e templa e palau alá hont está la deytat ho virtut hy belesa de totas criaturas bresca dolsor promesa es de saluts remey es de dolós en vos reposan tots los trebals en vos se aconsolan totas criaturas en vos seruexen tots los angels ho arcangels ho dona misericordiosa ab aquells teus vlls tant misericordiosos giralos ves mi illuminam de gracia Verge humill en les tues mans comans la mia anima al meu sperit, amen.

Jhesus Xptus.

Aquesta oració es bona a tota dona qui sia encara ¿en cara guado? que la port ab bona devoció e nos porá afollar e diu axí:

+ Jhesus. Anna hach Santa Maria Santa Elisabet hach Sent Johan Babtista e Sancta Maria hach nostro Senyor maguor aguer aguor magor guallis maguor agor guallis guallis maguor. Jhesus autem tranciens per medium illorum ybat Jhesus natzarenus rex judeorum titulus triunfalis miserere mei crux Guaspar crux Baltasar crux Melcior acganto agalta agula edificit flos. Erit tanquam lignum quam planta cum est secus decursus aquarum quod fructum suum dabit in tempore suo et folliam eius non defluet et omnia quamcumque autem quod faciet prosperabuntur: amen.

Altra oració prouade

Deus hauant e jo apres e la vera creu santa de ciprer vn *(hont?)* Jhesu Xrist pres mort e pació lo mantel de la Verge Maria mabrich la nit e lo dia ab la let de la Verge sia jo muyat, ab lo mantell de la Verge Maria sia jo abriguat, las clases de mosenyer Sent Pera hora tanquan deuant e derera, e deuant Sent Pera e Sent Johan; de qui es aquest camí, de Mossen Sent Martí; de qui es aquesta via, de madona Santa María; tant de mal prengua jo en equest camí ni en aquesta via com feu Jhesu Xrist fill de Deu viu al ventra virginal de la gloriosa Verge Maria.

Altra oració apropriade

Nam cambulauero in medio vmbre mortis non timebo mala quam tu mecum as. Nam ciambulauero in medio tribu-

lacionis vniuersi cabis me super inimicos meos extendisti manum tuam et saluum me fecit dextera tua.

Aquesta oració es molt apropiada a totas cosas e anamichs e a donas de part e moltas altras proprietats; e diu axí:

Benedictio Deus patris cum angelis suis sit super me amen: benediccio Jhesu cum omnibus apostollis suis sit super me amen: benediccio Sancte Marie cum filio suo sit super me amen: benediccio ecclesie sancte catholice sit super me amen: benediccio sancte Çatharina sit super me amen. Ego autem constitutus sum rex abeo super Sion monstium eius: predicacionis preceptum eius: Mare de Deu care de perda siats garde mi: Mare digna e honrade regina del cel nom vulats desemparar axi cum sana e salua portets lo teu precios e car fill el desliurets axí sana e salua lo posea jo desliurar la mia persona e lo que jo aport sens tot perill, amen. Angelina seruenta de Deu.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

NOTICIES

En la sessió de 20 d'Octubre de 1921 s'acordà que s'encarreguessen de les sessions inaugurals de curs los acadèmichs per ordre d'antigüetat. Per la sessió inaugural de 1921-22 acceptà fer lo discurs l'acadèmich D. Francesch de Bofarull y Sans.

En la propia sessió se donà compte de la mort de l'acadèmich D. Joan Bta. Orriols y Comas, que si bé per son delicat estat de salut y sa edat molt avançada no assistía are a les juntes, en altre temps havía sigut un dels més assiduus concorrents a les sessions y prenía part activa en tots los actes y fets de nostra corporació.

—

En la sessió de 8 de Novembre de 1921, lo Dr. D. Joseph M.ª Roca llegí son interessant treball que tracta de Joan I y les superticions medicals. Se determinà publicarlo en lo present *Butlletí;* pró atenent a haver sortit aquest any ab retràs, fou insertat en lo nombre anterior.

—

En sessió de 20 de Novembre de 1921 se donà compte de la mort de l' acadèmich D. Joseph Soler y Palet, persona d' alts conexements arqueològichs, com ho demostrà ab la lectura que donà a n' aquesta Academia en la sessió de 3 de Janer de 1906, disertant sobre *L'Art a la casa en el segle XV*[e], y a voltes, abandonant ses aficions y estudis predilectes, s' entretenía escribint monografíes de diversa materia, com *El Dant a Catalunya* y *El arte y el teatro religioso en los siglos XIV y XV*, interessants estudis llegits aquí en les sessions de 8 de Febrer de 1913 y 9 de Febrer de 1919.

En la metexa sessió, lo Rnt. P. Frà Faustino Gasulla llegí un fragment d' una monografía referent a la Universitat de Lleyda.

—

En la sessió de 7 de Desembre de 1921 s' elegí la Junta de Govern per lo pròxim trieni, en la següent forma: *President*, D. Francesch Carreras y Candi. *Secretari*, D. Daniel Girona y Llagostera. *Arxiver-Bibliotecari*, D. Ernest Moliné y Brasés. *Conservador del Museu*, D. Joan Givanel y Mas. *Tresorer*, D. Ramón Miquel y Planas.

En la propria sessió, D. Joseph R. Carreras y Bulbena llegí un ben documentat treball sobre los *Himnes invocatius grechs*.

—

En la sessió de 21 de Desembre, D. Joan Givanel y Mas llegí qualques observacions, per ell fetes, referents als argots asturians *La Xiriga* y *El Brun*, hont s' hi veuen paraules d' argot català.

En la metexa sessió, la Academia s' ocupà llargament de les obres de la casa del carrer del Cassador, que té cedida per l' Estat, y en la que ja hi han una part de llibres y de fascicles de les nostres publicacions.

Lo president, senyor Carreras y Candi, donà compte de seguir un tant avançades les primeres obres, realisades mitjançant la subvenció de 12,500 pessetes, otorgada per lo Ministeri d' Instrucció Pública y Belles Arts, ab càrrech al present exercici econòmich, sots la direcció del arquitecte representant a Barcelona del propri Ministeri senyor Domènech y Mansana.

Al derribarse tot un tros d' edifici afexit al frontis principal, al que sembla durant lo segle XVII, ha aparegut al derrera unes arcades formant àngul, tenint la porta al mitj. Altes y espayoses, com les dels bons edificis del segle XIV, corresponen a la millor època del art gòtich y nos fan recordar altres de consemblants que la obertura de la Vía Layetane ha fet desaparèxer. Fem referencia a la galería de la casa del carrer d' En Gim-Nàs, nombre 47, que estudià l' arquitecte senyor Sanz Barrera, y a la que hi havía en la riera de Sant Joan, pertanyent al Marquès de Monistrol, y alguna altre.

La restauració d' aquestes arcades no podrà formar part del present presupost, sino que s' haurà de deixar per lo segon, que s' ha fet ab càrrech al exercici econòmich següent. La Comissió de Reforma ha ofert materials arqueològichs procehidors dels enderrochs y que estàn sense aplicació.

En quan a les obres totes de la casa, indicà lo senyor President que s' havía posat d' acort lo senyor Domènech y Mansana ab l' arquitecte senyor Font y Carreras, president de la Comissió de Monuments, y ab l' arquitecte del Ajuntament y director de la Reforma senyor Darder. No s' ha determinat encara com se farà la obertura del carrer que dona davant de la esglesia dels Sants Just y Pastor, qual obra corre a compte del Ajuntament, ni tampoch ha determinat aquest lo que s' ha de realisar en la muralla romana, perque quedi expedita y se presenti dignament a la vista dels ciutadans.

Aytambé explicà lo senyor President que en la torre romànica s' havía desaparedat un finestral, apareguent sencer lo fust y capitell, y que les gestions començades en lo mes de Novembre per fer treure los cables y filsferros telefònichs que malmetíen la torre d' una manera ostensible, semblava tindríen satisfactoria solució.

Finalment donà compte de que, en la part jusana de la torre, arran del carrer de Baseya, havía aparegut una arcada feta de rajola de cantell, d' istil alaràbich, com indicant un portal y que a son temps investigarà lo que puga ésser.

BOLETIN
DE LA
Real Academia de Buenas Letras
DE BARCELONA

Año XXII (Académico CXCIV) | Enero a Marzo 1922 - N.º 74

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats

I

DUES PARAULES PRELIMINARS

Una feliç troballa en l' arxiu de la antiga casa Dalmases, del carrer de Moncada, m' ha permés poder traçar aquestes linèes. Consisteix en un plech ab aquesta inscripció: «Obras en Verso y Prosa de los Académicos de la Academia Desconfiada de la ciudad de Barcelona, recogidas, de Orden de la Muy Ilustre Academia, por Don Pablo Ignacio de Dalmases y Ros, su Archivero y Académico».

Formen aquest plech la Constitució de la Academia y algunes Actes de la meteixa, que venen a esser altres tantes Academies particulars, hon se continuan *in extenso*, los treballs llegits en quiscuna d' elles.

Quan l' amich y company d' Academia, l' Ernest Moliné y Brasés publicà sa interessant «Noticia Històrica de la

Academia dels Desconfiats», D. Xavier de Dalmases y de Foncuberta haguera volgut proporcionarli l'arxivat plech que motiva aquestes linées; peró en aquells moments no 's trobaven enlloch aytals Actes.

CONSTITUCIÓ

«Juntos el día 3 de Junio de 1700 los ilustres señores Conde de Çavellá, Marqués de Rubí, D. Joseph Amat y Planella, D. Francisco de Josa y de Agulló, D. Lorenzo de Barutell y de Erill, aunque ausente otro en su nombre, D. Felipe Ferrán y Çacirera, D. Francisco Junyent y de Vergós, D. Joseph Taverner y de Ardena, D. Agustín Copons y de Copons, D. Alejandro de Palau y de Aguilar, D. Joseph de Rius, D. Antonio de Peguera y de Aymerich, D. Joseph Clua y Granyena y D. Pablo Ignacio de Dalmases; resolvieron formar una Academia, empleando el tiempo en ingeniosas ocupaciones, así para excusar el ocio de introducir sus desaciertos, como por el gran bien que se saca de aquella estudiosa fatiga, pasando luego a hacer elección de los sujetos que debían ocupar los puestos de Presidente, Secretario, Fiscal y Superintendentes; para que hecho este nombramiento pueda el Señor Presidente repartir los Assumptos, que devían trabajarse para la primera Academia».

Llavors feren la elecció per superioritat de vots. Resultant nombrat President lo Comte de Çavellà, Secretari lo Marqués de Rubí y fiscal D. Joseph d' Amat y de Planella.

Per ocupar los càrrechs de Superintendents foren nombrades dues persones no assistents en aquell acte, ni personalment, ni per representació. Al mer fet de anomenarlos quedaven admesos en la Academia. Eran Joan de Pinos y de Rocaberti y Martín Díaz de Mayorga. S' establí la condició de que los oficis de Superintendents y Arxiver fossen perpetuus y 'ls altres movibles, devent quiscún mes l' oficial que terminés son exercici proposar tres subjectes a la Academia pera que un d' ells ocupés son lloch. Quedà anomenat arxiver en Pau Ignasi de Dalmases y Ros.

Lo día següent se donaren les lleys y ordenances; empró

se dexà la complerta formació de les metexes per lo primer día d' exercici.

Trobantse lo Comte de Çavellà ab lo càrrech de President repartí los assumptos pera la Academia que devía tenir lloch lo 10 de Juny prop vinent.

ACTES DE LES ACADEMIES

Academia Primera, de 10 de Juny de 1700

En aquesta Academia assistiren tots los senyors Acadèmichs, menys en Joseph de Taverner y d' Ardena y en Llorens de Barutell y de Erill per absents y en Joseph de Rius y de Falguera per malalt. A n' en Llorens de Barutell se descuidaren de trameterli l'assumpte y per çó no remeté treball; los altres dos lo feren arribar a mans del president.

Quiscún acadèmich ocupà son lloch y, desprès d'aprovades les ordenances, lo secretari llegí peticions d' ingrés a la Academia, dels senyors següents: Joan Batista de Vilana, Francesch Valls y Diego Martinez Folcrás.

Demana en Vilana sa entrada, en istil altament conceptista, fonamentantla en que 's vol aplicar a aytal erudit exercici.

Lo llicenciat Francesch Valls la fonamenta en que la poesía y la música son germanes y essent aixís creu que pot ésser d' utilitat a l' Academia.

En Diego Martinez Folcrás diu qu' es novici poeta y que voldría entrar a la Academia per apendre en ella a vista dels treballs de persones tan ilustres com los que la forman.

En Vilana y en Martínez encapselan la súplica: *Muy Ilustre y discreta por Desconfiada Academia,* qu' era la forma oficial. En Valls, ab son caràcter independent y poch fet a ajustarse a motllos imposats, se dexa d' oficialitats y 's dirigeix en la següent forma: *Muy Ilustre, docta y escogida Academia.*

Totes tres súpliques son decretades a favor y son admesos, per unanimitat los tres solicitants.

Desprès d' admesos los tres suplicants esmentats, començà propiament la Academia ab lo discurs del President, Comte de Çavellà.

Es aquest discurs una bonica invocació a la Patrona de Catalunya, la Verge de Montserrat.

«Aquesta Academia, diu, Senyora vos demana l'ampareu. Vinguen los reflexes de vostra llum y 'ls raigs de vostres gracies a iluminarla y entrarà ab major confiança en l' exercici de ses tasques. Axís ho espera de vostra grandesa tot regonexent vostra magnanimitat. Nostra pregaria s' alça envers l'altar vostre; escoltaula Senyora, escoltau a vostres adoradors. Estarem sempre subjectes a Vostra voluntat, baix vostre domini...»

Segueix després d' aquesta invocació una llarga poesía del meteix Comte de Çavellà.

Lo Secretari Marqués de Rubí presenta una introducció de la Academia, un poch embrollada, ab cites de *Bello gallico*, Virgili y del Deuteronomi. Termina ab una invocació a la Verge de Montserrat.

Ve després lo primer assumpte consistent en un vers aplaudint la acertada elecció de la Verge de Montserrat com a protectora de la Academia. Es una composició bastant arrodonida; la firma Francesch de Josa.

Lo segón assumpte es un discurs de Francesch de Junyent y de Vergós en que 's prova, ab fets històrichs, la veritat de que la virtut venç a la enveja.

Lo tercer assumpte es un romanç de vint cobles, degut a n' Antoni de Peguera y d' Aymerich.

Lo quart assumpte consisteix en una disertació, assats ben portada, indicant los consols morals que 's deuen tindre quan s' es víctima de la murmuració. Ho desentrotlla Joseph de Rius y de Falguera.

Lo quint està dirigit contra la inconstancia. Son quatre dècimes firmades per Felip Ferràn y de Çacirera.

Lo sext es una vecssació al oci. Consisteix en una disertació ben feta, deguda a la pluma de Joseph de Taverner y d' Ardena:

«Demos, pues, noble Juventud, de mano a delito tal vil, abandonemos veneno tan perjudicial. Çonviene recordar que no ciñiríamos nuestras sienes de gloria (1) si nuestros antepasados hubiesen seguido este vicio».

---

(1) Pel sentit vol dir: Catalunya no sería tan estimada, si en altres temps sos fills s' haguessen distingit per llur laboriositat.

Lo septim. No té altre fi que probar que quan la constancia es tal y tan ferma que en lo compliment del deure arriba fins a la heroicitat, lo trobar destorbs aumenta lo preu del éxit. Es treball degut a n' Alexandre de Palau y d' Aguilar.

L' octau. Explica qual virtut es més propia del erohí, si la Valor o la Prudencia. Treball de n' Agustí de Copons y de Copons.

Lo nové. Discorrer quan l' afecte deu dominar a la rahó, per Joseph Clua y Granyena.

Lo dècim. Sobre 'l robatori d' Elena, per Pau de Dalmases y Ros. Acabà aquest treball lo 5 de Juny pera presentarlo a la Academia el 10.

Ve després una mena de retret literari del qual en totes les Academies s' encarregava lo Fiscal. Lo retret d' aquesta Academia es un treball quelcom indisgest, degut a Joseph d' Amat y de Planella.

Després lo President proposà que 's celebrés la segona Academia lo día de Sant Joan. Feren observacions alguns acadèmichs y s' acordà tenirla lo 23 de Juny, en la forma ja establerta. Tot seguit se distribuiren los temes.

Terminà la Academia manifestant lo President Comte de Çavellà que, per ocupacions particulars, tenía qu' estar un temps fora de Barcelona per lo qual, si era del gust de tots, demanava que 's nombrés per President de la pròxima Academia, que encara li pertenexía, a Francesch de Josà, en representació seva. La proposta fou aceptada per unanimitat.

Tinch de fer observar que en aquesta Academia hi ha inclós un troç de música que fou executat en aquell acte. No consta lo nom del compositor. Per los estudis que tinch fets de història musical y de musicografía, solsament dos dels que llavors eran Academichs ne podían ser l' autor; o lo Mestre Valls o lo Compte de Çavellà.

Era una composició vocal inspirada en una cançó mètrica pera la música, composada de varies cobles, la lletra era presa del discurs del Comte de Çavellà. Lo nom de aquesta mena de composicions era *Tono*, que en català correspondría a una mena de cant que 'n podríam dir *tonadeta madrigalesca*. Es composició molt ben feta. Al esser can-

tada en la primera Academia havía de produhir molt bon efecte.

Academia Segona de 23 de Juny de 1700

Ocupà la Presidencia Francesch de Josa y d'Agulló, nomenat en representació del Comte de Çavellà. Los demés Acadèmichs ocuparen llurs corresponents llochs.

Lo Secretari, Marqués de Rubí, llegí les peticions de entrada. Foren quatre los solicitants: Joseph (1) Carrillo de Albornoz, Joseph de Llupià, Diego de Pellicer y de Tovar y Felip d'Armengol y de Folch. Foren admesos per unanimitat.

Després lo President llegí una oració introductoria. Descriu lo gran esplendor de la natura en temps de primavera, lo millor, segons ell, per dedicarse al joliu deport de la caça. Se fa trovadiç ab un cavaller de Calatrava. Aquest l'introduheix prop la Magestat d'Apólo, perque l'inspiri. Les Ninfes, acompanyades de lires y altres instruments, canten:

Que vingan los mortals
d'Apól al Gran Temple, etc...

La música es una formosíssima obra del Mestre Valls. Es a tres veus, ab escayents y delitoses imitacions. Se cantà entre mitj del discurs, alternant ab la poesía. Es de agradabilíssim efecte.

La visita a Apólo passa en una fantàstica cova, hon se mostra benigne ab lo poeta y li promet son auxili. Molt satisfet de la acollida y favor d'Apólo y de Letona, pren comiat lo disertant, despedintse ensemps del Cavaller de Calatrava.

Lo secretari, Marqués de Rubí, llegí sa introducció. Es un discurs estrany y ampulós.

En Francesch de Junyent y de Vergós presentà un treball sobre la constancia de Penelope.

En Felip de Ferràn y Çacirera, unes quintetes catalanes

(1) Tinch l'estil de posar los noms a les persones segons resulten del pahís a que pertanyen. En Carrillo era sevillà y llavors a Castella lo nom José s'escribía Joseph, y aixís firmava en Carrillo en aquell temps.

jocoses, fetes expressament en estil casolà. Desarrolla: si fou per un tal Anfrisso, ditxa o desditxa collir lo vano que havía caigut a Filis, essentli mossegada la mà per un gos faldé:

Suplich Filis me digau
la causa que saber vull
perque quan lo vano os cau
y Anfrisso, cortés, lo cull,
lo vostre gos li fa: nyau.

Cert que molt presumptuós
vostre animal es criat;
vos no-l fésseu tan ditjós
qu' ell no fora tan sobrat,
ni faría tant de gos.

Sent de vostre estimació,
Anfrisso queda content;
té lo mossech per blassó;
que si l' apreta ab la dent,
més l' apreta aquesta rahò.

Y de tal fortuna està,
tan ben trobat y gustós,
que vos dònarà la mà
per tornar a ser ditjós
si 'l voleu fer mossegà etc.....

Agustí de Copons y Copons presenta un treball criticant a Carlemagne en ses accions; empró llohantli molt la elecció de successor.

Descripció de la gelosía en 18 cobles, per Alexandre de Palau y d' Aguilar.

Discurs examinant qui va ser més prudent Numa a Roma o Soló a Atenes, per Pau Ignasi de Dalmases y Ros.

N' Antoni de Peguera y d' Aymerich pondera l' anyorament, en los següents versos:

Al compás deste rio
rompa el dolor mis penas,
y en ecos de sus voces
publiquen mis suspiros mis dolencias.

Si ausente de mis ojos,
Filis, tu ser albergas,
deja que llore, triste,
el más fatal influjo de mi estrella.

Mis lastimados males
si a tus oidos llegan,
deja el rigor, ingrata,
que bastante rigor, en mí, es tu ausencia.

Envidio al pajarillo,
que en voces lisongeras,
divierte sus amores;
y yo aumento las ansias a mis penas.
etc. . . . .

Curt y bonich discurs en que Joseph de Rius y de Falguera descriu les qualitats d' un bon amich.

Un vers lliure ab quatre décimes, degut al Comte de Çavellà.

Començament: Si excluyen leyes de amar
el desear del servir;
poco tendrá que sentir
quien no tiene que esperar.....

Final: Libre la razón alienta
al que dura desdichado;
pero al que vive culpado
más la razón atormenta.

Sienta así en el alma, sienta,
quien tal infiel llega a ser;
luego como podrá haber
quien niegue ser más dolor,
dar agravios, por amor,
o querido aborrecer.

En un ben conduhit treball Llorens de Barutell y d' Erill prova que callar prudentment es cosa de seny.

Joseph Clua y Granyena, prova, fent una excursió per l' historia, que la pena té més dificultat per encubrirse que 'l goig per disimularse.

Diego Martínez Folcràs descriu la victoria conseguida per Hèrculi sobre 'l Lleó, en octaves ben ritmades.

Ve després lo retret literari. Es un discurs molt empalagós.

Academia tercera, de 8 de Juliol de 1700

Presideix Joseph de Josa y d' Agulló, per ausencia del Comte de Çavellà.

No hi ha admissions. Després d' ocupar llur lloch los acadèmichs, llegeix lo secretari Felip de Ferràn y Çacirera un paper titulat *Exhorto apasionado*. Es una entusiasta poesía, dedicada a la Academia que termina:

> En lágrimas eternas de diamante
> se esculpa el nombre de tan gran museo;
> sin que borre el carácter de sus glorias
> la vil carcoma del olvido necio.

Es poesía original de una aristocràtica dama, anomenada María de Ribera. Es la primera poesía d' una dona que fou pensada per honrar l' Academia.

Després d' aquest vers y abans del discurs del President se executà una admirable música. Va alternant, després del període inicial de música sola, ab troços de poesía declamada per lo President. Los principals fragments musicals son dos: 1.er S' inicia abans del discurs del President. Es una magnífica *tonadeta madrigalesca* (en castellà *Tono*) per ésser executada per una veu de solista. Es de lo millor qu'he vist en aquesta mena de composicions. Es a manera d' un *parlante;* emprò sumament melodiós. Segueixen unes adequades cobles. 2.ón Intercalat fragmentariament en la recitació del discurs poétich. Es una *tonadeta madrigalesca* a dos veus. No m' agrada tant com l' anterior, encar que està molt ben escrita. Es una excelent composició del Mestre Valls.

Segueix un llarch discurs, per cert molt ideológich, per Felip Ferràn.

No arrivà la composició del Comte de Çavellà que 's trobava fora de Barcelona.

Agustí de Copons y de Copons presentà un bon treball respecte la fundació, situació y arrunament de la gran Càrtago.

Joseph d' Amat y de Planella descriu, en vers, la graciosa boniquesa de dos gessamins de exquisitíssima olor.

Bell discurs contra la adulació, treballat per Llorens de Barutell y d' Erill.

Décimes dedicades a una dona ideal per Antoni de Peguera y Aymerich.

Discurs, un poch fluxet, del Marqués de Rubí, sobre si es millor creure a tothom o no creure a ningú.

En Joseph Carrillo, absent, no trameté son treball.

Segueix un discurs sobre la virtut de conexers a si meteix. Es molt ben desentrotllat, en la part que 's pot apreciar, donchs lo final es perdut. Te ayres d' esser de Joseph de Taverner y d' Ardena.

Tot lo demés d' aquesta Academia no consta.

Quarta Academia, de 22 de Juliol de 1700

Fou presidida per lo Princep Georg von Hessen Darmstadt, conegut a Espanya per Jorge Armestat o Jorge Landgrave de Assia. Era llavors aquest Princep, Virrey y Capità General de Catalunya.

Foren admesos acadèmichs Antón Serra, Diego de Cárdenas y Francesch Sans Miquel y de Monrodon.

Lo President efectiu de l' Academia, en Francesch de Josa y d' Agulló llegí una introducció en vers molt entusiasta. Termina tributant honor al estimat Princep que tant bon recort deixà de son govern a Catalunya en temps de Carles II. Acaba desitjantli que la gloria que per ses gestes y bon govern ha adquirit a Barcelona l' acompanye arrèu hont la Providencia vinga a destinarlo.

Després lo secretari Joseph de Llupià y d' Agulló llegeix altre discurs d' introducció.

Joseph de Rius y de Falguera elogía la noblesa adquirida sens haverla heredada.

Llorens de Barutell y Erill dona a coneixer un vers

sobre mitología, ple d' enginy; pero enlletgit per imatges massa conceptuoses.

Agustí de Copons y de Copons defensa, brillantment, que la noblesa heredada es més apreciable que la adquirida. En sa bonica disertació cita, molt a tó, textes d' Aristótil, Plutarch, Virgili y altres autors.

Descriu al viu lo naufragi d' un navili, en una poesía, Felip de Ferràn y de Çacirera.

Lo Comte de Çavellà presenta un sonet dedicat a Clori.

Venen després dos treballs, un dells del Marqués de Rubí, que son de lo més trivial.

Alexandre de Palau y d' Aguilar dedica un vers a una bellesa tant superior en ses perfectes línees com mudable en sos caràcter y voluntat.

Francesch de Junyent y de Vergós diserta ab cites adequades, que l' amor, ab son dolç imperi, venç l' odi.

Ab forma viva y realista descriu n' Antoni de Peguera y Aymerich la lluyta entre un lleó y un tigre.

Examina Diego Martínez Folcràs en quina ocasió es descent la propia lloança. Considera que sempre serà cosa d' home fàtuu y poca solta lo lloarse a si meteix. Discorra llargament, ab consideracions molt oportunes, sobre aquest particular y acaba dient que la propia lloança en un sol cas deu tindres per decent y que pot ésser tolerada quan se fasia sense ostentació y sols per aclarir un fet qu' ha sigut mal interpretat. Cita, al efecte, entre altres exemples, al mariscal de Utron que, acusat del crim de lesa Magestat may cedí en valor y constancia, poguent recabar la gracia de son Rey, referint ses glorioses gestes, com a recurs suprem, quan estava a punt d' ésser firmada sa sentencia.

Segueixen uns versos molt carrinclons de Joseph de Amat y de Planella.

Disertació sobre qual dels sentits es lo més noble. Bonich discurs de Joseph Clua y de Granyena.

Cançó reyal ab sis estances dedicada a Cupidón quan duptava entre les amors de Venus y de Psiquis. La firma Felip d' Armengol y Folch.

Acaba ab un llarguissim retret literari per Diego Pellicer y de Tovar.

Falta la academia quinta, de 5 d' Agost de 1700 en que

s'admeté a Joseph Baltasar de Dalmases y Ros y a Joan Galvany.

Manquen també les academies sexta, séptima y octava en les que no hi degué haver admissions, donchs en la novena no hi ha, fora d'uns *meninos*, cap acadèmich que no sia dels que escrigueren en les academies fins la quarta, excepte en Joseph Baltasar de Dalmases y Ros que tambè hi composa, hi fou admés a la quinta. L'altre acadèmich admés a la quinta Joan Galvany era un cantor de la Catedral y compositor, no té donchs cap valor acadèmich com a literat, ni consta produhís rés per ella.

Academia Novena, de 30 d'Agost de 1700

Presideix en Pau Ignasi de Dalmases y Ros. Assentats los acadèmichs, se llegeix una solicitut d'Iñigo de Villarroel en forma de romanç heroich molt vehement. Fou aclamat acadèmich.

Seguiren després treballs dedicats a la Academia per los *meninos* Felip de Pellicer y de Bustamante y Lluís de Peguera y Aymerich. Lo primer es un sonet y l'altre un romanç. En Joseph Peguera residía llavors a Vilafranca y en Manel de Pellicer era *entretenido* a Barcelona y té un treball en la Academia Décima. En Joseph de Ferràn y l'Antoni de Copons estarían estudiant.

L'Acadèmich Ignasi de Pellicer y de Frías que probablement fou admés en la Academia séptima, parla d'un altre treball presentat a la Desconfiada, sería en la Academia octava. Presentà en la novena uns versos endecasílabs.

Lo discurs del President es ideològich. Passa revista de varies divinitats paganes. Després ve un vers que posà en música lo Mestre Valls. La música no s'ha conservat.

Antoni Serra y Vileta llegeix son discurs de secretari. Recorre la mansió de totes les divinitats paganes ab combinació de mal gust.

Francesch de Josa posa en evidencia la magnanimitat d'ànim de Jaume I, ja en la edat de 10 anys y sa cavallerosa y valenta conducta a Montçó.

Felip de Ferràn y Çacirera, recompta com Dalmau de Crexell guanyà la batalla de las *Navas de Tolosa*. Com

morí en ella y com a son cadavre donaren sepultura los tres Reys que a n'aquest fet d'armes assistiren.

Joseph de Llupià celebra que aquesta Academia Novena tinga tant galan auditori com lo de les xamoses y distingides dames qu'escolten abscondides redera cortines. Elogía en son discurs l'opinió de Diógenes de la que se dedueix que l'home savi, per natura y temperament, sol opinar al revés dels homens de poca ciencia.

Joseph Baltasar de Dalmases y Ros enalteix les belles prendes de una ideal Clori.

Un romans de broma, Batalla dels pigmeus contra Hérculi es obra d'en Joseph d'Amat y de Planella.

Diego de Pellicer y de Tovar glosa una quatreta.

Diego Martínez Folcràs, en 11 cobles, forma un ram per ferne ofrena a una dama. Comença:

Si en cuna de ambar nacida
y al cielo flor trasladada
admiras hoy, coronada,
la *Rosa,* estrella florida...

Joseph Clua y Granyena prova com la Rosa pert aviat sa ufanor y sa gracia encisadora.

Com Amor venç la Força (Hérculi) ho explica molt graciosament n'Agustí Copons y de Copons.

N'Antoni de Peguera y Aymerich entona un himne de gloria a la ciutat de Sagunto.

Joseph de Rius y de Falguera llegueix un atinat discurs llohant la política de Felip II de Castella y d'Espanya.

Felip d'Armengol y de Folch dona compte en un romanç jocós de la manera com Vulcà treu de la xarxa a Marte y a Venus.

Ve un elogi del Rey d'Hongria y dels Romans, Rudolph d'Habsburg, qui exint a caçar va trobar un capellà que portava lo Santíssim a una casa de camp. Plé de devoció oferí son cavall al sacerdot y l'acompanyà a peu, fins haver colocat, de retorn, lo cupó en lo Sagrari de la esglesia. Aquest acte enterní a dos heretges y romangueren tant edificats que, deixant llurs errors, se convertiren a nostra fé católica. Es degut aquest treball al Marqués de Rubí.

Sonet de Francesch de Junyent y de Vergós calificant de demasía d'amor, l'afecte que a Ninus tenía Semiramis.

Creu que 'l savi, encara que intelectualment superior als altres homens, no deu haver de fer extranyeses y en les coses corrents seguir l'opinió dels demés com aconsella Plató, lo noble y erudit acadèmich Llorens de Barutell y d'Erill.

S'encarrega en aquesta Academia del retret literari l'Alexandre de Palau y d'Aguilar. Es un treball llarch, peró ben exposat.

Academia Dècima, de 21 d'Octubre de 1700

Presideix Pau Ignasi de Dalmases y Ros. Tots los acadèmichs prenen lo lloch corresponent.

Se llegeix la solicitut de Manel de Vega y Rovira, que s'admet per unanimitat.

Lo *menino* Lluís Peguera y Aymerich presenta escayenta poesía a la Academia.

Un altre *menino* Manel de Pellicer y de Bustamante llegeix una afalagadora poesía a les dames qu'escolten derrera la cortina.

Lo discurs del President es tot imaginació. Acaba dihent que la Academia se complau en tindre noticia de trobarse restablert lo Senyor Rey Carles II, a qui saluda y rendeix homenatge.

Lo Secretari, Antoni Serra llegueix un discurs ampulós, mitg prosa y mitg vers.

Un sonet gaudintse d'haver rebut Barcelona les primeres noticies de la salut del Rey es degut a Joseph Carrillo de Albornoz.

Agustí de Copons y de Copons descriu, en un sonet, la expressió del sentiment que manifestà l'enviat de Barcelona, Marqués de Besora, al veure aquesta capital víctima del exercit francés.

Té lo criteri lo Marqués de Rubí, exposat en un treball, de que ocasiona major dany a una república l'assaboriment de les delicies de la pau que 'ls treballs de la guerra.

Prova en Joseph Clua y Granyena que contra l'adversitat de les empreses son lo millor remey la fermesa y la constancia.

Una sàtira, en deu cobles, es obra de Joseph Baltasar de Dalmases.

Los navegants de Tir son obsequiats ab una poesía de Joseph d' Amat y de Planella.

Diu la gent: *mal que vé ab força, prompte desapareix.* Aquesta afirmació la glosa, en quatre décimes, en Francesch de Junyent y de Vergós.

Com un cor fermament enamorat ayma. Ho descriu, en romans major, Francesch de Josa y d' Agulló.

Que la gelosía no es propia d' un fi aymant ho glosa n' Antoni de Peguera y Aymerich.

Llorens de Barutell y d' Erill presenta quatre octaves en que pondera la resposta que donaren l' any 1686 los valerosos catalans que passaren a Alemania y Hongria (pera trobarse en lo siti de Buda) a un general que 'ls preguntà a què havían vingut: *a morir per la fé, digueren, y per la Casa d' Austria.*

Un trevall d' alguna relativa importancia es lo de Joseph de Taverner y Ardena defensant la primacía d' Espanya a favor del Arquebisbe de Tarragona.

Diego de Pellicer y de Tovar presenta un epitafi en honor del mestre de camp de la Diputació, Joan de Marimón, que, per les ferides que li ocasionaren los francesos defensant Barcelona, en lo baluart de la part nova de la ciutat, morí dintre breus díes en lo convent de Monte Calvari.

Una llagrimosa poesía presenta Felip d' Armengol y de Folch en que 's descriu a Venus desconsolada per la mort del estimat Adonis.

Felip Ferrán descriu un jove enamorat, de cor senzill, que ayma sens cobejar lo gaudiment del premi.

Lo retret literari lo feu l'Alexandre de Palau y d'Aguilar. Es de juhí certer y no té l' enferfech que generalment cal deplorar d' imatges genorianes.

—

Per les *Nenias*, sabem que hi hagué una Academia lo 4 de Janer de 1701. Tal volta fou l' undécima. En ella s' aceptaren Alessandro Dini, napolità y Francisco Botello de Moraes y Vasconcellos, portugués; aquets dos eran aus de pás. No obstant se sap que lo derrer tenía llavors entre-

mans una obra important. També foren aceptats Isidre Serradell y Joseph Aparici que llavors se dedicava a rodar món per Catalunya prenent notes *per son mapa*.

Aquí les actes acusan un trench qu'alcança un temps bastant llarch dins lo qual consta se celebraren Academies y seguiren després intermissions que no sé quina importancia tenían, fins arribar a la Academia *no numerada* de 25 de Març de 1703.

Durant aquest temps entraren acadèmichs (segons tota verosimilitat, fundada en un destriament de la nota trovada per nostre amich l'acadèmich, molt erudit, Ernest Moliné y Brasés) los senyors següents: Joseph de Solis y de Gante, Gabriel Alvarez de Toledo y Pellicer, Manuel de Pellicer y de Velasco. Aquests tres individuus estigueren aquí l'any 1701 ab la cort del Rey Felip. En Manel de Pellicer y de Velasco no deixà rastre. Los altres dos constan respectivament com a President y Secretari de la Academia extraordinaria celebrada a can Dalmases per obsequiar als Reys Felip y María. Academia a la que concorreren molta gent d'upa, tant de la Cort com de nostra terra. Los nostrats (1) que ingresaren foren Joseph de Cortada y de Brú, March Antoni Vinyas, Benet de Sala y de Cella, Joseph Miró y Joseph Fost de Potau y Ferràn; presentan treball en la susdita Academia de Març de 1703.

En cambi se veu qu'estaven refredats de la Academia la majoría de sos fundadors. En ella sols hi prenen part cinch d'ells y ademés en Baltasar de Dalmases, germà d'en Pau Ignasi. La majoría de Acadèmichs no fundadors eran militars y se explica sa ausencia per urgencies del govern que 'ls cambià la residencia. Lo que no té explicació es la ausencia de la majoría de fundadors; no sentirían ja entusiasme per la Academia? Hi contribuiría un divorci ocasionat per motius polítichs?; res he pogut trobar que axó m'aclarís. Cal fer constar que n'hi falten de l'un y de l'altre camp polítich en que se dividí la noblesa catalana després de la mort de Carles II; en cambi, hi pren part en Diego de

(1) No parlo d'un March d'Alva del que no he trobat rastre en lloch del món. Aquest noble s'adornava ab lo titol de vehedor dels presiris de Girona. En los arxius de Girona de tota mena registrats s'hi nota per sa absencia. Dins la munió de Albas d'aquell temps no hi trovo cap March.

Pellicer y de Tovar, un dels filipistes més forts de quants han tingut destinació militar a Çatalunya, encar qu'era home de bellíssims sentiments.

Academia, no numerada, de 25 de Març de 1703

Se fa constar, ans que tot, que's celebra en ocasió de repetirse *sus exercicios despues de alguna intermissión.*

La presideix Francesch de Josa y d'Agulló. Comença l'acte lo President ab un llarch discurs en vers, intercalat de música del llicenciat Francesch Valls, que com la de altres academies no's troba en los papers. Explica en son discurs lo motiu de que fortuna y amor no acostuman anar junts ans bé sien contraries.

Lo treball del Marqués de Castellbell no's fa constar.

Diego de Pellicer y de Tovar desentrotlla en un sonet quina de les passions, odi o amor, mana ab més imperi en la moral humana.

Segueix una disertació històrica per Pau Ignasi de Dalmases y Ros sobre les pérdues y restauració de Catalunya ab breu noticia dels Comtes de Barcelona.

Isidre Serradell defensa en un epígrama, ab adequat proemi, l'honor de la deesa *Dino* apartantse de la quimera de Virgili. Es un treball en llatí.

Benet de Sala y de Cella explica que l'amor no es passió culpable si 's regula pels consells de la rahó, instruída de la atenció y del respecte.

Segueix un discurs del Dr. Joseph Miró, provant que ningú ha conseguit muntar al cim de la inmortalitat no afanyant la gloria ab fatigosos treballs.

Venen després dues cobles en romanç per Joseph de Cortada y de Brú.

Manel de Vega y Rovira presenta uns versos jocosos sobre'ls fets ocorreguts al hostal que D. Quixot creya castell encantat.

Joseph de Potau y de Ferràn fa un complert elogi de la constancia.

Joseph Baltasar de Dalmases y Ros presenta una décima sobre la història de París y Elena.

Joseph Miró presenta altre treball glosant en quatre décimes la següent quatreta:

Si el amor no es delinquir,
¿por qué en las leyes de amar
es ofensa el no callar
lo que es obsequio sentir?

Alexandre de Palau y d'Aguilar descriu, en forma ritmada, que no hi ha amor sens gelosía.

March Antoni Vinyas un sonet sobre la captivitat dels sentits que 's deixen seduir per la hermosura que més los atrau.

Acaba ab l'acostumat retret literari.

Fou en aquesta Academia, segons totes les probabilitats, en la que entraren Esteve de Pinós y de Urries, Pere Potau y de Ferràn, Joaquím Vives y Ximenez y Miquel Francesch Salvador.

Per algunes noticies creyem que aquesta no fou la darrera Academia del any 1703, ans bé que ni hagué d'altres. Les actes d'aquestes possibles Academies no s'han trobat per are; pero no fora dificil que algún día ne pugui parlar.

II

Notes biográfiques dels Académichs

Al donar aquestes notes seguirem lo següent ordre:

1.er Los fundadors, en la ordenació establerta en l'Acta de Constitució, posant a n'en Dalmases (Pau Ignasi) lo primer.

2.ón A. Los Superintendents. B. Los *meninos*, o jovenets escollits per ésser educats en la Escola de la Academia.

3.er Tots los demés acadèmichs, seguint l'ordre alfabétich de cognom y posant en un apartat de *Varis* los pochs qual personalitat no 's pot fixar ab precisió.

FUNDADORS

PAU IGNASI DE DALMASES Y ROS

Des de molt antich era senyora la casa Dalmases de la jurisdicció de Pierola que confronta ab la demarcació del Bruch. Provenía d'aquesta casa un entés comerciant de començaments de la xvii centuria, aymant com ell sol del treball, que considerava la primera virtut S'anomenava Pau Dalmases. Entrà en relacions ab la casa Ros del carrer de Montcada, molt coneguda ja en lo sigle xvi, per sa honorabilitat y noblesa, ensemps que per sa formalitat en los negocis. Mullerà ab filla d'aquesta prestigiosa casa. Los Ros del carrer de Montcada tenían sepultura a Santa María del Mar. Son escut representava, en graciosa apostura, una ben disposta corona de joliues roses. Fruit d'aquell matrimoni fou un fill, anomenat també Pau. Pare y fill se distingíen ab los calificatius de *major* y *menor* ab absencia del cognom matern.

En Pau Dalmases, *menor*, contragué matrimoni ab donzella procedent de can Ros. S'anomenava Caterina y era filla d'en Francesch Ros y na Isabel, muller sua.

Lo 8 de Desembre de 1670 fou batejat a Santa María del Mar un fill d'aquest matrimoni, ab los noms de Francesch, *Pau*, *Ignasi*, Nicolau y Mariàn. Fou padrí l'avi Dalmases o sía en Pau Dalmases *major* y l'avia materna Na Isabel, anomenada ab lo nom de son marit Isabel Ros. Als pochs anys d'haver nat lo fill d'en Pau Dalmases *menor*, morí son pare lo vellet Pau Dalmases. Desde llavors en Pau Dalmases ja no's posà *menor*, sino son nom complert de Pau Dalmases y Ros. Son fill nostre biografiat, al arribar a la edat d'haver d'usar firma, adoptà la signatura de Pau Ignasi Dalmases y Ros.

En Pau Dalmases era no solsament senyor de Pierola, sinó que tenía jurisdicció en l'important encontrada de Vilallonga.

Son fill Pau Ignasi, tot just començà a estudiar, sentí gran afició a les lletres y's convertí en un aymant dels llibres com pochs se'n conexían llavors a Barcelona.

Son pare ho veia ab gust y 's dalía per son fill. Sa ilusió era veure'l fet home de profit, rublert de coneixements y de influencia social.

Essent de senyorívola familia volgué en Pau Dalmases y Ros tindre la dignitat de cavaller concedida per lo Rey, cosa a que accedí Carles II, tenint en compte sos reconeguts mèrits. Lo privilegi militar a son favor està donat a Madrit a 12 de Juny de 1685. Hi ha la firma del Rey y del secretari Geroni Dalmau. Es visat per Calatayud Pastor, Rull y Gomez Estorio. Registrat en lo llibre del Braç militar per Bernat Pujol.

En Pau Ignasi de Dalmases y Ros a 22 d'Abril de 1688, o sía als 18 anys, rebé lo titol de Doctor en Arts y en Filosofía. Era procancelari dels Estudis Generals Francesch Lladó. L'examinaren Francesch Mas, Miquel Joan Rosell, Ramón Modolell y Joseph de Senabra. Firma com a secretari Pere Trelles.

Lo día 17 de Setembre de 1690 se celebrà a Santa María del Mar lo matrimoni de Pau Ignasi de Dalmases y Ros, fill de Pau Dalmases y Ros, cavaller, senyor de les senyorívoles jurisdiccions de Pierola y Vilallonga, habitant a Barcelona y de Caterina Ros, ab la noble donzella María Marta de Vilana y de Cordellas, filla de Lluís de Vilana y de Boxadors y de Francisca Julia de Çordellas. Foren testimonis lo cavaller Domenech Mora y lo beneficiat de Santa María, Benet Briançó.

A 25 de Janer de 1692 Carles II concedí a n'en Pau Ignasi lo privilegi militar. Firma lo Rey, lo secretari Joseph de Haro y de Lara. Visan Ildefonso de Guzman, lo Marqués de Castelnuovo, Feliu de Marimón, Joan Batista Pastor y 'l Marqués de Hariza. L'assentament al registre ve firmat del secretari del Braç militar de Catalunya, Ramón de Vilana Perlas y'l nota son parent Verneda.

Com se vulla qu'havía aprés molt bé lo francés y l'enrahonava perfectament, son pare l'autorisà per fer un viatge per Castella y l'extranger. En lo decurs d'aquest viatge adquirí relacions ab los principals literats dels llochs que visità. Passà per Rouan, de tornada, a començament del 1698 y en la Biblioteca del Arcabisbe vegé la segona part de la Crónica d'En Pujades. Sos hereus l'havían entregada

l'any 1644 a Pierre de Marque, qui havía vingut a Catalunya com a comissionat regi de Lluís XIV de França. Aquesta obra l'any 1702, ingresà a la Biblioteca Real. En Joseph de Taverner y Ardena, que desde lo descobriment d'en Dalmases estava interessat per ella, ab permís del Rey, ne pogué treure una copia.

Portat en Pau Ignasi de Dalmases de sa sempre creixent afició als llibres y endinzat en la noble deria del estudi, reuní en sa casa gran nombre de bons llibres y pergamins que coleccionà en adequada y estensa llibrería ab estatxería ben disposta. Ocupava y ocupa encar avuy una sala gran y rectangular a la que 's creu podía anarshi per escala gran y apropiada, avuy ja no existent (1). Allí en Pau Ignasi de Dalmases dexava pujar a regirar llibres y documents a tota persona a qui aquets elements d'estudi poguessen interessar.

Allí s'aplegaven bona part de l'any 1698, tot l'any 1699 y cinch primers mesos del 1700, persones de distinció y de noble breçol que hi anaven no solsament per lo apreciable y exquisit dels llibres, sino també per los mérits y prendes particulars del hereu d'aquella noble casa.

Havent arribat a conexement dels habituals concurrents de la dita biblioteca la fama de moltes academies italianes volgueren formarne una. Tot seguit pensaren, en cas de reexir l'idea, quin nom podía esser lo més escayent. Sembla que comentant lo nom de totes elles se fixaren en la de Pavía que s'anomenava *dels Confiats*. Los hi semblà quelcom pretensiós ésser tan confiats en la propia llur valer com aquells se creyan, ans bé trobaren millor no fiar de llur mérit y, per tant se resolgué de batejarla ab lo nom d'Academia dels Desconfiats, titolantla oficialment Academia Desconfiada. Denominació aquesta apropiada a llur manera de sentir. Sols de Deu esperaren la llum que 'ls pogués mancar; per ço lo Comte de Çavellà al evocar la protecció de la Verge de Montserrat significa que *unicament podían confiar si obtenían son gran adjutori*. La constitució tingué lloch, com he dit, a 3 de Juny de 1700, en la biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases y Ros, a qui 's nombrà arxiver perpetuu en la propia sessió constitutiva.

(1) Avuy s'hi ingressa per petita escala de cap condició de bellesa, ni de pretensió alguna.

En Dalmases presentà treballs en totes les Academies. Totes se celebraren a casa seva, encar que no se sap de cert si algunes en lo gran saló de la casa, donchs consta que hi havían grans cortines, redera de les quals s'amagaven les dames per ohir y no ser vistes.

En les Corts celebrades a Barcelona per Felip V (any 1701-1702) se li concedí la dignitat de Cronista del Principat de Çatalunya.

L'any 1702 publicà son llibre «Disertación por la patria de Paulo Orosio». Es una bonica disertació en que s'esforça en probar qu'en Pau Orosio era fill de Tarragona y no de Braga com altres creyen. Se veu manifestament que l'amor a Catalunya era lo que l'incitava a cercar proves per demostrar que tan ilustre escriptor era fill de nostra terra. La obra es curiosa y n'hi ha un exemplar en la Biblioteca Arús. Era com es sabut, Pau Orosi, escriptor eclesiàstich de la Esglesia llatina. Des del segle VIII se'l coneix ab lo nom complert de Pau Orosi. Se sap qu'era espanyol; pero s'ignora lo lloch y any de son naixement, així com lo temps y data de la sua mort. Creuen, com en Dalmases, que Pau Orosi era fill de Tarragona, lo Pare Labbé en son *Disertatio in scriptoribus ecclesiasticis* y Galandi en sa *Notitia in Orosium*.

En lo siti de Barcelona de 1705 per les forces que seguían al Arxiduch, los consellers se guariren a Sant Pau; peró després molestats sens parar per los trets d'artillería se trasladaren a can Pau Dalmases hon hi havía un recinte a prova de bomba, anomenat bomber, sota lo jardí.

Acabà en Pau Ignasi lo primer volum de la Crónica de Catalunya pels anys de 1709-1710.

En la guerra de successió fou partidari del Arxiduch. Lo govern de Felip V lo feu detenir en ocasió de trobarse a Madrid y, per creurel sospitós, lo desterrà a França.

Carles III d'Austria, nostre Rey a Barcelona, ab data de 1.er d'Octubre de 1709 li concedí lo títol de Marqués de Vilallonga en recompensa de sos preuats serveys. L'escut d'aquest Marquesat es molt bonich y curiós.

Lo 6 de Març de 1713 la ciutat lo nombrà embaxador per Anglaterra, arribant a Gènova lo 28. Allí trobà a'l'Emperatriu y l'acompanya (ab en Felip Ferràn) fins a Milà.

La Emperatriu li donà una carta pera la Reyna d' Anglaterra.

Arribà en Dalmases a Utrecht lo día 13. Se verificaren allí entrevistes ab lo bisbe de Bristol y ab lo Baró de Kichner. Lo resultat d' elles fou desconsolador. D' Utrecht marxà a Rotterdam, hont embarcà cap lo port anglés de Dunwich. Dexà allí la xalupa en que feren lo viatge, romanguent pera guardarla l' Andrea y en Pietro Valente, ab tota la roba no necessaria. Prengué llavors un carruatge que 'l conduhí a Londra *(London)* ab sos acompanyants Manel de Cases, Manel Helvira y Joan Itet. Axó fou lo 25 de Maig de 1713. Descansà tres dies. Lo 28 feu una visita al noble austriach Johann Philipp Hoffmann, resident del Emperador Carles VI. Era home qu' aymava molt Catalunya. Lo rebé molt cordialment y l' acompanyà desprès de parlar bona estona, fins al cotxe, hont se despedí. Bó serà fer saber, o al menys remembrar que aquest Hoffmann fou qui demanà al govern anglés que no abandonés Catalunya, que no manquès a la paraula donada y a la firma de la Reyna actuada per poder a Mitford Crowe a Génova lo 20 de Juny de 1705. L' Hoffmann fou qui donà la solució de constituir Catalunya en República lliure, baix la protecció de les grans potencies.

Lo 29 del meteix mes de Maig comença lo calvari de nostre embaxador. No sab de qui refiarse entre les persones influyents, ben relacionades ab lo govern anglés. Fixa la vista en En Lord Charles Mordant Earl of Peterborongh, lo general anglès company del Princep Georg von Hessen Darmstadt y que desprès de la heròica mort de aquest, donà fi a la brega militar d' aquell dia, ocupant Barcelona ab los partidaris del Arxiduch. Ensemps evità los desordres que ja s' havían iniciat per part d' un stol de gent excitada per los oltratges de Velasco y que volían fer pagar la festa als amichs y confrares del Virrey.

En Peterborough era persona molt bona, de moderades costums que donà proves d' aymar molt a catalans y valencians. Mil vegades devant de nostres consellers, refermà ab sa paraula les promeses escrites de la Reyna Agna. Quan ho deya ho deya de cor y pignorava sa paraula a favor d' una causa, com la catalana, que considerava justa. Lo qu' ell

may haguera pogut suposar era que d'aquesta manera un govern anglés y una reyna abandonessin als qui més havíen servit sa causa. Son govern dexà bon recort a nostra terra y es de creure que a no haver dexat lo manament superior no haguera ocorregut la derrota d'Almança, hon les tropes aliades foren víctimes de son succesor Henri Ruviny, Earl of Galway, conegut a Espanya per Galoway, qui ab sa temeritat ocasionà aquella pérdua tan important per les tropes del Arxiduch Carles.

En Peterborough sabía lo paper fret que s'havía fet al Marqués de Montnegre, que romanía a Londres completament deshauciat, y no esperava millor resultat de les gestions del Dalmases. Certament li dolía, perque aymava nostra terra; pero la giravolta governamental fou complerta. No donava lloch a somniar lo més petit aveniment.

Com dirli açó al Embaxador Dalmases a qui tant volía, per ses belles condicions personals. D'aquí vingué una dilació inexplicable, ab excuses per rebrel, perque tenía descomptat, sentintho molt, lo fracàs. Lo 31 del meteix mes se dirigeix en Dalmases a veure a Lord Darmouth, secretari d'Estat, qui tenía a son càrrech los assumptes d'Espanya. No 'l troba a sa casa y va personalment a portar un ofici a son secretari particular en l'oficina, Mister Lewis.

En Dalmases no sabía l'anglés lo que resultava un gran inconvenient pera negociar. Aquest Mister Lewis era conexedor de la llengua francesa, la qual era familiar a n'En Dalmases. A nostre Embaxador se li obrí lo cel al veures tan facilment interpretat en sa conversa. Cobrà ànim y feu tota mena d'explicacions a dit subjecte. Li entregà la carta de recomenació, que portava per dit Milord, del almirall Jennings y copies de les oficials que duya de la ciutat, Diputació y Braç militar.

La contesta que tornà Mister Lewis, després d'haver vist al secretari d'Estat Darmouth, fou de que: *Milord havía rebut les copies y que hi hauria dificultat en rebre'l com a Ministre per haverse conclós y firmat les paus ab Espanya.*

Fins lo día 2 de juny no pogué veure a Milord Peterborogh y li entregà cartes que apremiaven l'arreglament de la materia que motivava la Embaxada. Anaven firmades aquestes cartes per una porció de persones amigues del ge-

neral anglés a les qui devía favors y mercés per la atenció que ab ell tingueren y els obsequis que li tributaren quan sa estada a Catalunya. Havía entre elles persones d'alta posició social com la Marquesa de la Casta, lo Comte Felip Ferràn y lo Canciller de Catalunya. No volgué llegirles devant seu y lo despedí ab paraules de bona cortesía. Durant lo diàlech qu'abans d'anarsen tingueren li digué en Peterborough: *qu' era inutil lo que fes a Anglaterra, sa patria, per estar ja firmats los capitols de pau, los quals s' havían manifestat al parlament, encara que fins llavors no havían sigut publicats, ni ho serían fins que lo Marqués de Monteleon arribés a Utrecht. Que podía correr (En Dalmases) ses diligencies; pero que creya sería sense éxit.* Li afegí: *que son caràcter de Ministre plenipotenciari no sería tingut en compte, que sols podía esser escoltat com un senzill particular, que faría lo que pogués, per servirlo, encar que creya impossible conseguir rés, tal com estaven les coses.* Total un desengany.

No desmayà, ab tot, En Dalmases, ja que volía conseguir, de una manera o altre, quelcom a favor de Catalunya. Axís passà a veure al Duch d' Argyle, pero no'l trobà.

Lo 6 de Juny anà a casa lo Duch de Buckingam, qui 'l rebé al jardí. Li feu moltes festes; peró li digué que la pau ab Espanya ja estava firmada.

Crudel desatenció per Catalunya qu' havían embolicat dins la madexa ab promeses solemnement firmades y qu'are abandonaven, tractantla de *provincia espanyola* qu' havía de creure a Felip, Rey contra qui la metexa Anglaterra havía fet pronunciar als catalans.

Axís anà visitant d'un polítich al altre, rebén sols bones paraules y un sach de desenganys.

Lo 8 de Juny tingué una conferencia ab lo general James Stanhope ben conegut d' En Dalmases. Era un perperfecte cavaller, lo més sincer de tots, y estava prompte a fer ohir sa veu en la cambra dels comuns, defensant lo punt de vista de Catalunya; peró abans volía que a la dels lords algú fes evident ab adequada oratoria, la rahó dels catalans, car ell no s' atrevía a donar un pas sens apoyament de l' alta cámara. Al no comptar ab ella podía ésser encar pitjor per

la gestió d' En Dalmases que tant interés tenía en conservar los drets y privilegis de l' aymada patria.

Ab Stanhope van parlar llargament de lo convenient a la terra catalana y van anar considerant tots los passos que 's podían donar. Stanhope feu moltes diligencies; peró trovà totes les portes tancades, ningú lo volgué escoltar.

La forma de procediment que se li acudí a n' En Dalmases per apoyar sa pretensió, devant les cambres angleses fou lo següent, paraules textuals:

Donar una memoria o una súplica a les dues cámares del Parlament, demanantloshi supliquessen a la Reyna que, per tots los medis possibles procurés que Catalunya tingués tots los privilegis y se conservessen totes les llivertats que fins lo día havían gaudit y avuy encara estaven gaudint:

A vista d' haver donat Catalunya los meteixos passos qu' Anglaterra:

A vista de que a no ver sigut per Anglaterra no s' haguera Catalunya enredat en aquesta guerra:

En atenció dels oferiments donats a Catalunya d' ampararla, paraula donada per los generals y almiralls d' Anglaterra:

En consideració que sent aquest pahís tan lliure y tan aymant de les llivertats, devía protegir un altre pahís que per ses prerogatives podía anomenarse lliure, lo qui solicitava sa protecció y valiment. Y atenent a que les Lleys, Privilegis y Llivertats son en tot parescuts a les de Anglaterra que tan les estima.

Stanhope, consultat, li agredaren los termens; peró li digué que les cambres no li podrían rebre, sense permís de la Reyna, encar que vingués de la Cort, de manera que precisava abans tot una audiencia ab la Reyna, posant a ses mans un paper d' igual forma.

Stanhope, li afegí, que tal vegada, donada la tacitura del Parlament, ni aixís sería possible; tan irreductible lo creya.

Stanhope, malgrat sa bona voluntat, no pogué conseguir rés. Tot estava perdut.

Y vet aquí que ja tenim al nostre Dalmases corrent de una banda al altra, cercant en Peterborongh y l' Argyle.

Molt correr, molt cansanci, molt discursejar y volguer convence; resultat rés. Pobre Dalmases!

Conseguí a copia de correr y passar díes, veure algún altre polítich inútilment. En Crowe, lo del tractat de Génova li feya molt l' amich; peró res més. Inutils foren les diligencies que, en pró de la causa qu' En Dalmases defensava, feren l' enviat de Portugal y altres enlayrats personatges: tot inútil.

Lograà, per fi, audiencia de la Reyna, senyalantli lo día 6 de Juny. A tal audiencia no pot presentar la carta de la Empèratriu a la Reyna, carta molt ben escrita y contundent, servant totes les formes y consideracions. No era aquesta carta presentable per una greu rahó (segons la diplomacia), perque en ella la Emperatriu donava a la Reyna Ana lo tractament de Princep, o sía *Serenitat*, deventli donar lo de Rey, o sía *Magestat*. Per quines nimietats se perden les coses. Molt greu li sapigué a n' En Dalmases no poguer fer ús de la carta de Elisabeth a la Reyna Agna.

Lo día 6 de juny a les 6 de la tarde anà a cercarlo a cà seva, ab carruatge, Milord Peterborongh y 's dirigiren al palau de Kensington, hont se trobava la Reyna.

Pujaren una gran galería hont feren esperar a n' En Dalmases una bona estoneta. Després li varen avisar de que la Reyna esperava. Entrà cap a dins, passà tres o quatre sales, trobantse ab Sa Magestat sentada ab un *fauteuil*, ab un coxí als peus. Llavors En Dalmases va dur a terme lo ceremonial d' entrada, consistent en tres acompassades cortesíes y la derrera més pregona. Després començà a parlar. Mentre En Dalmases parlava, Milord Peterborough no 's movía del costat de la Reyna. Durà lo discurs més d' un quart d' hora. Lord Peterborough traduhí a Sa Majestat lo qu' En Dalmases li havía dit.

Acabada la interpretació del discurs de nostre Embaxador, rebut com un noble distingit que parlés unicament com a particular, En Dalmases posà a mans de la Reyna una representació que contenía a substancia la major part del concepte del discurs.

Respongué Sa Magestat, segons interpretació d' En Peterborongh: «Que havía fet lo que havía pogut per Catalunya y que ho faría encar, procurant per tots los medis

possibles la seguritat y el compliment de tot lo que se li havía ofert y havía obtingut expressament; que tot lo que havía fet y faría era voluntat que'ns tenía». Aquesta resposta significa que 'l govern anglés enganyava a la Reyna y a n' En Peterborongh, com aquest més endevant regonegué. La pau se sabía havía sigut firmada; pero lo govern anglés assegurà que 'ls drets y privilegis de Catalunya hi eren respectats. Ja veurem després com En Dalmases s' ha d' oposar a la fórmula malestruga ab que 's volgué compaginar aquest extrem tan necessari als interessos de Catalunya.

A dita pau se refería la Reyna Agna al dirigirse a principis de Maig de 1713 a la Cambra dels comuns, en una harenga en que deya: «Com es una prerogativa incontestable de la Corona fer la pau o fer la guerra, hi ratificat los tractats de Pau y de Comerç ab França, que havían sigut firmats per ordre meva y he terminat un tractat ab Espanya, que serà firmat a Utrech tan prompte los ministres espanyols hi arribin...» En aquest tractat, de data 3 de Març de 1713 *vieux style* qu' es lo 14 de Maig de nostre compte, porta un article XIII en que se donen los privilegis a Catalunya; peró ¿quins privilegis?—los de Castella.

Prou ne protesta En Dalmases dihent que: *Catalunya may podría admetre les lleys de Castella; que sos naturals faràn resistencia a la admisió dels privilegis castellans y a la pérdua dels seus que avuy gaudexen.* Ja ho sabía lo govern anglés, que Catalunya era enganyada. En una harenga de mitjans de Maig de 1713, de nostre compte feta a les dues cambres, deya la Reyna: *Que ab lo tractat de Pau y Comerç d' Espanya se favoreix als subdits anglesos y a llur comerç..... Que Deu ha benehit los meus esforços, obtenint una pau honrosa y ventatjosa per mon poble y la porció més gran de mos aliats*».

Catalunya ERA DEL NOMBRE DELS ALIATS NO ATESOS. Si Catalunya era víctima, ho era per culpa d' Anglaterra del no compliment de les clàusules solemnement pactades a Génova; quan, a qualsevol preu, se desitjava l' adjunori y l' esforç de nostres braços. Negra ingratitut que no perdonarà la historia.

La alta cambra era l' apoyament singular del govern de la Reyna Agna a conseqüencia d' haver creat de colp y

volta dotze pars tots partidaris del nou govern, los qui feren constituir una majoría inexpugnable. Ja procurà quan pogué lo general Stanhope introduir per dins aquesta malla alguna influencia; empró los wighs eren mirats ab tal prevenció que ni les dames podían exposarse a influir ni lo més mínim.

Desenganyat En Dalmases, partí cap a París y després cap a la Haya, hont se trobava lo 31 de Janer de 1714.

Des de la Haya se n' hauría anat cap a Milà o Gènova, per embarcar envers Barcelona, si no hagués rebut unes cartes del Marqués de Rialp parlant del tractat que estava fentse a Rastadt en lo qual expressava que 'l Princep Eugeni de Savoia conseguiría del general Villars fossen respectats los drets y privilegis de Catalunya. Tot açó fou sols una esperança. Lo general Villars s' encarregà de dirho a Lluís XIV y aquest ho ohí com qui sent ploure. Lo Rey de França no estimava als catalans, excepció feta d' algunes persones a ell afectes.

Lo 19 de Març de 1714, En Dalmases era a Franchfort *(Frankfürt)*. Sempre atent a servir a Catalunya, lo día 4 de Maig se trobava a Amsterdam hont pensava actuar quelcom en son benefici. A Amsterdam, ab data de 14 d' Abril de 1714, rebé una carta del Marquès de Rialp qui li deya qu' era convenient passés desseguida a Londra hon li trameteria instruccions y cartes per medi del ministre Hoffmann.

Lo 8 de Maig de 1714 s' embarcà En Dalmases en un petit port holandés de nom semblant a Helfensening, no lluny de Rotterdam y arribà a Harwik lo 14 de Maig, arribant a Londra, lo 16. Realisà les diligencies diplomàtiques que l'indicava lo ministre Hoffmann. Lo día 12 d'Agost de 1714 rebè una copia de la ordre que 'l secretari de la Regencia d' Anglaterra Addisson, remetía a Bolingbroke pera Mr. Torcy en nom de dita Regencia d'Anglaterra manifestant lo gran y vehement desitg que tenía la nació britànica de salvar a Barcelona.

En carta de 6 de Setembre de 1714 comunicava En Dalmases als Concellers de Barcelona que a les esquadres angleses sels' hi trasmetía ordre pera que 's preparessin per assistir la ciutat.

Barcelona no pogué ressistir y 's rendí lo 11 de Setembre de 1714. Al tindre noticia En Dalmases de la rendició sortí de Londra cap a la Haya. Allí vegé a n' En Ferràn y ben prompte isqué cap a París. Des d' allí trameté una súplica a Felip IV de Catalunya y V de Castella oferintli fidelitat.

De París passà a Perpinyà hont rebé lo passaport firmat per lo general Marqués de Castelrodrigo, qui havía rebut a son temps, 12 de Juliol de 1715, una ordre firmada pel Rey en Aranjuez. Malgrat sa sotsmisió lo govern de Madrit cremà lo día 11 de Juliol de 1716 lo títol de Marqués de Vilallonga, que li havía concedit l' Arxiduch.

En Dalmases retornat ja a la llar paterna continuà dedicantse al estudi d' obres literaries y a la investigació històrica, escribint un seguit d' interessants opusculs y la Vida de Santa Eularia, obra, aquesta darrera, de poch interés.

Morí lo día 10 de Juny de 1718, als 48 anys d' edat.

Sos fills Ramón, l' hereu, Pau, dignitat Sacrista de la Seu barcelonina y Joseph, gobernador que fou de Puerto Cabello, a Caracas ilustraren la Real Academia de Bones Lletres en sa primera época.

Se reuní aquesta a can Dalmases, en lo metex lloch hont fou constituhída y actuà la dels Desconfiats o Desconfiada, des de 1.er de Setembre de 1729 fins a l' any 1740 en que morí l' hereu de nostre biografiat, lo noble eruditíssim Ramón de Dalmases Ros y de Vilana (1).

---

(1) De varis documents de Santa María del Mar.—Arxiu de la noble casà de Dalmases. Privilegis, Titols Académichs y altres particulars—Pere Serra y Postius. Prodigios y Finezas de los Angeles.—*Nenias Reales*, Explicació de la fundació dels Desconfiats.—*Disertación histórica por la patria de Paulo Orosio.* Parecer de Diego de Pellicer y Tovar.—Actes de la Academia Desconfiada. A can Dalmases.—Arxiu de la Corona d'Aragó. Interregno del Arxiduque Carlos.—Arxiu de la noble casa Dalmases, avuy del meritíssim barceloní en Xavier de Dalmases y de Fontcuberta. Dietario o libro de memorias referentes a los actos practicados por el Sr. D. Pablo Ignacio de Dalmases y Ros, como Embajador enviado por las Cortes Catalanas a Inglaterra durante la guerra de succesión.—*La Vie d'Anna Stuart, reine, de la Grand-Bretangne, de France, e d'Irlande. Amsterdam, 1716.—Histoire veritable et secrette des vies et des regnes de tous les rois et reines d'Anglaterre. t. III.*—Amsterdam, 1729.—Mateo Bruguera, Pbre. Historia del Memorable sitio y bloqueo de Barcelona, especialment, t. II, p. 315, nota 1. — Pi y Arimón, Barcelona antigua y moderna, t. II, p. 265.—J. Miret y Sans. Dos siglos de vida acadèmica.—Primer volum de la Real Academia de Bones Lletres de Barcelona. Serie de los individuos de esta Real Academia, actuales y difuntos.

JOAN ANTONI DE BOXADORS, DE PINÓS Y DE ROCABERTI

Fou batejat a Santa María de Badalona lo día 31 de Janer del any 1673, ab los noms de Joan, Antoni, Julià, Fost, Benet y Joseph. Pertenyía a la més alta noblesa catalana, suposantse descendent d'un dels nou antichs vervassors de Catalunya. Foren sos pares Joan de Boxadors y de Rocabertí y Teresa de Pinós y de Rocabertí, germana del insigne Joseph Galceràn de Pinós, després Marqués de Barbarà.

L'apadrinaren Joseph de Rocabertí, batlle general de nostre principat y D.ª María de Rocabertí y d'Alentorn, muller d'En Joseph Galceràn de Pinòs y de Perapertusa, avi de l'infant qu'era dut a batejar. Lo nom enter de nostre biografiat ab tots los cognoms nobiliaris era: Joan Antoni de Boxadors, Timor, Castellaulí, Requesens, Pinós y de Rocabertí. A la mort de son pare, fou VI Comte de Çavellà.

Entre sos ascendents figura lo Comte de Çavellà, que en tanta de manera se lluhí en la guerra dels Segadors, essent fet presoner en la batalla de Lleyda, rublert de ferides que'l conduhiren a la fossa en Maig de 1644; així com lo noble Joan de Boxadors que 's portà ab gran coratge en la guerra d'Hongría contra 'l turch, l'any 1531.

Estudià a Montserrat; se lluhí particularment en la música y en la composició d'orgue. Se 'n conexen d'ell dos «misereres» a 4 veus que formaren part de la antigua colecció d'en Joan Carreras y Dagàs de La Bisbal. Perfeccionà a Barcelona sos estudis literaris y aprengué l'exercici de les armes. L'any 1697 era capità dels Gremis.

Casà després ab la noble dama Dionisia de Sureda de Sant Martí y de Zaforteza, filla del important personatge mallorquí Francesch Sureda de Sant Martí, pertanyent sa mare a familia tant influent y distingida en la illa com la de Zaforteza, que tant bon lloch ocupà en la història de les Balears.

L'any 1700 fou un dels fundadors de la Academia Desconfiada y son primer President. Obrí la primera Academia de 10 de Juny ab un discurs proclamant patrona a la Verge de Montserrat. Escrigué diferents treballs per la Academia;

emprò gairebé estigué sempre fora de Barcelona, en sos castells senyorials o en terres de Mallorca. Fou un dels millors amichs al Princep de Darmstadt y entusiasta partidari de Carles III.

Lo 16 d'Octubre de 1705 fou creat per Carles, Gran d'Espanya, junt ab los nobles senyors de Cifuentes y de Pinòs. En 5 d'Abril de 1706 entrà en possessió del carrech d'Aydant íntim de Carles III.

Al Setembre de 1706 fou nomenat Virrey de Mallorca. Lo 26 desembarcà a Palma, que 's va rendir al cap de pochs dies de serli intimada sa entrega a les tropes que 'n Çavellà manava.

Lo día 30 se solemnisà sa entrada. A principis d'Octubre de 1707 fou nombrat Gentilhome de la Regia Càmara de Carles III. Lo 28 d'Octubre del mateix any posà la primera pedra al baluart del Castell del *Camp del Moll*. Lo 10 de Novembre de 1709 En Çavellà donà possessió al nou Virrey Marqués de Rafal.

A Barcelona fou nombrat cavaller director de la Capella de Música, essent mestre En Giuseppe Pórsile de Nàpols. Constituhían la capella músichs escollidíssims, ab la particularitat de que tota la corda eran *Stradivarius* (6 violins, 2 violes y 1 violoncello) o sía instruments encarregats expressament a n'aquest magnífich *luthier* de Cremona. Los pintors de les decoracions eran excelents y les obres cantades o recitades de lo millor d'aquell temps, destacant sobre totes lo *Dafni* del Mestre Rincón d'Astorga.

L'any 1712 Carles volgué que 'l seguís a Austria, donchs era En Çavellà son Gentilhom de Cambra predilecte. Des de que arribà a Viena fins a l'any 1716 treballà per tots los medis que sa influencia li pogués proporcionar a favor dels catalans. Les gestions foren asidues encar que sempre de caràcter privat.

Des de que tingué noticia de la trista fi de Barcelona se apoderà d'ell una gran melangía y tristesa, que ab res se podía remeyar.

L'Emperador pensà que lo millor era donarli un càrrech de tal natura que, per durli distracció, li proporcionés lo desitjat alivi. Conexent ses aficions lo feu cuidar de procurar poesíes per la Cort y més tart lo nomenà cavaller

director, o sía, segons en Zeno, Superintendent de la Capella Imperial. Entrà en possessió d'aquest càrrech l'any 1717. Lo Mestre de la Capella era lo cèlebre Johann Josef Fux.

Durant la seva Superintendencia s'executaren en lo teatre Imperial y en los jardins anomenats Favorita, obres de senyalat mèrit. Ja quan tenía lo meteix càrrech a Barcelona entaulà correspondencia ab lo gran literat, historiare y arqueòlech Apostolo Zeno, de qui conseguí llavors dues obres: *Zenobia in Palmira* y *Scipion nelle Spagne*,

Essent a Viena procurà atraurese 'l per poeta de la Çort Cessarea. Conseguí que Carles VI fes recitar l'*Atenaide* de aquest autor, obra composta per lo teatre de Barcelona, peró que no fou possible representar.

Per lo Novembre de 1717 conseguí del Apostolo Zeno que quiscún mes dongués al menys una composició per la Cort de Viena. En Çavellà volía, a totes passades, que fos lo poeta cessarí. Al fi ho conseguí, gracies als bons oficis del Marqués Giorgio Clerici, de Milà. L'Apostolo Zeno arribà a Viena pel Juliol de 1718.

Segons En Zeno, era lo Comte de Çavellà *home de bon caràcter y molt virtuós. Tenía lo plaer de beneficiar a quantes persones a ell s' atansavan; molt misericordiós y de finíssimes maneres.* Cor bondadós lo seu, estimava de debó qui per son comportament ho merexía. Tot era en ell, paraules textuals d'En Zeno: *dolçor y complacencia; era lo cavaller més digne que may hagués jo conegut.*

Aymant de les lletres y de la música reuní a casa seva, com una Academia qu' ell presidía y de la que formaven part sis individuus, entre ells l'Apostolo Zeno. Allí presentà en Çavellà dues cantates a que aplicà música lo teorbiste de la Cort y discret compositor Francisco Conti, autor de la ópera Clotilda, en mon poder.

Ademés dels treballs de *literatura*, fruyt de son astre poètich, allisonat ab l'estudi dels grans mestres de la antigor y dels enginys de nova forma que s'anaven obrint camí (com en Metastasio) mantenía continua relació ab Apostolo Zeno, per medi de erudites epístoles escrites en elegant llatí. Una de les qüestions més importants que tractà lo Comte de Çavellà fou sobre 'l precís de la duració de la

Olimpiada grega y del *Lustre* romà. Altre disertació que donà molt que parlar, versava sobre una moneda acunyada a Atenas en la que s' hi veya representada la figura d' un *bou*. Los termes de aquesta derrera disertació agradaren tant a Carles VI que 'n feu treure copies y les comunicà als principals literats de la Cort.

Tingué bona part lo Comte Çavellà en lo *Quixot* del Zeno y del Pariati. La primera representació d' aquesta obra tingué lloch al Abril de 1719.

Lo 26 de Novembre de 1721 va ésser promogut a cavaller del toisó d' or. Ne prengué possessió lo día 30, ab les degudes cerimonies y vestició del habit cavalleresch. Se sentaren a taula los vint y vuyt cavallers promoguts, ab l' Emperador qu' era lo President del Toisó.

L' Apostolo Zeno en una carta a un seu amich, Carlo Archinto, de Milà li ve a manifestar, ab data de 18 de març de 1722 que les persones més influyents sobre l' Emperador eran l' Arquebisbe de Valencia y 'l Comte de Çavellà. En altre carta, del meteix any, cita com a persones influyents lo Comte de Çavellà, lo Marqués de Rialp y 'l cardenal Cienfuegos, jesuita de notable talent y virtut.

Per Abril de 1724 lo fill del Comte de Çavellà marxà des de Roma, hont fou instruit, cap a Viena. Allí visqué ab son pare. L' anà a cercar lo Cambrer Major del Comte.

En una ocasió morí un cortesà del Emperador y dexà a sa Magestat Imperial una caseta de camp, prop de Viena, poèticament situada entremitg de la boscuria. En Çavellà la hi demanà al Emperador per anar a poetisar ab En Zeno. Carles VI no gosà donarloshi permís per por de que, ab la deria del vers, no oblidessin les disquisissions arqueològiques y científiques de que tant agradat estava.

Fou elegit més tart President y guarda segells del suprem de Flandra. Aprofità aquest càrrech per afavorir particularment als catalans y els demés espanyols que bé s' ho merexían.

Mort l' Emperador (any 1740) se retirà En Çavellà al palau que tenía a Sant Pier-d' -Arena. Ab data de 27 d' Octubre de 1741 li escriu en Zeno des de Venezia: «Beata lei, che tanto opportunamente si è ritirata in porto, e non è statta spettatrice di quelle quasi incomprensibili disaventure,

che in men di un anno han fatti tanti miserabili, e minacciano ancor in peggio; se la pietá dell'onnipotente Dio non ví si frappuòne: ma temo che i peccati del mondo, che li han posto in mano i flagelli, non l'oblighino a maggiormente aggravarne i colpi e i gastighi. Sia fatta la volonta sua».

Son les penes y trifulgues de que 's quexa l' historiayre y noble militar Francesch de Castelli y Obando en les cartes familiars, en mon poder, dirigides al jove advocat de Barcelona Carles de Casamitjana quan li diu que no pensi ab Viena (hont volía anar a exercir), qu' exercexe en sa terra nadiua, qu' hom en lloch millor se troba que al escalf de la llar paterna. Que tot alló d' anar a Austria a trobarhi *l' oro y 'l moro*, que s' havía acabat, des de la mort del Emperador; que ja no hi havía cucanya, sino miseria.

Sempre sentí en Çavellà fervent devoció per la Verge de Montserrat. D' ell fou idea lo declararla advocada de nostra antecessora l' Academia Desconfiada. Ell fou lo més ferm protector de l' esglesia de Montserrat a Viena.

Devot constant de Nostra patrona, volgué que 'l monestir de la Verge assentat en nostres tan joliues serres *montserratines* tingués un recort de la estimació qua a la *Moreneta* sempre havía ell professat. Al efecte preguntà a nostre monestir que necessitaven y 's construhí a son càrrech l' enllossat del presbiteri baix y lo daurat de les quatre tribunes.

Desempenyant una enlayrada missió morí a Gènova, l' any 1745, a la edat de 72 anys.

Son fill Joseph de Boxadors y Sureda de Sant Martí, fou cavaller de Sant Joan y visqué sempre a Malta; ab ell acabà lo Comtat de Çavellà que passà després als Comtes de Peralada y Viscomtes de Rocabertí. Fou acadèmich fundador de Bones Lletres; peró sempre absent, no assistí a cap junta. Altre successor seu fou lo Cardenal Joan Tomàs de Boxadors, del orde de PP. Predicadors, a qui fou imposat l' habit l' any 1734. Cinch anys després d' haver professat rebé, per lletres pontificies, lo nomenament de mestre de Sagrada Teología. Se 'l nomenà general de l' Ordre lo 3 de Juliol de 1756. Deu anys més tart, S. S. Pius VI, l' elevà a Cardenal, del titol de Sant Sixt, conservant no obstant relacions ab sos germans de religió, qual *Protector* fou. Morí

a Roma lo 16 de Desembre de 1780. Va ésser acadèmich de Bones Lletres. En la sessió de 27 de Desembre de 1729 se llegí un treball en vers degut a sa ben tallada ploma; consistía aytal treball ab un epígrama llatí dedicat al sepulcre de Carlesmany. Se donà compte de sa defunció en la Academia celebrada a 10 de Janer de 1781. Lo Comte del Asalto que era qui presidía aquella sessió, feu resaltar sos mèrits y s' encarregà de la necrología l' acadèmich Joseph Cruilles.

L' escut d' aquest Cardenal es complertament Boxadors, rés de Perelada. Se composa del *cervol*, figura característica de la casa *Boxadors* y a sobre vé l' escut de l' Ordre de Predicadors. Per demunt lo capell cardenalici queyent los cordons a un y altre costat (1).

JOSEPH ANTONI DE RUBÍ Y DE BOXADORS

Pere de Rubí y de Sabater, Marquès de Rubí, general d'artillería, casà a Sant Just lo 4 de Novembre de 1660 ab Regina de Boxadors y de Crassi, filla de Joseph de Casademunt, olim de Boxadors, regent de la Reyal Audiencia de Catalunya.

D'aquest matrimoni nasquè un noy, batejat a Sant Just lo 14 de Maig de 1669, ab los noms de Ignasi, Francesch, Joan, *Joseph* y *Antoni*. L'apadrinaren Feliu de Taverner y de Rubí y Gerònima de Boxadors, muller del mestre de camp general del exèrcit Tomàs Gosneri, natural de Milà.

La carrera de les armes era lo que més li cridava l'atenció y, estudiós sempre, conseguí ésser un militar d'aventatjades condicions.

---

(1) Arxiu Parroquial de Santa María de Badalona. — Carles d'Austria y Elisabet de Brunwich Wolfendüttel a Barcelona y Girona. — Dr. Joseph M.ª d'Alós. — Noticies biogràfiques inèdites. — Arxiu de can Dalmases. — Actes de la Desconfiada. — Feliu de la Penya. — Anals de Catalunya. — Alvaro Campaner. Cronicon Mayoricense. — Ramón Perramón. Guía del Violinista. — Mon discurs d'entrada a la Academia. — Epistolari Castellvi en mon poder. — Dr. Ludovig Ritter von Köchel. Johann Josef Fux. — Lettere di Apostolo Zeno, istorico e poeta cesareo, ab prefaci de Jacopo Morelli, custodi de la llibrería de San Marc de Venecia. — Francesco Negri. Vita di Apostolo Zeno. — Cartes manuscrites en poder del Conte Giulio Benardoni Tomitano. — Analecta Montserratina V. I. — Ortodoxon Biblion. — J. Miret y Sans. Dos sigles de vida academica.

Son pare, Pere de Rubí, morí l'any 1692 a Barcelona a conseqüencia de les ferides rebudes en la defensa de Roses, sitiada per los francesos. Se trovà llavors hereu del títol de Marquès de Rubí y ab ell heretà, no solsament la noblesa, més també lo reputat nom y'l prestigi que l'autor de sos dies sapigué crear entorn sa casa.

Al fundar l'Academia Desconfiada ja era del Consell de S. M. Carles II y son Llochtinent en l'Ofici de Mestre Pasional de la Reyal Casa y Cort de la Corona d'Aragó. Escrigué per l'Academia varies composicions que constan en les actes. Fou lo primer secretari de l'Academia.

Lo 3 de Maig de 1702 se casà, a la Catedral, ab Isabel de Corbera y de Blanes, Baronesa de Llinars, viuda del capità de cavalls y cavaller del hàbit de Santiago, Diego de Sarmiento y Zúñiga.

Fou un dels cavallers que's posà a les inmediates ordres del Princep de Darmstadt, son antich general, en lo siti de 1706. En aquest meteix siti fou nomenat ajudant del Arxiduch. Se cuidà en tal ocasió de tenir a punt de defensa los forts de la plaça, provehintlos ensemps de tot lo necessari.

Cumplí a Mallorca com a bon artiller y estratègich durant son virreynat, que començà lo 25 de Febrer de 1713 y acabà lo 2 de Juliol de 1715, en que la població no volguè sostenir la guerra y hagué de capitular ab lo general Asfeld. Les capitulacions foren sumament honroses per les tropes d'en Rubí que volgueren seguirlo y eran les que guarnian lo castell de Bellver, Porta de Jesús y Castell de Sant Carles, donchs sortiren ab les banderes desplegades, tambó batent, armes y ormeigs.

Lo Marquès de Rubí se dirigí directament a Gènova a rebre ordres del Emperador. Les tropes se distribuiren entre Nàpols y la illa de Cerdenya. Cap a derrers de Juliol de 1715, lo vejem nomenat virrey de Cerdenya. Administrà y governà molt bé la illa, essent molt estimat de tothom.

Quan l'any 1717 fou atacat fermament per les tropes borbòniques, resistí ab gran bravura, disputant pam a pam lo terrer al invasor. Per fi se tancà al castell de Caller *(Cagliari)* a resistir fins lo derrer moment.

Lo dia 16 de Setembre de 1717 sapiguè lo Marquès de de Rubí que l'enemich havia rebut un socors de tropes que omplenavan set tartanes de mar, que son les que primerament se conegueren a Europa, ans que les de terra, nomenades axís per analogia de forma. Per no trobarse en la precisió de rendirse, que li semblava afrontós, dexà lo manament al Marquès de la Guardia. Aquest fou ferit lo dia 19 y llavors se feu càrrech del manament mon avantpassat Jaume de Carreras, qu'era lo comandant de les tropes de cavallería de la illa. Complint lo manament del Marquès de Rubí, feu una defensa arxiheròica. Tenía 350 homens de son regiment de cavallería, donchs los restants 650 havian mort en la lluyta, y 500 que'n quedaven dels 1,000 del regiment d'infantería de Borbón. La força artillera consistia ab 3 morters y 40 canons. Se rendí al arribar a la extremíssima necessitat, como En Rubí encarregat havía, lo dia 30 de Setembre, després de sis dies de terrible bombardeix de totes les forces de la esquadra y atachs reiterats y constants de 10,000 homens de tropes escollides y veteranes.

L'Emperador Carles VI se féu càrrech de la impossibilitat que hi havia de conservar Cerdenya, per lo que vegent justa la conducta del Marquès de Rubí, fou agraciat, no obstant, ab càrrechs honoríhchs y fins li donà lo govern de la plaça d'Anvers *(Antwerpen)*, rellevant al ilustre Comte de Sàstago.

Karl Ludwig Freiherr von Pollnitz conegué al Marquès de Rubí y hi tractà durant sa estada a Anvers l'any 1734. Nos diu d'ell que en lloch de viure a la ciutadella, vivia en una casa de la ciutat, perque l'antich edifici militar estava molt mal parat, estava fet un estropici. També dona compte de que era català y que complía son càrrech ab dignitat y noblesa. No diu qu'En Rubí despilfarrés ab luxe inútil, cosa qu'hauria sigut renyida ab sa proverbial parcitat. Era lo malgastar la corrent dels senyoraços d'aquella ciutat. Segons En Pollnitz mantenian un tren magnífich y portavan vestits galonats y brodats. Les mullers d'aquests cavallers de cap d'ala s'habillaven ab tal luxe que semblavan princeses. Açó no s'ho explica En Pollnitz, tenint en compte que'l comerç, que fou un temps la riquesa d'aquella ciutat, estava llavors molt decaygut a consecuencia de no poguer passar

per l'Escalda bastiments grans, donchs los holandesos havian tapat lo pas per vexells de gran calat, gitant al fons del estret grosses pedres que formavan un pa masiç.

Havent conquerit devant del govern de Viena una ben adquirida fama, essent molt estimat per lo Príncep Eugeni, morí l'any 1741, a la edat de 72 anys.

De son casament ab Isabel de Corbera, baronesa de Llinars, hagué en fruyt dos fills: Joseph Salvador y Maria Francisca. Morí lo primer jovenet y la derrera heretà sos bens y son títol. Casà aquesta senyora ab Francesch de Pignatelli y d'Aymerich, cavaller de la ordre y milicia de Alcàntara y Comendador de Bellvis y Navarra en la propria ordre, brigadier del exércit espanyol, essent també coronel de cavallería d'ordres vell. Tingué aquest matrimoni varis fills, anant a parar los bens y títol del Marquesat de Rubí a Maria Agna de Pignatelli y de Rubí, qui casà ab Pere Vícents Jordan d'Urries, Marquès d'Ayerbe. Des de llavors lo títol del Marquesat de Rubí forma part dels títols nobiliaris qu'ostenta la casa Ayerbe (1).

JOSEPH D'AMAT DE PLANELLA Y DE DESPALAU

Axís se signava aquest ilustre senyor, qual recort ha arribat, pintorescament, fins a nostres dies. Quiscún any vegém, al cap de vall de la processó de Corpus, rodolar, tot trepitjant ginesta, la carrossa setcentista que fou de sa propietat, donant una nota característica, ab sos emperifollats servidors y les ben ormejades rengleres de cavalls d'agradívola color.

Lo dia 19 d'Octubre del any 1670 les campanes del Pi brandaven bateig solemne. Se tractava del fill d'una de les cases de més anomenada d'aquella parroquia, de l'antiga casa Amat de la plaça de Santa Anna. Lo primogènit d'aque-

(1) Arxiu parroquial de Sant Just. — Feliu de la Peña: *Anales de Catalunya.*— Arxiu de Can Dalmases: Actes de la *Desconfiada.*—Arxiu de la Catedral de Barcelona, casaments. — *Diaria y verídica relación de las operaciones y sucesos del sitio de Barcelona desde 31 de Marzo de 1706 hasta la retirada del enemigo.* — Alvaro Campaner: *Cronicón Mayoricense.*— Kriegsarchiv-zu Wien, Archivalische Erhebung número 4212. — Milt. Kriegsthaten v. Herzog von Rubí. — *Lettres du Baron de Pollnitz*, tomo III, pàgs. 158-159.—Noticies proporcionades per persona allegada a la casa de Ayerbe.

lla casa era batejat aquest dia ab los noms de Joseph, Francesch, Benet, Jaume y Grau. Era fill del noble català Joan d'Amat y de Despalau y de la no menys noble Francisca de Planella y d'Erill.

Joseph d'Amat estudià en lo colegi de nobles anomenat de Cordelles. Fou de jovenet molt inclinat a la literatura. Llàstima que la corrent de la època no era propicia a la formació del gust, seguint un viarany adequat que conduhir pogués al perfeccionament de les idees y a la pulcra expressió de les metexes.

Se distingí també en l'estudi y conreu de les armes, fentse notar per son valor y pericia en la guerra contra França, de 1689-1697, essent capità dels Gremis.

En plena guerra, lo primer de Novembre de 1695, va pendre per muller, en la esglesia de Sant Miquel, a Mariana de Junyent y de Vergós, filla de Francesch de Junyent y de Marimón y d'Anna de Vergós y de Bellafilla.

L'any 1700 era un dels fundadors de l'Academia Desconfiada. Prengué part en les actes totes y hi aportà treballs seus des de la primera acta fins a la derrera de 1703.

L'any 1701 se publicaren les *Nenias Reales* per plorar la mort de Carles II, en ocasió en que era secretari de l'Academia. Aquesta publicació anà a son càrrech. Es un volum en quart; en la pl. 22 hi han unes octaves seves y en la 99 un sonet degut a sa pluma.

Se feu agradable al rey Felip de Borbó. Aquest, terminades les Corts de 1701-1702, li concedí la mercé de nomenarlo, per concessió de 7 de Juliol de 1702, Marquès de Castellbell. Tenia ja aquest jurisdicció propria en lo lloch de Castellbell y Vilar, qual senyoríu arrancava del segle XII. Los senyors d'aquella època eran pròxims parents de Na Almodis, muller de Ramon Berenguer I anomenat lo Vell. La jurisdicció senyorial s'extenia fins a Rellinars.

Devot del gloriós fundador de la Companyia de Jesús, establí l'any 1709, al Santuari de Montserrat, la festa anual de Sant Ignasi, ab exposició del Santíssim y sermó.

Son germà Francesch treballà obertament per l'Arxiduch Carles y aquest lo recompensà ab lo títol de Comte de Castellar. Treballà quan pogué per lo Rey austriach, lo que fou causa li fossen confiscats los bens per lo Gobern de Fe-

lip. Donaren a l'hisenda borbónica un producte liquit de 721 ll. 16 s. Nostre biografiat no fou tant ardent partidari; empró seguí a la noblesa catalana contra l'invasió francesa, no treyent la cara, ab tot, per causa alguna.

Després de la disort de la cayguda de Barcelona, se li agreujà una malaltia crònica, y otorgà testament lo 21 de Maig de 1715, morint lo 23 del propri mes y any, a la edat de 45 anys no complerts.

Joseph d'Amat de Planella y de Despalau tingué quatre fills de que jo tingui conexement: una noya y tres noys.

La noya, Gaetana, era model de virtut. Al cap d'un mes d'haver mort son pare, o sia lo 17 de Juny de 1715, se celebrà a Sant Pere de les Puelles sa professió religiosa. Cuidà de la música, que fou excelent, lo mestre del Palau, Joseph Picanyol.

Los noys foren tres: lo primer son hereu Joseph d'Amat y de Junyent, que no solsament era Marquès de Castellbell, sí que també de Castellmeyà. Per sos mèrits regidor perpetuu y degà del Ajuntament de Barcelona. Morí a nostra ciutat lo 22 d'Agost de 1773. Aquest casà ab Agna de Rocaberti y de Descatllar, donsella nobilíssima de la casa Rocaberti del carrer dels Archs, hont vivian los Comtes de Perelada.

Altre fill, Antoni, casat ab María Teresa de Cortada Pagés de Planella, de qui parlarém al tractar de la descendencia de Joseph de Cortada y de Brú, Acadèmich de la Desconfiada.

Finalment En Manel, qu'ingressà en l'exèrcit espanyol y, per sos mèrits, arribà a tinent general. Exercí durant quince anys lo càrrech de Virrey del Perú y anteriorment lo de President, gobernador y capità general de Xile. A Lima hi dexà sentada fama de bon gust y d'introductor de la elegancia y refinament de la moda francesa. Sobre derreries del mes d'Octubre de 1777 retornà a Barcelona procedent d'Amèrica, edificant lo grandiós palau de la Rambla de les Flors, encara anomenat la Virreyna, edifici qu'ha merescut grans elogis de varis crítichs com a model barroch de esbeltes proporcions. Al Dr. Fäh de St. Gallen li agradà molt, en sa visita a Barcelona. Lo Dr. Serguius Miniseh de Zurich lo llohà al mostrarli, considerantlo un bon exemplar d'època.

Lo segón Marquès de Castellbell, mullerat ab Anna de Rocabertí, tingué un fill de aventatjades condicions per la literatura. Fou aquest son primogènit, Gayetà d'Amat y de Rocabertí. Fou acadèmich de la R. Academia de Bones Lletres de Barcelona, llegint en 7 de Març de 1753 una bonica disertació sobre les medalles acunyades en les colonies y municipis romans a Espanya. Çasà ab Escolàstica d'Amat y d'Amat y tingué per fill a Gayetà d'Amat y d'Amat, IV Marquès de Castellbell, qui casà l'any 1826 ab Antonia de Gras y de Viladomar, y axís per successió continuà la casa fins arribar al noble En Francesch de Càrcer y d'Amat, actual Marquès de Castellbell (1).

FRANCESCH DE JOSA Y D'AGULLÓ

No sé la data ni'l lloch de son naxement. Era fill de Guillem Ramón de Josa y de Peguera y d'Isabel d'Agulló y de Pinós. Guillem Ramón de Josa y de Peguera tingué per pare a Joan de Josa, de la nobilíssima familia de Josa, que tenia son castell senyorial en la serra de Cadí, y de Marina de Peguera. Isabel d'Agulló y de Pinós, mare de nostre biografiat, era filla de Geroni d'Agulló y de Maria de Pinós.

A n'aquesta noble familia pertenyía lo virtuós pare jesuíta Guillem de Josa, qui l'any 1654 era director espiritual del desgraciat Dalmau de Queralt, Comte de Santa Coloma.

En Francesch de Josa y d'Agulló tingué un germà y dues germanes. Lo germà, Joseph de Josa, casà ab una germana d'En Pau Ignasi de Dalmases y Ros. Sa germana, Marina, casà ab Joseph Antoni de Ribera Claramunt y Espuny y fruyt d'aquest matrimoni fou la donzella María de Ribera y de Josa, la primera y única poetisa que presentà una dedicatoria a la Academia Desconfiada. Aytal composició fou llegida en la sessió de 8 de Juliol de 1700. Germà d'aquesta donzella fou Joseph de Ribera y de Josa, succesor de nostre biografiat en lo ardiaconat y canongia, com després veurem. L'altra germana d'En Francesch de Josa, anomenada Maria,

---

(1) Arxiu parroquial del Pi —Arxiu de la noble casa de Castellbell. — Noticies biogràfiques inèdites del Dr. Joseph M.ª d'Alós. — Colecció Lambert Mata.—Francesch Carreras Candi: *Ciutat de Barcelona.* — J. Miret y Sans: *Dos siglos de Vida Académica.*

casà ab Joseph d'Erill Ortiz de Cabrera, essent fill seu Ramón d'Erill y de Josa, nat a Concabella, qui solia residir a Guisona y entrà hereu de sa casa l'any 1747 per mort de son pare Joseph d'Erill.

Lo Doctor Lluís de Josa y de Peguera, oncle de nostre biografiat, l'any 1676 era vicari general de Barcelona. Lo 20 de Maig se li donà colació del Ardiacanat de Santa Maria del Mar, qu'anava junt ab lo càrrech de Canonge de la Seu barcelonina. Abans era coadjutor del Doctor Antoni Centena, qual càrrech renuncià.

Ab lletres de les Calendas d'Octubre de 1696, expedides per lo Papa Ignocenci XII, prenguè per coadjutor al Deganat y Ardiacanat a son nebot, obgecte d'aquest estudi, Francesch de Josa y d'Agulló.

En lo temps qu'ocupà lo càrrech de coadjutor de son oncle tinguè lloch la constitució de l'Academia Desconfiada, de la que fou President varies vegades. A més dels discursos presidencials, escriguè varis treballs per l'Academia, essent remarcable son treball posant en evidencia la magnanimitat d'ànim de Jaume I. No es un treball d'investigació històrica, mes sí de sentiment y molt calor patri.

Havent mort son oncle, lo Dr. Lluís de Josa y de Peguera, prenguè possessió de son càrrech lo 11 d'Octubre de 1702.

Fou lo canonge més estimat del Bisbe de Barcelona Doctor Benet de Sala y de Caramany. Era son consultor y l'home de sa més complerta confiança.

Acompanyà en sa estancia a Barcelona al noble Abat Gasparini, cambrer de Sa Santetat, que vinguè (25 de Maig de 1713) expressament a portar lo birret cardenalici al Bisbe Sala.

Lo 3 de Juliol del meteix any s'embarcava lo bisbe de Barcelona, acompanyat de son íntim lo canonge Francesch de Josa y d'Agulló, cap a Roma, ab motiu de rebre del Sant Pare lo capell, derrer complement del honor cardenalici.

Després de vuyt dies de navegació, ab totes les contingencies y treballs acostumats en tals casos, desembarcà a Gènova lo 9 de Juliol de 1713. Passaren a Milà y després a Roma. Allí lo canonge de Josa y d'Agulló assistí a la cere-

monia d'imposició del capell. Ja no's moguè del costat del nou Cardenal, qui estava sempre malaltiç.

Morí lo Cardenal Sala lo 1.er de Juliol de 1715. Nostre biografiat sentí pregonament la perdua de son pastor, de son segón pare. En lo testament qu'otorgà lo difunt Cardenal dexà hereu a son nebot Benet de Sala y de Çella y nomenà testamentari en primer terme al Dr. de Josa y d'Agulló. Fou desterrat ab condició de no poguer tornar a Barcelona, per Felip de Borbó, a causa d'haver assistit a una recepció del Embaxador del Emperador Carles VI a Roma, J. W. Graf von Gallas.

No poguent tornar a sa patria, obtinguè de S. S. Lletres Apostòliques de Calendes de Juliol de 1721, que foren remeses a Barcelona, nomenat per son càrrech a son nebot Dr. Joseph de Ribera y de Josa. Foren aquestes lletres presentades al Capítol Catedral lo 27 de Setembre del meteix any.

Aquest eclessiàstich exemplar, moralista excelent y ferm patriota, morí en l'exili, plorat del seus que tant l'aymavan.

Nosaltres, continuadors, com Acadèmichs de Bones Lletres, de la primitiva Academia Desconfiada, havem de conservarli bon recort, car ell fou qui més lluhiment procurà a aquella antiga docta corporació (1).

LLORENS DE BARUTELL Y D'ERILL

Nasquè lo 4 de Janer de 1670 a Oix, en l'Arxiprestat d'Olot. Huch de Barutell y de Vilaseca, son pare, era fill de Joan de Barutell y de Puigmarí y d'Anna de Vilaseca. Sa mare, Joana d'Erill Orcau y del Mayno, era filla d'Anfós Roger d'Erill, segón Comte d'Erill-Orcau, y de Bàrbara del Mayno, filla del Comte *dell Mayno,* noble senyor de Milá.

En Llorens de Barutell y d'Erill va ésser l'undècim senyor de les baroníes d'Oix y de Bestracà. Lo pseudònim

(1) Noticies de noms y relacions de familia en l'Arxiu de Sant Just y Pastor —Arxiu del Pi.—Nobiliari manuscrit català elaborat l'any 1750 per Pere Costa, natural de Vich, de la Real Academià de San Ferràn.—Dr. Onofre Viáda y Viada: *Noticia històrica del origen, viscisitudes, etc... de Santa María del Mar.*—Enrich Claudi Girbal: *Biografía del Cardenal gerundense Fray Benito de Sala y de Caramany.*

que sovintment usava de *hermità de Pruneres,* respón al títol d'una esglesia fundada per son ascendent, lo primer Baró dels títols usats per nostre biografiat. Era aquest Bernat de Barutell, avi d'En Berenguer de Barutell, Ardiaca de Santa Maria del Mar y canonge de la Seu Barcelonina (1385-1433). Era Bernat de Barutell, cambrer de Jaume I d'Aragó y un dels cavallers més distingits de sa Cort. Aquest noble català erigí en la montanya anomenada *Pruneres,* una esglesia (avuy Santa Bàrbara de Pruneres, que conserva una ben escayenta làpida sepulcral gòtica) dedicada a servar una reliquia de la verge Santa Bàrbara. Aytal esglesia radicava en lo terme del castell-palau d'Oix, en los documents antichs *Evoxo* y *Ovoxo.*

En Llorens de Barutell y d'Erill usava lo meteix escut del primer Baró, lo susdit Bernat, qu'es un escut molt senzill qu'ostenta una banda roja ab cantells d'or. Es l'escut qu'usaren tots los Barutells; lo meteix que hi havia en les sepultures de la casa, un dia existents en lo monestir de Banyoles, en l'esglesia del fura d'Olot (avuy tapada per un embaldosat que pagà lo fabricant Senyor Mulleras) y a Santa Maria del Mar de Barcelona. Avuy encar se veu representat en un finestral del Mercadal de Gerona.

Besavi d'En Llorens de Barutell y d'Erill va ésser N'Antich de Barutell de Montagut de Vallgornera, vuytè senyor de les Baroníes d'Oix y de Bestracà. Casà aquest ab Isabel de Puigmarí, filla de Miquel de Puigmarí. Filla d'aquest matrimoni va ésser una noya religiosa del Mercadal de Gerona, qui al morir n'era Abadesa. També n'eran fills Narcís, Abat de Sant Salvador de Breda l'any 1677; Llorens, canonge de la Seu d'Urgell, y Ermengol, monjo benet de Sant Cugat del Vallés y paborde del Monestir, a qui los canonges de Santa Anna de Barcelona li cediren una casa que abans havia sigut ocupada per l'Arxipreste de Vilabertrán.

Tingué, En Llorens de Barutell y d'Erill, un germà y quatre germanes. Son germà era Fra Lluís de Barutell y d'Erill, del convent de Santa Caterina de Barcelona, religiós de gran saber y virtut; morí l'any 1735. Les germanes: Maria, casada jove y ben aviat viuda de Francesch de Pellicer, noble de Perpinyà; Bàrbara, religiosa de la Ensenyança de Perpinyà; Joana, religiosa del Mercadal de Gerona, hont

morí Abadesa l'any 1720, y Anna, religiosa del convent de Mont-Sió de Barcelona.

En la època en que fou fundada l'Academia Desconfiada, En Llorens de Barutell y d'Erill vivia a Perpinyà ab sa germana Maria. Passava temporades a Barcelona en sa casa senyorial de la plassa dels Peixos. Los Consellers de Barcelona li compraren una casa situada en lo portal del Angel, prop l'hort de la Colegiata de Santa Anna, local qu'havian de menester pera la colecta dels drets de la Ciutat.

Son istil literari, encar que tacat del mal gust d'êpoca, tenia quelcom de cavalleresch que l'abonava. Entre lo que dexà, lo més passador son les octaves dedicades a celebrar la fe y valor dels catalans qu'anaren a deslliurar Buda, capital d'Hongria, de que s'havian apoderat los turchs.

Morí l'any 1704, ab tota certitut; peró no sé si a Perpinyá, Oix o Gerona. A Barcelona no he trobat rastre, llevat de que hagués mort en les parroquies o de Sant Cugat o de Santa Eularia de Mèrida, quals papers no he pogut consultar. Tenia 34 anys.

Ab ell acabà la linea directa Barutell, passant les honors, títols y hisendes a son oncle Joseph de Barutell y de Vilaseca.

Aquest casà ab Estanislaua de Negrell. Lo primogènit, Francesch de Barutell y de Negrell, cosí germà de nostre biografiat, fou ferm partidari de la casa d'Austria y formà part, ab lo grau de capità, del regiment de cavallería que manava lo general de Córdova y d'Alagón. Morí sense successió l'any 1713. Tenia dues germanes monges y son germà Joan, qui heretà títols y bens.

Visquè aquest a Barcelona a la plaça dels Peixos y fou oficial del Braç Militar. Casà, en primeres nupcies, ab Magdalena d'Asprer y de Copons, y en segones ab Maria de Viladomar y Rovira.

Son primogènit fou Bonaventura de Barutell y d'Asprer, qui casà l'any 1722 ab Teresa de Càncer, de la nobilíssima casa de Càncer, provinent de Castelló d'Empuries.

Lo seu primogènit, Joan Anton de Barutell y de Càncer, de molt jove fou Prior de Santa Bàrbara de Pruneres. Després entrà en la Reyal Academia de Bones Lletres, lo 30 de Març de 1744. L'any 1750 ja era mort.

La casa Barutell havia perdut la linea recta; després seguí la trasversal y ara anava a perdre lo nom per anar a pasar a muller o sia a Mariana de Barutell y de Càncer, qui casà ab Ramón de Sans y de Sala, net d'En Francesch Sans y Miquel de Monrodón, general català molt aguerrit y acadèmich de la Desconfiada.

Fill d'aquest matrimoni fou Joan de Sans y de Barutell, batejat al Pi lo 5 de Març de 1756, ab los noms Joan Babtista, Salvador, Benet, essent padrí en Joan Bassas, hermità de Mont Calvari d'Arenys de Mar. Ab ell se despedia lo nom de Barutell directe y per via trasversal pròxima a la directa; restavan sols los descendents de fills cabalers d'antichs Barutells als qui he perdut la pista. Lo derrer personatge qu'encar usà aquest ilustre nom deixà recort imborrable en lo camp de la historia y dins nostra llar acadèmica. Lo nom d'En Joan de Sans y de Barutell sempre perdurarà en lo camp de les lletres, de la historia y de la nàutica.

Fou nomenat acadèmich supernumerari de la Reyal Academia de Bones Lletres lo 13 de Janer de 1779 y numerari lo 18 d'Abril de 1822. Llegí un treball demostrant ser fals que Carles lo Calvo concedís lo signe de les quatre barres a Jofre lo Pilós. En l'Academia de 6 de Desembre del susdit any 1822 se comunicà sa defunció y s'acordà demanar a la familia son treball titolat *Las ligas de Aragón* (1).

FELIP DE FERRÁN Y DE ÇACIRERA

Nasquè l'any 1658. Per les noves que'ns dona lo bateix a Sant Just de son germà Joseph (7 Abril 1660), sabem que son pare se deya Antoni de Ferràn y de Voltor y sa mare Francisca de Çacirera y de Llupià; neboda era aquesta senyora del distingit militar milanès Tomàs de Gasneri, a qui

(1) Noticies del Rvnt. Dr. Esteve Ferrer, Arxipreste d'Olot.— Noticies del noble senyor En Joseph Font de Rubinat.—Noticies del Rvnt. Dr. Joseph M.ª d'Alós. — Llibre de Deliberacions dels Canonges de Santa Anna en l'arxiu d'aquesta Colegiata, servat avuy en lo Museu Episcopal de Barcelona. — Llibre de Deliberacions en l'Arxiu Municipal, anys 1687 y 1690.— En lo meteix Arxiu, Manual de 1689-91.— *Narraciones históricas desde el año 1700 al 1725*, per Francesch Castellví y Oband.— Staatsarchiv-zu Wien. — Arxiu de la Corona d'Aragó, *Dietari sext de deliberacions del Fid. Braç militar.*—Arxiu de la Comunitat del Pi. Obituaris. — J. Miret y Sans: *Dos siglos de Vida Académica.*

havia educat los fills Sant Joseph Oriol. L'avi patern s'anomenà Felip y'l matern Joseph de Çacirera, casat ab Francisca de Llupià. Rebé una educació esmerada. Era home molt inteligent en varies materies y de paraula fàcil y persuasiva.

Lo 6 de Janer de 1681 se casà en la esglesia del Pi ab Anna de Fivaller y Torras, donzella filla del noble Francesch de Fivaller y de Pol, llavors ja difunt, y de Geltrudes de Torras, vivent. Foren testimonis Francesch de Ribera, del Consell de S. M., Joan de Cruilles y Francesch de Gomis. Lo 23 d'Agost de 1688 fou batejat a Sant Just son fill y hereu, Joseph Felip; l'apadrinà son oncle Joseph de Ferràn, cavaller de la ordre de Sant Joan y home de gran valer social.

Entre les filles ne tinguè una anomenada Magdalena, que's feu monja de Sant Pere de les Puelles. Professà lo 29 de Desembre de 1709, y ab tal ocasió se feu ohir molt bona música, deguda a la inspiració del mestre de Capella del Palau Mossén Tomàs Milans, de Canet de Mar.

Lo 8 d'Octubre de 1703, la ciutat y braç militar trameteren embaxadors al rey Felip de Borbó a Madrid pera que contestés a ses reclamacions. Un d'ells fou En Felip Ferràn.

L'Arxiduch, per recompensar sos serveys, lo nomená Comte de Ferràn, a mitjans de Març de 1706.

Felip Ferràn fou lo cavaller designat per assistir a Starhemberg a Gerona, pera servirli de consultor en lo que procehis fer en la lluyta ab los francesos y defensa de la Ciutat. La Diputació lo provehí de una carta circular, de data 6 de Desembre de 1713, pera tots los pobles quals auxilis convingués demanar.

En virtut d'ordres superiors lo general Starhemberg devia retirarse. En sa conseqüencia, inútils resultaren los esforços d'En Ferràn. Fou tant ràpida la desocupació de les tropes imperials y la entrada a Gerona de les franceses (primer de Janer de 1713), que ab prous feynes tinguè temps, En Ferràn, de retirarse de son allotjament.

Lo 6 de Març de 1713 la ciutat lo nomenà Embaxador per Holanda y lo 18 prestà jurament de fidelitat al Consell.

Altres personalitats li escrigueren tot seguit des de Viena que per lo mal de Catalunya no trobaria remey. Mal

estaven les coses. De res serviren los treballs inaudits d'En Ferràn. Son derrer esforç tal volta hauria salvat Barcelona, a poguer resistir un poch més.

Efectivament, la Reyna Anna d'Anglaterra morí lo primer d'Agost de 1714. Fou proclamat Rey d'Anglaterra Jordi II, Elector d'Hannòver, quefe de la casa Braunschweig, Hannòver, descendent de Jaume I d'Anglaterra de la casa Stuart per sa mare Sophia Stuart, casada ab lo primer Elector d'Hannòver Ernst August. Jordi II d'Hannòver prengué com a Rey d'Anglaterra lo nom de George I.

En Felip Ferràn. que sabia per lo Comte de Çavellà lo molt qu'aymava als catalans aquest Princep alemany, cregué qu'era lo millor solicitar son auxili. No sabia En Ferràn res de Barcelona, que creya qu'encara's defensava. També ho creya aixís l'Elector d'Hannòver.

Lo dia 18 de Setembre de 1714 demanà En Ferràn una entrevista al Baró de Bernsford, secretari del Rey, acompanyant a la súplica un memorial. S'entrevistà lo dia 19 y'l Baró li digué que havia parlat ab lo Rey y li assegurà formalment que si Barcelona se mantenia ressistint sería socorreguda. A derreries d'aquell mes de Setembre se tingué coneixement de la rendició de Barcelona.

En Ferràn emmalaltí de pena. Quan li fou possible, que no va esser fins lo 18 de Febrer de 1715, se'n anà cap a La Haya. Se traslladà desprès a Viena, arribanthi lo 16 de Març. L'Emperador li donà lo càrrech de delegat de Nàpols, ab mil doscents ducats d'assignació. Al cap de poch temps greu malaltía, que sa natura minava, lo portà al sepulcre, en la Ciutat hont desempenyava sa missió imperial. Morí a la edat de 57 anys.

No li conech cap obra literaria. Lo escrit per l'Academia Desconfiada, de que era fundador, demostra condicions no vulgars d'enginy (1).

---

(1) Arxiu parroquial de Sant Just. — Arxiu parroquial del Pi. — Colecció de follets y altres peces interessants que reuní en Lambert Mata. — Arxiu de la Corona d'Aragó: *Interregno del Archiduque Carlos.* — Sampere y Miquel: *Fin de la Nacionalidad Catalana.*—*Anals Consulars*, a la Biblioteca de Catalunya.— *Narraciones históricas desde el año 1700 al 1725*, per En Castellví y Obando.—Staatsarchiv-zu Wien. — Apuntaments històrichs espigolats de diferents llochs. — També parla d'En Ferràn Mossén Bruguera en sa obra sobre lo Siti de Barcelona.

FRANCESCH DE JUNYENT Y DE VERGÓS

Nasqué envers l'any 1668. Era fill d'En Francesch de Junyent y de Marimón y d'Anna de Vergós y de Bellafilla. Descendía per part de pare d'En Galceràn de Junyent, síndich en les Corts de Montçó en temps de Carles I y de Felip I, (II de Castella). Per part de mare d'En Francesch Joan de Vergós, insigni patrici, conseller de guerra en lo govern d'En Tamarit, l'any 1641. Prop parent d'En Joan de Marimón, cavaller de la Ordre de Sant Joan, mestre de Camp del terç de la Generalitat de Catalunya l'any 1696.

L'any 1688 contribuhí a verificar donatius en palla y altres coses pe'ls soldats. L'any 1696 era oidor militar. L'any 1700 fundador de la Desconfiada. Los seus treballs literaris constan en les actes, generalment en vers. Malgrat son bon intent, no ostentan ses poesíes aquella originalitat y galanura que fora de desitjar.

La casa Marimón de la plaça de Santa Anna fou lo lloch hont se reunían los principals afectes al rey Felip de Borbó, durant lo període preliminar a la guerra de Successió a Catalunya de 1703-1705. Un d'ells era En Francesch de Junyent y de Vergós. Fidel a son punt de vista passà, a la hora oportuna, al camp borbònich.

En Berwick, a 15 de Setembre de 1715, lo nomenà un dels individuus qu'havían d'administrar y gobernar Barcelona. Atenent a sos importants serveys se li feu efectiva, a 24 de Novembre de 1716, la gracia concedida per Carles II a son pare Francesch de Junyent y de Marimón, de Marqués de Castellmeyà. Al mes d'Octubre de 1718 fou nomenat regidor de l'Ajuntament de Barcelona.

En sa vida privada era home de bones costums y gran protector dels Agustinians de Barcelona.

Morí lo 5 de Setembre de 1735. La sepultura s'efectuà l'endemà, día 6, portant-lo en processó, los capellans de la parroquia de Sant Miquel, los frares agustinians, tots en ciris encesos y gran seguici format per la aristocracia y la gent de representació de Barcelona, no hi mancava tampoch el menestral ni àdhuc l'humil trevallador. Fou una manifestació de dol de tota la ciutat. En aytal processó hi

concorregué música. Lo cos fou portat al Convent nou de Sant Agustí hont se celebrà missa y desprès se l'enterrà en son vas particular (1).

JOSEPH DE TAVERNER Y D'ARDENA

Nasqué a Barcelona lo 17 de Maig de 1670. Sa familia era de la primera noblesa de la terra. Era fill d'En Francesch de Taverner y de Rubí, després Comte de Darnius, y d'Ignasia d'Ardena y d'Aragón.

Seguí la carrera literaria, havent obtingut en ella tots los graus y honors, en la Universitat de Barcelona. Lo temps que tenía lliure de ses ocupacions precises, l'esmerçava en llegir bons llibres y en registrar vells còdices. Son afany fou compensat ab la troballa de noticies molt curioses.

Fundador de l'Academia Desconfiada, hi han en les actes treballs seus, dignes alguns de particular atenció.

L'any 1710, essent canonge tresorer de la Catedral, va anar a Perpinyà hont se trobava son oncle Miquel de Taverner y de Rubí. Aquest havía sigut nombrat, per Carles II, Bisbe de Gerona; de qual bisbat prengué possessió, per vía de delegat, lo 3 d'Abril de 1700. En Miquel de Taverner y de Rubí havía sigut abants jutge de la Reyal Audiencia; no volguent seguir lo partit del Arxiduch, se retirà a Perpinyà lo 19 d'Octubre de 1705, no tornant a Gerona fins qu'aquesta ciutat fou recobrada per Noailles, l'any 1711. Allí's reuníren varis individuus de la familia que vivían en perfecta concordia, bo y allunyats del burgit de la guerra. Lo canonge de Taverner y d'Ardena, nostre biografiat, aprofità l'estona recorrent arxius de la ciutat y d'altres poblacions, així com de diferents convents y esglesies de Gerona, Cerdanya, Rosselló, Conflent y Vallespir.

Los cèlebres escriptors, Harduino y Martène, ab los qui entrà en estreta relació, li estigueren molt agrahits per

---

(1) Arxiu de la Parroquia de Sant Miquel. - «Anals Consulars». - Breve descripción de las funerarias honras que a la Cat. Majestad de N.ª Sra. D.ª Mariana de Austria, madre de Carlos II, hizo la Fidelíssima Diputación de Cataluña». - Pí y Arimón: «Barcelona antigua y moderna. - Notícies biogràfiques del Dr. Josep M.ª d'Alós y de Dou-Bethancourt. - «Anales de la Nobleza Española».

los molts documents que'ls hi facilità. Un dels èxits majors de la investigació, fou la troballa del concili geroní de 1068, com se posa de manifest en la colecció de concilis de Labbert, col. 173-74.

A conseqüencia de ses bones relacions ab Lluís XIV pogué treure copia de la segona y tercera part de la Crònica d'En Pujades, que des de 1702, estava en la Biblioteca Reyal y que havía sigut descoberta, l'any 1698, per En Pau Ignasi de Dalmases y Ros, en la Biblioteca de l'Arquebisbe de Ruan *(Rouen)* d'ahont fou tasladada a la Reyal de París. Copiada ja la Crònica hi afegí nostre biografiat atinades observacions, qu'anà continuant durant molts anys, sens poguer-hi donar fí per sorprendre'l la mort. Començà la còpia l'any 1715 y l'acabà l'any 1720. Per son talent y sa ben guanyada fama va esser nomenat canonge de Perpinyà y de París.

Lo bisbe de Solsona Fra Francesch Dorda, del ordre del Cistell, Abat qu'havía sigut de Poblet y home de grans condicions de govern, morí víctima de les persecucions del rey Felip, a Poblet lo 4 de Desembre de 1716. Vacant, llavors, lo Bisbat de Solsona, fou nomenat Bisbe l'antich canonge de la Seu barcelonina, sens arribar a pendre'n possessió. Per haver passat a Arquebisbe de Tarragona son oncle Miquel de Taverner y de Rubí, fou nomenat nostre biografiat bisbe de Gerona, l'any 1718.

Essent ja fora de París (hont havía acabat de copiar, com s'ha dit, la Crònica d'En Pujades l'any 1720) fou consagrat a Santa María del Mar de Barcelona lo 28 d'Abril de 1721. Gobernà molt bé sa diòcessis, durant vuyt anys y entregà la seva ànima a Déu lo matí del 16 de Janer de l'any 1726, a la edat de 56 anys.

Entre altres obres escrigué: *Compendio histórico de los monasterios e insignes iglesias de los Condados de Rosellón, Ampurias y Perelada; Arbol Genealógico de la casa de los Condes de Rosellón, Perelada y Ampurias; Tratado de los Vizcondes de Rosellón; Disertaciones históricas de los Condados de Rosellón, Conflent y Vallespir*. La millor obra es la *Historia de los Condes de Ampurias y Perelada,* qu'escrigué essent canonge tresorer de la Catedral de Barcelona. Es treball qu'acusa llarga labor d'investigació y recte crite-

ri. Es inacabada, donchs lo manuscrit termina en lo Comte Huch III.

A més d'historiayre era bon poeta en la llenga del Laci, especialment en forma clàssica. També era bon humanista y predicador de fama.

Tots los escrits d'aquest erudit prelat foren legats per ell a son germà Francesch de Taverner y d'Ardena, Abat de la Colegiata de Sant Feliu de Gerona (1).

JOSEPH R. CARRERAS Y BULBENA

(Acabarà).

1432. - Inventari y encant dels bens d'un notari barceloní

No 'ns cansarem de ponderar la necessitat de recullir tot l'arsenal llingüístich que 's troba escampat en los vells inventaris catalans y per tant la conveniencia de publicarlos pera que sia aprofitat degudament aquell material en los lèxichs y en lo llenguatge escrit o parlat. Fentho axís tindrem ensemps la ventatja de reviure 'ls temps en que existien los bens inventariats, la composició y distribució de les cases o alberchs, lo grau de cultura y d' higiene de sos habitants, y quan se tracta de la venda al encant, podrem saber ademés los preus a que 's remataven los obgectes usuals de la vida y fins los sumptuaris, perque d' ells també 's troba en los inventaris antichs la curiosissima nomenclatura.

Avuy publiquem lo del notari barceloní En Joan de Fontcuberta, vivent en les primeries del segle XV, que conté gran quantitat de obgectes de tota classe, entre ells una curiosa llista de llibres, de tot lo qual se feu encant pùblich en lo lloch acostumat per aquestos actes, qui era la plassa de Sant Jaume y ab intervenció del corredor jurat En Rafel Riera.

(1) Serra y Postius: *Prodigios y finezas de los ángeles.* — Felix Torras Amat: *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes*, etc.— *Revista de Ciencias Históricas*, vegi's t. II. — Ezenarro: *Archiepiscopologio Tarraconense.* — Dr. Onofre Biada y Viada: *Noticia histórica...* etc. *de la parroquial iglesia de Santa María del Mar.* — Dr. Joseph M.ª d'Alós: *Noticies biogràfiques inèdites.*

Hem copiat fidelment aquest document del original que posseheix lo culte llibreter barceloní En Salvador Babra.

Encantus bonorum discreti Johannis de fontecohoperto quondam notario civis barchinonensis factum per dominam Raphaelam filiam Michaelis castilionis quondam patroni Pamfili civis dicte civitatis heredem cum beneficio inventarii dicti Johannis de fontecohoperto quondam.

Die sabbati XX° mensis decembris anno a nativitate domini millesimo quadringentessimo tricesimo secundo fuit incohatus dictus encantus in platea santi Jacobi barchinone. In quo encantu mediante et subastante Raphaele riera curritore publico et jurato civitatis Barchinone fuerunt vendita bona mobilia infrascripta etc.

Primo una gorra del dit defunct de drap de lana negre forrada de pells de raboses an Guillem sobirats sabater—I ll. VII S. VI.

Item una cota del dit defunct de drap de verni negre forrada de pells de arminis negres an Ramon Duran aventurer—I ll. XVIII S VI.

Item altre cota del dit defunct de verni scur forrada de pells de armini negres an Ramon de Besora corredor de orella—I ll. VII S VI.

Item una clotxa del dit defunct de drap scur an Berenguer Badorch peyer—I ll. XVIII. S.

Item un capero doble del dit defunct de drap de florenti verd an Guillem Jorda notari—XI. S.

Die sabatti X.° Januarii anno a nativitate domini M.°CCCC° tricesimo secundo fuit continuatus dictus encantus in dicta platea ut sequitur.

Primo una clotxa del dit defunct de drap burell de la terra an Miguel radon peyer sta als banys nous—I ll. V. S. I.

Item un jupo del dit defunct de fustaní pelos ab collar de scarlata e punyets petits de grana an Miguel pera peyer —VIIII S. VII.

Item un jupo de scarlata an Gabriel rigual scrivent—IIII. S. VIII.

Item un lendell del dit defunct de osteda blave forrat de tela blancha an Berenguer badorch peyer—I ll. V. S.

Item una clotxa del dit defunct de bruneta scura an Miguel ferrer carnicer—I ll. XV. S.

Item un parell de soletes de drap de berni scur al dit Gabriel rigual—vii. s. vi.

Item un jupó de drap de lana scur—iii. s.

Item un caperó gran mig doble de drap de la terra scur an Barthomeu alteyo peyer—viii. s.

Item un parell de calces scures de poca valor—i. s. vi.

Item un capero de drap de verni scur mig doble an S. bertran fuster—xi. s.

Item una cota de bris color de bernoy o de oliveta forrada de dessers de vays an P. bonanat etc-viii. ll. xviiii. s. xi.

Die jovis etc.

Primo una caldera de aram ab sa nança de ferro—xv. s. i.

Item un bassi de leuto an Johan marti porter—x. s.

Item una basina de leuto plana a ell mateix—xiiii. s. i.

Item un ast de ferro gran al dit S. jorda notari — ii. s.

Item una fflaçada blancha ab listes als caps grogues e vermelles—xi. s. iii.

Item altre fflaçade blancha an Tonya carnicer—xv. s. ii.

Item un travesser ple de fluxell ab cubertes de corsel ab listes blaves menudes—i ll. xvii. s.

Item un lit ab vi. posts e sos petges de fust e marfaga plena de palles an Jacme uguet mathalaser—i ll. xvii. s. v.

Item un oratori petit en lo qual es la ymage de la verge maria lo crucifix e algunes altres ymages—ii. s. i.

Item un cortinatge de lit que son v. peçes qui solia star sobre lo lit on solia dormir lo dit defunct—viiii ll. vi.

Die martis etc.

Primo una stora foradada—iii. s. iiiI.

Item un candalobre poquet de ferro an P. deç puig notari—iii. s. vii.

Item altre candalobre de ferro doble—iii. s. xi.

Item una olla de coure migentera al dit S. Jorda notari —xviiii. s.

Item una taula pocha plegadiça ab sos petges an Johan bertran—iiii s. i.

Item un morter gran de pedra marbre—vii. s. ii.

Item una concha de aram trencada—xi. s. viii.

Item unes graelles e un candalabre de poca valor-iii. s. v.

Item una mala de cuyro per portar roba foradade...-vi. s.

Item un parell de semals al dit Johan Bertran — ii s. vii.

Item una flassada de borra barrada de blau e blanch—xii s. i.

Item un trevesser plen de fluxell ab cuberta de conil listat de blau—i ll. xvi s.

Item un mathalas ab cuberta de fustaní barrat de blau y blanch an G. pera mestre de cases—ii. ll. x. s. i.

Item un lit ab v. pots e sos petges de fust dalber an Anthoni sala cullidor de les leudes de Tortosa—i. ll. x. s. i.

Item un scriptori e taulell de scriva de letra rodona ab son pany e clau—i. ll. ii. s.

Item una cadira de fust—iii s. iiii.

Item un tapit petit de diverses colors a frare barthomeu prats monjo de Montserrat—viiii. s. vi.

Item una catifa de diversos colors—xv. s. vi.

Die martis etc.

Primo una concha migentera de aram trencbada en les ores—vi s. iiii.

Item un morter poquet de pedra marbre a mossen Joan Bruguera canonge—iii. s. ii.

Item altre morter de pedra marbre—iiii. s. viiii.

Item una flassada blanca ab listes burelles e blanques als caps—vi. s. i.

Item un lit ab v. posts e sos petges de fust dalber ab una marfaga plena de palles e un mathalaf ab cuberta de canyamas e sotana negra—ii ll. iiii. s.

Item un cubertor ligat de lit—iii ll. ii.i s.

Item un arquibanch ab dues cases ab clau de luguet—vii. s. vi.

Item una tovalla gran taular—viii s.

Item una tovalleta de taula rodona—ii. s.

Die mercuris etc.

Primo unes graelles grans de ferro—iii s. vi.

Item un candalobre doble de ferro—iii. s. ii.

Item dos pavesos ab senyal de camus al mig de poca valor—ii s. i.

Item una cetria de terra serpellada—viiii.

Item altres dos pavesos—i. s. iii.

Item unes tovalles largues oldanes—iii s. ii.

Item altres tovalles largues ab listes blaves de coto ab obratge de daus—xiiii s. i.

Item un parell de lançols oldans—xvi. s. ii.

Item un parell de lançols de canyames oldans—viii. s.

Item un parell de lançols grans de iii. teles amples an Johan de camprodon—i ll. vi s.

Item duas ballestes de fust genoveses ab cubertes de aluda blancha, la una esclafada—viii s.

Item un parell de lançols de campanya esquinsats an pera duran corredor—vi s. vi.

Die sabbati etc.

Primo una concha poqueta de aram trencada—vii s.

Item una stora de peus—ii s. vi.

Item dos banchs de fust de poca valor—ii. s. ii.

Item un parell de lançols squinsats—v. s.

Item un cofre portatil de etzemble cubert de drap tinyat ab son pany e clau an Bernat Olzina, en I. Cerda lo coneix —vii s. ii.

Item un lit ab iiii posts de fusta de pin ab sos petges y una marfaga plena de palles an ffrancesch marquet ciutada —xviiii s. ii.

Item una flaçada de borre blava ab dues listes blaves e una verda als caps—i ll. viii s.

Item una vanova de bastes an Bernat thomas procurador—ii ll. viiii. s.

Item un cofre enleunat ab son pany e clau—i. ll. i s.

Die sabbati etc.

Primo un cossi o bugader de terra poquet—iii s.

Item un altre cossi o bugader de terra gran—vi s. vii.

Item uns alambins ab la tapa de plom sclafada—ii s. i.

Item un flasco de vidre enserpellat e ii. quanters de terra aptes a tenir mel—i. s.

Item un cofre sclafat e ii. cubertes de travesser pudrides—i. s. iii.

Item una caxota sclafada e un marfa o enpoller trencat —i. s. vi.

Item un arquibanch de duas cases ab los fonts pudrits —ii s. vii.

Item un cofre ferrat tot corcat e una malota de cuyro pudrida—i. s. v.

Item una flaçada de borra blava ab listes blanques e verdes als caps—i ll. x. s. vii.

Item un arquibanch de fust dalber de dues cases sens panys—x. s. vi.

Die veneris etc.

Primo un libre scrit en paper ab cubertes engrutades cubertes de aluda verda apellat *Coment o glosa sobre lo Cató* e comensa *Generat se indolis* al dit S. Jorda notari —xiii s.

Item altre libre scrit en paper appellat *boeci de consolacio* en rromans an P. mascaro librater—i ll. i. s. vi.

Item altre libre scrit en paper ab cubertes de cuyro negre ab dos tancadors en lo qual es scrita la *istoria o vida de sancta Magdalena* an Johan ffranch notari—viii s. vi.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts cubertes de pell vermella ab bulletes appellat *Tarensi* al dit S. Jorda notari—i ll. xviii s.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts cubertes de pell verda ab dos tancadors appellat *Guido de litteris* al dit G. Jorda—i ll. v. s. vi.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts cubertes de cuyro vermell appellat *Testamenta duodecim patriarcharum* al dit Johan franch notari—vii. s.

Item altre libre scrit en paper ab posts engrutades cubertes de cuyro verd en lo qual sta scrita *la disputa del juheu ab lo cristia* e es en romans an Barthomeu çavall notari —viii s.

Item altre libre scrit en pergamins ab cnbertes de cuyro vermell appellat *Instituta* an Jaume monmany notari — i ll. iiii s.

Item altre libre scrit en paper ab posts de fust cubertes de cuyro verd en lo qual ha algunes *constitucions del Regne de Sicilia* al dit Johan franch notari—x. s.

Item altre libre scrit en paper ab posts engrutades appellat *stil de cort* lo qual es molt antich al dit G. Jorda notari —v. s.

Item un quaern scrit en pergamins ab cuberta de pergami en lo qual ha scrites algunes *constitucions sinodals del bisbat de Gerona* al dit P. deç puig notari—iiii s.

Item altre libre scrit en paper ab cubertes de pergamins en lo qual ha scrits alguns *privilegis o locals de barchinone*—iiii s.

Die sabbati etc.

Primo un drap de pinzell on es pintada la istoria de la vida de sanct Johan babtista—I ll.

Item altre drap de pinzell on es pintada la istoria de la vida de sancta Magdalena—XV. s.

Item un travesser de ploma fluxallenca ab cuberta de conserell listat de blau an P. dalmau cullidor de la imposició de la peya—I ll. VIIII s. XI.

Item dos mathalafs ab cubertes de fustani listat e sotanes de canyamas brun al dit G. Jorda notari—VI ll. III s. IIII.

Item un lit ab V. posts e sos petges de fust dalber—I ll. VII s. VIIII.

Item dicta dia sabbati post prandium etc.

Primo un feristol de ferro plegadis al honorable micer Johan lull ciutada—III s.

Item un libre scrit en pergamins ab posts de fust cubertes de pell blancha ab un tancador appellat *Ignocent de miseria humana* al dit G. Jorda notari—XVI. s. VII.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts de fust cubertes de cuyro bermell empremptades appellat *filobiblon* al dit Johan ffranch notari—I ll. IIII s. VI.

Item altre libre scrit en paper ab posts de fust cubertes de cuyro vermell ab dos tancadors appellat *martiniana* al dit Johan franch—I ll. XI. s.

Item altre libre escrit en pergamins ab posts de fust cubertes de pell verda appellat *G. de mandagit glosat* al dit Johan franch notari—I ll. II. s.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts de fust cubertes de cuyro vermell ab un tancador dargent en lo qnal libre son scrites *les hores de sancta maria, lo cantorum gradum e les hores de morts* al dit mossen Barthomeu bojons prevere—II ll.

Item altre libret petit ab posts de fust cubertes de pell vermella appellat *compot* an P. mascaro librater—III s.

Item altre libre petit appellat *summa de mestre Ramon de penafort* scrit en pergamins al dit Johan franch notari—V. s. VI.

Die martis etc.

Primo un libre scrit en pergamins ab posts cubertes de cuyro vermell dos tancadors dargent daurat appellat *psal-*

tiri an Anthoni de mura loctinent descriva de racio de la senyora regina—v ll.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts cubertes de cuyro vermell appellat *boeci de consolacio* al dit Johan franch notari—i ll. xv. s.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts cubertes de cuyro verd appellat *scrit o lectura de boeci de consolacio* an p. ballester studiant en arts qui sta en casa de mossen bernat de gualbes—i ll. xiii s. vi.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts cubertes de pell vermella appellat *flos sanctorum* an P. des puig notari —iii ll. vi. s.

Item altre libre scrit en paper en posts de fust cubertes de pell blancha on son los *usatges de barchinona e constitucions de Cathalunya* an Johan ros notari—ii ll. x. s.

Item altre libre scrit en pergamins ab posts de fust cubertes de cuyro vermell appellat *decretals* an Guillem ça coma librater—x. s.

Item altre libre scrit en paper ab posts de fust cubertes de cuyro verd appellat *formolari* al dit Johan franch—i ll.

Item un libre scrit en paper ab posts de fust cubertes de cuyro negre ab quatre gafets appellat *P. de unçola super notulis* an Johan miro scrivent—v ll. x. s.

Item un libre scrit en paper antich appellat *salatiel* an barthomeu ballester notari de Valencia—xiiii s.

Die jovis etc.

Primo una paella de ferro—x. s.

Item un candelobre de leuto apte a tenir dues candeles an G. jorda notari—iiii si.

Item un fogomar o scalfador de aygua—iii s. iii.

Item un canter de coure gran an Mas cotoner—xvi s.

Item un capser poquet de ferro a ell mateix—ii s.

Item un parell de coxins de ploma de ocha a ell mateix —xvii s.

Item un parell de lançols oldans an Pere briquet banover—x). s.).

Item un parell de lançols de drap de lin de iii teles an p. brianso perpunter—i ll. vii s.

Item una tovalla ab listes blaves als caps—v. s.

Item ii. asts de ferro poquets—x.

Item un cofre gran pintat ab lo cubertor sclafat—x. s. III.

Die martis etc.

Primo III coxins o recolzadors de cuyro plens de borra —IIII s. VII.

Item dos lumaners de ferro—I. s. VI.

Item altres dos lumaners de ferro—I. s. IIII.

Item un candelobre poquet de ferro al dit G. jorda notari—II s.

Item dues scudelles grasalenques de stany—II s. II.

Item dues scudelles ab orelles de stany—II s. VI.

Item un lumaner petit de leuto—II s. VI.

Item altre parell de scudelles grasalenchas de stany—III s. III.

Item altre parell de scudelles grasalenques de stany-III s.

Item un plat de stany migencer—IIII s.

Item dos platers poquets de stany—II s. VI.

Item una pastera ab son cobertor e sernedor de fust—VIIII s. X.

Item una arca o caxa gran de duas cases apte a tenir farina an Anthoni pelagri baster—I ll. VII s.

Item un parell de coxins plens de pluma ab cubertes de drap de lin—VII s. III.

Item un cubertor de lit ab cuberta de cotonina blava listada menut e sotana de tela blava al dit Struc briquet—II ll. XVIII s.

Per la copia,

(Acabarà). E. MOLINÉ Y BRASÉS.

Premis Rafel Patxot y Ferrer

(a) Estudis Històrich-Polítich-Socials

VEREDICTE DEL PRIMER CONCURS (1920-1922)

Reunit el Jurat per l' examen dels treballs presentats, acorda no adjudicar el premi per no reunir cap dels dits treballs les condicions exigides.

Els originals seràn retornats a les persones que justifiquin davant del Secretari de l'Academia ésser els autors. Passats sis mesos, comptadors del día de la publicació d' aquest cartell, sense que 'ls dits originals hagin estat reclamats, llurs autors perderàn tot dret a la devolució.

Barcelona 28 de Janer de 1922.

Francesch Carreras y Candi, president de la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona». Antoni Rubió y Lluch, del «Institut d' Estudis Catalans»; Rafel Patxot y Jubert, fundador.

CONVOCATORIA DEL TERÇ CONCURS (1922-1924)

Aquest Concurs se compondrà del premi corresponent al present any; y, per excepció, de dos premis ordinaris provinents de la no adjudicació del primer Concurs. Cada un d' aquests tres premis serà de dues mil pessetes, que s' adjudicaràn, si 'l Jurat ho considera just, als treballs que millor desenrotllin los temes següents:

Premi ordinari

«La dòna en la marxa general de Catalunya o estudi biogràfich d' una dòna, l' influencia de la qual s' hagi patentisat en l' Edat Mitja a Catalunya».

Premis extraordinaris

A) Estudi sobre un regnat, una institució o una personalitat de relléu històrich, comprès dins del periode que va del començament del regnat de Jaume II, fins la mort del rey Martí I.

B) Tenint en compte que la classe mitja 's troba de present desconsiderada dins del organisme social per tendencies malsanes, y havent estat lo dit estament el principal element de progrés ciutadà al dexar establerts los fonaments o fites de les institucions modernes, se senyala 'l següent tema:

«Estudi històrich de l' influencia de la classe mitja en la formació dels Municipis o de la seva intervenció en altres institucions polítiques y socials de Catalunya».

Constituhiràn lo Jurat: D. Francesch Carreras y Candi, president de la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona»; D. Ferrán Valls y Taberner, per l' «Institut d' Estudis Catalans», y D. Rafel Patxot y Jubert, com fundador, o en nom séu, D. Daniel Girona y Llagostera.

Condicions generals

Los treballs qu' obtin a aquests premis hauràn d' ésser en llengua catalana y en bona lletra, recomanantse que sien escrits a la màquina. Es condició indispensable que sien rigurosament inèdits, y seràn entregats abans del día primer d' Octubre de 1923 al domicili social de l'Academia (Plaça del Rey, 14, Barcelona), a nom del Secretari de la metexa. Lo veredicte 's farà públich lo día 28 de Janer de 1924.

Els estudis o treballs que resultin premiats quedaràn de propietat de la «Real Acádemia de Buenas Letras de Barcelona», la qual tindrà la facultat d' incorporarlos a les seves publicacions, reservantse el fundador d' aquests Concursos lo dret de publicarlos pel seu compte. En un y altre cas, serà estampat en lo lloch més visible, que l' obra es estat premiada en los Concursos Rafel Patxot y Ferrer, y l' any del Concurs.

Aprofitant l' oportunitat de la Convocatoria al terç Concurs, novament se fà públich el tema del segon Concurs (1922-1923):

Premi de dos mil pessetes al millor treball que desenrotlli 'l tema «Relacions externes d' Empuries en la antiguitat o en la Edat Mitja».

Los treballs qu' obtin a aquest premi hauràn d' ésser escrits en llengua catalana y seràn enviats abans del día primer d' Octubre de 1922. Lo veredicte 's farà públich lo día 28 de Janer de 1923.

Barcelona, 22 de Janer de 1922.

Daniel Girona y Llagostera,
Secretari de la «R. A. de B. L. de B.»

NOTICIES

El dia 1.er de Janer d' enguany, la Junta Directiva sortint d' aquesta Academia y la novament elegida se reuniren en son hostatge social per la remissió y presa dels càrrechs respectivament, quedant constituida la nova Junta Directiva pels senyors acadèmichs següents:

President, D. Francesch Carreras y Candi.
Secretari, D. Daniel Girona y Llagostera.
Tresorer, D. Ramón Miquel y Planas.
Bibliotecari-Arxiver, D. Ernest Moliné y Brasés.
Conservador del Museu, D. Joan Givanel y Mas.

En virtut dels acotrs presos en les sessions de 30 de Juny y 20 d' Octubre de 1921, en compliment del art. 29 dels Estatuts, que parla de les sessions inaugurals de curs acadèmich, aquesta Corporació se reuní en Sessió pública extraordinaria el diumenge dia 8 de Janer derrer, en la Sala del Consell d' aquesta Universitat literaria, ab la assistencia de gran nombre de senyors acadèmichs y de representacions de les autoritats y corporacions culturals, a les onze del matí.

Per impediment del Sr. D. Joaquim Riera y Bertràn, acadèmich numerari més antich a qui correspondria llegir el discurs, fou encarregada aquesta comanda al Sr. D. Francesch de Bofarull, qui llegí un extens treball de recopilació històrica, el tema del qual fou: «Arxiu de la Corona d'Aragó. Segle XIX».

L' erudit ex-arxiver en cap del dit nostre arxiu nacional català, dividí son treball en tres periodes: el primer compren el moviment intelectual històrich-literari de Catalunya de les derreries del segle XVIIIè fins l' any 1814, en que Don Pròsper de Bofarull fou nomenat arxiver en cap. El segon periode ve de 1850, en que D. Manuel de Bofarull y de Sartorio substituhi l' anterior arxiver, son pare, en el dit ofici, fins 1902: y 'l terç periode compren la relació de lo més important en l' historia del esmentat arxiu durant la direcció del senyor acadèmich disertant fins l'any 1911, en que fou jubilat. En la dita metexa sessió pública foren llegits los cartells anunciadors dels Concursos que patrocina aquesta Academia, ab los premis oferts pel Ajuntament d' aquesta ciutat; per el Collegi de Notaris de Barcelona; per aquesta Academia; pel benemèrit Secretari que fou d' aquesta Corporació Don Joaquim Miret, axí com dels Concursos Patxot y Ferrer.

—

En sessió de 18 Janer se donà compte del veredicte del Jurat sobre'ls treballs presentats pel primer Concurs Patxot y Ferrer, el premi del qual no fou adjudicat per tal com lo dit Jurat conceptuà que cap dels treballs presentats n' era merexedor.

Fou anunciat que 'l Sr. Patxot y Jubert, fundador del dit Concurs, havia determinat dividir el esmentat premi en tres: un ordinari y dos extraordinaris, y publicar un nou cartell en 28 del dit mes. Dit cartell fou publicat en los diaris locals y foren tramesos exemplars impresos a les diverses Corporacions ab les quals te relació nostra Academia.

—

El diumenge 12 de Febrer tingué lloch la solempnial recepció de D. Bonaventura Bassegoda y Amigó en acadèmich numerari (per omplir la vacant que deixà l' acadèmich Don Joseph Puiggarí). en la sala del Consell d' aquesta Universitat literaria. Hi foren presents nombroses representacions de les autoritats y Corporacions culturals, axí com quasi tots los acadèmichs d' aquesta Corporació.

Dit senyor disertant llegí un molt erudit y documentat treball sobre: «Lluís Vermell esculptor y pintor de retrats», describint ab nombre de dades y ab tochs encertats la personalitat artística y social del dit pintor, nat al Vallès a començ del XIX segle.

—

L' Academia, curosa del estat del edifici del carrer del Cassador y de les obres de reparació que s' hi estant fent, se reuní en dit edifici el diumenge 19 de Febrer, y juntament ab la Comissió de Monuments feu una visita corporativa a les dites obres, en la qual los arquitectes D. August Font, president de la dita Comissió, y 'l Sr. Domènech Mansana, facultatiu director de les dites obres, donaren amples explicacions, fent molt agradosa la dita visita, de que 'n sortiren fortment complaguts tots los assistents.

—

En sessió de 7 de Març fou elegit per majoria de vots Don Antoni de la Torre y del Cerro, per ocupar la vacant de D. Johan Bta. Orriols.

—

Lo diumenge 19 de Febrer, se reuní la Academia, ab la Comissió Provincial de Monuments, en lo local del carrer d' En Cassador, per examinar les obres de restauració del mateix. Dites obres han posat al descubert, darrera les parets del pati, unes arcades gòtiques, tres per cada cantó, formant angul, que s' atrasaràn a les derreríes del segle XIV. Estigueren presents a la visita, los arquitectes N' August Font y Carreras, president de la Comissió de Monuments, Bonaventura Bassegoda, de la nostra Academia y Domenech y Mansana, qui cuyda de les obres per lo Ministre d' Instrucció Pública y Belles Arts. S' opinà que 's deuen subordinar, les obres, a la restauració d' aquestes arcades, procurant restablir en lo possible, lo caràcter extern del interessant edifici.

BOLETIN

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

DE BARCELONA

Año XXII (Académico CXCIV) | Abril a Junio 1922 - N.º 75

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats

(CONTINUACIÓ)

AGUSTÍ DE COPONS Y DE COPONS DE BERARDO

Fou batejat en la parroquia de Santa María de Vilafranca de Panadés, ab los noms de Pere, *Agustí*, Geroni, Felicià, Joan, Francesch, Antoni y Ramón, lo 31 d'Agost de 1675. Fill de Ramón de Copons y de Grimau y d'Anna de Copons y de Berardo. L'apadrinaren n'Agustí de Berardo y María de Sayol y de Cuarteroni.

Estudiós per temperament passà sa joventut en lo conreu de les lletres, servant en la llar payral los fruyts de sos treballs. L'any 1700 fou un dels fundadors de la Desconfiada. Era lo millor prosista de l'Academia; sos treballs son molt erudits.

N'Agustí de Copons sentía particular estimació a Felip de Borbón, per creurel lo legítim rey d'Espanya. Al partir

Felip IV de Catalunya y V de Castella, vers Nàpols, lo 8 d'Abril de 1702, no l'acompanyà altre noble català que n'Agustí de Copons. D'açó pren peu un historiayre per dir que'l rey Felip lo gallardonà ab lo títol de Marqués, lo qual no es cert. Nostre biografiat seguí al primer Borbó per la lley que li tenía, sens esperar premi de cap mena, ni pretendre abastar ab adulació gracia alguna.

Un llibre que no ment, lo *Llibre del Fidelíssim Braç Militar*, nos diu que'l títol de Marqués de Moyà fou concedit a son pare Ramón de Copons y de Grimau *sobre la Torre que posseheix en la Vegueria de Vilafranca del Panadés*. Açó meteix assegura un literat ilustre, al dir: *título de Reyno otorgado a fines del siglo* XVII *a la familia catalana Copons (de Vilafranca) oriunda de Gerona.*

Los anys 1705-1713 s'oposà a les campanyes a favor del Arxiduch y conseguí qu'alguns pobles se resistissen al axecament; no axís a Vilafranca, hont, malgrat sa influencia no fou escoltat. S'absentà de Barcelona dolent-se y planyent-se de la disort patria que li punyía'l cor. Feu lo possible, encar que sens resultat, per a conseguir algun benefici a Catalunya, treballant al efecte en la Cort del Rey en nostre terra no volgut.

Contragué matrimoni l'any 1714 ab Gayetana d'Oms y de Sarriera, qu'era descendent per part de pare d'en Carles d'Oms, gobernador que fou del Roselló y de la Cerdanya en lo segle xv; essent sa mare Teresa de la nobilíssima casa de Sarriera, una de les de més enlayrada alcurnia de Gerona. L'any 1718 se'l designà regidor de nostra ciutat. L'any 1724 fou nomenat diputat en representació del Ajuntament de Barcelona per a jurar a Madrid al intant Ferran, Príncep d'Astúries. Fou aquest després lo Rey Ferran, protector de nostra Academia. Marxà cap a Madrit lo 16 d'Octubre, ahont complí sa missió y procurà conseguir que'l govern mirés a nostre pays ab més afecte y s'interessés per son pervindre. Felip IV premià sos serveys nomenant-lo gentilhom y cavaller de la clau daurada.

Lo dia 28 de novembre de 1737 morí a Barcelona, de mort natural, rebent los Sants Sacraments. Fou traslladat a Vilafranca del Panadés y rebé sepultura eclesiàstica en lo vas que tenía en aquella parroquial esglesia de Sta. María.

Tenia n'Agustí de Copons y de Copons de Berardo un cosí germà anomenat n'Anton de Vega de Copons de Berardo qui casà ab Josepha de Sentmenat, essent fruyt d'aquest matrimoni Joseph de Vega y de Sentmenat, Acadèmich de Bones Lletres.

Se'l cita en la Junta de 8 de Janer de 1777; en la de 4 de Febrer de 1778 donà compte dels principals poetes provençals que feren prosperar la gaya ciencia.

En 1.er de Desembre de 1779 presentà un treball sobre si's pot dir, ab fonament que'ls grechs haguessin vingut a poblar lo pays qu'es avuy Catalunya y que fundessen aquí colonies. Se'l nomenà zelador ab data de 18 de Juliol de 1781. Lo 19 de Desembre del meteix any es aceptat com acadèmich super-numerari n'Anton de Campmany y de Montpalau a proposta d'En Vega de Sentmenat, qui indica que'l erudit autor de les *Memorias Históricas de la Marina, Comercio y Artes de Barcelona* veuría ab gust pertanyer a nostra Academia.

En la junta de 5 de Febrer de 1783 participà a la Academia qu'havia tingut noticia d'existir a la biblioteca del Rey a París una versió catalana de la Bíblia.

En la metexa Academia, com a Zelador d'aquesta corporació, exhortà a tots los literats per a que s'afanyessen a treballar ab delit a fi de que l'Academia vingués a esser més lluhida y arreu tinguda com a societat molt excelent y de regonegut mérit. A 14 de Març de 1787 llegí una refutació crítica de la fabulosa historia de María d'Aragó, filla de Sanxo II y muller d'Othon III.

A la Academia de 29 de Febrer de 1792, li fou encarregat que minutés y formés idea de com s'havía d'escriure inseguint lo mètodo del Languedoch. Al 20 de Març de 1793 fou nomenada una comissió per a tractar de la manera d'escriure la historia de Catalunya. Lo 17 de Maig de 1798 fou elegit com a revisor d'historia. Lo 26 de Novembre de 1806 se llegí un treball seu sobre la etimología dels Pyrineus. Se creu, que morí a Cervera, sa patria, l'any 1831.

Los Vega procedían de la nobilíssima casa Vega de Balaguer. La branca cerverina fou ilustrada per En Joseph de Vega y Sentmenat, mentre que la branca solsonenca rebé llahor per l'eximi músich Manuel de Vega y Rovira, mon-

jo de Ripoll y literat ilustre, dins sa època, conegut ab lo pseudònim de Rector de Pitalluga. D'ell m'ocuparé, més tart, com acadèmich de nostra precursora que tant brillà en los salons *de la nobilíssima casa de Dalmases* (1).

ALEXANDRE DE PALAU Y D'AGUILAR

Fou batejat a l'esglesia parroquial de Sant Miquel de Conques, en la Conca de Tremp, lo día 25 de Maig de 1671. Foren sos pares Francesch de Palau y de Toralla y María d'Aguilar y de Casanova. Los avis paterns Alexandre de Palau y de Besturs y Orosia de Toralla, filla de Lluís Alemany de Toralla, varvassor de Toralla, y els materns Isidre d'Aguilar y Francisca de Casanova. Molt jovenet prengué part a montanya, en la guerra dels Segadors, per a defensar los drets de Catalunya.

L'any 1699 lo veyem establert a Barcelona formant part del Braç militar. En 1700 es un dels fundadors de la Academia Desconfiada.

L'any 1704 era oficial del Braç Militar y exercí funcions propies del meteix. L'any 1706 fou un dels nobles cavallers qu'assistiren al Príncep Heinrich von Hessen Darmstadt en l'ocupació de la montanya de Sant Geroni per a afavorir lo deslliurament de Barcelona en lo siti dels borbònichs,

L'any 1708 per a festejar la vinguda de la Reyna Elisabeth Cristina, Carles III (L'Arxiduch) concedí alguns títols nobiliaris y a n'Alexandre de Palau y d'Aguilar lo nomenà Comte de Toralla.

A can Magarola, prop de Sant Just, tot era alegría y festa l'onze de Novembre de 1711. En sa capella particular, molt ben aparellada, tenía lloc lo casament del Comte Alexandre de Palau y d'Aguilar ab la gentil donzella Na Josepa de Magarola y de Sentmenat, filla del difunt Joseph de Magarola y de Gualbes y de N'Antonia de Sentmenat y de Toralla encar vivent. Casà la aristocràtica parella, lo canon-

---

(1) Arxiu parroquial de Vilafranca del Panadés. - Notes extretes de diferents documents d'época. - Feliu de la Peña: *Anales de Cataluña.* - Llibre del Braç Militar de 1602 a 1713, p. 339 girada, en l'Arxiu de la Corona d'Aragó. - Artur Masriera: *Próceres catalanes de vieja estirpe.* - Costa: *Nobiliari Català.* - Dr. J. M. Alós: Noticies biogràfiques inèdites. - Joaquim Miret y Sans: *Dos siglos de vida académica.*

ge de la Seu barcelonina, germà de la contrayent, Dr. Miquel de Magarola y de Sentmenat. Hi hagué necessitat de dispensa pontíficia per impediment de terç y quart grau, qual dispensa fou conseguida per lo Dr. Rifós (fill de Sabadell) Vicari General, ab lletres apostòliques donades a Roma, a Santa María la Major, a 30 de setembre de 1711.

Aquest matrimoni hagué fruyt d'un noy y quatre noyes. Una noya batejada ab nom d'Antonia fou la primogènita. Lo noy s'anomenà Francesch y les altres noyes Francisca, Teresa y Paula.

En lo siti de Barcelona del 1714 no pogué pendre part activa en la defensa de la ciutat per trobar-se ja molt xacrós. Se'l cridà per a que formés part (en representació del Braç Militar ab companyía d'altres nobles) de la Junta que se formà lo 28 de Janer de 1714, presidida per lo Conceller en Cap Rafel de Casanova, essent sos companys lo general Villarroel, lo Comte de Plasencia, etc. A aquesta Junta estava reservat lo tractar y acordar lo convenient en materia política y militar.

Lo 19 de Setembre de 1720 encar vivía a Barcelona; en dita data tingué lloch lo bateig de sa darrera filla Paula. Se creu morí l'any 1736 essent d'edat de 65 anys. L'any següent se feren monjes de Sant Joan ses filles Francisca y Teresa. En 1750 son hereu Francesch de Palau y de Magarola vivía, ab sa família, en ses possessions de la vila de Conques. L'any 1735 aquest fou nomenat acadèmich de Bones Lletres en la sessió de 2 de Maig. Se llegeix en aquella acta aquestes paraules que's referexen a son pare Alexandre de Palau y d'Aguilar: «hijo de un padre que en principios de la presente centuria dió relevantes pruebas de su saber».

Efectivament, alguns de sos treballs que constan en les actes de nostra precursora l'Academia anomenada dels Desconfiats, encar qu'adolexen dels defectes literaris d'época, denotan conexements no vulgars y molt clar raciocini. (1)

---

(1) Arxiu parroquial de Conques. - Noticies biogràfiques inèdites del Dr. Joseph M.ª d'Alós. - Arxiu de la Corona d'Aragó. *Dietari sext de Deliberacions del Fidelíssim Braç Militar.* - Feliu de la Peña: *Anales de Cataluña.* - Arxiu parroquial de Sant Just. - Arxiu de la Catedral. Llibres de Bateigs. - Bib. de Catalunya. *Anals Consulars.* - Id. Nobiliari Costa. - J. Miret y Sans: *Dos siglos de vida académica.*

JOSEPH DE RIUS Y DE FALGUERA

Un dels ciutadans que's distingí particularment per son amor patri, quan la guerra dels Segadors, fou Pau Matías de Rius y de Marimón que vivía a Barcelona ab sa muller Anna de Bruniquer. Un de sos fills fou Francesch de Rius y de Bruniquer que tant se distingí en lo Consell de S. M. y en la Audiencia Civil de Catalunya. Nasqué lo Dr. Rius y de Bruniquer lo 17 de Desembre de 1644. Lo 24 de Juny de 1668, se casà ab Magdalena de Falguera y de Lladó.

Lo quart fill d'aquest matrimoni fou batejat a Santa María del Pí, l'onze de Febrer de 1675, ab los noms de Joseph, Francesch, Esteve, Antoni y Jaume. Foren padrins Francesch Falguera, ciutadà honrat de Barcelona y Cecilia N., Vda. de Joan Juliol, que fou d'ofici mercader.

Tingué varis germans. Un, anomenat Francesch, fou Abat de Sant Pau del Camp, morí l'any 1742; altre, Antoni, prengué posessió del càrrech de canonge de la Seu barcelonina l'any 1715 y continuà sempre a la Catedral fins l'any 1765 en que morí; altre, Ignasi, oidor y més tart Degà de la Reyal Audiencia.

Joseph de Rius y de Falguera se doctorà en Lleys, Cànons y Teología, y en 1700 ja era canonge de la Catedral de Barcelona, donchs la ciutat li pagà certs honoraris lo 16 de Mars de dit any.

Fou fundador de l'Academia Desconfiada y prengué part gairebé a totes les Academies, des de la primera de 10 de Juny de 1700.

Durant lo temps del reynat del Arxiduch se mantingué a Barcelona complint sos càrrechs a la Catedral y prestant sos serveys a les persones que'ls solicitavan.

Lo canonge Rius assistí en nom propi y com a procurador del Dr. Ignaci de Brú y de Canta, en la convocació del Braç Ecclesiàstich, lo 30 de Juny de 1713. Son vot fou sempre contrari a la guerra.

Vegent que sa veu no era ohida y que son consell no era escoltat per los braços militar y reyal, marxà cap a Vich y d'allí a Solsona.

La Junta Superior de Justicia y Gobern del Principat de Cataluña, creada per lo capità general, Duch de Berwick y de Liria, resolgué lo 15 de Setembre de 1714 que les facultats de Teología, Cànons, Lleys y Filosofía se traslladessen a Cervera, romanguent a Barcelona los cursos de Medicina, en rahó de no ésser gayres los alumnes qu'hi assistien. També s'acordà que restessen a Barcelona los de Gramàtica, a càrrech dels jesuítes. Fou també acordat que lo Vice-rector y catedràtichs que senyalava la Junta se traslladessen desseguida a Cervera; emprò que'l Rector y'l Colegi compost dels professors ancians, qu'eran los qui conferíen los graus, continuessen a Barcelona a tenor de la Autoritat Apostòlica que gaudíen y de la Regia que se'ls podía donar. Finalment s'establí que'l gobern de Rector y Vicerector qu'abans provehían los Comuns, convenía que recaigués en persones fidels al rey Felip, ab lo qual s'evitarían, segons la Junta, molts inconvenients.

Ab data de 16 de Novembre del meteix any fou firmat lo decret nomenant Rector de la Universitat de Çervera al canonge Joseph de Rius y Falguera, y Vice-rector a Domingo Nuix, advocat distingit. Lo 4 de Desembre fou manat que'l Vice-rector inaugurés los Estudis de Cervera lo 7 de Janer de 1715. Lo Rector Dr. Joseph de Rius y de Falguera devía romandre a Barcelona, estant baix sa direcció interinament la Medicina y'ls colegis de Facultats.

Lo cert es que'l Doctor Joseph de Rius al moment d'inaugurar-se formalment la Universitat cerverina, desempenyava altre càrrech que li impedía ocupar lo de Rector. Axís vegem que's reuniren los catedràtichs a Cervera, ab data de 12 de Desembre de 1717, y nomenaren, per falta del Dr. Rius, rector al Dr. Domingo Nuix y per omplir lo càrrech de Vice-rector, que ab son ascens restava vacant, designaren al sacerdot Gaspar Vila.

Per influencia del P. Dubanton, de la Companyía de Jesús, fou nomenat en 1720, per ocupar la dignitat de Tresorer de la Catedral de Barcelona. Per los anys de 1722-24, fou Prior de la Congregació dels Dolors establerta en lo convent de servents de María de Barcelona. En lo Concili tarragoní que tingué lloch l'any 1722, en temps de l'Arquebisbe Manuel de Samaniego y Jaca, que començà lo 5 de

Maig y acabà lo 30 del propi mes, vegem assistir-hi lo Dr. de Rius y de Falguera ab lo títol de Síndich o Procurador del Capítol Catedral de Barcelona y de Vicari General e individu del propi Capítol.

Assistí a altres concilis de Tarragona y prengué una part importantíssima en lo celebrat l'any 1733, que presidí l'Arquebisbe Pere de Copons y de Copons, ostentant la representació del Capítol de Barcelona com en los altres convocats. En lo caràcter que li fou conferit de Provisor general y Síndich de l'Estat Eclesiàstic, elevà un memorial al Rey d'Espanya, defensant les inmunitats de l'Esglesia. Entre altres dexà caure la següent expresió en l'exordi: «para representar la vulneración que experimenta aquel Estado Eclesiástico todos los días en sus exenciones y immunidades». Fixa los diferents punts que constituexen la vecsació o sia les distintes extralimitacions qu'atentan contra la immunitat eclesiàstica. Diu en lo proemi, d'una manera resolta: «recomiendo a la real intención y mente de S. M. de contenerse dentro los términos que prescriben los cànones, concilios y bulas pontificias a tan sagrado asunto, *no consintiendo V. M. que en su feliz reinado se practique aquella libre y absoluta potestad, que quieren algunos autores con lisonja tengan los Príncipes, y que no reconocieron los jurisconsultos antiguos;* con grande fundamento espera el Estado Eclesiástico el consuelo que solicita...». Valenta manera de fer sentir quexes a un Rey tan aymant del més pronunciat absolutisme, quexes justificades per lo cambi viciós de les coses, propi del nou sistema que venía a establir-se. Se li proposava després la manera de terminar lo conflicte: *para decidir las competencias de las dos jurisdicciones Eclesiástica y Real.* S'expressa que ha d'esser una contenció jurídica ohint los fiscals, segons *la concordia de la Reyna Eleonor,* sobre qual forma o medi lo dret de Nova Planta deya, en son capítol cinquantè, no's fés novetat.

Encar que de fur antich valía la concordia d'una antiga Reyna, per confirmar-la la lley moderna; però encar que aquesta circunstancia no existís s'hauría tal volta apelat a antichs temps, ja que parlant del catastre y sos auments successius deya a S. M. que: *esta imposición ha dimanado*

de la Real autoridad, sin ministerio alguno, contrato ni pacto hecho con los pueblos y vasallos... y que *para celebrarse un contrato es necesario un positivo consentimiento de las partes, que no pueden presumirse de la aquiescencia de los pueblos nacida de un acto necesario de obediencia, hija del temor reverencial y respetuosa veneración que deben a V. M. como a su Señor natural.* S'allega després altra concordia del Rey Alfons IV, en 1451, ratificada per Joan II, y's recorda la diferencia existent en la naturalesa dels censals entre Castella y Catalunya.

Se parla ab referencia als Drets de l'antiga Generalitat o Diputació que foren exempts en 16 de Desembre de 1715, romanguent a càrrech del Intendent, se li sosté al efecte en aquest memorial que: *los eclesiásticos desde aquel día no debían ni deben pagar dichas gabelas hasta que, consultada la Sede Apostólica, declare Su Santidad lo que debe ejecutarse, etc...*

Los punts que's tractan en aquest memorial són los següents: I. Sobre'ls bens dels llechs que passen als eclesiàstichs, si deuen pagar catastre. — II. Dels masovers y parcers de la Esglesia si deuen pagar catastre per la part canònica. — III. De les jurisdiccions de les baroníes eclesiàstiques.—IV. De les exemcions y immunitats que deuen gaudir los seglars destinats al ministeri y culte de l'esglesia. — V. Dels allotjaments en cas de necessitat y trànsit dels soldats. — VI. Dels Drets de general y bolla. — VII. Dels Drets de sal, tabach y paper sellat.

A continuació del Memorial se transcriu un breu de Benet XIII dirigit al Rey d'Espanya, exhortant-lo a respectar los drets de la Esglesia (data de 6 d'Octubre de 1729), y altre del successor immediat Clement XII (de 1.er d'Octubre de 1730) dirigit als PP. del Concili felicitant-los per lo zel en la defensa de la immunitat eclesiàstica y alentant-los a que no deixin de mostrar-se ferms en l'escomesa.

Felip IV de Cataluuya y V de Castella, se feu càrrech del memorial; emprò ensemps li semblà que tant bon advocat y ferm ciutadà li anava millor per Inquisidor que per Provisor Eclesiàstich. Li convenía a Conca un Inquisidor de puny ferm y, al efecte, nomenà al Dr. de Rius y de Falguera.

Prengué aquest posessió del càrrech y actuà ab finíssim tacte y sens igual energía.

Se sentí malalt y fatigat dels treballs de tota sa vida. Atorgà testament que fou autorisat per lo notari de Conca Francisco Ribera, ab data de 21 de Juny de 1739. Morí a les poques hores de firmat dit document. Tenía aprop de 64 anys. Vida la seva empleada sempre en obres de caritat y labor constant de perfecció intelectual. Fou partidari del rey Felip per creure estava lo dret de sa part; emprò may dexà de protestar contra imposicions ilegítimes, may accedí a mal fonamentades prerrogatives de la Corona. (1)

ANTONI DE PEGUERA Y D'AYMERICH

Segons Feliu de la Peña nasqué l'any 1682. Era fill del noble Senyor Grau de Peguera y de Berardo y de Na María d'Aymerich, de la familia de Bernat d'Aymerich y de Cruilles, diputat militar que fou l'any 1670.

Ab zel s'encarregà de sa formació militar y civil lo seu pare Grau de Peguera, Senyor de Torrelles de Foix. Als divuyt anys fou un dels fundadors de la Academia Desconfiada. Son concurs fou constant, segons atestiguan les actes. Alguns de sos treballs són dignes d'atenció, tenint en compte la època en que foren escrits. Era gentil cavaller. Prengué part en les justes a peu (mena de torneig cavalleresch) y en la *momería*, o sía escayent ball en que les parelles anavan habillades ab vestits de fantasía. Arreu fou lo cavaller preferit de les dames.

Com son pare y altres nobles catalans, vegé ab mals ulls los actes fora constitució que realisà lo rey Felip a Catalunya. Tenint-lo Velasco per desatecte a la casa de Borbó ordenà sa captura en 20 de Juny de 1704. Llavors fugí

---

(1) Arxiu parroquial de Santa María del Pí. - Arxiu particular del noble Senyor Ramón de Sans y de Tord. - Arxiu Municipal. - Llibre de Deliberacions any 1700. - Pi y Arimón: *Barcelona Antiga y Moderna.* - Manuel Rubió y Borrás: *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera.* - Concilis Archidiocesans de Tarragona; comunicació de Mossén M. Rué y Rubió. - Memorial del Dr. Rius y Falguera, comentat per n'Antoni de Bofarull y Brocá, qu'ha servit de base a nostra explicació sobre aquest particular. - Les noticies finals de la vida de nostre biografiat, de la casa Sans del carrer dels Templaris.

probablement per Liorna cap a Viena, anant després a Gènova, ahont se trobà ab lo Doctor Domènech Perera de Vich.

No crech que siga aquesta ocasió oportuna per a analisar lo tractat que firmaren a Gènova En Mitford Crowe, lo noble Peguera y lo notari Perera. Actuava lo primer en nom de la Reyna d'Anglaterra y'ls altres com a representants de Catalunya. Portava En Perera la representació de les forces vigatanes y En Peguera les compromeses a Barcelona y altres llochs.

N'Antoni de Peguera y d'Aymerich isqué de Barcelona depressa pera evitar ser près; per tant no pogué fer firmar cap mena de document a sos companys de causa. La única representació per la qual obren en lo tractat lo noble Peguera y lo Doctor Perera es la dels vigatans compromesos. Aquests se pogueren reunir en la parroquia de Santa Eularia, en la veguería y bisbat de Vich, lo 17 de Maig de 1705.

Los reunits portaven la representació verbal o escrita de tots los catalans partidaris de l'Arxiduch. Mitford Crowe obraba per facultat (Lettres de Créance de Sieur Crowe aux catalans) de la Reyna Anna que firma la carta credencial en que suplica als catalans rebin favorablement a son enviat. Aconsellaren a la Reyna Anna tractar ab los catalans, no solsament lo general *Stanhope* y altres whigts, sinó, adhuc un tory tant autorisat com Robert Harley, comte d'Oxford y de Mortimer.

No es hora d'analisar aquest tractat, firmat a Génova lo 20 de Juny de 1705, ni d'averiguar si les dues parts tenían la personalitat deguda per ajustar-lo, ni si obraven segons consuetut establerta en abdós payssos; lo que sí es cert que'ls catalans compromesos compliren com a bons y que no complí la Reyna Anna d'Anglaterra. Gracies a n'aquest tractat y a les garantíes fermíssimes qu'en ell la Reyna d'Anglaterra donava, s'aixecà Catalunya a favor de l'Arxiduch Carles, fill del Emperador Leopolt I.

Antoni de Peguera y d'Aymerich, lo tinent del exèrcit Miquel Gallart, los Puig de Vich y altres, havían acordat formar un regiment si arribavan a terme les negociacions que en diferents ordres havien emprès. Aquest regiment fou format més tart, la major part d'oficials eren de Vich

y'l quefe, coronel del meteix, N'Antoni de Peguera y d'Aymerich. Se'l anomenà Guardia reyal catalana.

Mentres les tropes del Príncep de Darmstadt y del Comte Lord Peterborough sitiaven Barcelona l'any 1705, N'Antoni de Peguera y d'Aymerich curava, per ordre del Arxiduch, de pendre jurament de fidelitat a tots los pobles de Catalunya qu'acudien a oferir-se, fins qu'En Velasco entregà Barcelona, que fou lo 15 de Novembre de 1705. Poch després, l'any 1706 (de 31 de Març a 14 de Maig) lo rey Felip assetjà Barcelona. Llavors nostre biografiat se distingí en primera línia, al front de sa guardia.

Lo 14 d'Agost de 1706, N'Antoni de Peguera, ab 250 cavalls de son regiment y tres companyíes de Çaragoça, fortes de 700 homes, anà a socorrer la vila de Magallón que resistía braument contra les tropes borbòniques. Logrà salvar la plaça.

Lo 24 d'Agost se presentà devant la vila de Mallen ab 2,000 homens dels gremis de Çaragoça que reuní a Magallón. Abans passaren per Bureta y'n retiraren dos culebrines. Lo meteix 24 començaren a batre lo castell de Mallen. Després d'un ferm atach ab l'artillería pogué fer-se'n amo lo día 26. Lo 7 d'Octubre de 1706, junt ab lo Comte de Sàstago, se dirigí a la ciutat de Borja, ab sis peces groses d'artillería y tres morters. Se n'apoderaren després de forta lluyta.

Lo 8 de Novembre del propi any guanyà una batalla al enemich, fent-li molts presoners, ademés de les baxes de morts y ferits que li ocasionà. Li prengué 2,000 caps de bestià y molt blat y ordi. Dexà llavors les forces a les ordres del tinent coronel Miquel de Sobías y anà a Valencia ahont estava l'Arxiduch que regnava en terres de la Corona d'Aragó ab lo nom de Carles III.

La sua mare, Na María d'Aymerich, encarregà a Mossen Josep Carreras, Rector de la Llacuna, en ocasió d'anar aquest a Roma, una reliquia per l'esglesia de Santa María de Foix. De retorn dit senyor Rector portà un ós de la que fou gloriosa Santa Constancia, noble matrona de la ciutat de Nocera, qui morí màrtir l'any 69, essent Emperador lo crudel Neró. Era aquesta reliquia senzillament una tibia, anomenada vulgarment canyella. Venía ab la deguda certi-

ficació y altres requisits necessaris. La sua vinguda se celebrà en lo palau dels nobles Marquesos de Foix en la plaça de Santa Anna. L'Antoni de Peguera y d'Aymerich, sempre gentil y placent, fou qui organisà les religioses solemnitats y'ls actes íntims, de pròxima familia, celebrant lo fet.

Nostre biografiat havía vist complir-se tots sos desitxos y li semblava ovirar jorns feliços a desdir; mes ¡ay! la mort traidora se l'endugué, quan menys pensar podía, quan anava percorrent sa vida dolçament, com un camí de roses. Morí als 26 anys.

Fou dels qui més trevallà a Catalunya, a Viena y a Italia per assegurar la vinguda y admissió del Arxiduch. Fou espill de fermesa y cavallerositat. La pàtria perdé un fill preclar; l'Arxiduch son més entusiasta partidari (1).

JOSEPH CLUA Y GRANYENA

Estudià a la Universitat de Barcelona la carrera eclesiàstica arribant a doctor de Teología. Sos estudis consistiren principalment en Sagrada Escriptura, Escolàstica segons Sant Tomàs, y en comentaris del expositor del Doctor Angélich, lo cèlebre dominich Durando. S'aplicà també en Eloqüencia y Filosofía aristotèlica. Sos treballs en l'Academia Desconfiada denotan, en alguns punts, qu'era hàbil en efectes d'oratoria.

Fou beneficiat de la Catedral. L'any 1718 fou delatat com un dels més afectes al Arxiduch. En virtut de la delació se l'exilà junt ab los canonges Amigant, Sayol y Fogueres. Se'ls permeté després viure a Tortosa. L'any 1720 se'ls feu gracia de poguer tornar a Barcelona. No sé la data de sa mort (2).

(1) Arxiu parroquial de Santa María del Mar, ab relació a les noticies de son germà Joseph. - Feliu de la Peña: *Anales de Cataluña.* - *Diaria y verídica relación de las operaciones y sucesos del sitio de Barcelona desde el 31 de Marzo de 1706 hasta la retirada del enemigo.* - Pi y Arimón: *Barcelona Antigua y Moderna.* - *Tratado de la Alianza de Génova*, ab ses credencials respectives. - *Recort de la Aliança, etc.*, nota 94. - *Nobiliari Català*, d'En Pere Costa.

(2) Arxiu de la Universitat de Barcelona recollit a Cervera y examinat l'any 1814 per lo P. Nadal, del Oratori. - Bruguera: *Memorable sitio etc...*, v. II, p. 515-594.

SUPERINTENDENTS

JOAN DE PINÓS Y DE ROCABERTI Y MARTÍN DÍAZ DE MAYORGA

Joan de Pinós y de Rocaberti fou batejat al Pi, lo 14 d'Agost de 1670. Era fill de Joseph Galceràn de Pinós y de Perapertusa, Mestre de Camp general del exèrcit en lo Principat de Catalunya, y de María de Rocaberti y d'Alentorn. L'apadrinaren Joan de Boxadors, quint Comte de Cavellà, y Paula Santandreu, Viuda d'Onofre Alentorn. Als 26 anys entrà cavaller de Sant Joan. Quatre anys més tart fou nomenat Superintendent de la Academia Desconfiada, junt ab Martín Díaz de Mayorga. Consistía lo càrrech de Superintendent, que en aquesta Academia era perpetuu, en exercir, segons A. Zeno, com una mena de càrrech de Cavaller Protector. Los Superintendents havían de cuidar dels drets e interessos de la Academia y tindre totes les coses ben dispostes per lo millor desenrotllament de les Sessions.

Lo no veure cap treball d'En Joan de Pinós, ni d'En Martín Díaz en les Academies, crech es degut a una delicadesa que dimana de la propia natura de sos càrrechs.

Lo 9 de Juny de 1706 casà En Joan de Pinós, al Pi, ab Raymunda Roger de Lluria, Viuda de Francesch Perelló, Veguer y degà de Tàrrega.

Lo casament s'efectuà acabat lo siti de 1706, que vingué a terminar pel Maig d'aquell any, en que les tropes borbòniques fugiren del camp. Durant lo siti formà part de la Coronela y fou capità del gremi de pelayres. L'Arxiduch Carles restà molt content de sos serveys y'l nomenà son Ajudant de Camp.

L'any 1708 l'Arxiduch, per festejar la vinguda de la Reyna Elisabeth, lo favorí ab lo nombrament de gentilhom d'entrada. Lo 30 de Juny de 1713 assistí a la Junta del Braç Militar. Després marxà a Vich per veure si podía fer axecar la gent d'aquelles montanyes. Fou un esforç infructuós.

Acabada la guerra romangué a Barcelona, vivint en lo carrer dels Escudellers.

Son company Martín Díaz de Mayorga era natural de Lleó (León), germà del cèlebre filosop y teòlech Pedro Díaz de Mayorga, autor de varies obres plenes de ciencia y erudició.

Nasqué En Martín Díaz per a los anys de 1646. Entrà a servir al exèrcit espanyol sobre lo 28 de Juliol de 1666.

Serví en los exèrcits d'Extremadura y Catalunya, en lo regiment de la Guardia, que estigué per algun temps a Madrit y també a Càdix. Durant aquest temps fou alfereç en son manament propi del càrrech y en altres interins, qual destí, en aquell temps, ne deyen *reformado*. Fou Aydant de Sargent Major a dit regiment de la Guardia, obtenint ab aquest exercici, lo grau de capità de cavalls coraces de que li feu mercè lo Rey Carles II per patent de 8 de Janer de 1675, ab vuytanta escuts de sou al mes y totes les honors y preeminencies que gaudexen los capitans de cavalls del exèrcit. Anà llavors de capità de coraces *reformat* a Catalunya y després a Càdix, esperant nou càrrech. Mentre l'esperava, lo Rey li concedí, de estrenes, en atenció de sos mèrits y serveys, vuytanta escuts al mes. Aquesta concessió fou feta en un despatx reyal de 17 de Juliol de 1679.

Passà després a exercir de Sargent Major de la gent de guerra de la plaça de Càdix, per patent de 3 d'Agost d'aquell any; patent donada pe'l Duch de Ciudad Real, essent capità General del Mar Oceà y costes d'Andalusía.

Exercí dos anys, nou mesos y nou dies aquest càrrech ab caràcter interí. Entrà en propietat del meteix, per despatx de S. M., lo capità de cavalls Antonio Lopez Ogazón. Continuà en Díaz de Mayorga ab les soles estrenes d'entreteniment, tot esperant càrrech que obtingué lo 29 de Juliol de 1686. Passà llavors a esser Sargent Major del socors del presidi de Càdix de part del Comte Aguilar. Dit Comte actuà en virtut de facultat que tenía concedida per Carles II. Lo 23 de Novembre de 1692 encara era capità de cavalls coraces y Sargent Major del socors del presidi de Càdix.

Les campanyes en que prengué part més activa des qu'entrà en l'exèrcit fins l'any 1693, foren segons los certificats de Joan Baptista Montoro, Comte de Montoro, Mestre de Camp y Carles de Gante, capità de cavalls, les següents: Campanya de Villaviciosa y avançament y atachs d'aquella

plaça; batalla de Montes Claros y lo 19 de Juny de 1678 a Catalunya, ab sa companyía, contra un batalló francès. Sempre se portà ab valor y experiencia, assenyaladament en aquesta darrera acció en que logrà, ab forces molt més inferiors que les del enemich, batre als francesos y esmicolar-los.

També dona informació al rey Carles II, ab paraules de ver entusiasme, sobre les qualitats militars d'en Martín Díaz de Mayorga lo Mestre de Camp, general Pablo de Parada, ministre que fou del Consell de Guerra. Lo Duch de Ciudad Real fa al Rey una especial recomanació d'en Martín Díaz, ab paraules per demés laudables.

Fou un dels militars que en lo siti de Barcelona de 1697 s'oferiren al Príncep de Darmstadt per defensar la plaça fins a morir. Axís pensava també dit Príncep y gran nombre de prohoms catalans; empro lo govern espanyol d'aquella època, volgué, per fins polítichs, que Barcelona capitulés y a Barcelona no li calgué altre recurs que capitular. Se vegé obligada a acceptar aquells regiments francesos, subdits d'un Rey, com Lluís XIV, que'l poble català no estimava per creurel enemich de les llivertats pàtries.

En aquella guerra y siti lo comportament d'En Martín Díaz de Mayorga fou exemplar. Meresqué una assenyalada recomanació al Rey per part del Comte de la Corzana.

Des de la creació de la Academia Desconfiada, 3 de Juny de 1700, no'n sé res més (1).

---

(1) Arxiu parroquial del Pi. — Arxiu de la noble casa Pinós. — Feliu de la Peña: *Anals de Catalunya*. — *Diario del sitio de 1706*. — Arxiu Corona d'Aragó. Interregno del Arxiduque Carlos. — Arxiu de la Comunitat del Pi. Obituaris. — Arxiu general de Simancas. Serveys militars. *Relación de los Servicios del Capitán de cavallos coraces, D. Martín Díaz de Mayorga, Sargento de los socorros del presidio de Cádiz*. — A. Rodríguez Villa: *D. Diego de Mendoza y Sandoval, Conde de la Corzana*. Cap. XXXVIII. — A. Zeno: *Lettere*, per deducció.

JOVENETS ESCOLLITS
per esser educats en la Escola de la Academia

JOSEPH Y LLUIS DE PEGUERA Y D'AYMERICH; ANTONI DE COPONS Y DE COPONS; JOSEPH DE FERRAN Y DE FIVALLER; DIEGO, MANUEL Y FELIP DE PELLICER Y DE BUSTAMANTE

Verament no caldría parlar d'aquestes persones que no foren Acadèmichs. Es un fet que en certa de manera formavan part de l'Academia com a deïxebles o, més ben dit, com ohidors o escoltadors dels treballs. Com se vulla que lo principal obgecte de la Academia era lo desenrollament de treballs retòrichs, d'aquí qu'aquells jovenets dexebles en la major part del colegi Cordellas dels Jesuites, no's fixesen en lo bó y substancial dels discursos, mes si sols en la forma retòrica en aquella època y fins a derreríes de la propia centuria ben plena de defectes y vicis del terrible conceptisme, que no solsament malparava la literatura d'Espanya, sinó que també la d'altres nacions. En la metexa Italia no començà a corretgirse fins als derrers temps d'en Metastasio.

Si algun d'ells valgué com a home de lletres, segons fou N'Antoni de Copons y de Copons, fou en treballs no retòrichs. No hi ha dupte que tots foren, ab lo temps, persones que tingueren certa influencia social; però res valgueren com a conreuadors del camp de les lletres. Si haguessen escoltat lo fons dels discursos, de verdader valer, s'haurían aprofitat més, auxiliant y desentrollant los preceptes que los hi mostraven en ses lliçons los Pares de la Companyía y los catedràtichs de filosofía dels Estudis Generals.

Parlaré, donchs, d'aquests jovenets molt someramment.

En Joseph y En Lluís de Peguera y d'Aymerich eran germans del fundador N'Antoni de Peguera y Aymerich, tenían respectivament setze y catorze anys. En Lluís morí molt jovenet a consecuencia de les ferides rebudes en l'acció de Gurp, prop de Tremp. En Joseph tingué vera influencia

social y fou capità de la novena companyía de la Coronela qu'en Maig de 1714 fou organisada y qual personal constava de pintors, argenters, velers y escudellers, essent dugues vegades ferit en defensa de la pàtria. Casà dues vegades, y hagué fills de sa primera muller María de Berardo Morera y Espuny, hereva del Marquès de Montnegre, embaxador nostre prop de Carles VI. Son fill Ramón de Peguera y de Berardo fou cunyat del Baró de Rocafort, Antoni d'Armengol y de Despujol, arxiver de la Reyal Academia de Bones Lletres.

Molt jovenet també era N'Antoni de Copons y de Copons, germà del fundador Agustí. L'any 1723 era canonge dignitat de Subdiaca de la Seu de Barcelona y prengué part al Sínode Diocessà de 1725. Des de l'any 1726 no's mogué del costat de son germà Pere, nomenat Bisbe de Gerona y després Arquebisbe de Tarragona.

Joseph de Ferràn y de Fivaller era fill del fundador Felip de Ferràn y de Çacirera. Tenía al entrar a l'escola de la Academia la edat de dotze anys. Fou ciutadà honrat de Barcelona; prengué part en la defensa del any 1714. Heretà de son pare lo Comtat de son nom, exercí gran influencia social y visqué sempre a Barcelona ahont hi residía encara l'any 1756, segons testimoni d'En Pere Çosta.

Fills del Acadèmich Diego de Pellicer y de Tovar eran los germans Diego, Manuel y Felip de Pellicer y de Bustamante. Entraren jovenets a l'escola de la Academia. Tots tres tiraren pel ram militar y feren armes sots lo pavelló de Felip IV de Borbó y de son fill Ferran III.

Crech que ab lo dit n'hi ha prou per fer-se càrrech de la personalitat d'aquests antichs ohidors y dexebles de nostra precursora de can Dalmases (1).

---

(1) Arxiu parroquial de Sant Just. — Nobiliari Costa. — Arxiu de Vilafranca. — Llibres de Sinodes del Arxiu Epicopal. — *R. Comune*, en lo propi Arxiu. — Arxiu parroquial de Santa María del Mar. — Castellví y Obando: *Memorias*. — Bruguera: *Historia del memorable sitio* etc. — *Jus Tabulae*, Arxiu Catedral. — Colecció Pau Grases. — *Consejos familiares con motivo de salir a servir* etc., per Manuel de Pellicer y Velasco.

DEMÉS ACADÈMICS
per ordre alfabétich

GABRIEL ALVAREZ DE TOLEDO Y DE PELLICER

Nasqué a Sevilla, lo 15 de Març de 1662. Era fill de Francisco Alvarez de Toledo, de la ordre de Calatrava y del Çonsell de S. M. en lo d'Hisenda, natural de Bragança en lo regne de Portugal, y de Lluisa de Pellicer y de Tovar, natural de Madrid. Moriren sos pares y'l dexaren orfe de pochs anys d'edat.

De jovenet fou de caràcter alegroy y sense arribar a esser licenciós, era quelcom cusonàç, agradant-li d'alló més que les dames li fessen la gara-gara y que tributessen elogis a sos versos. De colp y volta cambià y no's dedicà més que al estudi.

L'any 1701 estigué a Barcelona y feu de secretari de la «Academia Desconfiada» en ocasió del acte solemne que's celebrà lo 18 de Novembre d'aquell any, en llahor de Felip d'Anjou y sa riallera muller la princesa de Savoya. Endinzat en l'estudi fou conreuador hàbil de molts idiomes, dominant lo llatí, lo grech, l'hebreu, lo caldeu y l'alarb.

Lo benedictí Navarro, en son tractat *De Angelis*, alaba l'Alvarez de Toledo per sa molta ciencia, erudició y enginy. Una de les obres més curioses degudes a sa ploma hont aquestes condicions s'hi notan es la *Historia de la Iglesia y del Mundo antes del Diluvio*. Obra molt curiosa encar que quelcom estrambòtica en alguns punts. La Academia de la Llenga Espanyola la recomana en son Diccionari anomenat d'Autoritats. Consta com una de les obres escrites per los Acadèmichs; l'Alvarez de Toledo y Pellicer era un dels més distingits.

Altra obra es un poema, per cert satírich, titolat *Burrumaquia*. Fou imprès l'any 1774 per cura d'En Torres Villarroel.

Ses obres en vers haurien sigut excelents y haurien merescut esser llohades per los millors crítichs si son autor

no s'hagués vist en la necessitat d'emmotllar-les al gust dels mecenes de son temps; gust saturat del ambient conceptuós gongorí que feya les delicies dels richs protectors dels artistes en general. Hi han poesíes, com la titulada *A mi pensamiento,* ahont poden observar-se idees bellíssimes y d'exacta expressió poètica.

L'any 1703 la Princesa d'Orsino havía conseguit fer caure a n'En Portocarrero y al President de Castella y ascendir al ministeri y a la Presidencia al primer Comte de Montellano. Llavors fou quan passà a Madrid En Gabriel Alvarez de Toledo, instalant-se en lo palau de son protector. Aquest lo nomenà son Secretari. La prudencia de sos consells y l'acert en los assumptes que tractava li varen valdre molta celebritat. Fou nomenat també de l'ordre d'Alcàntara, Secretari de S. M., son primer bibliotecari major y traductor primer de llengues.

Morí a Madrit lo 17 de Janer de 1714, tenía 52 anys. La Academia Espanyola, de que era fundador, encarregà son elogi a l'acadèmich Manuel Villegas y de Pignatelli (1).

JOSEPH APARICI Y MERCADER

Nasqué a Caldes de Montbuy l'any 1653. Ignoro los noms de sos pares y demés circunstancies. Se que's deya Aparici y Mercader perqué aixís resulta del llibre d'òbits. Los antichs llibres de bateix foren cremats per les tropes galo-hispàniques en la guerra de Sucessió. Los nous llibres comencen l'any 1716.

No sabem en qual època vingué a establir-se a Barcelona. Consta qu'era d'ofici mercader, sens cap més detall. Crech que no era marxant, ni traficant, sinó un negociant molt expert, conexedor de tot Catalunya. A judicar per manera indirecta podem deduir del Arxiu de la Corona d'Aragó, conexía la llengua francesa. En l'exercici de l'any 1698 consta Conceller quart de Barcelona.

---

(1) Justino Matute y Gaviria: *Catálogo de los Caballeros Hijodalgos de Sevilla.* — *Relación suscinta del feliz arribo*, etz. — *La Academia dels Desconfiats,* per E. Moliné y Brases. — *Diccionario de la Acad. Española,* primera edició.

Lo 4 de Janer de 1701 entrà en l'Academia Desconfiada. La no existencia de les actes de 1701 y 1702 priva de sapiguer qu'es lo qu'escrigué per l'Academia. Verosímilment desenrotllaría quelcom relacionat ab la geografía de la terra pàtria.

Al vindre a Barcelona les alteracions y pronunciament de la opinió pública contra lo rey Felip de Borbón, l'Aparici seguí la corrent general y ab sos conexements, indagant arreu pogué recollir moltes noticies del camp enemich que comunicà a les Autoritats de Barcelona. Rebé també cartes escrites en francès que traduhí per ilustració del Govern de Carles III. Agrahit lo Rey l'omplenà de gracies concedides lo 10 de Març de 1711.

Creyent que a seguir en lo camp dels contraris del rey Felip podría ocasionar-li persecucions que l'impedissen continuar son treball constant del mapa de Catalunya, dexà lo partit de la pàtria. Isqué l'any 1713 de Barcelona marxant al campament del Duch de Populi. D'allí exí a continuar sa feyna del mapa.

L'any 1720 estava llest lo suspirat mapa que tot seguit publicà. Es una obra molt recomanable per sa exactitut. Tenint en compte la perfecció d'aquest treball lo govern de Madrid li feu la gracia de nomenar-lo geògraf de Sa Majestat. També fou ajudant de Tresorer a Catalunya. Morí a Barcelona, a la edat de 78 anys, lo 15 de Desembre de 1735. En nostra Ciutat rebé sepultura interina, essent traslladades ses despulles un any més tart a sa terra de Caldes de Montbuy. Devant de sos restes mortuoris fou cantada absolta general y se li resà lo meteix día 15 de Desembre de 1736 ofici de beneficiat. Se repetí aquest ofici los dies 16 y 17 del propi mes. L'enterro no consta de quants capellans fou, ni quantes atxes hi anaren; però sí que fou fet en la forma acostumada en la parroquial de Caldes. Reberen ses despulles enterrament eclesiàstich en la capella de la Santa Magestat de Caldes. Se li colocà adecuat epitafi (1).

---

(1) Suplement de les memories de Torres Amat per Joan Corominas. — Arxiu de la Corona d'Aragó. *Interregno del Archiduque Carlos.* — Arxiu de Caldes de Montbuý. Obituari.

FELIP D'ARMENGOL Y DE FOLCH

Era natural de Valencia. Fill de Benet d'Armengol, militar del exèrcit de Carles II, y de María de Folch, de la antigua familia de Folch en la ciutat del Turia en lo segle XV ja florexent.

Era germà de Fra Bernat d'Armengol y de Folch, conegut asceta mercedari, autor del *Evangélico tesoro de perfecciones varias,* publicat l'any 1718, qui morí a Valencia l'any 1726. Era oficial de l'exèrcit espanyol l'any 1699. Fou destinat a Barcelona ab lo grau de capità tinent d'infantería.

Lo 23 de Juny de 1700 entrà en l'Academia Desconfiada, d'ahont fou constant colaborador. Presenta un cayre tot especial son treball en romanç jocós, pintant a Vulcà treyent a Mars y Venus de la xarxa.

Lo 8 de Novembre de 1705 entrà de tinent en la guardia reyal catalana ab lo títol honorífich de tinent coronel.

En lo siti de 1706 fou notable, per lo heròica, la resistencia que maant 60 homens feu a l'enemich en lo cos de fortificació anomenat *Llenga de Bou* en lo castell de Montjuich quan se'n volien apoderar les tropes borbòniques assetjants.

L'any 1708 l'Arxiduch y Rey Carles III lo gallardonà nomenant-lo Alcayde de Morella y Callorza y tinent de Batlle General de Valencia,. ab 300 lliures d'honoraris y 800 més de gracia.

Prengué part en la defensa de Barcelona en lo siti de 1713-14. Morí lluytant com un lleó, lo día 11 de Setembre de 1714. Caygué en la barricada alçada devant del palau reyal.

¡Que son recort romangue en la memoria de tot bon patrici! (1).

---

(1) Notes Biogràfiques facilitades per lo Dr. Rafel Rodríguez de Cepeda, catedràtich de Valencia. — Feliu de la Peña: *Anales de Cataluña.* — Bruguera: *Historia del memorable sitio...,* v. II.

FRANCISCO BOTELHO DE MORAES Y VASCONCELLOS

Fou un literat portugalès de nobilíssima familia. Nasqué l'any 1670 à Torre de Moncorvo, qu'es la antiga *Forum Narbosarum, a Tras os montes.*

Són notables sos poemes èpichs. Escrigué en portugalés varies obres y fou agraciat per lo Rey de Portugal, nomenant-lo cavaller del hàbit del *Cristo.* En francès també escribía; però no ho arribava a fer passadorament. Ho feya bé en castellà. A vista del mèrit de son poema heròich, no terminat, sobre lo descobriment del món y atenent a propia solicitut fou admès a l'Academia Desconfiada lo 4 Janer 1701. Altre poema fou traçat tenint per tema la fundació del reyalme de Portugal. Aquest s'imprimí l'any 1712 sense esser llest.

Lo 7 de Janer de 1738 la Academia Espanyola per son mèrit lo nombrà acadèmich honorari.

Publicà també l'*Alfonso* y més tart sa obra en prosa, titulada *Satyrae cum notis et argumentis*, que donà a llum una impremta salamantina. Parlà de les famoses *Cuevas de Salamanca.* Descriu l'autor en aquest treball certes fingides grutes misterioses, situades a les vores del Tormes y, segons la vulgar opinió, tancades ab segells màgichs. Parla en ella ab Amadis de Gaula, ab Oriana y altres personatges, de lo primer que li passà per la barretina. Hi ha en aquest llibre troços plens de fantasía. Altres són de lo més alegroy, plascívol y ben pensat. Especialment són ben ensopegades les paraules que dedica a la llengua espanyola y a les Academies. Curiosa es també la disertació sobre lo Telèmach de Feneló, llibre qu'estava llavors en lo pinacle de la gloria.

La obra en general no està tocada d'aquell istil afectat, ni del conceptuosisme qu'impera en la literatura del seu temps. Aquest defecte de la època lo critica y ridiculisa ab rahó en Moraes de Vasconcellos en aquesta obra. Se publicà en un petit volum, dividit en set llibres.

Los derrers dies de sa vida los passà a Salamanca ahont morí l'any 1747 (1).

(1) Tinknor: *History of spanisch Literature,* v. III. —Barbosa: v. II, p. 119. *Diccionario de Autoridades.*

DIEGO DE CÁRDENAS-ARIÑOSA Y DE COLLADO

Era natural d'Elx, en lo regne de Valencia. Foren sos pares Pere de Càrdenas Ariñosa y María de Collado. L'any 1697 formava part de la guarnició de Barcelona, essent capità de cavallería. Fou ferit en la defensa de la plaça.

L'any 1699 se li feu gracia del càrrech de Comissari general de la cavallería, havent de cuidar dels serveys d'abastiment, pagament y allotjament de les tropes de cavallería. Aquell meteix any se casà a Sant Pere de les Puelles ab María d'Asprer y Folcrà, filla de Joan d'Asprer y Teresa Folcrà.

Lo 22 de Juliol de 1700 fou admès en l'Academia Desconfiada.

Té publicat un opuscle titolat *Manejo del sable de caballería,* segons m'indicà, fa anys, mon amich Domingo Constantino Bazàn, militar molt aymant dels llibres y de la bona literatura (1).

JOSEPH CARRILLO D'ALBORNOZ Y DE MONTIEL

Nasqué a Sevilla lo día 8 d'Octubre de 1671. Era fill de Francisco Carrillo de Albornoz y d'Ezquibel y de Leonora Anna de Montiel. Fou batejat lo día 19 del meteix mes en la esglesia de Sant Vicents de Sevilla, essent apadrinat per Joan de la Torre y Carbonera, cavaller del Ordre de Santiago.

Als dotze anys, no complerts, començà la carrera militar, lo 18 de Juny de 1683, sentant plaça com soldat, ab dos escuts de gratificació al mes, en la companyía de son oncle carnal Diego Carrillo de Albornoz, capità del galeó *Nuestra Señora de Atocha,* de la esquadra del mar Occeà.

Des de 30 de Janer de 1690 fins al 27 de Juny del meteix any fou soldat arcabucer en la companyía del capità Manuel de Consuegra. Lo 27 de Juny d'aquell any començà

(1) Arxiu de Sant Pere de les Puelles. Partida de casament hont consta son càrrech y preeminencia.—Feliu de la Penya: *Anales de Cataluña.*—Joseph Alemany y Bolufer: *Dicc. de la Lengua Española - Comisario General.*

a servir interinament una plaça de cavaller *entretenido* y en aquesta situació romangué fins lo 6 de Novembre 1691 després de realisar un viatge a *Tierra Firme*. Passà lo día 11 de Juny de 1694 a Catalunya ab plaça senzilla, en la Companyía d'infantería espanyola del capità Bartolomé de Urdizu. Per sos bons serveys y anys complerts en l'exèrcit se li formà assentament lo día 10 de Juny de 1695, de capità de cavalls coraces.

En lo siti de Barcelona de l'any 1697 hi prengué part activa en defensa de la plaça. Se distingí assenyaladament lo día 23 de Juny. Dit día, ab sos cavalls y ab los que manava Alvaro de Ribaguda sortí a socorrer los forratgers de la plaça que foren atacats per les forces franceses. Al exir En Carrillo repartí coltellades a dreta y esquerra y esparverà a les nombroses tropes franceses que volían destorbar los nostres forratgers. En la brega li feriren lo cavall que montava. També fou ferit en Carrillo en aquesta ocasió. Continuà, tant promte curat, la defensa de la plaça.

Lo día 23 de Juny de 1700 entrà en l'Academia Desconfiada, ahont escrigué poques composicions, per trovar-se molt sovint ocupat en afers militars. Del exèrcit de Catalunya passà a Galicia y se distingí notablement en evitar lo desembarch qu'intentà la esquadra coalligada a Vigo.

Al crear-se les guardies de Corps fou nomenat eczent, fins a 21 d'Agost de 1706 qu'ascendí a coronel de cavallería en l'exèrcit d'Andalusía.

Lo 3 de Setembre de 1707 se li donà lo grau superior immediat de brigadier de cavallería. Ab data de 9 de Janer de 1708 se'l nomenà coronel del regiment d'Asturies. Fou promogut a Mariscal de Camp lo 22 de Novembre de 1710. Quan los preparatoris, después de la pau d'Utrecht, pera atacar Barcelona (que no volía regoneixer al rey Felip) se trobava En Carrillo lluny de Madrid.

Lo rey Felip treya foch pels caixalls y no volía sentir parlar de catalans, qu'ell y sa cort anomenaven *rebeldes*. Tot ho volía arrasar sens consideració.

Llavors en Carrillo, que conexía molt bé nostre temperament, trameté una carta a Felip IV en que li aconsellava: que si bé calía castigar al que tingués culpa, fos moderat en l'escarment y no fés un extrem que li sería perniciós.

Parlant de les condicions de nostre caràcter li diu textualment: «Dos condiciones innatas tiene la Nación Catalana, que van cobrando fuerzas según la edad, y están contra S. M. en esta ocasión. Digo que están contra V. M. porque hay imposibilidad para destruirlas por haberse hecho segunda naturaleza; pero no para vencerlas, cuando esté de parte de V. M. la más acertada prudencia. Es la primera que los catalanes mantienen con constancia el afecto que reciben. La segunda de ser idólatras de sus privilegios, con unos visos de República en su media libertad, que si no la han logrado entera, no se dude que lo han pretendido.» Tinguis present, com després veurem, que'l sogre y cunyats d'En Carrillo eran barcelonins.

Se'l destinava al siti de Barcelona; emprò ell indicà que li donguessen altra feyna. Li dolía batres ab aquells barcelonins que tant bons amichs seus havían sigut. Se'l destinà a quefe de columna volant, vegent-se obligat a complir càstichs horribles, exigits per sos superiors contra qualsevol persona que trobés fent foch ab les armes a la mà. Ordres verament tirràniques, com fer penjar a la gent que feyan la guerra y no pertanyían a les tropes reglades d'En Villarroel o d'En Desvalls; val més no pensar-hi.

Alguns historiayres porten equivocadament qu'En Carrillo d'Albornoz assetjà a Barcelona ab les tropes a ses ordres. La confusió s'explica. Per defunció de son pare Francesch, segón Comte de Montemar, era ell, tercer Comte de Montemar, anomenant-lo generalment, no per Carrillo d'Albornoz, sinó per general comte de *Montemar*. Ell, com he dit, manava columna volant en persecució dels miquelets, somatents, tropes de Cardona, etc., però assetjava Barcelona un general francès *Montremart* (Louis de Rochechouart) qual nom té la fonètica de *Montremar*, quasi igual a *Montemar*.

En Carrillo de Albornoz, Comte de Montemar, fou l'encarregat de pactar ab En Desvalls a Cardona després de la rendició de Barcelona. Tingué la satisfacció de pactar unes capitulacions dignes, al revés d'altres vexatories en aquell temps establertes. Capitulacions que gaudiren los qui estant-hi compresos fugiren d'Espanya tot seguit; emprò no los que, refiats, se quedaren a Catalunya. Lo govern

de Madrid no les trobà bones. Cregué qu'En Carrillo s'havía extralimitat y no les respectà. Per consequencia d'aytal barrabassada l'excelent patrici general Joseph Moragues, acullit a n'aquesta capitulació fou víctima d'una extorsió bàrbara y inaudita. Fou mort y son cap sigué penjat en una gàvia durant molts dies en lo Portal de Mar de nostra Ciutat, fins que'l reclamà, al Marquès de Castel Rodrigo, sa áymant y horroritzada muller, Magdalena de Geralt.

Per R. Cèdula de 8 de Novembre de 1716 se li feu mercè del hàbit de Santiago. Per Octubre de 1718 fou nomenat Corregidor de Barcelona. Per Novembre de 1722 prengué possessió del càrrech de capità general de Catalunya, ab caràcter interí.

En 10 de Febrer de 1723 fou padrí, en nom del Rey d'Espanya, del general de cavallería tunecina Mustafà Haren, que's convertí al cristianisme. Aquest acte se celebrà ab tota pompa a la Catedral de Barcelona.

A primers del any de 1725 fou rellevat de son càrrech de Capità General. Mentre esperava a n'En Risbourg, que havía de vindre a manar ab caràcter d'efectiu, passà alegrament los dies en la torre Alós de Sarrià, quals nobles senyors eran molt amichs d'En Montemar.

Després fou nomenat per general quefe de les tropes que devian operar contra Oran. Derrotà complertament als maures de Berbería y s'apoderà de Mazalquivir y Oran, hont entrà lo 1.er de Juliol de 1731. Per aquests gloriosos fets d'armes se'l nomenà Capità General, lo 29 de Juny de 1732 y se li concedí lo Toysó d'or.

En la campanya que després seguí de Nàpols y Sicília derrotà als imperials a Bitonto (25 de Desembre de 1734) y s'apoderà de Gaeta, Capua y Nàpols. Conquistà després la Sicilia y rebé del senat de Palerm lo jurament de fidelitat.

Per aquestes ses glorioses gestes, fou enlayrat a la dignitat ducal, ab lo títol de Duch de Bitonto; també fou creat Gran d'Espanya de primera classe, per R. Cèdula de 20 d'Abril de 1735.

A son regrés a Espanya fou nomenat Ministre de la Guerra, per R. Decret de 18 de Janer de 1737, qual càrrech tingué fins l'any 1741.

Quan lo rey Felip IV de Catalunya y V de Castella, a la mort del Emperador Carlos VI, intentà allegar sos drets a la Corona Imperial dA'lemanya, nombrà general en quefe del exèrcit que formà per invadir lo Milanesat, al Comte de Montemar, anomenat llavors Duch de Montemar. Aprovà lo Monarca tota la traça de les operacions de campanya qu'En Carrillo li proposà.

Trobant-se ja a Barcelona, a punt d'embarcar-se, li donaren ordre de cambiar tota la combinació tàctica acordada per la campanya, y li manaren seguir nous y oposats progectes, simulant qu'eran del Rey Felip; emprò havien sortit del magí d'un rival d'En Carrillo, anomenat Campillo, que'l volía perdre fent-lo ficar en un laberinte de combinacions que eran terribles disbarats. L'obgecte era humillar-lo, encar qu'Espanya perdés: tant poden les gelosíes y la rancunia, en los homens.

Aquests plans feu notar lo Duch de Montemar al Rey que no eran realisables. Rebé per resposta qu'aquests y no altres s'havien de dur a cap. Lo volguer complaure al Rey portà al gran general allí ahont volía anés a parar son rival Campillo, a un gran fracàs. Aquest deplorable fracàs ja'l tenía presentit En Montemar; víctima fou de la disciplina y del acatament, sens trabes, a la voluntat del Rey. Caygué llavors en desgracia del propi causant de sos mals, del Rey Felip, sempre entregat a intrigues y sempre prestant-se a conxorxes de cortisans. Se'l rellevà a n'el pobre Carrillo de son manament y se li ordenà que tornés a Espanya. A una vida de llealtat y sacrifici se li donà per premi la suspensió d'empleu, honors y sou, ademés, l'exili de la cort d'Espanya. Per a donar compliment a n'aquest últim se li senyalà la comanadoría de Moratella, a Valencia.

En Carrillo elevà una respectuosa representació al Rey demanant esser destinat al exèrcit de campanya, y si no merexía aquesta pietat, proposava servir al Infant d'Aydant de Cap o pendre una carabina a la guardia de Corps. Aquesta súplica rebé una carta contestació tant dura y aspre que feu perdre al Duch de Montemar tota mena d'esperança. May haguera pogut imaginar-se del rey Felip una ingratitut y duresa tant grans. Ab cristiana resignació y ab paciencia heròica sofrí En Montemar tant insòlit menyspreu.

Mort aquell Monarca, se li permeté tornar a la Cort, reposant-lo previament en sos empleus y honors; emprò los sofriments experimentats durant tots aquells anys anaren estroncant les energíes de sa abans robusta constitució. Morí a Madrid, lo 26 de Juny de 1747. A la matinada d'aquest día fou enterrat en lo *Noviciado,* sens honors de cap mena.

Al possessionar-se Carlos III de Borbó del trono d'Espanya feu traslladar les despulles mortals d'En Montemar a una capella de la Catedral del Pilar de Çaragoça, ahont manà construir, pagat de son reyal tresor, un esplèndit mausoleu, pera honrar a aquell a qui devía l'esser Rey de Nàpols y de les Dues Sicilies.

Fou En Joseph Carrillo d'Albornoz y de Montiel un dels millors generals qu'ha tingut Espanya. Les obres que tinch conexement dexà escrites són les següents: *Ejercicios que se deben practicar en caballería y carabineros*, Madrid 1729. *Manifiesto en que se ofrece la verdad sobre la operación y conducta del Excmo. Duque de Montemar en el tiempo que estuvo a su cargo el ejército de Italia en la campaña de 1742.* Aquesta obra ve continuada en lo volum 34, planes 97-131 del *Semanario erudito de Valladares.*

Casà En Carrillo dues vegades, sempre a Barcelona. La primera ab Isabel Francisca d'Antich y Bonastre, y la segona ab Josefa de Pomar y de Sentmenat. Unicament tingué familia de Na Isabel.

Les primeres nupcies se celebraren a Santa María del Mar lo día 9 de Juny de 1700. Sa muller Francisca d'Antich era filla de Francesch Antich, ciutadà honrat de Barcelona y senyor de Monju y de Llorens, y de Teresa Bonastre, filla del excelent professor y músich En Rafel.

En Joseph Carrillo d'Albornoz no's trobava a Barcelona en lo moment de son casament, donchs estava destinat al servey de montanya. Abans de partir y mentre la familia ho preparava tot, feu poders pera que se celebrés lo casament lo més aviat possible, al qui havía d'esser son cunyat lo Dr. Joseph Antich, poders que foren autorisats per lo notari Rafel Albià. Les capitulacions se feren després de celebrat lo casament al tornar de sa comissió En Carrillo. Porten dits capítols la data de 7 de Maig de 1700. Són autorisats per lo susdit notari Albià. En aquesta escriptura

consta la dot de la contrayent qu'arribà a la xifra de mil doblons d'or d'Espanya.

Los fruyts d'aquest matrimoni sigueren un noy y una noya: fou lo primer En Francisco Carrillo de Albornoz y Antich, capità d'infantería espanyola, qui morí molt jove y solter. Dedicà a son pare la sua obra *Avisos Militares de Infantería y Caballería,* impresa a Palerm, l'any 1718.

De les noyes fou la major Leonor Carrillo de Albornoz y Antich, nascuda a Barcelona lo 9 de Febrer de 1701. Casà a Barcelona lo 4 de Setembre de 1722 ab lo sargent major de caballería de Malta, Felip Nicolàs Ricardos, qui morí essent tinent general y gobernador de Caracas. Fill d'aquest matrimoni fou lo cèlebre general Antoni Ramón Ricardos Carrillo de Albornoz que tant se distingí manant l'exèrcit de Catalunya contra les tropes de la República Francesa.

La segona filla, María Magdalena Carrillo de Albornoz y Antich, casà ab Joseph Llorens Dàvila y heretà lo títol de son pare, venint a esser Duquesa de Montemar. Aquest títol passà a sa filla María Josefa Dàvila y Carrillo de Albornoz, y per successió a la casa Ossorio de Moscoso. L'ostentà des de l'any 1891 lo noble senyor Lluís Ossorio de Moscoso y Jordan de Urries (1).

JOSEPH DE CORTADA Y DE BRÚ

Era fill de Rafel de Cortada y de Cabanyas y de Josefa de Brú, y net de Jaume de Cortada, de la ordre de Sant Jaume de la Espasa, primer Baró de Maldà. Se li concedí lo títol per la intervenció que tingué, ab ses acertades gestions, en lo retorn de Barcelona a la obediencia de Felip III.

Sa mare, Josepa de Brú, era neta de Jaume de Brú, ciutadà honrat de Barcelona.

En Rafel de Cortada fou un dels pochs nobles catalans que seguí la causa del rey Felip, en la guerra de Successió. En ella fou ajudant del general Marquès de la Galle.

---

(1) *Revista de Historia y de Genealogía Española.* 15 Oct. de 1912. — *Diario del sitio de Barcelona (1697) y Real ejército de Cataluña.* — Arxiu parroquial de Santa María del Mar. — Sanpere y Miquel: *Fin de la Nacionalidad Catalana.* — Bruguera y Pi y Arimón. Obres citades. — Antoni de Campmay y de Montpalau: *Catálogo de los Gobernadores y Capitanes generales.*

Son fill Joseph (batejat a Santa María del Mar lo 23 de Desembre de 1683) seguí, essent l'hora, la mateixa opinió política del pare, y fou lo tercer Baró de Maldà. Felip IV de Borbón, lo nomenà capità del regiment del Roselló. L'any 1717 fou nomenat agutzil major de Catalunya. En sos primers temps los agutzils majors debían assistir al Alcalde al lliurar plet de presos. Hi havía un agutzil a quiscuna cancillería d'Espanya. En lo segle XVIII era un títol honorífich molt estimat.

D'En Joseph de Cortada y de Brú no conech altre treball literari que'l presentat en la Academia de 25 de Març de 1703. Són dotze cobles en romanç, de factura assats passadora, encar que de inspiració poch fluída.

Joseph de Cortada y de Brú, que l'any 1747 encar vivía a Barcelona, enllaçà ab la noble familia de Sentjust, mitjançant son casament ab Teresa Pagés de Planella y de Senjust. Era coneguda generalment ab lo nom de Teresa Senjust.

Fruyt d'aquest matrimoni fou una filla María Teresa qu'emmaridà ab un fill cabaler d'En Joseph d'Amat y de Planella, anomenat Antoni d'Amat y de Junyent. Pertanyía aquest a la ordre de Sant Joan y era coronel de dragons del exèrcit borbònich. D'aquí provingué un fill anomenat Rafel d'Amat y de Cortada, IV Baró de Maldà, qu'entrà en la Reyal Academia de Bones Lletres lo 29 de Juliol de 1807. L'any 1816 llegí una erudita disertació sobre la llengua catalana; y l'any 1818 una detallada y curiosa relació del procedir dels francesos quan la ocupació de Barcelona.

Dexà manuscrita una relació o dietari de les festes hagudes a Barcelona en la Beatificació del beneficiat del Pi, lo Dr. Joseph Oriol. Al vindre la canonisació en nostres temps, fou publicat aquest treball per lo Dr. D. Manel de Ros y de Carcer, germà de la Baronesa de Maldà.

També dexà alguns altres treballs manuscrits, entre ells lo molt curiós que's conserva en la Biblioteca de Catalunya ab lo títol de *Explicació Històrica de les ciutats, viles y pobles de Catalunya* (1).

---

(1) Arxiu de Santa María del Mar. — Nobiliari Costa. — Arxiu del Pi. — Bethencourt: *Anales de la nobleza española*. — J. Miret y Sans: *Dos siglos de vida académica*.

JOSEPH BALTASAR DE DALMASES Y ROS

No he pogut averiguar ni'l lloch, ni la data de son naxement. Calculo, per deducció, que naxería l'any 1667. Foren sos pares Pau Dalmases y Caterina Ros.

Fou des d'infant molt aficionat al estudi. Cursà facultat major en nostra Universitat Literaria, doctorant-se de Dret Civil y Canònich lo 30 de Març de 1685. Era llavors degà de Dret, En Segimón Bofill. L'examinaren de grau los catedràtichs Miquel de Calderó, Baltasar Fiter y Roura y Joseph de Montar y Sors. Era procancelari Pere Joan de Rialp. Actuava de secretari Francesch Cortés, notari públich de Barcelona.

Al cap de deu anys era nomenat canonge de la Seu de Barcelona, ab la dignitat de Sacristà. Aquesta dignitat era una de les més antigues de la Catedral. Lo nom de Sacristà procedeix del baix llatí *Sacrista* y aquest del llatí *Sacra,* cosa sagrada. Lo canonge dignitat de Sacristà estava encarregat de la custodia y guarda dels ornaments sagrats. Consta, per lo registre comú y per altres documents, que no sols era canonge dignitat de Sacristà, sinó qu'abarcava en totalitat tot lo qu'alcança lo càrrech de Sacristà Major que, encar que bienal, era reelegible. Obrava com a superior de la sacristía cuidant de la cera y de la conservació dels ornaments. En los capítols generals de 1581 s'ordenà fer un inventari, quiscuns 5 anys, de tot quan conté la sacristía. Aquest inventari deu vigilar-lo lo canonge Sacristà Major a fi de que sía ben exacte. Se deu trobar present al inventari de la custodia, manat quiscun any; també hi deu assistir l'argenter de la Catedral. S'ha de fer aquest inventari la vigilia de Corpus. No deu permetre, lo Sacristà Major, que s'amostre l'argent ni les reliquies de la sacristía, ni se faça ús, ni's disposi de cap mena de robes ni ornaments. Deu vigilar lo bon ordre de les alimaries y cuydar que'ls sacristans menors posen en execució tota cosa que sía necessaria apariar, com llums, banderes, cohets, etc. Sempre que's segueix haver de donar possessió del Bisbat, Dignitats, Canonicats y Beneficis de la Catedral, deu procurar lo canonge Sacristà Major, qu'aquell qui pren real possessió

pach los drets de conservació de capes que per rahó de dita presa de possessió se deuen a la sacristía, y altres deures, inherents a n'aquest càrrech, llarchs d'enumerar.

Lo 5 d'Agost de 1700 ingressà en l'Academia Desconfiada. Se li donà lo càrrech de Superintendent de música ab la missió de cuidar de la superior administració de tot lo concernent a música.

Lo 18 de Febrer de 1703 tot fou alegría a can Dalmases per lo casament de Na Pepeta Dalmases ab lo distingit jove Joseph Fost de Potau. Lo canonge Dalmases los casà, en l'altar de Sant Fost que presideix la capella particular d'aquella suntuosa mansió.

Vingueren després los jorns alegres en que en la Catedral era, tot hora, música y joya. Lo Dr. Dalmases fou un dels que més contribuiren en fer resaltar les festes de la Seu y aduch les de sa propia casa del carrer de Montcada, frech a frech dels brillants uniformes y de les enlluernadores gales de la Cort de Carles d'Austria.

¡Quan negra fou la fí d'aquella alegría! Arreu tristor, arreu desgracia; calamitat, sort malestruga!

Passà la tamburinada. Lo Dr. Dalmases, y ab ell la major part dels ciutadans, tot deplorant los fets passats, anavan entrant, poch a poch, en una normalitat que, si no era tal, ne tenía les apariencies. Lo cor oprimit començava a respirar.

De colp y volta lo trevall verinós de delacions iníques anà fent son camí. Mentres l'exèrcit francès se preparava per invadir Espanya, començava altra volta a Barcelona una sèrie de venjances tant inoportunes com inesperades. Lo Dr. Dalmases fou una de les primeres víctimes. A mitjans de Setembre de 1718 se li manà exir de Barcelona en lo precís terme de sis dies. ¡Ab quin cor tant estret prenía'l camí del ostracisme!

Des del Roselló somniava l'aymada terra; ¡quina manera d'anyorar-la la pàtria benvolguda!

L'any 1720 s'apiadà lo Marquès de Castelrodrigo de la sort del bon patrici y permeté al canonge Dalmases retornar a Barcelona. Tornà en efecte; emprò sa salut estava molt cayguda. Mancat de forces, en Abril de 1722, al cap de 27 anys de canonicat, demanà per associar-se a son nebot

Pau de Dalmases y de Vilana, d'edat de prop de 20 anys. Al cap de set anys era aquest jove un dels fundadors de la Academia de Bones Lletres.

Lo 8 de Setembre de 1725 era ja mort lo Dr. Josep Baltasar de Dalmases y Ros. L'any 1737 prenía possessió efectiva de la dignitat de Sacristà son nebot digníssim succesor seu en la Seu barcelonina (1).

JOSEPH DE LLUPIÁ Y D'AGULLÓ

Nasqué a Barcelona, desconeixent-ne la data. Era fill de Manel de Llupià y Balleró y d'Agnés d'Agulló y de Pinós, y net de Gabriel de Llupià y de Pagés. Agnés d'Agulló, sa mare, era filla de Geroni d'Agulló y de Rocaberti y de María de Pinós y de Perapertusa.

Estudià lleys y carrera eclesiàstica. En virtut de butlles apostòliques a son favor, ab data de 6 de Janer de 1699, li fou concedit lo canonicat de Sant Oth, en la esglesia Catedral d'Urgell. De moment no'n prengué possessió y anà residint a Barcelona.

Lo 23 de Juny de 1700 entrà en l'Academia Desconfiada, de la que'n fou secretari a partir de 22 de Juliol de dit any y s'encarregà del discurs d'introducció, més discret que los qu'altres acadèmichs feren en llur actuació de Secretaría.

Lo 13 d'Octubre de 1700 prengué possessió, per procurador, de son canonicat. Lo 26 del propri mes rebé l'òscul de sos companys de canongía y començà lo noviciat. Complí tots los càrrechs que se li donaren dins lo Capítol y les obligacions ordinaries. Com era home d'ilustració y de conexements en materia de dret, se'l nomenà síndich per tractar dels afers del Capítol urgellench a Barcelona, ahont, a aquesta fi se li feu constar residencia.

Son germà Joan, Marquès de Llupià, havía sigut governador de Catalunya l'any 1701 y estava casat ab la distingida dama Mariana de Gelabert y de Sentmenat. Em-

(1) Arxiu de can Dalmases del carrer de Montcada. — Arxiu Catedral. Llibre d'Actes. -Examen del Llibre d'Oficials majors y menors. Llibre anomenat *de la Camisa*. — Bruguera: obra citada, t. II. — Arxiu Diocessà. *R. Commune.*

malaltí dit germà en Abril de 1708. Llavors demanà lo canonge Llupià, permís al Capítol urgellench per anar-lo a cuydar, suplicant li donguessin assistencia ordinaria, lo que li fou concedit.

A 14 d'Octubre de 1713, en la reunió capitular d'aquest día, se donà compte d'haver mort lo Canonge Joseph de Llupià y d'Agulló.

Com tots los canonges de la Seu d'Urgell, de primera meytat del segle XVIII, usava lo títol de *canónigo prelado*, purament honorífich. En los temps vells eran canonges prelats los ardiaques y tots los que tenían jurisdicció espiritual. De manera que també trobem canonges prelats a Vich y altres bandes. Després ho foren les Dignitats y a la Seu d'Urgell romangueren usant aquest títol en lo segle XVIII. Allí tots los canonges, tinguessen o no jurisdicció espiritual, fossen o no dignitats, podían titular-se *canónigo prelado* (1).

DIEGO MARTÍNEZ FOLCRÁS

Entre les notes preses per mí l'any 1900 tot cercant noms de militars, trobí en l'extingit arxiu de Sant Cugat, ab data de 4 d'Abril de 1660, un Diego Martínez Folcràs, fill del militar Joan Martínez, natural de Sevilla, y de María Antonia Folcràs. Lo primer de Maig de 1691 consta en lo llibre de matrícules dels ciutadans honrats de Barcelona esser tingut y regonegut com a ciutadà honrat. Los ciutadans honrats de Barcelona tenían privilegi de cavallers que'ls concedí Ferran II l'any 1510.

Lo día 3 de Maig de 1691 fou continuat en lo *Registre del Braç Militar*, a instancia propia, per esser ciutadà honrat, en virtut de matricula tinguda de la que fa fé Joan Guiu, notari públich de Barcelona, servint l'ofici d'escrivà major y secretari del Consell y casa de la present Ciutat. Lo meteix día prestà son jurament de fidelitat, en ma y poder del Clavari President, trobant-se ausent lo Protector del Braç.

---

(1) Noticies biogràfiques inèdites del Dr. Joseph M.ª de Alós. — Actes Capitulars de la Seu d'Urgell. — J. Villanueva, Pvre.: *Viaje literario a las Iglesias de España*.

En Martínez Folcràs pertanyía a la infantería espanyola, entrant com capità d'*amarillos*, l'any 1697 a les ordres del Mestre de Camp Manuel de Toledo. Aquest terci lluytà brillantment contra'ls francesos en diferents combats y escaramuces.

Entrà en l'Academia Desconfiada en la sessió de 10 de Juny de 1700. Escrigué diferents treballs en vers.

Per defunció del oficial Andrés Rodríguez solicità En Diego Martínez la plaça qu'aquell dexà vacant en lo cos de granaders, a primer d'Agost de 1707. Més tart se retirà a Sevilla (1).

JOSEPH MIRÓ

Lo poch que d'ell he pogut averiguar es lo següent. Molt jove ja era Doctor de Teología. Lo 25 de Març de 1703 ja era Acadèmich. En l'Academia, no numerada, d'aquesta data se llegiren dos treballs seus. Un d'ells glosant una quatreta y l'altre provant la virtut del trevall.

L'any 1710 era Catedràtich de la Universitat de Barcelona sens que puga precisar quina asignatura explicava. Lo 6 de Febrer de dit any prengué possessió del canonicat de Santa Anna *(insignis Ecclessiæ Collegiata et Secularis S.tæ Annæ)*. Era lo canonicat qu'abans havía possehit Mossen Joan Pujol, ja difunt, de qui fou successor Gabriel Güell y Soler. Aquest derrer cedí expontàneament dit benefici al Dr. Joseph Miró.

Lo dilluns día 13 de Desembre de 1717 fou nomenat Sacristà. Lo 22 de Janer de 1718 se li concediren los càrrechs de procurador extraordinari, síndich y ecònom de Santa Anna, nomenant per lo càrrech de Sacristà, que dexava vacant, al canonge Francesch Pujol. Lo 25 de Març de 1725 era Vicari general del Prior. Ab aquest caràcter signà una àpoca dels drets del noble senyor Joseph de Cortada y de Brú. Lo 23 de Juny de 1725 signà un decret ab relació a Antoni de Sala y de Cella, de Canet, nebot del Cardenal

(1) Arxiu municipal. *Llibre de Matrícules dels Ciutadans honrats de Barcelona.* — Arxiu de la Corona d'Aragó. *Llibre de Matrícules del Braç Militar*, de 29 de Juny de 1602 a 7 Set. 1713. — *Informe del Conde de la Corzana dirigit al Marqués de Villena.* — Arxiu Simancas. Secretaría d'Estat. Ll. 485.

Benet de Sala y de Caramany. Lo 24 de Setembre de 1727 nomenà sostitut en son càrrech de procurador al canonge Felicià Ribas y Soldevila.

A 13 de Decembre de 1728 tornà a esser Sacristà, sens dexar lo Vicariat General. Lo 23 de Desembre de 1738, obrant en son càrrech d'Ecònom, nomenà Sacristà, qual plaça ell havía dexat, al canonge Miquel de Lanuza.

Anà seguint axís desempenyant varis càrrechs, fins que'l dimecres, día 25 d'Octubre de 1752, renuncià son canonicat a son nebot Antoni Vinyals y Miró (1).

DIEGO DE PELLICER Y DE TOVAR, IGNACI DE PELLICER Y DE FRÍAS Y MANUEL DE PELLICER Y DE VELASCO

Hi havía al Languedoch un noble d'alta prosapia anomenat Ramón Pellicer qui casà ab Richenne de Termes. Tingueren dos fills. Guillem, lo major, qui heretà de son pare lo castell de Pelliciere o *Castro Pellice*, en lo Comtat d'Albi; y Maymó, lo petit, que fou des d'infant molt donat al conreu de les armes. Lo nom d'aquest derrer representa la forma provençal de *Mamilus*, sant martre de la III centuria.

En Maymó vingué a nostra terra a servir al Rey Jaume I, l'any 1214. S'instalà a Aragó y prengué part en les conquestes de Valencia y Mallorca, ahont tingué repartiment. Casà ab Alamanda de Vergua y de Luna, de qual matrimoni provingué lo fill primogènit Berenguer de Pellicer, Senyor d'Obano, fundador de la casa de Sallent, en lo Valdeterre y montanyes de Jaca. Descendí per línia recta d'aquest Pellicer, Joan Pellicer, cavaller del hàbit de Santiago y criat del infant d'Aragó N'Enrich, Mestre d'aquesta ordre. Casà Joan Pellicer dues vegades, essent sa primera muller Aldonça Luxanse.

Net d'aquest matrimoni era Mossen Miguel Pellicer, derrer senyor d'aquesta casa per línia varonil, qui casà ab Caterina Abarca, filla del senyor de Santa Engracia.

---

(1) Arxiu de la Col·legiata de Santa Anna, avuy traslladat al Museu Episcopal de Barcelona.

L'únich fruyt d'aquest enllaç fou María Pellicer y Abarca, qui casà ab Ramón d'Ossau, fill cabaler de Mossen Jaume d'Ossau, senyor de la baronía d'Asti y Geteó en la vall d'Ossau, principat de Bearn.

L'hereu dels quals s'entengué sempre per Joan Pedro Pellicer d'Ossan y Pellicer, natural de Sallent, qui perpetua lo nom de Pellicer afegint-lo abans d'Ossau en sa complerta denominació.

D'aquest descendí Joseph de Pellicer d'Ossau y de Salas Tovar, fill d'Antoni Pellicer d'Ossau y Pellicer, gran prior en Castella de la ordre de Sant Joan, y de María de Salas Tovar.

Josep Pellicer d'Ossau de Salas Tovar, firmava Joseph de Pellicer y Tovar. Era home de gran cultura y fou cronista d'Aragó. Casà en segones nupcies ab Sebastiana d'Ocariz Mojica y de Navarra. Son fill s'anomenà Hipòlit Pellicer d'Ossau y Ocariz.

Hipòlit de Pellicer nasqué l'any 1626 y prengué part en les guerres de Catalunya de 1640-48, assistint a les batalles de Montçó, Lleyda y siti de Balaguer. Més tart passà a Nàpols en qual guerra sofrí varies ferides; cobrà fama de militar molt valent. Morí lo 31 de Maig de 1668. Dexà escrit un interessant poema titolat: *Genetlíaco del Serenissimo Príncipe Fernando Wenceslao, Rey de Hungría,* imprès l'any 1667.

Casà tres vegades haguent un fill de quiscuna de ses mullers que s'anomenaren María de Salmeron, Francisca de Frías y Joana de Velasco.

A son primer fill que firmava Diego de Pellicer y de Tovar se l'emportà de jovenet a la guerra de Nàpols. Per los mèrits de son pare li donaren molt jove l'hàbit de Santiago y'l feren auditor de la provincia napolitana de Teramo, capital de la provincia del *Abruzzo ulteriore,* prop de Tordino, plaça forta de guerra, de quarta clase. Casà ab María Bustamante, de la que tingué tres fills, tots educats en l'Academia de can Dalmases, Diego, Manuel y Felip.

Entrà ell en l'Academia lo 23 de Juny de 1700. En totes les academies hi han treballs seus, aduch en la de 25 de Març de 1703. Son primer treball es un retret literari y'l derrer un sonet sobre quina de les passions odi o amor do-

mina en lo cor humà. Lo millor treball lo presentà en l'Academia de 21 d'Octubre de 1700, consistent en un epitafi en honor del Mestre de Çamp Joan de Marimón. Lo 19 de Juny de 1704 era cavaller de la ordre de Santiago y auditor del exèrcit y presidis de Catalunya.

L'any 1706 morí lo sargent major Fèlix Abarca, romanguent buyt lo lloch qu'aquest ocupava en lo regiment de Dragons de Felíu de Marimón, que vengué a ocupar En Diego de Pellicer y de Tovar.

A les ordres d'En Marimón prengué part en lo siti de Barcelona, repugnant a sos nobles sentiments algun dels fets qu'hagué de presenciar.

Havent mort sa muller pensà en recollir-se en una ordre religiosa. Escollí al efecte la Companyía de Jesús. Vestí la sotana de Sant Ignasi y acabà sos dies dins de tant ínclita Companyía.

No conech cap obra impresa d'aquest militar-escriptor, com no sía un opuscle de 32 planes titolat *Carta de D. Diego de Pellicer y Tovar... escrita a D. Manuel de Pellicer y Velasco, su hermano...* (Barcelona 1704). Allí s'explica detalladament l'intent del príncep de Hessen Darmstadt d'apoderar-se de Barcelona lo 30 de Maig de 1704.

Lo segon fill Ignacio de Pellicer y de Frías, crech que fou de la Academia. En la sessió de 30 d'Agost de 1700 li dedicà un romanç endecasílab. Fou militar, com son germanastre Diego, y morí jove.

Lo derrer fill Manuel de Pellicer y de Velasco fou lo més literat dels tres. Se dedicà a la carrera de les armes. L'any 1697 era a Madrid, ahont se li concedí l'hàbit de Santiago. Continuava encar a la Cort l'any 1699 des d'ahont escrigué una carta a Diego de Pellicer y de Bustamante.

Quan entrà en l'Academia no ho sé. Sería entre'ls anys de 1700 a 1703. Nostre company N'Ernest Moliné y Brasés lo trobà citat com acadèmich en una llista manuscrita d'època.

L'any 1709 era a Madrid havent sigut nomenat Tinent de *Comando* general de la Infantería y Cavallería Espanyoles.

No'n sé cap més noticia fins l'any 1728. Lo 14 de Desembre d'aquest any fou admès en la Academia Espanyola.

Llavors a més de pertanyer a la ordre de Santiago y d'esser Gentilhom de Sa Magesfat, era Visitador General de Castella la Nova y camp de Montiel y Tinent Comissari com s'ha dit. Fou un dels acadèmichs que més treballà en la formació del Diccionari, dit després d'autoritats.

Morí a Madrid lo 24 de Novembre de 1733. Cuidà de son elogi l'acadèmich Blas Antonio Nasarre.

Ha dexat uns consells familiars que foren impresos després de sa mort — Madrid 1746 —. Són escrits en bon istil y en parla castellana qu'acusa pregón conexement dels bons mestres de la llengua, encar que la forma sía per demés senzilla (1).

ESTEVE DE PINÓS Y D'URRIES

Figura capdal en los regnats de Carles II y Carles III, l'Arxiduch, fou en Joseph Galceran de Pinós y de Rocaberti, President de la Noblesa Catalana, Gran d'Espanya, y Marquès de Santa María de Barbarà, home de cultura exquisida y de tota lley de conexements ab armes y lletres relacionats. Segons expressió d'En Castellví, fou: *cavaller ingènuu y de singular zel.* Casà, encara molt jove, ab Agustina d'Urries y de Gurrea, filla de Pere Gerònim d'Urries Agustín y Navarra y de Josefa Antonia de Gurrea y de Cerdà, domiciliats a la ciutat de Çaragoça. Lo primer fruyt d'aquest enllaç fou un infant, batejat al Pi, lo dia 16 de Setembre de 1687, ab los noms d'Esteve, Joseph, Galceran, Miquel, Fost, Antoni, Pau y Pere. L'apadrinaren Miquel de Pinós y de Rocaberti d'Alentorn y María de Pinós y de Rocaberti, viuda de Galceran de Pinós y de Perapertusa, Mestre de Camp general del exèrcit de S. M. a Çatalunya.

Aquest tendre plansó, d'alta nissaga, me fa recordar les glorioses gestes de la nobilíssima casa de Pinós, que's remontan al segle XII, y les accions renombrables de l'ilus-

(1) *Consejos Familiares* en la Bib. de Catalunya, havía sigut aquest exemplar de nostre company En Ferràn de Sagarra y de Siscar. — Latasa. Bib. Ant. y Mod. per M. Gomez Uriel. — J. A. Alvarez Baena: *Hijos de Madrid.* — Arxiu de Simancas. Secretaría d'Estat, ll. 484. — Continuació de la Historia de la Real Academia Española.

tre familia d'Urries qu'omplenan tant brillantment los anals del historiador Zurita.

Rebé una educació esmeradíssima en la llar paterna y cursà després gramàtica. Entrà en l'Academia l'any 1703, als 16 anys d'edat.

Fou per son caràcter molt benvolgut de tothom. Semblava destinat a esser una anella més en la brillant sèrie de varons ilustres de la casa Pinós; més soptadament la dalla de la mort segà aquella vida en que tantes esperances se xifravan. Era l'any 1709; sols tenía vint y dos anys.

Ab ell s'acabà la successió varonil Pinós, mes perdurà'l nom per haver casat sa germana na Josepa de Pinós y d'Urries, lo 23 de Febrer de 1710, ab Joseph de Pinós Alentorn y Çacirera, fill de Miquel d'Alentorn, Olim de Pinós y de Manela Çacirera. Foren testimonis de dita boda Joan Pardo, Marquès de la Casta, del Regne de Valencia, y Francesch de Toda y Gil, Regent del Consell de S. M. en lo Principat de Catalunya. Fill d'aquest matrimoni fou Joseph Galceràn de Pinós y de Pinós, Marquès de Barbarà. Fou nomenat Acadèmich de Bones Lletres lo 4 d'Abril de 1731. Lo 3 de Setembre de 1755 llegí un treball explicant la sòlida tradició de la miraculosa llivertat de Galceràn de Pinós per intercessió de Sant Esteve. En l'Academia del 5 de Setembre de 1759, donà lectura a un treball literari dedicat a la feliç recordació del Rey, Protector de la Academia, Ferran III de Catalunya y VI de Castella. Forma part de la sessió necrològica que li fou dedicada. Llegí altres treballs que per brevetat no consignaré. Fou Vispresident de la Academia. Morí pe'l Desembre de 1785. Son fill Esteve fou sacerdot y també individu de nostra Academia.

Altre Pinós, Anastasi, de professió advocat, fou admès en la sessió de 22 de Juny de 1790. En sessió de Juliol de 1793, donà les oportunes explicacions descrivint una medalla imperial qual anvers mostrava la següent inscripció: *Impsevale-Xanderang*. Lo 23 de Desembre de 1795 se troba anotat altre treball d'aquest ilustre fill o successor del Marquès de Barbarà, sobre la situació dels Ilercavons a Catalunya.

Los Pinós, Marquesos de Santa María de Barbarà, en-

llaçaren més tart ab la ilustre familia Sarriera, descendent també dels Copons de la Manresana. Avuy es Marquès de Barbarà y de la Manresana lo noble senyor N'Enrich de Sarriera y de Vilallonga (1).

Los germans
JOSEPH FOST Y PERE DE POTAU Y DE FERRÁN

Abdós nasqueren a Barcelona sens que puga precisar la data. Son pare fou lo noble Cristòfol de Potau y Oller, senyor de Sarreal y de Cabra. Lo nomenà lo rey Felip de Borbón en los primers temps de son regnat, per mèrits contrets en lo temps de Carles II, Comte de Vallcabra y ademés membre del Consell de S. M. en lo Principat de Catalunya y Jutge de la Regia Cort. Sa mare era la noble dama María Josepha de Ferran Lladó y Vives.

En Joseph Fost fou aficionat a les armes, lo meteix que a les lletres. Al costat de son oncle Antoni de Potau, Marquès de la Floresta (que morí a Sarrià lo 9 de Desembre de 1713) prengué part a la acció de Roses l'any 1693.

Era molt amich d'En Pau Ignasi de Dalmases y Ros y freqüentava sa casa. S'enamorà de sa germana Josepha y entrá en relacions, ab gran contentament d'abdues families. Lo casament fou celebrat lo 18 de Febrer de 1703, en la capella particular de la noble casa de Dalmases, actuant de testimonis lo noble senyor Antoni de Potau y de Moles y En Joseph Paguera y Vilana Millàs, residents tots a Barcelona.

A primers de 1703 entrà en l'Academia. En la sessió de 25 de Març presentà un treball molt discret, elogiant la constancia.

A 20 de Janer de 1705 en Joseph Fost de Potau y son cunyat Pau Ignasi de Dalmases foren detinguts a Madrid per creure'ls desafectes al rey Felip. En Dalmases fou desterrat a Burgos y després a París y En Potau a Alcalà de Henares, després a Avila de los Caballeros y finalment tancat a les casamates de Pamplona. Recobrà la llivertat, per

(1) Arxiu parroquial de Santa María del Pi. — Francesch de Castellví y Obando: *Narracions Històriques,* en lo Staatsarchiv. — Arxiu particular de la nobilíssima casa de Sarriera Vilallonga. — J. Miret y Sans: *Dos siglos de Vida Académica.*

permuta de presoners de guerra, lo 22 de Janer de 1709, passant a Barcelona a posar-se a la disposició del Rey Carles d'Austria.

Per haver mort En Cristòfol de Potau, havía heretat nostre biografiat, lo títol de Comte de Vallcabra. Lo Rey Carles volgué premiar sos serveys y li concedí los honors de Marquès. Desprès, previ regonexement de persones doctes, lo declarà suficient per actuar de Doctor en Dret y li concedí lo diploma. També concedí dos privilegis honorífichs a sa muller Na Pepeta Dalmases.

En la Junta del Braç Militar de 6 de Juliol de 1713 votà, ab la firma de Marquès de Vallcabra, a favor de la resolució: *de disposar-se ab les armes a la defensa per lo manteniment y conservació de les Constitucions, Privilegis, usos costums e inmunitats del Principat, axís en general com en particular, discorrent medis que podran ocòrrer per dita defensa.*

Ab data d'onze d'Avril de 1716 lo rey Felip ordenà que's cremessin, entre altres, lo títol y privilegis concedits a Joseph Fost de Potau y de Ferran y a sa muller. També feu destruir son títol de ciutadà honrat. Després de la caiguda de Barcelona estigué llarga temporada a ses possessions de Sarreal.

Signat lo tractat de Viena tornà a Barcelona, ahont se registra sa defunció a 27 d'Avril de 1732.

Son germà petit, Pere, entrà en l'Academia després de la sessió de 25 de Març de 1703. Si's conseguexen trobar-se més actes, com crech, veurem los treballs presentats per aquest Acadèmich y per altres de son temps.

L'any 1727 fou admès canonge de la Catedral de Lleyda. L'any 1744 estava molt mal, patint asma pertinaç. Lo 5 d'Agost de dit any demanà al Papa, desde Benabarre, li fos nomenat coadjutor lo jove Diego Marlés y Gaspar, ab futur dret de successió. Abants ja havía sigut coadjutor un seu nebot, anomenat Jascinte d'Ascon y de Potau, qu'havía mort. No'n sé res més d'ell (1).

---

(1) Arxiu de la Catedral de Barcelona. Llibres de Desposoris. — Feliu de la Peña. *Anales de Cataluña.* — Bruguera, obra citada. — Arxiu de la Corona d'Aragó. *Interregno del Archiduque Carlos.* — Dr. Joseph M.ª d'Alós: *Noticies biogràfiques inèdites.* — Carta del Dr. Bibiloni, d'uns papers del arxiu de la Curia de Lleyda.

BENET DE SALA Y CELLA

Nasqué a Gerona lo día 30 de Setembre de 1684. Fill segon y hereu d'Esteve de Sala y de Caramany y de María Teresa Cella y Betrola. Abdós eran naturals de Gerona, essent Na María filla d'Antoni Cella, natural de Canet d'Adri. Son pare N'Esteve de Sala y de Caramany rebé, per gracia del Rey Carles II, privilegi militar, o de cavaller, per ell y per sos descendents. L'any 1687 era Jurat en cap de la ciutat de Gerona.

L'any 1699 la familia Sala y Cella vivía a Barcelona y assistí lo 12 de Novembre de 1701 a la traslació del cos de Sant Olaguer Bisbe de Barcelona, a la nova capella axecada en sa honor en la Seu barcelonina.

En la Academia de 25 de Març de 1703 hi ha un treball seu en que s'especifiquen les circunstancies que deu reunir una vera amor.

Continuà sempre adicte a la Academia prenent notes y estudiant textes a que era molt aficionat. Com son oncle lo bisbe Sala, fou partidari del Arxiduch y vegé ab goig son triomf en l'antiga Corona d'Aragó.

No minvà son entusiasme malgrat lo tom no gayre ayrós qu'a Espanya prengué la causa austriaca, essent sempre dels més devots a Carles y a Elisabeth. L'any 1711 escrigué a n'aquesta Reyna demanant la dignitat de canonge tresorer de la Seu de Barcelona per son germà N'Antoni, que no pogué conseguir per imposibilitat material.

A 30 de Setembre de 1712, la Emperatriu, essent encar a Barcelona concedí al bisbe Sala y a son nebot y hereu, nostre biografiat, permís pera que en son escut d'armes poguessen afegir, dos petites àguiles imperials en los quarters del escut, ahont abans hi havían dues ales, alternant ab dos mustatxonis, en camp d'or, y també poguer posar dos altres grans àguiles sostenint l'escut en son pit.

Al entrar lo general Noailles a Gerona, confiscà los bens de la casa Sala. En Benet de Sala restà en gran necessitat com fa avinent en la carta datada a Barcelona lo día 17 d'Avril de 1713. Aquesta carta la dirigeix al Marquès de Rialp a Viena, demanant recursos per les despeses que a

son oncle lo Bisbe de Barcelona li havía d'ocasionar indispensablement sa recepció al Cardenalat, que's creya pujaría al menys dos mil doblons. Poch temps més tart sortí de Barcelona cap Arenys de Mar. Son objecte era moure la opinió per resistir a les tropes galo-hispàniques.

Desprès passà a Italia al costat de son oncle lo Cardenal de Sala y de Caramany, qui morí lo 1.er de Juliol de 1715. Tornà a Gerona, y passades les discòrdies y les resultes de la guerra de Successió, lo govern de Madrid, dexà de mirar-lo com enemich, conseguint l'any 1730, una canongía en la Catedral de Gerona per son germà Antoni.

Lo 17 de Juny de 1733 casà ab Anna de Vilanova y de Razet de la que tingué tres fills varons que moriren jovenets.

Era molt aficionat, com havem dit, al estudi y a les lletres, tenint ben nutrida biblioteca. Actualment hi ha a la Bib. Arús un exemplar de la *Perla de Catalunya* del P. Argaiz, impresa l'any 1677 que porta manuscrit son nom y firma. Lo Bisbe Inquisidor General d'Espanya, Joan de Camargo, li concedí permís per poguer llegir llibres prohibits.

Atorgà testament lo 1.er d'Agost de 1749, dexant hereu a son germà Narcís de Sala y Cella. Morí a Gerona lo 23 d'Agost de 1749, a la edad de 65 anys (1).

MIQUEL FRANCISCO SALVADOR Y MASCARÓ

Fou batejat a Santa María del Mar lo 5 d'Agost de 1663, ab los noms de Miquel, Marian, Francesch. Era fill de Miquel Salvador y de Teresa Mascaró. L'apadrinà lo Dr. en Medicina Miquel Boneu.

Fou molt erudit en estudis històrichs. Per son mèrit se'l distingí ab lo títol de ciutadà honrat de la Matrícula de Barcelona.

Entraría en la Academia després de la sessió de 25 de Març de 1703. Si algún día tinch la sort de trobar altres actes de la Academia podrem fruhir d'algún text desconegut del cèlebre autor de la *Verdad Política*.

---

(1) La principal font d'aquesta biografía es l'acurada obra d'En E. Claudi Girbal: *Biografía y Epistolario de D. Fray Benito de Sala y Caramany.*

FRANCESCH SANS MIQUEL Y DE MONRODÓN

Rebé lo baptisme en les fonts de Santa María del Pi, lo 15 d'Avril de 1667. Se li posaren los noms de Francesch, Joseph, Jascinte, Ignasi, Benet, Bernat, Gayetà y Miquel. Era fill de Francesch de Sans y de Puig y de María de Miquel. L'apadrinaren Francesch Sala d'Arenys de Munt y Mariana Claresvalls. Lo 16 de Juliol de 1690 casà ab María de Monrodón y de Mas, filla de Miquel de Monrodón y Farreras y de Mariana Mas. Moriren sos germans En Carles y Na Mariana y anà a parar tot lo patrimoni a la muller d'En Francesch de Sans y Miquel. Llavors aquest cambià son nom, per Francesch Sans Miquel y de Monrodón.

Los Monrodons s'anomenaven antigament Monredons. Eran descendents de Guillem de Monredón, noble català qui nasqué en lo segle XII y fou Mestre del Ordre dels Templers de Catalunya y Aragó, resident en lo castell de Montçó fins l'any 1246. A ell va esser confiada la guarda y educació del rey Jaume I.

Nostre biografiat fou admès a l'Academia lo 22 de Juliol de 1700. Presentà diferents treballs sobre història militar qu'era lo seu fort. Prengué part en la guerra de Successió a favor del Arxiduch. Per a lo Juny de 1713, tenía comandament en lo castell de la Seu, a les ordres del infortunat general Moragues. Un mes més tart fou nomenat gobernador de Montjuich, en nom del Conseller en Cap, y coronel del Regiment de la Diputació. Per son heròich comportament, ab data de 30 de Juliol de 1714, se'l nomenà general de batalla. Fou ferit en l'acció de 12 d'Agost de 1714. Son germà Lluís, capità de les forces catalanes, en l'acció del 6 de Setembre de 1713 fou ferit y en la de 6 d'Octubre donà la vida per la pàtria.

Lo govern del rey Felip de Borbó donà providencia pera que En Francesch Sans Miquel y de Monrodón fos empresonat en lo castell de Fuenterrabia. En Octubre de 1719 obtingué la llibertat, que li donaren los francesos al conquerir Fuenterrabia y San Sebastiàn. Marxà llavors a Gènova. Se creu que morí a Viena, prop del Emperador.

De son matrimoni ab María de Monrodón tingué varis fills. L'hereu Ramón de Sans y de Monrodón y alguns cabalers, entre ells Carles que vivía a Barcelona y Lluís que morí a Viena dexant allí sa viuda.

En Ramón de Sans y de Monrodón nasqué en la històrica casa de Monrodón (Plana de Vich) y fou batejat a Taradell lo 18 d'Avril de 1694. Havía sigut capità de granaders del Regiment de la Concepció. Casà ab Francisca de Sala y Masdeu d'Arenys de Munt. Los capítols matrimonials foren autorisats per Miquel Francesch Duran, a 7 d'Avril de 1729.

La familia Sala d'Arenys de Munt pertanyía a la més alta noblesa y gaudía de gran consideració, descendent del cèlebre Bernat de Sala que brillà com a militar en lo regnat del Emperador Carles d'Austria y de son fill lo Rey Felip I.

Fills de Ramón de Sans y de Monrodón foren Ramón de Sans y de Sala, autor d'un diccionari militar; Marian, advocat, Francesch, sacerdot. Los dos derrers foren acadèmichs de Bones Lletres, com també ho fou Ramón Ignasi, sacerdot, fill d'En Marian. Dexaren varis treballs que constan en les actes. Tinch a disposició de la Academia les noticies oportunes per traçar la biografía d'aquestes interesants personalitats (1).

ANTONI SERRA Y VILETA

Era fill de Francesch de Serra, Doctor en Dret Civil y Canònich, y de María Vileta, neta del cèlebre Doctor en Medicina Lluís Joan Vileta.

L'any 1700 era Catedràtich de nostra Universitat, Examinador sinodal y Calificador del Sant Ofici. Aquest era un càrrech d'importancia que sols se donava a teòlechs molt experts, donchs havían de censurar los llibres y proposicions que'l tribunal de la Inquisició sometía a son examen.

---

(1) La casi totalitat d'aquestes apuntacions son tretes del Arxiu del meu amich En Ramón de Sans y de Tord.

Sos escrits d'ordre jurídich o teològich estàn molt bé; emprò quan se volía ficar a fer retòrica ho feya molt malament.

Com a teòlech era molt estimat y fou consultat en Agost de 1713, formant part de la junta qu'havía de dictaminar sobre si l'argent de les esglesies podía servir pera les atencions de la guerra.

Estigué una temporada a Montserrat, en lo convent dels PP. Benedictins. L'any 1716 era un dels beneficiats de la Catedral de Barcelona. En lo sínode diocessà del 1725 se fa present la sua defunció. Fou oncle de N'Antoni Serra y Portell, escrivà, oidor y més tart President de Sala de la Reyal Audiencia y d'En Francesch Serra y Portell que fou enfermer de Santa María d'Amer, de Roses y del monastir de Banyoles, en 1730 Abat de Sant Salvador de Breda y en 1736 de Sant Cugat del Vallès (1).

ISIDRE SERRADELL

Segons lo primer volum de les *Memorias de la Real Academia,* era Catedràtich de Retòrica en nostra Universitat. S'anomenava llavors *Retòrica* en dit centre d'estudis lo que avuy en diríem *Eloqüencia*. Se considerava com la millor càtedra de la Universitat y la més ben retribuida. Era càtedra ahont acudían molts alumnes y particularment favorescuda dels teòlechs.

Lo 4 de Janer de 1701 entrà en l'Academia. En la sessió de 25 de Març de 1703 hi ha un epigrama en llatí, digne d'aquest professor.

Lo 21 de Juliol de 1701 començo a veure son nom en los Concells dels Beneficiats de la Catedral. Després de la Junta de 22 de Juny de 1703 no'n conech res més d'ell (2).

JOSEPH R. CARRERAS Y BULBENA

(Acabarà).

---

(1) Arxiu parroquial de Santa María del Mar. — Arxiu Diocessà. Llibres Sinodals. *R. Commune.* — Dr. Ballester: *Vida de S. José Oriol.* — José de Peray: *Monografía histórica descriptiva de San Cugat del Vallés.*

(2) *Vida del Beat Joseph Oriol,* per lo P. Nadal. — Arxiu de Sant Sever. Llibres de Consells.

VII Centenari de la Universitat de Pàdua
(Maig 1922)

La nostra Academia fou invitada oficialment per concorre a les festes del VII Centenari de la fundació de l'Universitat de Pàdua; y en sessió d'onze d'Abril acordà correspondre a dit cortès convit, fent-ho avinent al Secretari d'aquella Universitat y trametre un delegat pera que la representi en dites solemnitats. A tal fi, fou nomenat l'acadèmich-secretari D. Daniel Girona, qui acceptant tant honrosa comanda, se posà en relació directa ab lo dit Secretari de l'Universitat Padovana.

En sessió de 6 de Juny, lo Secretari Sr. Girona, de retorn de Pàdua, manifestà en primer lloch lo bon ordre, minuciosa previsió y acurada solicitut ab que la *Commissione Ricevimenti del Comitato Esecutivo*, havía atès tots los Delegats extrangers, malgrat haver-se trobat ab un nombre de representants d'Universitats y Corporacions de tot el món, que responguéren a la cortès invitació, en nombre molt superior a tot càlcul y falagadora presumció.

En l'estació ferroviaria de Pàdua, engarlandada y empaliada de gran festa, una Oficina d'informació a servey permanent, — a la qual los Delegats tantost arribats, eren conduhits per nombrosos estudiants de l'Universitat a servey també permanent, — cercava per medi d'un servey de classificació ultra modern y expedit, la filiació y representació de quiscun Delegat, qui rebía la sua carta d'identificació, y a més un plech contenint la fitxa del seu alberch, hotel y cambra; una guía detallada de la ciutat ab plà indicador dels llochs més assenyalats; un programa oficial de les festes celebradores; les targes de convit personal als actes solemnials; una monografía històrica de l'Universitat padovana, y un distintiu daurat pels delegats extrangers y argentat pels italians. Apart axò, verbalment eren donades tota mena d'instruccions pels amables individus de la dita *Commissione*.

Dit Sr. Girona manifestà l'emoció y orgull que sentí, al veure l'efecte d'admiració y respecte que produhí, al

donar la sua filiació, el nom de Catalunya, de Barcelona y de l'Academia de Bones Lletres. Dit efecte arrivà al entusiasme sentint parlar lo dit delegat en llur propia llengua italiana.

Los Delegats se congregaren en l'Aula Magna de l'Universitat set-secular el día 14, a fi de nomenar, los italians un representant qu'en nom de tots prengués la paraula en la solemnial cerimonia del endemà; y els delegats extrangers, nomenar també un representant per cada agrupació, a fi de que fossin parlades totes les llengues dels Delegats donat el caràcter universal de les festes. El Sr. Girona se posà d'açort ab los altres Delegats de Catalunya: Doctor D. Ramón d'Alós per l'Institut d'Estudis Catalans y Doctor D. Eduart Alcobé per l'Universitat de Barcelona y per la R. Academia de Ciencias y Artes de la nostra capital, a fi de que un, en nom de Catalunya, adrecés un petit y curt parlament en català. Lo Dr. d'Alós no sols portava també la mateixa comissió, a la qual s'adherí ab entusiasme, sinó que, deferent, cuytà de donar la sua delegació y vot al dit Sr. Girona, qui acceptà molt agrahit, per tal com la nostra R. Academia es més antiga que l'Institut d'Estudis Catalans.

Quan los Drs. Girona y d'Alós se disposaven a redactar de comú acort el missatge en català llegidor en l'acte solemnial de l'endemà, el Secretari general de l'Universitat de Pàdua, Prof. Cav. Ambrogio Ballini, reunía novament la sessió y los manifestà qu'en vista del nombrosíssim contingent de Srs. Delegats representants de tantes nacions y llengues, sería materialment impossible donar lleure pera que tots parlessin, malgrat que llurs parlaments se reduhissen a les més curtes proporcions; proposant que se formessin agrupaments ètnichs de nacions, y cada agrupament nomenés un representant qui parlés en nom de totes les components del agrupament. Espanya ab Catalunya aixís com Portugal quedaren incorporades al agrupament llatí, qui elegí lo Dr. Charles Richet, professor de fisiología a la Sorbonne a París, qui feu son discurs en francès.

Tant en aquest cas concret com en tot lo transcurs de les solemnials festes, lo Sr. Girona rebé nombroses y distingides mostres de deferencia y consideració com Delegat

de la R. Academia, assenyaladament del Rector de l'Universitat de Pàdua, Prof. Gr. Uff. Luigi Lucatello, y dit Secretari Dr. Ballini.

El Sr. Girona feu remarcar un fet que l'havía omplert de goig y satisfacció: la gran part de tots els estaments socials de la ciutat de Pàdua havíen pres en les festes de llur Universitat, contribuhint-hi ab l'esforç personal y gran entusiasme com cosa propria; essent una de les més rellevants característiques, la compenetració d'esperit, l'afecte d'amor y veneració dels escolars envers llurs professors universitaris verament correspost per aquests, y la germanor de tots els estudiants envers llur mare espiritual: la set voltes secular y gloriosa Universitat padovana.

Lo Sr. Girona feu ofrena a l'Academia d'una medalla commemorativa, que rebé de l'Universitat de Pàdua com obsequi personal, la qual es una bella mostra del art italià.

No havent estat possible a aquesta Academia per manca material de temps comanar al Sr. Girona una salutació oficial de la nostra Corporació a l'Universitat de Pàdua com se practica en semblants casos, fou acordat de redactar un missatge de coral felicitació trametedor al més breu temps possible a la dita secular Institució padovana. L'acadèmich Mossèn Barrera fou encarregat de redactar lo text en llatí y de sa traducció al català, el qual diu així:

Rectori et Moderatoribus Egregiis Universitatis Patavinae,
Regalis Accademia Bonarum Litterarum.
S. P. D.

Septimo prosperè labente saeculo a praeclarissimae Universitatis Patavinae fundatione, per quam tota peregrè honoratur Italia, alma Latinorum mater; et Europa magnis scientiae et doctrinae perillustratur fulgoribus, Regalis Accademia Bonarum Litterarum quae, et Rege et Lege necnon magno studiorum amore, Barcinone tribus a saeculis iam abhinc instaurata, et rebus historicis et litterariis ennixe vacat, suum elegit et nominavit a Secretis socium, Dominum Doctorem Danielem Girona et Llagostera, ut personaliter adsit fastis in egregia vestra Univeristate celebrandis.

Omnibus et singulis Regalis Accademiae sociis honorificentia, quidem magna, paratur ex fastis vestris quibus aderunt, spiritualiter, et representativè per dilectum socium nostrum vobis missum; ipse vero Rectori et Professoribus dicet et gaudium et gratulationem nostram in hoc Septimo Centenario ab Universitate Patavina gloriosè et vitaliter clauso.

Uti scientiae cultores et uti catalaunienses nobis dupliciter congratulandum est

nam propriis Annalibus Universitatis refertur Hispaniae et Catalauniae filios aulis vestris olim interfuisse, una cum discipulis ex omni natione Europae Patavii congregatis, moderatorum fama, hic et nunc reviviscenti in vobis.

Heri ad scientiam ex vestra Universitate hauriendam, hodie ad Sacrum Collegium Doctorum Catalaunia properat, et Rectori, et Professoribus, et Alumnis hodiernis, laetabunda prosperam et gloriosam exoptat vitam, in hoc octavo saeculo inito, adstantibus Delegatis Universitatum, Collegiorum et Accademiarum orbis, lauros immortalitatis iuxta aram Templi Scientiae deponentibus.

Haec nostra credas, Rector eximie, vota sincera et Moderatoribus et Alumnis Universitatis tuae benevolens referas.

Barcinone,

Praeses Accademiae, FRANCISCUS CARRERAS ET CANDI.

A Secretis Accademicus, DANIEL GIRONA ET LLAGOSTERA.

Als molt egregis Rector y Professors de la Universitat de Pàdua, la Reyal Academia de Bones Lletres de Barcelona.

S. P. D.

Al escaures pròsperament la celebració del Setè Centenari de la preclaríssima Universitat de Pàdua que de tant temps fa honor a tota l'Italia, mare gloriosa de tots els pobles neollatins, y per la qual tota l'Europa ha sigut auriolada ab les clares fulgors de tota ciencia y disciplina, la Reyal Academia de Bones Lletres que sots la divisa «Pel Rey y per la Lley» y més encara pel seu gran amor al estudi, instaurada a Barcelona, ja va pels tres segles, y dedicada assíduament al conreu de la Historia y de la Literatura patries, elegí y delegà al seu Secretari, el Doctor don Daniel Girona y Llagostera, per assistir personalment a les festes celebradores en vostra egregia Universitat.

Tots y quiscun dels socis de la Reyal Academia perceben quelcom de la gloria resultant de les vostres festes set vegades centenaries, a les quals assistiren en esperit y per la representació del estimat company qu'hem delegat; ell sabrà dir, certament, als senyors Rector y Professors el nostre gaudi y la nostra lleal congratulació, ab motiu del Setè Centenari vitalment y gloriosa per la Universitat Paduana acomplit.

Conreadors dels estudis, y catalans, ne sentim una doble congratulació, puix recordem joyosos, ab els anals de vostra Universitat, qu'en altre temps «els fills d'Espanya y de Catalunya» vingueren a les vostres aules, junt ab els dexebles de totes les nacions d'Europa congregats a Pàdua, per la fama d'uns Mestres qu'encara avuy perdura y refloreix en vosaltres.

Com ahir era a Pàdua per apendre en la vostra Universitat, Catalunya retorna avuy al Sagrat Colegi de Doctors y gaudiosa significa, tant al Rector com als Professors y als actuals Alumnes, el desitg de més llarga vida, al començar desde ara l'octau segle de cultural actuació, y són preclars testimonis d'aquest noble y sincer desitg nostre els Delegats de les Universitats o Colegis y Academies de tot el món, portadors d'una branca de llaurer de llur terra per l'Ara sagrada d'aqueix temple de la Ciencia.

Aquest és, Rector egregi, el desitg sincer de la Reyal Academia de Bones Lletres; y us preguem que, sempre benèvol, vullau significar-ho també als Professors y Alumnes de la vostra Universitat.

Barcelona,

El President, FRANCESCH CARRERAS Y CANDI.

El Secretari, DANIEL GIRONA Y LLAGOSTERA

NOTICIES

En sessió del 4 d'Abril s'acordà donar una nova ordenació als obgectes arqueològichs que constitueixen lo Museu de Santa Agatha, pertanyents a la Reyal Academia los uns, y altres a la Comissió Provincial de Monuments. Motivà l'acort, la imposibilitat material en que s'està de colocar les noves adquisicions, d'una manera digna y ordenada, per trovar-se massa aglomerats los obgectes de dit Museu. Jà's feu indispensable haver d'habilitar, fa temps, per la part lapidaria y escultòrica, lo pati central del Arxiu de la Corona d'Aragó.

Lo Sr. Carreras y Bulbena llegí, en aquesta sessió, dos monografíes: la primera, sobre María Josepha Pignatelli y Aymerich, y la segona, sobre la òpera «Zenobia in Palmira», representada a la sala de Llotja, en presencia de Çarles III, arxiduch d'Austria, durant la sua estada en aquesta Ciutat.

—

En sessió del 25 d'Abril, s'acordà designar lo Sr. President, a fi de que s'entrevistés ab la Comissió de Monuments y Junta de Museus de Barcelona, per formar un plan d'unificació de Museus, a base de conservar sempre, aquesta Academia, la proprietat dels obgectes que li pertanyen y d'obtenir representació en l'organisme general dels Museus de Barcelona.

—

Lo diumenge 30 d'Abril s'efectuà en la Universitat, la recepció pública y solemnial del acadèmich numerari Mossèn Jaume Barrera y Escudero, qui ocupa lo sitial de N'Antoni Elías de Molins. Fou lo tema del seu discurs «La biblioteca del Seminari Conciliar y'ls Torres Amat». En nom de la Academia li respongué En Ramon Miquel y Planas.

—

En la sessió de Junta Directiva celebrada lo 3 de Maig de 1922, lo secretari D. Daniel Girona posà en son cone-

xement, que, devent partir de Barcelona vers Padua (Italia) per assistir al VII Centenari de la fundació d'aquella Universitat, celebrador del 14 al 17 del corrent mes, passarà un mes fora, y per tant, que convindría li sigués nomenat substitut per la Secretaría, ab caràcter interí. La Junta Directiva acordà nomenar Secretari interí En Joseph Rafel Carreras y Bulbena y posar-ho en conexement de la Academia en la primera sessió que celebrés.

—

L'acadèmich Sr. Carreras y Bulbena, en sessió de 16 de Maig, llegí una part del seu trevall sobre los orígens de la present Corporació en lo segle XVII, que titulà «La Academia Desconfiada y sos Acadèmichs», lo qual se publica en lo present BUTLLETÍ.

—

Lo 18 de Maig, l'Academia celebrà una visita oficial ab la Comissió Municipal de Reforma, presidida per l'alcalde Sr. Marqués d'Alella, a la casa que la Academia poseeix al carrer del Cassador y a la muralla y torra romana del carrer de Baseya, que formen part de la mateixa casa. Una comissió que la constituíren los Srs. Casades y Gramatxes, Pin y Soler, Domènech y Montaner y Bonaventura Bassegoda, ab lo President Sr. Carreras y Candi, representà a la Academia en la susdita visita oficial. Se determinà la oportunitat de deixar convenientment arreglada tota la muralla romana, y lo frontis de la casa que dona al carrer que fou de Baseya subvenint l'Ajuntament a les despeses, puix se tracta d'una obra de gran conveniencia, y per la que la Ciutat ja hi té fets grans sacrificis.

—

Lo diumenge 28 de Maig, en la Universitat tinguè lloch la recepció del acadèmich numerari En Francesch Matheu y Fornells, succehint a En Francesch Ubach y Vinyeta. Son discurs, en vers, es un bell cant a la tradició literaria de la present Academia. Li donà la benvinguda en nom de nostra Corporació, En Ramón D. Perés.

—

A conseqüencia del acort prés en la sessió del 16 de Maig, de recullir la herencia espiritual dels acadèmichs ilus-

tres En Marian Aguiló y En Joseph Balari, y protestar d'algún dels conceptes expressats per lo Sr. Ruyra en lo discurs dels Jochs Florals d'enguany, s'aprovà en la sessió del 6 de Juny, trametre la comunicació següent, al Honorable Consistori dels Jochs Florals:

Honorables Senyors:

La Reyal Academia de Bones Lletres en tota sa llarga existencia ja quasi dues voltes secular, ha vingut constituhint per Catalunya el nucli més poderós d'atracció de quantes activitats s'han manifestat en la nostra terra, encaminades a estudiar històricament les seves llengua y literatura. Abans de la restauració dels Jochs Florals y per ben llarga estona, fou la nostra institució l'únich refugi de les lletres catalanes aleshores dolorosament atuhides, davant del esclat enlluernador de la literatura de Castella. Encara direm més: la matexa restauració dels Jochs fou en certa manera obra de la Academia de Bones Lletres, per quant a elements d'aquesta's degué la iniciativa de 1859 que dugué com a conseqüencia l'establiment de la gaya consuetut, que pel maig de cada any fa d'un diumenge la festa major de la Poesía Catalana.

Durant més de mitg segle les dues institucions han conviscut en perfecta armonía realisant en esferes prou definides una tasca paralela y igualment gloriosa: els Jochs Florals han actuat de desvetllador de la conciencia catalana atrayentla irresistiblement cap al conreu de la llengua popular, la qual han dignificat fentla instrument de bellesa literaria y de fruició estètica accessible a tothom; l'Academia reservant-se per a si aquelles altres activitats més austeres: els estudis d'especialisació, les investigacions monogràfiques, disciplines que no solen interessar directament al gros públich.

Entenent, donchs, l'Academia de Bones Lletres que la seva especial missió era procurar continuament, a l'obra de la Renaixensa de les Lletres Catalanes, les aportacions de caràcter documental y tradicional que podíen revestir a la gloriosa creuada restauradora, d'una força y d'un prestigi que arrenquen de la nostra Historia matexa, ha vist sempre com la poxanta institució floralesca anava arrelant de día en día en nostre pays, y treya, un any darrera l'altre, en ses més altes branques la bella florida primaveral, si diversa sempre y en apariencia sempre nova, inspirada constantment en un respecte a la tradició y a la historia literaria que l'Academia de Bones Lletres, per sa part, s'esforçava en posar de manifest y en fer valdre als ulls de tothom. Y axí fins al present hem pogut considerar que entre les dues Institucions s'era mantinguda viva aquella inteligent colaboració del principi, a la que may no havien fet mancament ni'ls uns ni'ls altres, gelosos tots del bé de Catalunya y conscients de llur comú responsabilitat davant de la Historia.

Emperò enguany, mólt honorables senyors, un fet ha vingut a produhirse que ha degut afectar fondament a la Reyal Academia de Bones Lletres: des de la presidencia dels Jochs Florals s'ha proclamat, en certa manera, rompuda aquella sagrada unió ab la que tots ens enfortíem y s'ha llençat, indirectament contra la nostra Academia y contra l'esperit de Tradició qu'ella representa, una afirmació insidiosa de caducitat, y, lo qu'es més greu, una recusació total de la seva obra. No altre cosa, en efecte, significa'l dir, com s'ha dit públicament en la festa dels Jochs Florals d'enguany, que la tradició dels Labernia, dels Balari, dels Aguiló, antichs membres de la nostra Academia, podía amparar y servir de justificant a les arbitraries y mal assenyades modificacions llingüístiques que, nascudes fa alguns anys de la exaltada activitat revolucionaria d'un cert cenacle editorial, han obtingut posteriorment el favor, que de cap manera merexien, d'un semi reconexement d'oficialitat.

Es clar que, volguent ésser condescendents, trobaríem que no caldría potser fer un gran càs d'una opinió personal, formulada especiosament en els termes de: *Va semblarme* (el gramàtich iniciador de la revolució llingüística) *un digne successor dels grans mestres Labernia, Aguiló y Balari.* Mes qui, des de lloch tan visible com la presidencia dels Jochs Florals y en tan solemnial ocasió com la festa anyal dels matexos, aventura una semblant asseveració, si es de bona fè que ho fa (y d'axó no debem dubtarne), prova que atribueix a la seva opinió, sols per ésser seva, una gran virtualitat y força decisiva. Y es contra aquesta pretenció que s'axeca, ab tota la virilitat d'una tradició filològica que sols ella pot lògicament invocar, aquesta Reyal Academia de Bones Lletres, protestant ab tota energía d'aytal declaració y del fet inexplicable de que semblant proclamació d'infalibilitat a benefici d'una personalitat determinada hagi pogut ésser feta en circumstancies que reclamen del ben intencionat panegirista una mólt major circunspecció.

Que Deu guardi, mólt honorables senyors, la vostra vida per llarchs anys, al major bé de Catalunya.

—

En la sessió ordinaria del 20 de Juny, l'acadèmich En Joseph M.ª Roca llegí alguns fragments del seu trevall «Medicofilia del rey En Pere III», ahont se descriuen fets del dit Monarca relacionats ab la medicina.

—

S'han rebut en la present Academia les obres següents:

Historia de la Universidad de Valladolid, t. IV («Hacienda Universitaria y jurisdicción del Rector»), per Mariano Alcocer.

Real Academia Sevillana de Buenas Letras: «Discurso necrológico del académico M. I. Sr. D. Juan T. Muñoz Pabón, canónigo lectoral de la S. I. C.», per D. Antonio Muñoz y Torrado, Pbre.

Real Academia Sevillana de Buenas Letras: «Discursos leídos por los señores D. Manuel Velasco de Pando y D. Santiago Montoto en la recepción solemne del primero el día 19 de Febrero de 1922».

Diccionari de la rima de la Llengua catalana, per Félix Quer y Cassart, Pbre.

Sant Vicens de Sarrià, per Ferrán de Segarra.

Ekon Fran Främmande Parnasser, per Göran Björkman.

Luis Vives, el gran Valenciano (1492-1540), per Foster Watson.

Historia de la Universidad de Valladolid, t. 3.º («Expedientes de provisiones de Cátedras»), per Mariano Alcocer.

II Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Actas y Memorias), vol. I.

Guía histórico-descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón en Barcelona, por D. Eduardo González Hurtebise, jefe de dicho Archivo.

BOLETIN
DE LA
Real Academia de Buenas Letras
DE BARCELONA

Año XXII (Académico CXCIV) Julio a Septiembre 1922 - N.º 76

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

RESSÓNS D'EMPORI [1]

La majoría d'autors convenen en que Empori fou fundada, cap a mitjans del segle VI abans de Jesucrist, per una colonia de foci-massiliotes; per una petita colonia que desembarcà y s'establí en una illeta que existía al nort de una reconada o badiola del que després ha sigut nomenat Golf de Roses. Aquexa badiola, situada a la desembocadura de dos ríus, ofería als extrangers víes comercials segures cap al interior y als del interior la natural y fàcil afluencia a la perifería, hont, mercès a la factoría allí establerta, havíen de trobar quant podía temptar llur antoix o satisfer llurs necessitats; car l'indígena, poble primitiu, donat a la caça, la pesca y l'agricultura y conexedor de les arts del texit y del metall sols en sa forma més rudimentaria, era de mena per demés feréstega y vivía en tutes y amagatalls boscans.

Aquesta concordancia entre'ls que tracten d'Empori, descansa, més que en investigacions directes, en relacions u omissions dels navegants e historiadors de l'antiguitat; relacions u omissions que donen peu als comentaristes pera

(1) Aquestes notes son segregades del còs de nostre *Discurs* d' entrada a la Reyal Academia de Bones Lletres, y no deuhen considerarse com estudi especial. — V. C.

axecar, trayent a faror dates y ocorrencies pretèrites, infinitat de castells de fantasía, — diguem-ne hipòtessis, en aquest càs —, totes conduhents a la certenitat de l'afirmació presa com a base; hipòtessis, emperò, que encar no han pogut ésser reduhides, malgrat els prodigis de saber y d'enginy esmerçats, a realitats probades y temem que tardin en ésser-ho, car l'exàmen sumaríssim del lloch y de les rahons exposades per uns y altres, desvetlla infinitat de dubtes fins en l'esperit més ignorant.

L'exposició d'algún d'aquests dubtes, — tal volta flors silvestres de la profanitat únicament, — es lo que anem a permetre'ns y encar sols ab la esperança de que servexin d'estímul als competents pera un més acurat estudi.

Ademés d'estar conformes respecte a l'època de fundació, semblen estar-ho també, els empuriòlechs, en que'ls grechs que desembarcaren en l'illeta, establiren sa necròpolis en terra ferma y a garbí de la badiola, en un promontori que avença sobre'l mar y que es conegut avui per *Les Coves*.

Donant aparent fermesa a n'aquesta suposança, hem de dir que en l'illeta, — actualment poblet de Sant Martí d'Empuries, unit a la costa, per haver-se cegat, ab aportacions de llequim y sorres, el port natural que un jorn els separava, — no s'hi han trobat sepultures d'antiguetat remota y en cambi, sobre *Les Coves* hi eren per milers, com un veritable farciment del turonet. Malgrat això, s'erren els que creuhen que aquella necròpolis fou l'única, ni tant sols la primera, dels emporitans, car, en realitat, els enterraments grechs de la primera època ocupen una extensió molt superior a la del turó de *Les Coves*, ja que abracen tota la çona costera, del mar fins a mitja falda de la montanya y del antich port de que acabem de fer menció, fins a altra montanya, coneguda pê'l Pedró de La Escala, — a més d'un kilòmetre cap a mitgdía, — hont s'esclarissen y acaben per desaparèxer.

Aquesta çona representa una infinitat de dotzenes de metres quadrats, que en son temps estigué materialment coberta d'objectes mortuoris grechs, principalment vasos de terriça y vidre, del segle sisè abans de Jesucrist, y dels quals, si'ls senyals no menten y malgrat el saqueig operat durant

llarchs segles per generacions cobdicioses, encar avuy un expert podría salvar-ne bona colecció; y no son pàs, entre aquests objectes, els de *Les Coves*, los que presenten l'ayre de major vetustesa. Al contrari, indrets hi hà, com p. e. els dos extrems de la línia indicada y algún clap en el centre, que li duhen ventatja a n'aquest respecte.

Y apuntat això, la llògica obliga a preguntar: —¿Vos apar concebible, senyors, que en mitg segle escàs de residencia allí, una petita colonia de comerciants podés cobrir ab ses mortals despulles espay tan considerable?

Per molta gent que hi acudís tantost fundada Empori (y en aquells temps no s'improvitzaven *a l'americana* les ciutats) y per molta que n'hi morís d'un cap d'any a l'altre, nos hauríem de decantar per la negativa ab sols considerar lo que son les modernes, — Barcelona matexa, — en relació ab sos cementiris. Sempre han necessitat major esgambi'ls vius que'ls morts; y cal tenir en compte que en los indrets d'enterrament emporitans, la característica es la densitat, car sovint se troben les sepultures a capes superposades. Axí, l' existencia de tantíssimes ab rastres del segle VI.è — perfectament datables, segons los inteligents, — permet sospitar que Empori la grega no naxería de llevor en la segona meytat d'aquell segle, sinó en temps més reculats y que en la època sobredita hauría adquirit ja desenrotllament e importancia particulars. Aquesta sospita, emperò, nos obligaría a despullar de la gloria de la fundació al famós estol foci-massiliota, al que tan generosament s'es atribuhída fins avuy, pera concedir-la a uns sos avant-passats que tal volta arrivaríen a les terres indikètiques venint directament de Fòcea o de qualque ciutat jònica.

Com pera temptar aquesta sospita, nos surten al pàs

Les Muralles

El de les muralles ha estat un dels problemes que més han preocupat als que tracten d'Empori. Els antichs parlaven d'una ciutat doble composta d'Indike, ibèrica y Emporium, grega, divisa per un mur mitjaner y tancada per un altre, de quatre centes passes en la part marítima y de tres

mil en la part alta o ibèrica. Anys enrera, d'aquests murs se'n veyen en peu, desafiant prodigiosament als segles, un gran pany, conegut entre la gent del país per *Muralla romana*, entrevessat, de llevant a ponent, en el plà del turó emporità, un altre gran pany, de nord a sud, ran mateix de la llongada, nomenat *Moll grech*, y finalment, aterrat però visible encar com una ratlla de punts suspensius fets per troços saltats que aparexen a flor de sol, un terç que, a la banda de ponent, va del extrem de la muralla romana, esbiaxant quelcom, de dret al nort, a morir en la defallida del turó, en lo que debían ésser ayguamolls y estanys de la desembocadura del ríu en el mar.

Fins al nostre segle gayrebé, totes les preocupacions dels empuriòlechs revoltaven encloses dintre aquexes poques muralles, topant de l'una a l'altre sens poder treure'n l'entrellat ni trobar-hi sortida que s'adigués ab les descripcions dels antichs. Calgué que la benemèrita Junta de Museus de Barcelona anés allí a excavar y estudiar pè'l seu compte, pera que les coses mudessen enterament d'aspecte; car, ab tanta fortuna treballà, que no sols tornà a la llum un portal, ja conegut, en mitg de la muralla romana, sinó que descobrí l'emplaçament de la ciutat grega, a mitgdía y llevant del derruhit convent de Nostra Senyora de la Gracia, y son límit just y precís, marcat pê'l mur que la cenyía, trocejat en la banda de ponent, però seguit encar y ab ses torres de defensa y sa porta central per la de mitgdía. Ab aquestes descobertes semblaven plenament demostrades les afirmacions dels antichs pè'l que díu a la doble ciutat, edificada en lo alt del turó en sa part ibèrich-romana, y en la baxa o marítima, la de caràcter grech; y també respecte al mur divisori entre abdues bessones, ab la famosa porta defensada, de díes, ab un magistrat que may la desamparava, y de nits pè'l terç dels homes hàbils de la ciutat. Mancava sols esbrinar lo que en realitat hi hagués de l'altre mur comú ab que, per a defensar-se d'un també comú enemich, s'havien tancat indikenchs y grechs, segons els meritats escriptors; y aquest mur se cregué trobar-lo, al trobar-ne, per cates, un, avuy del tot soterrat que, partint de la torre interior de la muralla grega, va a trobar, esbiaxant y enfilantse montanya amunt, la punta oriental de la muralla romana.

S'hauríen dit, y quasibé s'han dit ja, ab aquestes troballes capdals, resolts els problemes capdals de les muralles d'Empori y, ab tot, es de creure que aquests problemes, com bona part dels problemes emporitans, lluny d'estar-ho definitivament resolt, no està més que plantejat; o, en altres termes, que fins que totes les distintes parts d'Empori restin en descobert, a cap problema de detall se li podrà donar més que una solució provisional, subjecta a tota mena de revisions possibles. Tant es axí que, seguint la tasca d'apuntar dubtes, direm que el joch de les muralles d'Empori es probable que sía quelcom diferent y, de primer antuvi, més complicat de lo que generalment se creu, ja que no son tres sols los panys bastits de mitgdía a nort,—moll grech, muralla enrunada, grega, y muralla, també enrunada, romana,—sinó que n'hi ha un quart entre les dues primeres y un quint entre les dues segones. El primer tanca la ciutat grega per la banda de mar y passa, soterrat en la duna, prop del camí nou de la matexa, y'l segon, gayrebé del tot enterrat també y fent de límit oriental de la ciutat alta, se troba no lluny del altre camí, o sía'l conegut per camí vell d'Empuries. D'aquell no 'n conexem més que l'emplaçament y d'aquest podem dir que té llarga extensió, potser no tanta com la muralla ponentina alta, perque al nort el turó se contrau per anar a trobar la conca del antich port, però de totes maneres, més que les dues muralles dites gregues juntes.

La disposició d'aquest nou mur, a grans blochs desiguals, colocats a filades irregulars y sens traba de morter ni argamassa de cap mena, sembla, pè'l poch que n'hem pogut veure, idèntica a la de la muralla grega y, fins a l'hora present, no sabem que hagi estat estudiada per ningú ab la deguda atenció.

Tenim, donchs, cinch muralles o construccions de defensa que marxen de nort a sud y, comptant-les de mar a terra, per aquest ordre: primera, *moll grech*, en la llongada; segona, la muralla enfonçada en la duna; terça, la muralla grega derruhída; quarta, la muralla llevantina de la ciutat romana, y quinta, la que la tanca per la banda de terra. A n'aquestes cal afegir una sexta que, diagonalment, enllaça les puntes centrals superiors d'Indike y Emporium; una sèptima, descoberta recentment en el sorral y que tanca en

part aquella per la banda nort, y, finalment, per are, una octava, que En Pella y Forgas ja mencionava en la seva *Historia del Ampurdán* y quins vestigis trobà ell al fer excavacions pel seu compte. Aquesta muralla, no es, en rigor, una muralla més, sinó una perllongació de la muralla superior romana, que baxa pel devallant del turó de dret al mar, en panys destroçats y avuy colgats del tot, que's perden, segons sembla, en la finca hont està edificat l'*Hotel Empuries*. Y queden encar ací y allà, restes y senyals de nous murs que, per lo disperses y'l no poder establir entre ells, avuy per avuy, relació llògica de cap mena, s'han de remetre a futures investigacions.

De manera que, resumint, tenim vuyt muralles conegudes, quan menys en son emplaçament, que, una volta posades enterament en descobert, nos marcaríen un gran quadrillong extès de llarch a llarch de la montanya, en sa part alta, de peus en lo que era ríu, de cap vers el Montgrí, la mà dreta a orient y l'esquerra en els estanys y terres baxes del interior; quadrillong perfectament tancat, en altres díes, per tres de ses cares (ja que a la banda nort fins are no s'hi ha trobat rastre de muralla) y ab la quarta sens defensa, sía perque la tingués natural en los accidents del terrer, sía perque la judiquessin innecessaria; y un segón quadrillong, considerablement més petit, prop del mar y limitat, a mitgdía y ponent, per la muralla dita grega, a llevant, per la colgada en la duna y a tramontana, part per muralla, part per les roques del port; una diagonal uniría aquests dos quadrillongs en l'extrem oposat y, per últim, una perllongació de la muralla romana vindría a fer com un segón recinte fortificat del recinte fortificat grech, — el mur comú, tal volta, de que parlen les primitives descripcions d'Empori.

Si'ns fixem en la disposició d'aquesta xarxa de muralles, notarem que queda un espay llargarut entre les dues muralles centrals, espay que per l'extrem interior acaba en gaya acusada, y un altre espay entre la muralla grega y la d'En Pella, fent gaya axí mateix cap a dintre terra. En l'espay primer y en sa banda nort hi ha enterraments, y més cap al sud, trenca la muralla un edifici. En el segón espay queda un gran troç lliure devant la porta grega, venen des-

prés restes d'altre edifici y, a seguit, una regió d'enterraments fins a topar ab la segona muralla, la salta y prossegueix, com ja em dit més amunt, ab continuitat més o menys absoluta fins a la vall y arranch del Pedró, al peu de La Escala.

Aquesta breu descripció de les muralles d'Empori descobertes fins avuy y dels dos espays lliures que les flanquen, nos demostraría, ab tota evidencia, a nostre entendre, dues coses per enter oposades a lo que s'es tingut fins are com article de fè. Primera; que les ciutats d'Indike y d'Emporium no estaven juntes ni encolades l'una a l'altre, com si diguéssem, pè'l mur partioner, sinó *separades* y *ben separades* per muralla propia de cada una y encar per l'espay o belga de terra lliure que hi havía entre abdues muralles, el que, amidat per nosaltres a passes corrents, ne fa unes trescentes de fons. Aquesta disposició ja fou endevinada per En Pella y Forgas, bó y sens tenir esment del mur llevantí de la ciutat romana y pressentida igualment per En Puig y Cadafalch quan, referintse a la descripció de Titus Livi, díu aquestes significatives paraules: «La ciutat grega, que guardava les muralles y la porta ab tantes precaucions *no podía estar unida a la ciutat enemiga;* la ciutat doble o havía d'entendre's *com dos ciutats* y'l mur mitger no *hauría tingut realitat*, o era posterior als temps d'enemistat. El text de Titus Livi o *era inexacte* o un arreplech de dues realitats separades per segles».

Segona; que la porta, actualment descoberta, de la muralla grega, no donà al camp, — al menys en tots los temps d'Empori, — sinó a un espay tancat per una segona muralla. De manera, que si'ls indicis no fallen, aquesta porta de la ciutat grega no *podía ésser* la famosa de que parlen els antichs, guardada de nits com de díes y tan gelosament, pê'ls foci-massiliotes; impresió que dona naturalment, fins ignorant també l'existencia dels dos murs ab l'espay mitjaner, ab sols tenir en compte que aquesta porta grega no mira al recinte alt, com lògicament hauría de mirar la que era únich punt de relació y temença entre abdues vehines, sinó en la matexa direcció que la porta de la ciutat hispana, es dir, a mitgdía una y altra. Perque cal recordar que'l ja citat Titus Livi diu... «La ciutat hispana, més allunyada

del mar»—es dir, més terra endintre, més cap a ponent,—y després: «No sortíen may,—fixeuvos que díu sortir, no entrar o passar, com hauría de dir si tantost atravessada la llinda ja s'haguessen trobat dins la ciutat hispana;—«no sortíen may, els de la ciutat grega, que no fossen en bon nombre, *per la porta que donava en front*». Si per la banda de mitgdía *no hi havía ciutat hispana*, la porta actual, que a mitgdía dona, no es la que *donava enfront d'aquella*. Més endevant encar, al descriure la batalla que acaba ab l'assalt de la vila ibèrica fortificada, explica que'l cònsol Cató cerca'l lloch més feble y troba la porta del *costat esquer* desguarnida... Deixant de banda lo inverossímil que es el que una ciutat amurallada que té l'enemich a les portes, ne dexi alguna de desguarnida, fixem-nos sols en que, si la que mira a mitgdía en la ciutat hispana, es la porta del costat esquer, la que té la matexa orientació en la ciutat grega, sería una porta lateral o secundària també.

Per lo tant, si no es la descoberta, la que posaba en comunicació grechs e indigetes ¿hont serà aquesta o aquestes? car els segons tindríen també la seva. No som nosaltres qui per escatir-ho, més, per si podés oferir algún indici, remarcarem que no lluny de la porta de la ciutat alta, fora muralla hi ha'ls restes, colgats enterament, de un gran edifici isolat, que n'hi hagué un altre en les matexes condicions, prop de la porta grega y, per últim, que n'hi ha un altre encar en l'espay entre'ls dos murs centrals, però aquesta volta no pròxim, sinó encastat al mur llevantí de la ciutat ibèrich-romana. ¿Guardaren aquests edificis alguna relació ab les portes? ¿eren construccions independents o d'èpoques posteriors? Cosa es aquesta que sols los inteligents podràn aclarirnos algún día.

—

Senyalada lleument y en la forma avuy possible, sobretot a qui no tinga més conexements que nosaltres, el nombre y emplaçament de les muralles, es de rigor dir quelcom respecte a l'època en que poguéren ésser construhídes.

Si creguessem a ulls cluchs lo que'ns donen de la fundació d'Empori, llògicament hauríem de creure també que les muralles foren axecades, tot lo més enllà entre la sisena y cinquena centuries abans de Jesucrist, però tantost supo-

sem això s'encelen, novament desvetllats, la volegada de dubtes que'ns perseguexen d'ençà que'ns hem ficat en aquests andarrous. Y no es a nosaltres sols, que no tenim més armes pera defensar-nos'en que l'humil sentit comú, sinò a persones de tan altíssima competencia com son el senyor Schulten, l'investigador de Numancia y Mestre Puig y Cadafalch. Aquest, la primera vegada que's posa devant la part descoberta de les muralles dites gregues, queda com desconcertat pè'l xóch d'una realitat contra un prejudici, igualment ferms e imperiosos l'un que l'altre, y en tot l'estudi que fà'l veyem oscilar entre son instint dreturer y sa ciencia, d'una banda, y'l respecte a lo que diuen els vells, a l'opinió consagrada, com si diguessem, de l'altra.

«Però—declara francament, parlant de les muralles y aludint a la ceràmica, quines troballes fetes per la Junta de Museus no remunten el sigle sisè,—aquests datos de la ceràmica y la numismàtica *estàn en plena contradicció ab l'aparell rústech, grollerament tallat, barbre, que més aviat recorda l'aparell micènich, o el dels murs antichs de Girona o de Tarragona.* No era aquesta, en els segles vi y v abans de Jesucrist, la pràctica dels picapedrers grechs y etruschs. Al segle vi els etruschs havíen construhit la Cloaca Màxima de Roma y'ls murs de Falería, de *carreus rectangulars*, y al v l'aparell en *opus cuadratum* o aparell poligonal perfectament treballat, *opus incertum* de Vitrubi, *es comú a les muralles de la Grècia pròpria y fins arriba al seu grau màxim de perfecció en l'aparell.* Cal recordar no mès que de 460 a 435 Pericles es l'àrbitre d'Atenes y Fhídias axeca la colosal obra del Partenón y a n'aquexa obra admirable li ha precedit la sèrie numerosa de temples arcàichs a la Grecia propia y a les colonies d'Italia. Les ciutats gregues, que en el segle v se murallaven pera defensarse dels lidis y dels perses, o barbres, eren perfectament treballades y llur aparell rectangular o poligonal *no té res que veure ab les rústegues pedres dels murs emporitans.*

«Velia, colonia Fòcea de Lucania, hont acudiren els emigrants de Alería (535 a. J.) era molt més gran que Empuries y sos murs son reforçats *ab torres quadrades properes les unes a les altres* (1), però l'aparell es a lo poligonal, ben

(1) El cas d'Empori.

treballat, ab certa tendencia a l'horitzontalitat y a les pedres rectangulars; aqueix aparell se troba en la part baxa dels murs o be inclòs entre adicions de carreus, denotant les dues coses la major antiguetat. Els dibuxos de Schlenming *fan semblarlo més cuidat* que a Empuries, que sembla *una imitació pobre, massotera, rústega,* d'un aparell que tendeix també a les filades horitzontals y de vegades a les pedres rectangulars.

«*Tampoch cal pensar en un mur ibèrich. La situació de la ciutat ibèrica es tan dubtosa com el seu nom d'Alba, Indica y Cèltica ab que l'han batejada'ls geògrafs antichs y no tingué muralla anterior a la dels grechs...*» y afegeix, citant a Estrabó y Titus Livi: «d'un y altre se deduheix clarament que'l recinte més proper al mar, era grech y que la *muralla de la ciutat ibèrica era més moderna. Les ciutats propiament ibèriques,* d'altre part, *teníen llurs murs de fanch y pedra,* tal com Titus Livi descrigué de la ciutat de Sagunt y tal com han estat trobats a Numancia.

«En Schulten ha parlat d'una antiga *civilització micènica, y que'ls grechs utilitzaríen els murs*».

Resistintse En Puig a acceptar aquesta possibilitat, prefereix creure que *l'aparell poligonal ve de l'Assia cap a occident:* «d'allí venen els constructors dels murs de Terinte, *Micenes* y Argos, dels murs pelàsgichs de l'acròpolis d'Atenes y de les ciutats etrusques, y'l mur grech d'Empuries es una supervivencia, en plè segle v dels murs axecats per les ciutats jòniques d'Assia, un càs d'arcaisme colonial».

Com venint a refermar el fet indubitable del caràcter arcàich de les muralles, a l'il·lustre arquitecte se li imposa un altre fet: «*l'irregularitat dels carrers era la característica de les antigues viles micèniques. La regularitat comença en l'urbanització grega, ja en l'època arcàica,* com Tebas y Assia Menor, sobre'l mont Mykale, fundada *l'any 700* abans de Jesucrist. *Al cinquè la regularitat extremada, la cuadricula, s'imposa. Les colonies eren construhides de semblant manera.* Aquexa forma se perpetua a les ciutats del segle IV».

Y ab tota noblesa confessa, a seguida: «En lloch apareix a Empuries la regularitat de Priena ni d'Alexandría, ni la del Pireu d'Atenes ni la de Milet; *més aviat sembla, també,*

en l'urbanització a les ciutats més antigues. Als murs arcàichs correspon, a Empuries, carrers irregulars, etz.»

Axò es lo que díu mestre Puig y Cadafalch y'ns hem permès fer tan llarga la cita y fins subratllarla en certs passatges perque no podíam demanar mellor reforç de nostra impresió de llechs, que aquesta d'un savi, y savi tan ben documentat. Va ell a Empori portant una idea feta y allí, en front d'aquells blochs colossals, la realitat si li imposa en forma de contradicció y, bo y rebutjantla, no pot çafar-se, a igual que altre empuriòlech ilustre, el ja meritat Doctor Schulten, de l'obsessió micènica, es dir, de la possibilitat d'una actuació civilitzadora anterior a la dels foci-massiliotes. No coagula de repent la nova impresió, per dues rahons: el crèdit que li merexen les referencies dels antichs, senyalant totes a n'aquells com a primers forasters allí establerts y'l suposat endarreriment dels naturals que, per aquest endarreriment y fins per no tenir-hi nucli de població abans que'ls grechs, considera En Puig y Cadafalch fora de concurs en la construcció de les muralles primitives.

Y, ab tot, es probable que per un d'aquests dos extrems s'hauràn de decantar, a no trigar gayre, els entesos; o un element autòcton, molt superior en cultura a la que'ls fou atribuhída pê'ls antichs,—els quals hauríen repetit aquí l'arreplech de dues realitats, distant per segles,—de que ja'ls fa sospitosos el mateix Puig en altra ocasió, confonent els ibèrichs que vivíen en tutes y no usaven més armes que les de pedra foguera, ab els posteriors que, segons tal autor, habitaven en castres o reduhits poblats fortificats, o bé la civilització importada per un element desconegut y poderós pre-grech, el qual, desprès d'actuar allí un temps per are imprecisable, desapareix de manera misteriosa, tal volta destruhit per altre poble invassor o pê'ls naturals, que, desprès de la malifeta podríen haver-se retirat cap al interior, pera revenir més tard a la costa y aprofitar, *conjuntament ab els grechs*, els fonaments de població y les fortificacions que aquelles dexaren. Car son nous fets els que seguexen estalonantnos sens parar. Contra'l «no cal pensar en un mur ibèrich»,—com escriu En Puig,—perque «la situació de la ciutat ibèrica es tan dubtosa com lo seu nom d'Alba, Indica y Cèltica» y, ademés, perque «les ciutats propiament

ibèriques *tenien llurs murs de fanch y pedra,* tal com Titus Livi descrigué la de Sagunt y tal com han estat trobats a Numancia», s'axeca desseguida aquesta altra afirmació del mateix Puig y d'altres autors: «Entre'ls restes luxosos de ceràmica grega» aparexen «peces grolleres, mal cuytes, fetes sense torn y *axò es constant en la ciutat grega y en el recinte iber-romà.* Alguna vegada, entre'ls objectes grechs, hi apareix la destral de pedra polida y'l ganivet de sílex». Y no sols *es constant axò* en la ciutat, sinó en les necròpolis gregues, com hem tingut ocasió de comprobar quants hem fet excavacions. En efecte; durant els segles sisè, cinquè y quart, indígenes y grechs enterren junts, o quan menys barregen en sos morts les presentalles d'una y altra banda, y aquesta barreja en los llochs de vida com en els oposats, sembla contradir en absolut les rancunies y temences entre els naturals y'ls grechs y, al contrari, potser demostraría, no ja relacions fraternívoles, sinó coexistencia en lo mateix poblat, sens separacions tan remarcables que podessen saltar als ulls dels esdevenidors. D'altra banda, cementir ibèrich pur, no s'es descobert fins avuy a Empori, si bé cal confessar que tenim indicis que'ns permeten creure en la possibilitat d'enterraments pre-grechs, en capes pregones del terrer emporità. D'axò parlarem més endevant; però are, concretantnos a les muralles, fem constar que, a judicar per petits troços que hem pogut examinar de la llevantina de la ciutat iber-romana, presenta aquesta en sa part baxa el mateix caràcter y aparell que les dites gregues y abdues son idèntiques a una altra muralla que hi ha... en el territori del Estany de Poma, punt situat a un parell de kilòmetres al sud de la vila de La Escala y, per lo tant, a més de quatre d'Empori. Aquesta muralla del Estany de Poma sembla que circundava un pujol o terra alta en mitg de terres baxes; y d'aquest lloch s'han tret diversos objectes antichs e hi resten, encar avuy, enterraments, terrices, cisternes y fonaments de construcció romana, però may s'hi han trobat, que nosaltres sapiguem, vestigis grechs. Per lo tant, hi hagué allí, evidentment, un poblat primitiu utilitzat pè'ls romans, després, més no pè'ls grechs; y si no pogueren ésser els ibèrichs, segons En Puig, los qui construhiren els murs d'Empori, *per no haver estat allí abans que'ls grechs*

y, ademés, per l'habitut que teníen *de ferlos sols ab pedra y fanch*, hem de convenir en que sería un poble forà pre-grech el que amurallaría Empori, l'Estany de Poma y tal volta altres paratges de disposició semblant que existexen pè'ls entorns y que no han estat estudiats ni examinats tant sols. Porten aquests llochs a la memoria'ls petits castres fortificats de que parlen els autors y segurament llur exàmen nos explicaría certes anomalíes que presenta Empori. Aquesta, o'ls pobles que la precediren, dexaren un lleu rastre extès cap a garbí, remuntant les terres interiors properes a la costa y tal volta enllaçant, en èpoques prehistòriques, la regina d'aquell golf ab altres nuclis importants del litoral, com foren Gypcela y demés ciutats estades, de les que sols restava memoria quan les incursions fenícies pè'l Mediterrani. En proba d'axò poden senyalarse en diversos punts, — prop la badía dels Riells, en el ja esmentat Estany de Poma, en el territori del Palau, en els curs dels camins que, pè'l mitg de la montanya, tiren cap a Torroella de Montgrí, etcètera, — la troballa de cendres y esquelets procedents d'enterrament, sepultures encar intactes, fragments ceràmichs, objectes necròduls y fins alguna cornerina grabada. El mateix fenòmen se repeteix, anch que en espay més limitat, segons referencies, a la banda occidental d'Empori, en les terres baxes y lloch anomenat, encar en documents del mil siscents y tants, Estany de Cinclaus, lloch hont hi ha restes de fortificació inexplorats, en les capes fondes y enterraments romans en les superficials.

Tenim, donchs, resumint aquest capítol, *que si'ls ibèrichs no construhiren els murs d'Empori y's troben per aquells entorns altres murs iguals, no construhits ni utilitzats pè'ls grechs, aquells son obra anterior a n'aquests, y pertanyéren a un poble foraster que'ls precedí en les terres indiquètiques.*

Admetent com a bones aquestes deduccions, podríem donar per sentat, que, aquest poble X, a grat o en despit dels naturals, faría cap, en èpoques desconegudes, a les terres ibèriques del bell golf conegut més tart per golf de Roses, sentaría allí ses reals durant un temps suficient pera bastir construccions colossals, desaparexería després destruhit per nous invasors o per els naturals que, realitzada

l'hassanya, se retiraríen al interior, dexant que les sorres dutes pê'l vent, pê'l mar y pê'l ríu, invadissen aquells paratges, que segurament s'omplirían de malesa després, donant idea d'un despoblat als navegants fenicis, que miraríen la costa del mar estan; finalment, concentrantse de nou allí ab anterioritat als grechs, quan aquests hi aniríen per establir la factoría, els faríen voluntariament lloch en la part baxa de la ciutat, conviuríen ab ells estretament, els hi dexaríen després l'ús d'aquella en absolut, passant ells a la part alta, però conservant fraternals relacions, fins que dissentiments posteriors, ja en època avençada, — tal volta quan els ibèrichs se decantaren per Cartago y'ls grechs per Roma, — crearen l'enemistat y ab ella totes les precaucions ofensives y defensives.

Déu nos guard de la ridícula pretensió de creure aquesta hipòtessis incontrovertible, però ab ella per guiatge apart més fàcil orientarse en el munt confós d'afirmacions contradictories que oferexen la bibliografía y les runes emporitanes, y més natural y lògica la rahó del arcaísme de les muralles y dels fonaments primaris de la ciutat, de la constant barreja de peces ibèriques y gregues en les capes fondes d'aquella y de les necròpolis, de la no existencia de població als ulls dels navegants fenicis abans del segle sisè, de la densitat d'enterraments grech-ibèrichs d'aqueix segle y, finalment, de la separació y renyina final d'autòctons y sobrevinguts.

Com a remanent, s'ha de consignar que'l poble que passà per Empori abans que'ls grechs propiament dits, debia ésser d'origen oriental o estar ab l'orient en íntimes relacions, car, a més de les construccions antigues presenten rastres d'orientals civilitzacions multitut d'objectes arcàichs trobats a Empori. Citarem de pas alguns que'ns venen a la memoria, com son el conegut carreu d'estil micènich (sempre Micenes com un teló de fons!) del Museu de Gerona; un taure antropocèfal, barbat, procedent de la necròpolis grega del *Camp del Convent;* un gran bloch de sorrera, ab ayres de llinda de temple ab un relleu figurant la part posterior d'un monstre alat; fragments d'estatuetes y petits objectes sumptuaris representant tipus exòtichs; un botó d'or ab la característica roseta de les tombes reyals de Micenes; un

curiosíssim mànech de ventall o altre objecte d'ús femení, en vidre de diversos colors, en forma de cap d'home, barbat al estil assiri y ab arrecades y turbant; y tantes y tantes peces que avuy son mostres saltades però que sovintejaràn, sens dubte, axí que s'emprengui la recerca d'un dels principals elements a investigar d'Empori: axò es,

De les Necrópolis

Com en els centres hont se viu tot es moviment, remoció, desgast y substitució seguida de lo que seguidament va eliminantse y per lo tant, el caràcter general d'aquells va mudant també paulatinament y l'estudiós hi troba a mancar sovint l'estabilitat guiadora, en los llochs hont la mort impera, la inamovilitat que aquesta engendra sembla dominarho y sagellarho tot. Axí, les civilitzacions que han anat succehintse a glopades y empentes en la ciutat diverses voltes axecada y diverses voltes derruhída, permanexen poch menys que intactes en el fons de les tombes que resten intactes en les necròpolis emporitanes, que son moltes encar, malgrat les violacions y'l saqueig de que han estat objecte durant segles y segles. Perque, de lo que fou Empori y de la seva magna vitalitat, ja que no puguen donarne avuy fé'ls seus vius, la donen y a bastament, sos morts.

Tot just hem parlat de la gran extesa d'enterraments grechs, que—aquí espessíssims, allí més espayats, més avall extirpats quasi en absolut, a l'hora present—, abraçaven, com una faxa costera, des del antich port d'Empori fins a la montanya del Pedró, a tocar La Escala; però aquesta faxa no es més que una part, segurament la més petita, del cementir emporità; car, als enterraments grechs o grechibèrichs, succehexen els grechs-romans y romans primitius, aquells ocupant tota la galta que mira al mar de la coma emporitana y 'ls altres les capes profondes de la falda oposada d'aquesta coma, o sía tota la part occidental; venen després els romans de les bones èpoques, extenguent-se sobre tot lo planell superior y regalant per les dues vessants, recobrint en bona part, auch que no uniformament, els en-

terraments anteriors; a seguid, els romans de la decadencia, que devallen la montanya com si seguissen el sol cap a la posta y acaben en la vall de Santa Margarida y en lo que es are carretera de Vilademat a La Escala, en quina caxa, al obrir-se, foren trobats nombrosos esquelets... decapitats. Però després d'aquesta coma allargassada hont s'assenta Empori, se'n axeca un'altra, quelcom més alta, la del Castellet, en quin raplà tornem a trobar desseguida als romans, mes ja no enterrats individualment o per ajust familiar y en tombes d'estructura variable, sinó en una mena de campament mortuori de conjunt homogeni, que ocupa una gran àrea — no inferior, segurament, a vuyt o deu vessanes —, en el qual les sepultures, iguals en tot, forma, materials y situació, se diría que foren construhídes totes alhora y ab patró comú, com si s'hagués tingut que enterar de cop cadavers a milers y s'hagués construhit a mida de la necessitat, car no hi ha llochs sobrers.

Aquestes sepultures, a sostres en molts troços y sens altre separació que embans d'obra molt prims, afecten la forma de petits ninxets o encasaments rectangulars y no contenen en son interior presentalles de cap mena, ni altra cosa que les cendres de l'incineració, llevat d'unes quantes, — no moltes y saltades ací y allà —, en que s'hi han trobat fruytes carbonitzades, tals com pinyons, ametlles, dàtils, nous y figues, y qualque agulla de cap de metall, exactament iguals a les corrents agulles de cap modernes. Fòra de les sepultures, escampats pel terrer y en proporció més reduhída que en los demés paratges d'Empori, fragments de ceràmica grollera romana y de la negra, llisa y llustrosa, campanienca. Per excepció, un excavador hi trobà, per temps, dos petits penjoys de bronze en forma de peu, l'un nú y l'altre calçat ab coturn o brodequí. Aquesta necròpolis que, com hem dit, ompla tota l'esquena de la montanya, a mitgdía de la construcció coneguda per *Castellet* o *Castell de Santa Margarida*, es diferent de totes les altres d'Empori y ab ses sepultures iguals y compactes, nues de presents necròduls y sumptuaris y ab sos fragments ceràmichs del segle III, porta involuntariament a la memoria la gran batalla que 'l cònsul March Porci Cató donà als hispans en terres emporitanes y en la qual, segons Titus Livi, moriren

aquests en nombre que no baixaría de quaranta mil. Alguns autors han presumit que podía haver-se donat aquesta batalla en punts més distants d'Empori, mes això no apar possible si 's té en compte, primer, que, segons el mateix Titus Livi, acabà aquesta batalla ab el famós assalt de la ciutat ibèrica, per quina porta esquerra, desguarnida, penetraren les host romanes, obligant als indikenchs a fugir a la desbandada, llençant armes e insignies y precipitant-se cap a les *altres portes, estretes,* hont aquells hi feren tan terrible esclafeig; lo que demostra que els naturals se defençaven a casa mateix; y, segon, que en cap paratge dels entorns d'Empori s' han trobat fins avuy rastres de les grans fosses o carners que la magnitut del desastre hispà hauría obligat a obrir. Per això cap preguntar-se si 'ls quarante mil morts esmentats per Titus Livi podrían ésser els incinerats en lo planell de la coma del *Castellet.* Clar està que fóra arriscada la contesta, no tinguent més base que una instintiva presumpció, mes, de totes maneres, pot afirmar-se que si no son quaranta mil rodons, pugen en aquell lloch els enterraments a una quantitat bojal; y, d'altra banda, els vestigis que resten no semblen esgarriar-se de l'època en que 's donà la cèlebre batalla. El *Castellet* mateix, sobre quin destí estan lluny de concordar els autors, ¿fóra un fort avençat dels emporitans que cuytaría a pendre 'l cònsul abans d'atacar la ciutat enemiga, o contrariament, lo faría construir el romà com a punt d'apoy o torre d'aguayt, pera tenir sota sa vigilancia a aquella? O bé ¿sería un monument conmemoratiu de la batalla y 'l trionmf subsegüent, en lloch d'ésser, senzillament, el maussoli que volen els més? Perque, si en realitat s'aixeca la mole prop d'una necròpolis, no està pas enclavada en ella, sinó en un gran espay lliure al nort de la mateixa; y la possibilitat d'un ús militar, resulta a poch de mirar-lo, de sa mateixa situació, que domina Empori y les comes vehines, y de sa construcció. Dàu colossal, fet per groixudes capes de formigó duríssim, perfectament remarcables encar, subsisteix avuy, com desafiant a curiosos y saberuts, sòlidament campat en mitg d'un doble esquadrat de parets, de les que queden poch més que 'ls fonaments; en son centre tenía enclavat, no fa molts anys, una argolla o pern de ferro, y, vist de terra estant, que es com

l' hem vist nosaltres, te tot l' ayre de cosa completa, com basament o peanya de quelcom que sembla l' havía de coronar; per això l' imaginació la corona sens esforç del gabió de fusta, del qual estan, un Argus ab fulgurant cuyraça, espiaría tots los moviments de la pobre vila assetjada.

Deixant a quí sía la gloria de contestar al repte que 'l *Castellet* sembla dirigir als mortals que 'l contemplen, tornem nosaltres, desprès d' aquesta llarga digresió, a les necròpolis emporitanes, que no acaben pas ab les enumerades; car, desprès de les comes d' Empori y del enigmàtich *Castellet,* ve una terça coma claferta així mateix d' enterratges, probablement cristians ja. També tenen aquest caràcter els superficials escampats per tot lo perímetre emporità y 'ls entatxonats en la mateixa ciutat derruhída. L' enterrar en en poblat, diu En Puig y Cadafalch, que es sempre indici de decadencia y despoblament y, en efecte, de segur que quan els cristians espargiren, com una capa de sal, les seves sepultures demunt d' Empori, ja aquesta no era Empori, sinó 'l seu cadavre, la ruhína de sí mateixa.

De l' indicació somera, a l' engròs, que acabem de fer, de les necròpolis emporitanes, s' en pot traure en conclusió que 'ls grechs y ibèrichs utilisaren el turó de *Les Coves,* que avença en el mar, y tota la banda de llevant de la coma d' Empori, fins a la llongada mateixa (s' han tret restes humans d' entre 'ls esculls que avuy rodeja l' aygua); els romans de la primera època, les capes fondes de la falda y valls ponentines d' aquesta coma; els posteriors tota la part alta o llom de la mateixa, que deixava lliure la ciutat, de poch enllà de les muralles, fins a les derreres estribacions d'a mitgdía y tota la segona coma, o coma del Castellet; els llindants ab els cristians primitius y aquests, l' espay comprès avuy entre 'l molí de La Escalà y 'l barri de Les Corts, y, finalment, els cristians de més ençà, les capes somes de tot lo territori y dels nuclis escampats, com Cinch-Claus, Montanya Rodona, Estany de Poma, el Palau, etz.

L' àrea d' enterraments es, donchs, en total, infinidament més extensa que la de la ciutat propiament dita y de tots els petits poblats que, com un cercle de satèlits, l' enrondaren per temps.

En distints punts foren, aquestes necròpolis, violades ja

en la més remota antiguitat, segons han permès constatar les noves violacions y això proba 'ls forfets y malvestats de que fou víctima la ciutat malhaurada en diverses èpoques de la seva historia. Malgrat tanta violació, per haver sigut la destrucció menys general y absoluta que la de la ciutat, aquestes necròpolis guarden, a nostre entendre, els mellors tresors d' Empori y 'ls seus més importants segrets; y quan menys, indicis clars y precisos que, com fars resplandents, podran guiar-nos en la foscor, encar avuy quasi impenetrable, de la vida y mort d' Empori.

Formes d'enterrament

Son nombroses en les necròpolis emporitanes. Com no han sigut gayre estudiades, n' apuntarem algunes per vía de curiositat.

Cal començar, com es natural, per les més antigues, que probablement son les coves, escampades en les capes fondes de tota la rodalía emporitana. N' hi ha un clap important, d' aquestes coves, en mitg d' enterraments romans de les darreres èpoques (cristians y no cristians), a la banda de ponent d' Indike. Son lo que en son pintoresch *argot* ne dihuen *olles* els excavadors; y consisteixen en cavitats fetes a mà d' un a dos metres de diàmetre per altre tant d' alçada, ab el sòl planejat y la volta semi esfèrica. En aquestes coves hi estaven barrejats els òssos humans ab els de bèstia, sobre una capa de sorra fina. Nosaltres tinguerem ocasió de examinar-ne una, no del lloch indicat, sinó de la montanya de Vilanera. De la forma y dimensions cxpressades (uns dos metres escassos) tenía un llit de sorra molt neta y de gra petitíssim, de més d' un palm de gruix, ben repartida y no contenía, aleshores, restes humans ni senyals d' haver-n'hi hagut; mes, en cambi, n' hi vegerem d' aucell y un gros esquelet de porch comú o de senglar, sens defensas, posat de costat a terra y ab el llom aplacat a la vora y seguint la corva de la planta.

Un altre nucli de coves de forma diversa existeix al extrem noroest de la ciutat grega, en l' espay lliure que hi ha entre les muralles centrals, y del que ja hem fet esment.

Son grans crètues o esboranchs sota la roca viva, mira la seva entrada a ponent y 's troben a bastanta profonditat, sobre 'l *viu*, que 'n diuhen els excavadors, o sía, en la terra verge o may remoguda. Formen dues petites çones y contenen, les de més al interior, grans capes de ceràmica prehistòrica y ibèrica capolada y les més pròximes al port, enterraments.

Si l' acopi de trencadiça no amaga també en les primeres el jaç de morts, tal volta tindríem, ab aquestes coves o esboranchs naturals, les tutes y caborques habitades pê 'ls içarts y ferotges ibèrichs de les clàssiques referencies. Per de promte, no sabem que ningú n' haja fet menció y per lo tant, no 's poden senyalar mes que com un de tants misteris a aclarir.

Per últim, existeix un' altra bauma encar, no sabem si obra de Déu o dels homens, aproximadament en el centre del turonet de *Les Coves,* en lo tombant de mar. Excavant, a la recerca de cadavres, fou descoberta una cretlla que atravessava la roca y guaytant atentament per ella y a cosa de metre y mitg de la superficie, en una cavitat de forma imprecisable, perceviren els excavadors fragments, en gran cantitat també, de ceràmica negra fina y de vidre policromat, grech a lo que semblava. Per més que cercaren obstinadament per aquells volts l' entrada que necessariament havía de tenir aquesta sitja, no encertaren a trobar-la, y allí jau encar, abscondit en la celadora pregonesa, el temptador dipòsit.

Sobre aquesta capa de coves properes al vell port, comença la regió d' enterraments grechs antichs y no es aventurat suposar que constituhiríen la necròpolis fonamental dels habitants de la Paleàpolis, ja que als rastres de gran caducitat dels objectes, més remarcables que en els que 's trahuen del turó de *Les Coves,* s' hi ajunta la circumstancia d' ésser, l' indicat punt, el d' enterrament en terra ferma més pròxim a n' aquella; y apar natural que si teníen els forasters avinentesa d' enterrar aprop, no aniríen a fer-ho més lluny fins que 'ls hi obligués la necessitat. En aquesta necròpolis, com en el *Camp del Convent* — vora 'l Portitxol — en el promontori de *Les Coves* y totes les finques pròximes (avuy ja regularment excavades), fins als baixos del Pedró,

els enterratges grechs antichs presenten, per regla general, les següents formes:

Primera. — Llosa gran de sorrera, per banda, y altre més petita al cap y als peus, turmontades per coberta plana, composta de quatre peces, igualmcnt de sorrera, que volen un poch, — tres travessos de dit —, sobre les anteriors, sembla que mes per evitar la filtració de les aygües, que per simple ornament. Totes les peces van rejuntades per un material blanch com guix, ab el qual està enlluhit així mateix l'interior d'aquesta mena de sarcòfach embrionari. Objectes que s'hi troben comuntment, a més dels claus y polcim de fusta de la caixa; plats, ungüentaris, alabastrons y petits objectes d'ús corrent, tal volta indicadors de l'ofici o preferencies del mort, com per exemple, ams de pescar y una agulla de remendar, de bronze, ab fil y tot, encar.

Segona. — Encaixament fet sobre la terra per parets de tapia y disposició rectangular, ab tapa de sorrera. A dins plè d'una terra molt solta, farinosa, y demunt d'ella, llacrimatoris, petites joguines de ibori, etz.

Tercera. — Una extesa d'uns set o vuyt palms en quadre, planejada sobre la terra verge y coberta d'un polcim de terra cremada, de mitg centímetre de gruix. Sobre aquest polcim, de cara enlayre, l'esquelet y sobre l'esquelet, terres diferents de la del lloch d'emplaçament y pedres de variat tamany. Gayrebé tots els esquelets enterrats en aquesta forma, porten objectes a les mans y alguns també al cap y als peus. Solen estar a una fondaria de sis palms, poch més o menys y'ls objectes que porten son collarets molt variats, anells, vidres polícroms, terriça, marfil y braçalets de bronze entorxats.

Quarta. — Sobre 'l pla terrer natural, cavat un clot rectangular, en el que anava ficada, justa, la caixa. Al demunt, gran quantitat de pedres, per lo regular més grosses al cap y als peus; terreny variat, pedregolet de mar, etz. Algún objecte ibèrich entre 'ls netament grechs; terriça roja ab figures negres y negra ab figures roges, plats negres ab les palmetes incises, marfil, vidre polícrom, tanagretes... En el *Camp del Convent* s'hi trobà un tritón en forma de taur ab cap humà barbat, de uns vint centímetres de llargada. Sovint, y en els enterraments més antichs, per regla gene-

ral, dins un sol clot hi havía 'ls restes de dos homes, senyor y esclau, probablement, car aquest, o sía el més som, duya poca cosa; platet de terriça rústega, llacrimatari comú, etz.; y 'l de mes en sota munió de gerrets de vidre virolats y altres objectes richs. Això era en los camps immediats al promontori de *Les Coves*. En aquest mateix paratge y en lo que 'ls del pays ne dihuen *retallats*— o sía clots d'enterrament enfondits en terra viva—, molts no *portaven* res, però els que sí, solía ésser cosa d'importacia. En un s'hi trobaren molts fragments de làpida grega de marbre blanch y una mena de rutlla, plana, de ferre, guarnit de fils d'or. En altres, vasos de una terriça fina, excelentment cuyta y tornejada, de color ocre clar, lliç, y forma del vas micènich que reproduheix En Pijoan en la plana duescentes de sa *Historia del Arte*. En altre encar, d'aquells llochs, hi havía una gran urna, al menys de cinquanta centímetres d'alçada, ab figures, en el centre d'un pabelló d'armes (adquirides després per el senyor Estruch, de Barcelona), ab cuyrassa, capell y guarniments de la roba, tot de bronze. Finalment y per no fer-me pesada, s'hi trobà una careta de terriça, colocada encar en la despulla d'una dona, junt ab munió de petits vasos.

Quinta. — (Planell de *Les Coves*, y banda de mar del mateix). Forma molt especial, consistent en una mena de sarcòfach de lloses de sorrera empotrades en el víu, rejuntades y enlluhídes interiorment ab el material blanch de que ja hem fet menció y tapades, unes, per lloses senceres de sorrera ab una ansa de plom en mitg y altres, per quatre peces y, en aquest càs, ab dues anses, una en la peça de cada extrem. Dintre 'l sarcòfach, ben colocades y netes de terra, urnes cineraries en abundor—6, 8, 12, per lo regular—, tapades ab un plat y continguent les cendres del mort y algún llagrimatori; a voltes, algún d'aquests al costat de l'urna. Y sempre, prop de tals dipòsits, el clot d'enterrament, ja buyt d'òssos y cendres, però continguent encar els objectes richs y 'ls claus de la caixa; lo que fa creure que després d'un temps d'enterrats havíen sigut trets els restes de la sepultura respectiva per' aplegar-los ab altres, per families, probablement.

Sexta. — Clot en el sòl, enterrament sens caixa, ab el

cap sobre un relleix de terra y oprès entre dues grosses pedres naturals, sens rastres d' escayrat ni retoch de cap mena. Al cim molta pedra solta que a voltes se podría amidar a carretades. Vasos o altres peces al cap, als peus, are en la mà dreta, are a plech de colze, are arrimats al prim de la cama dreta. En aquesta darrera disposició trobàrem nosaltres una doble flauta d' ivori, sencera, que 's malmeté per inexperiencia del excavador.

Sèptima. — La que anem a descriure, per acabar ab els grechs, no es una forma d' enterrament usual a Empori, car no s' es trobada més que una volta. Se tracta d' una fossa comú en extrem curiosa, emplaçada en el turó fronter al de *Les Coves* y consistent en una gran bassa o sòt, molt fondo, omplert per capes alternades, de restes humans y de pedra sorrera esmicolada. No hi havía ofrenes bones ni senzilles y això sembla indicar que 's tractava d' una fossa per esclaus, indigents, morts de pesta o altre calamitat pública, o bé procedents de qualque penitenciaria o lloch de càstich, car se 'n tragueren dos esquelets units per una reforçada cadena, ab argolla reblada a una cama de cada esquelet y clavada a cada argolla una sòlida barra de ferro, d' uns dos palms de llarga.

Com no hi havía curiositats vendibles que paguessen el treball de l' excavació, després de traure molta runa, els excavadors la deixaren, sens arrivar, ni de molt, al fons de la bassa.

Sintetizant les característiques dels enterraments grechs dirém que 'ls del turó de *Les Coves* y del plà coster, no porten objectes d' or, però comencen a aparèixer aquests així que 's munta per la vessant meridional del turó següent, es dir, quan s' acosten als romans, si bé may arriben a durne tants ni tan richs com aquests. Els grechs no incineraven, sinó que ensebolíen els cossos, ab el cap a llevant y els peus a ponent, al revés del que després feren sos dominadors, que, en general, cremaren, fins als darrers temps o proximitat de l' Era cristiana, però orientant les sepultures de nort a sud, tal com pot veure 's encar en les parts de mitgdía y ponent de la ciutat alta y en tota la coma del Castellet; així com los cristians los colocaven de manera oposada als dels grechs, o sía ab el cap a occident y les plantes a llevant.

Els enterraments de la primera època romà-emporitana se distingeixen per la fastuositat, — deixant de banda 'ls tantes voltes citats de la coma del Castellet, — abundanthi les joyes: anells, penjoys, collarets, braçalets, arracades y altres ornaments d'or, bronze, ivori y fins vidre; els objectes de tocador, com pinces, espàtules, espills; les armes de diverses formes; els estilets y agulles de cabells, les fibules, botons y plaquetes; les tanques de cinter obrades; els guarniments complicats de les caixes; crepudia abundant; amulets incontables, generalment de caràcter obscè, — cosa que no 's troba entre 'ls grechs, — estatuetes e idolets de metall y terriça, qualque volta enganxats fent restallera; gemmes grabades, nombroses... En fí, tant per la quantitat com per la varietat, l'enumeració se faría impossible. En aquests enterraments may hi manquen les monedes. Les cendres estàn contingudes correntment en urnes de terra grisa, tapades ab una mena de plat girador posat al revés o sía ab l'agafador dins de l'urna; mes també n'hi ha bastantes de vidre, patinat per la terra y els segles ab irisacions perlines y metàliques d'una finesa imponderable; a voltes se desprenen aquestes irisacions a capes o fulls tenuíssims, mateix que escates de pur argent. Sovint aquestes urnes son ficades en una envoltura de plom que 'ls excavadors anomenen graciosament *barreteres*. N'hi havía també de fusta recoberta per plaques de metall platejat y ornat ab relleus, o d'ivori, igualment historiades, que 'l foch carbonisava y destruhía. Com entre 'ls grechs, no deixava d'haverhi dipòsits de vàries urnes aplegades, o vasos d'altres formes, mes no en receptables de sorrera, sinó de plom. De plom eren així mateix alguns sarcòfachs grans: un ne recordem, tret fa més de trent'anys, de la finca dita d'En Pona. Midava dos metres de llarch y contenía, per excepció, l'esquelet senser d'un home altíssim, ja que tenía encastats els òssos dels peus en el plom d'un extrem y 'ls del crani en contacte ab el de l'altre. L'interior d'aquest sarcòfach estava folrat d'un teixit blanch rogench, tóu y clarell com gassa medicinal, en perfecte estat de conservació y, segons veus, a més del esquelet contenía 'l sarcòfach joyes, armes y altres coses precioses, que 's vengueren recatadament al extranger. Dipositat sobre un paviment d'obra, de planta rectangular,

s' havía construhit una pareteta com de cinch quarts de gruix entorn, que 'l recobría, sens deixar porta ni obertura de cap mena; venía després un corredoret o pas d' uns seixanta centímetres d' amplada seguint el rectangle de les quatre parets, y tancava 'l corredor altre paret més alta que la primera, així mateix sens porta alguna y que no sabem en quina forma se clohía sobre 'l primer macíu, per haver sigut ja destruhída la volta o coberta, quan nosaltres la vegerem. En l' extrem NO. del corredor, o sía a la banda dreta del cap hi havía, arrambada a l' angle de les dues parets foranes, una amforeta de tamany mitjà, y en el centre del costat sud del mateix corredor, com si diguéssem devant dels peus del sarcòfach, s' hi aixecava, segons sentírem contar en aquella època als que ho vegeren, un aplech d' armes en pabelló, surmontades per una cuyrassa y un casch de metall, armes que, ab la companyía, seguiran el camí de l'exil que han fet, fan y faràn infinitat de riqueses emporitanes. En aquest enterrament o per ses vores van recullirs' hi agulles de cap en tal abundor, que 'l propietari del camp y del sarcòfach podía permetre 's el luxe d' obsequiar ab una d' elles, clavada en un trocet del teixit blanch de que hem parlat, a cada comprador d' alguna de les futeses trobades. Del teixit de referencia conseguírem veure 'n nosaltres encar un troç sens retallar com d' un metre d' ample per poch més de llarch.

Dels enterraments de la coma del Castellet, ja n' hem explicat breument la traça; petits departaments contigües, de trenta centímetres d' amplada, trenta d' alçada y vuytanta de profonditat, enguixats per dins y separats uns dels altres per una fulla o embà d' obra molt prim. A dins, les cendres, car en aquella extesa no hi ha més que incineracions. No així poch més lluny, a baix de la coma, per hont passa avuy la carretera de La Escala a Vilademat, en que 'ls esquelets, sencers, presentaven, com ja hem apuntat, la particularitat d' estar decapitats y ab el cap ficat en una grossa urna de terra colocada junt a l'espatlla dreta del còs.

Deixant de banda les formes, tan conegudes, d' enterratge romà en sarcòfachs transportables de sorrera o pedra dura, dels en tègules y àmfores, que han sembrat en profusió el terrer mitg y superficial emporità, permeteume que

descriga uns petits hipogeus o minúscules cambres mortuories riques, del mellor temps. En el centre y en un clot rectangular excavat, com d' habitut, en el terrer verge y rodejada de cendres o terres cremades y llagrimatoris comuns de vidre blavós, se colocava l' urna cineraria, generalment de vidre també, y ab la seva *barretera* o coberta cercolar de plom, hermèticament closa; dins l' urna, els restes mortuoris y a voltes líquits (de composició desconeguda, malhauradament, per no haver tingut cura de guardarlos y ferlos analisar, los qui 'ls han trobat), qualque objecte d' or, llagrimatoris y alguna moneda. Sobre urna y clot, una volta tosca o pà de morter y pedra y recobrintho tot, a flor de sòl ja, una petita mole, quadrada o cercolar, que fa tres escalons, en la mateixa disposició de la planta, rematant ab una bola, en el centre del darrer. El conjunt tenía gayrebé tanta altura com base — sis palms per cara 'ls quadrats y dos metres de diàmetre els rodons — y estàn, tant els uns com els altres, estucats tots en blanch o vermell, lliç. Els rodons, més richs y escassos, se troben sols en un espay determinat de la vertent Oest d' Indike y 'ls quadrats en tot lo territori d' enterraments romans.

Y venen desseguida 'ls de la decadencia, que confinen y 's barregen ab els cristians, recobrent ab sos restes, ensebolits ab extrema simplicitat y pobresa, per regla general, les antigues esplendors gregues y romanes primitives y fins invadint el recinte de les ciutats abandonades, com pot veure encar el curiós en lo que ha posat en descobert, de la ciutat grega, la Junta de Museus y la brigada forestal del Estat.

D' aquests darrers enterratges, per lo soms y explorats, res cal dirne ja tampoch, com no sía que hi munten tant les inhumacions com les incineracions y 'l que s' hi troba no 'ns dona cap sorpresa; potería corrent, llagrimatoris de terra y vidre senzills, lucernes, estilets de marfil, etz. Per això senyalarem no més, pê 'l caràcter quelcom divers que presenta, un nucli que n' hi ha entre la finca Villanueva y 'l Convent de la Gràcia. Els esquelets estan resguardats per fulles de piçarra o llosa de Cadaquers, a dues vertents, recobertes per grans pans, tosquíssims, amorfes, de pedra y morter: son enterraments, a totes llums, cristians y no 's

busca en ells més que posar a cobert de profanacions el difunt.

Reservem com a nota final, la menció de dos dels derrerament excavats que, a nostre entendre, presenten detalls excepcionals y revesteixen veritable importancia. Estaven abdós, en la finca de Francisco Sureda. Un era 'l d' una joveneta, probablement cristiana, puix tenía 'ls peus a llevant. Portava un vas de vidre a cada banda de cap, una ampolla de coll llarch y prim y panxa esfèrica sobre l' espatlla esquerra, als peus un altre pot, també de vidre, però groixut y esplendorosament patinat, ab les quatre lletres I-P-A-V en relleu, una en cada àngul del fons, per la part de sota, entorn d' un cercle central, també embutit; y, al coll, un collaret de cadeneta d' or, enfilant grans de pedra transparent blau fosch y perles petitetes. La tanca consistía en dos dofinets d' or afrontats. Colcava en aquest collar, a manera d' amuleta, sobre 'l pit, y previament plegada al llarch en quatre doblechs y novament doblada per la meytat, una prima fulla d' or, de quatre centímetres de llarga (crida l' atenció lo que 's repeteix en aquest enterrament el nombre de quatre), per dos y mitg d' alta, ab quatre rengles de lletres gregues, netament rellevades en la cara anterior pê'l traç d' un instrument fi en la posterior. Per haverse malmès bastant el centre de la plaqueta al desdoblarla, no ha sigut possible desxifrarne encar la llegenda.

Manca sols dir quelcom del segon dels enterraments a que hem fet referencia. Com ell no se 'n havía trobat cap a Empori; car, en realitat, no fou un enterrament, sinó un simulacre, quin alcans y significança no està en nosaltres establir.

Era del genre de tègules apuntades, fent triangle, ab la base en el sòl, mes en compte de les tres tègules per banda, com es de consuetut, no n'hi havía més que dues, pero aquestes, en lloch d' ésser senzilles, estaven doblades, es dir, sobre cada una ne tenían un' altra. Dintre l' espay triangular, no 's veyen desseguida 'ls ossets pelats o les cendres, sinó una massa amorfa, calcinosa. L' excavador, sorprès de trobar, per primera volta, malgrat els innumerables que porta descoberts, un recobriment de calç o altra substancia pareguda sobre la despulla, començà a gratar la massa pê 'ls

peus, sens desfer el conjunt, y no fou sino després d'haverne destruhída bona part, quan reparà ab esglay, que 'l que en realitat havía sigut soterrat allí, no era un ésser humà sinó una figuració; una estatua de terra crua o altre materia engrunadiça y blanquinosa pareguda a la creta, com d'un metre d'alta y tota ornamentada ab plechs y trepadures, quins forats, en certs indrets, l'atravessaven de banda a banda.

Aquesta estàtua hauría ofert, sens dubte, un vivíssim interès, d'haverse pogut traure sencera; desgraciadament no fou així, perque malgrat la doble cuberta, posada evidentment, pera preservarla de les aygües, aquestes havíen penetrat al interior y ensopat enterament la estàtua, per quina rahó, al voler sollevarla de son jas, quedà convertida en un munt inform de fanch.

Resta afegir que, excavant en les necròpolis gregues, s'hi troben, de tant en tant, grans construccions que, unes, presenten una cara treballada a manera de muralla ibèrica y l'altra sens acabar; altres, tenen una grahonada de varis escalons que donen a una mena de gran nau, altres encar, de detalls variables y que no 'ns es dable precisar. Les referencies no permeten establir a ciencia certa, si 's tracta de temples o de columbaris; tal volta de les dues coses hi haja entre ells.

De la destrucció final d'Empori

Tal com concorden la majoría d'autors en l'època aproximada de la fundació d'Empori, semblen coincidir així mateix en que la mort d'aquesta tingué lloch per astenia, per defallença y empobriment progressius.

Mes estem convençuts de que també aquestes opinions seran rectificades a mida que nous descobriments en la ciutat y sos entorns forneixin nous elements de judici. Car los qui, durant dècades, hem estat al tant, anch que gayrebé inconscientment, del que per allí realisava l'host ignara dels excavadors, en l'hora de recapitular les coses vistes y ohides y rumiarles per extraure 'n la convicció rahonable, no podem defugir la de que Empori no morí per lenta ma-

laltía consumptiva, sinó per mort sobtada y violenta, per un desastre magne que d'improvís li caygué al demunt, destruhintla, com a Pompeya, totalment y per arreu. Ja 'ls coneixía, ella, aquests esquarteraments cruentíssims, per haverlos sofert més d'una volta; per exemple, quan, en plena poixança de sa existencia pre-grega, sihent un' altra Tebes, un' altra Micenes, un' altre Babilonia, se vegé foragitada de son redors ciclòpich, o més enllà, quan la revolta de sa germana siamesa Indike atregué sobre sí les poderoses àligues de Roma; mes, quedava sempre en ella, com en tronch serrat en plena sava, prou força pera rebrollar; quedava sempre en ella vitalitat suficient pera renàixer, nova an prodigi, de ses mateixes cendres. A l'última escomesa del destí tràgich, però, tingué que rendirse definitivament; que no en va declara la saviesa popular que a la tercera va la vençuda. Cert es que aleshores ja duya en l'entranya un germe de feblesa de que abans estava lliure, com esmenten els historiadors, al parlar de la grandesa d'Empori mentres es autònoma y viu colligada per pacte voluntari ab Indike, y la decadencia que en l'ordre material y en l'ordre espiritual l'afecta tantost resta subjecta a un poder llunyà, centralista y ofegador; y tal volta aquest germe de feblesa es el que la privà de redreçarse novament contra la sort adversa; perque 'l fet, indubitable per nosaltres, es que no s'hi redressà.

Tractant del agent destructor d'Empori, hem trobat en qualque part l'hipòtessi d'un terratrèmol, però a mes de desmentir aquesta hipòtessi la solidesa dels fornaments que resten, la pulverisen els senyals de foch y foch intencionat, que apareixen en els quatre vents de la ciutat. Aquí son els baixos d'un rich edifici, ab els estuchs recremats y 'ls golfos, encar clavats en el brancal de la porta, fets un manyoch de blens de ferro, retorts per l'acció d'una inmensa foguera que mans criminals abrandaren en l'angle d'una gran sala. Allà s'acurulla un gros moladó de cendres, en quin fons, una lucerna de terra nos conta de la pira que aixecaríen en mitg del carrer, qui sab si ab l'aixovar dels vehins per llenya. Més endavant, tots los claus del portal de la muralla grega, apareixíen prop del antich marjapeu, com demostrant que les materies combustibles d'aquell se consumiren

allí mateix... Y arreu, arreu, d'un cap de la ciutat a l'altre, vos sortiran al pàs repetits y elocuents testimonis del incendi, comparable als de Roma y altres de les grans urbs de l'antiguetat. Y ab els del incendi, els del saqueig que'l precediría. Vegeu, sinó, la destrucció dels edificis, tant general, que no pot ésser atribuhída a desgavells del temps ni a poca consistencia dels materials empleats, sinó practicada de propòsit, sistemàticament; lo mateix que'l trinxament d'archs y estàtues y'l capbuçament d'aquestes en les cisternes; y'ls nombrosos fragments, — peus, dits, mans, cames, testes, — de Deus y Deveses, quins tronchs han desaparescut del perímetre emporità, misteriosament, sens deixar rastre, lo que fa pensar que se les enduríen els destructors...

Sí. Empori fou atadada d'improvís per un crudel y decidit enemich forà (car tant sofriren les ciutats altes com la baixa) vingut, tal volta, per la banda de mar; y tant superior en nombre y força debía ésser, o tant inesperat l'atach, que'ls habitants d'Empori fugiren a la desesperada, alienadament, sens emportarse'n altra cosa que la roba a l'esquena ni tractar de defensar la ciutat, erma ja de muralles si es cert que les hi hagués fetes aterrar Cató. Proba de lo dit es que no s'han trobat esquelets per carrers ni dins les cases, es dir, fora dels llochs propis d'enterrament, cosa contraria al que passa en els paratges hont se combat; y, en cambi, quedaren a flor de sol y en el més gran desordre riqueses incalculables en moneda, gemmes, eynes, vasos, armes, tot lo que's vulga; fins parament domèstich, ja que en una cuyna s'hi trobà una mena de pahella sobre els fogons, com testimoniant que la calamitat havía sorprés als habitants de la ciutat en moments plenament normals del viure cotidià.

Y tal cosa era impossible si aquella, empobrintse gradualment hagués anat minvant y contrayentse sobre si mateixa poch a poch, en quin càs los sobrevisquents a les èpoques d'esplendor, hauríen anat recullint y guardant successivament els cabals aplegats pê'ls immediats possehidors. Els atacants, després de consumada la malifeta, desapareixeríen també, y tant terrible sería l'impresió que deixaren, o tant desmesurada la por a una nova aparició, que no sols Empori no fou reedificada sinó que ni tant sols

les víctimes s' atreviren a retornar pera recullir els restes disperses de sos bens; y aquests restaren durant segles y més segles oblidats en el mateix lloch y recoberts, ab prou feyna, per una lleu capa de sorra portada pê 'l vent. Y aleshores fou quan vingué el despoblament efectiu d' Empori, durant un llarch espay de temps — que, compulsant dates, sembla no havía de baixar d' un segle ni passar gayre de dos, — per a donar lloch als inicis y desdoblament gradual de la que havía d' ésser més tart, l' Empuries mitgeval. Però la renaixença després d' aquesta terça destrucció, no es ja com a ciutat y en terra ferma, a nostre entendre, sinó en l' antich illot de la boca del port y en forma de castell o burch emmarletat (...«Del territori del castell d'Empuries»... dihen, referintse a Cinch-Claus, documents encar de temps propers); castell o burch bastit tot ell ab desperdicis de l' antiga ciutat derruhída, com ho demostren palesament l' abundancia de petits carreus romans en les construccions més ordinaries del actual Sant Martí y l' haver estat empleats com senzilles pedres de farciment en les muralles, la llinda de sorrera ab relleu d' un monstre alat, de que hem parlat més amunt, un capitell jònich sencer de marbre comú y una petita ara domèstica de finíssim marbre blanch, que possehim nosaltres, y tantes y tantes altres coses que se n' han tret, o que hi resten encar enfonyades. Apar, donchs, perfectament descartable l' idea de la mort lenta d' Empori l' indigètica-grech-romana y de sos darrers batechs de vida, concentrats, com suposen ilustres empuriòlechs, en la ciutat alta y en la Paleàpolis o ciutat vella. Ella, la poderosa vila que havía sigut successivament una, doble y triple, era filla dels Déus igualment múltiples y finà quan finaren sos progenitors. Els nous emporitans, adoradors del Déu Únich, deuríen considerar sens horror ni pena el fet de que haguessen caygut de ses peanyes les falces divinitats, de que haguessen estat mitg partides les ares hont flamejava l' idolàtría, de que s' haguessen esfondrat per arreu les morades belles y sumptuoses hont sojornaren la soperbia y 'l pecat; y ab goig recòndit, ab serena impassibilitat, o qui sab si ab entussiasme crudelment purificador, contribuhíren a fer més irreparable 'l daltabaix, acabant d' enrunar lo que ja no era més que runes.

Positivament seríen ells, els nous emporitans, gent molt barbre, tosca o senzilla, ja que, de cara a l'*idea nova,* a la humilitat cristiana que 'ls induheix a desdenyar les riqueses de la terra y no pensar més que en les benaventurances del cel, en lloch de recullir els fruyts de la sembradura prodigiosa espargida en llurs terres, no procura més que esborrar, en quant li es possible, tot rastre de paganisme en elles. Y es aleshores quan brollen, com per miracle, en la rodalía emporitana, un escampament de petites capelles o hermitoris: Sant Eusebi, en una eminencia, a la boca del port; Santa Reparada, en lo que després ha sigut vehinat de Cinch-Claus; Santa Margarida, en la vall de mateix nom; Sant Vicens, sobre un turonet fronter al Molí de La Escalà; Santa Agueda, al cim de la Montanya Rodona; Sant Salvador, hont després s' emplassà 'l Convent de Nostra Senyora de la Gracia, y Sant Martí, en l' antiga Paleàpolis; car, segons referencia de persona que afirma haver examinat y guardat per llarch temps en son poder la documentació comprobant, els heremitoris eren set, probablement a càrrech d' hermitants pescadors, y subjectes a la jurisdicció dels frares Benets de Sant Pere de Roda, als quins atorgà grans concessions y privilegis, després de la Reconquesta, el mateix Ludovicus Píus; concessions y privilegis consignats en cartolaris y altres documents interessantíssims, que existíen en el ja esmentat Convent de la Gracia, — el qual substituhí, segons sembla, en varis d' aquells drets als frares Benets, — y que quan la crema del any trenta cinch, foren salvats per un de sos frares fugitius, el pare Montpou, si no recordem malament el nom, y a la mort d' aquest, recullits per altre frare del mateix convent, darrer sobrevisquent d' aquella comunitat, del qual va heretarlos la persona de referencia; aquesta persona, a son torn, y després de guardarlos durant molts anys, ne feu fer entrega a la casa que l' Ordre Benedictina té a la ciutat de Roma.

D' aquestes capelles o heremitoris primitius, foren enterament destruhits, els de Sant Martí y Sant Salvador, per edificarhi, respectivament, un temple major y 'l Convent de la Gracia; resten encar vestigis y una font, del de Sant Eussebi; de Santa Agueda, anys enrera quedava algún fonament de paret en la Montanya Rodona; de Santa Marga-

rida s'aguanten en peu, entre altres fragments, part del absis, y restes d'aquest en Sant Vicens; finalment, Santa Reparada, després d'haver estat anys en runes, fou restaurada més o menys barbrement, passant més tart a ésser propietat de ma familia, la que hi feu noves reparacions y l'obrí altra vegada al culte, celebrantsi d'aleshores ençà y anyalment, la festa patronal ab oficis divins y lluhit aplech.

Totes aquestes antigues capelles eren de escasses proporcions, y per lo general, construhides a filades de petits carreus a la romana y aixecades, per lo que 's pot conjeturar, sobre temples pagàns, car ne restan indicis en les obres esmentades, com, per exemple, en l'altar major de l'Iglesia de Sant Martí, la llosa de marbre blanch esculpida per mans gentils; els paviments y enterraments romàns, entorn y fins a les parets mateixes de Sant Vicens, Santa Margarida y Santa Reparada y tants altres que un exàmen superficial descobriría desseguida. En Santa Reparada mateixa, quan estava mitj en runes y havía desaparescut un dels tres o quatre escalons que donen accès a la minúscula porta, pe 'l trau o badall que quedava y com a quaranta centímetres per sota del tosch enrajolat actual, se veya un paviment romà de petits daus de marbre.

Debém a referencies bona part dels detalls exposats, mes la comprobació, sería, com deyem, cosa facilíssima y un dato preciós per l'estudi de la vida d'Empori, de son radi fora muralles y del nombre y condicións de sos temples.

De les capelletes enumerades, una, Sant Martí, estava en la Paleàpolis (si en realitat tal paleàpolis exístí en el lloch que li senyalen); un altre, Sant Eussebi, en l'extrém nort del port, es dir, de la terra ferma; Sant Salvador, en el mateix port, però a l'entrada de la Neàpolis, sobre les roques costeres; Santa Margarida y Sant Vicens, en mitj de la zona ponentina de cementirs y Santa Agueda y Santa Reparada, en lo que fins ara creyem ratlla forana d'aquesta çona.

S'ha suposat si pertanyía a n'aquesta familia d'hevemitoris primitius la capella coneguda per *Casa del Palau*, en la montanya del mateix nom, a garbí de la vila de La Escala, mes no 'ns sembla aquesta suposança admisible, primer, per lo molt allunyada del paratge d'enclavament de les altres, segón, per excedir del nombre consignat en els

documents meritats, y tercer, per la diferencia de son tipu. Ab tot, cal confessar que per tots els vols d'aquella capella hi ha també enterraments romàns, y se 'n han tret, entre altres objectes, cornerines grabades.

Hem aludit a l' extensió d' Empori fora muralles: creyem era major que la suposada fins are, quan menys en forma de petits vehinats o caserius: la nostra impresió naix, no sols de la gran faixa de cementirs que enronden la ciutat, sinó dels vestigis de construccions urbanes que 's troben a lleugues al entorn, ja en la coma entre 'l Molí y Les Córts, ja en Santa Reparada y en la Montanya Rodona, per un costat, y per l' altre, banda allà de La Escala, prop dels Riells, en l' Estany de Poma, en el ja esmentat territori del Palau, etc.

Es de creure que aquests nuclis de poblat dependríen d' Empori per sa major proximitat a ella que a ses mes pròximes vehines, edificada, una, en el puig de Bellcayre (quins restes apareixen encar en les terres de conreu) y l' altra en Albóns, l' antiga Alba, que més d' un historiador de passades centuries confonguè ab Empori.

Posant devotament l'aurella en la màgica caragola buyda que 'l destí dexà oblidada entre les sorres d' or del Golf de Roses, hem cregut sentir el ressó de les veus misterioses d' ultratomba, la polifonía ancestral que hi axeca la raça, barrejant sos crits de joya y sos gemechs de dolor als bramuls del mar y als xiscles vibrants de la tramontana; y es d' aquells ressóns que hauríam volgut fer-nos ressó.

Mes, un es el desitj y l' altre la potencia. Si Déu nos hagués donat abdós a la matexa mida, hauríam encertat no sols a destriar lo que aquells ressóns teníen de tèrvols, sinó a refondre 'ls en noves harmonies. Are, ha esdevingut a l' inversa, car la confussió tumultuosa, al passar per nosaltres, s' es feta més confosa, més caòtica encar; que nostres dubtes y les hipòtessis per ells engendrades, son cechs y claudicants, per mancals-hi claretat y fortalesa ingènites y alhora les crosses y ulleres del estudi. De totes maneres, hipòtessis son, y com ha dit encar el tantes vegades citat y admirat mestre Puig y Cadafalch, «les hipòtessis ordenen els fets y en les ciencies d' observació son la base del mètode».

Axí, donchs, que 'l nostre orb empassegar servexi al clar-

vident que vinga darrera en camí tan temptador com plè de trenca-colls, per afrontar-nos assenyalant als altres la veritable drecera; que la nostra feblesa, tan palesament demostrada, encoratgi al qui tinga força suficient, pera posar els fonaments de lo cert, ab tanta y tan incommovible seguretat, com posaren, fà milers y milers d'anys, altres coratjosos inconeguts, els blochs formidables de les muralles emporitanes.

VÍCTOR CATALÁ

Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats

(ACABAMENT)

JOSEPH IGNACI DE SOLÍS Y DE GANTE

Nasqué a Salamanca per los anys de 1676, en la casa de Solís, en lo carrer anomenat *de los Herreros*, avuy del Doctor Riesco. Foren sos pares Alonso de Solís Osorio, segon Duch de Montellano, y Luisa de Gante Sarmiento. Era net de Joseph de Solís y Valderrabano, primer Comte de Montellano (23 Octubre 1681) y més tart Duch del meteix títol per R. Cèdula de 4 de Febrer de 1705. Estava casat ab Clara Osorio Fonseca.

Joseph Ignaci de Solís y de Gante, l'any 1696, fou nomenat capità de guardies.

Lo 18 de Novembre de 1701 celebrà l'Academia sessió solemne en honor de Felip IV d'Anjou y de María Lluisa Gabriela de Savoya. Nostre biografiat presidí l'acte, com a President efectiu de l'Academia.

A més d'esser tercer Marquès de Montellano, era Gran d'Espanya, Adelantat del Yucatan y cavaller de la insigne ordre del Toysó d'Or y de la de Calatrava, Gentilhom de Cambra de Sa Magestat y Majordom del Infant Lluis.

Fou fundador de la Academia Espanyola. Morí lo 23 de Juny de 1765 (1).

FRANCESCH VALLS Y GALÁN

Fou batejat a Santa María del Mar, lo 27 de Desembre de 1665. Se li imposaren los noms de Domènech, Joseph, Francesch. Era fill de Saldoni Valls y de María Galan. L'apadrinaren Domènech Galan, son avi matern, y María Clarisa, muller del Doctor Joseph Clarisa y Flaquer.

No he pogut averiguar qui fou lo seu mestre en l'art de la composició. Lo mestre que per sa estructura macisa y per son istil té més tirat a n'En Valls en sa primera època es lo compositor Miquel Rosquelles del que's conserva un admirable himne *Te lucis ante terminum*. Lo mestre Rosquelles entrà de sustitut d'En Pere Reig en la maestría de Santa María del Mar, lo 22 de Febrer de 1674. Mort Mossen Reig, fou nomenat mestre; finà lo 29 de Juliol de 1684.

Lo que sabem de cert es que l'any 1688 Mestre Valls havía sigut habilitat per Mestre de la Catedral de Gerona y que guanyà més tart, per oposició, la Maestría de Santa María de Mataró.

A Santa María del Mar rebé lo nomenament de Mestre de Capella lo 4 de Juliol de 1690 lo llicenciat Espelt que renuncià la plaça pe'l Janer de 1696. Lo 16 del propi mes era nomenat Mestre, lo llicenciat Francesh Valls que renuncià per passar a la Maestría de la Catedral de Barcelona. Lo 23 de Setembre de 1696 inaugurà la Maestría lo llicenciat Valls, si bé al començament com a sustitut del mestre Joan Barter qu'era molt vell.

En Valls se dedicà a estudiar los millors compositors de la Catedral y les grans obres d'En Guerrero, Morales, etc., allí aplegades. Conseguí formar un istil propri ab la base d'aquests estudis y ab certa independencia personal. Volía escriure una obra que fos resultat de ses vigilies y de son enginy. Li vingué'l pensament de dedicarla al cèlebre

---

(1) Arxiu de la Casa y Estat del Duch de Montellano. — Continuació de la Historia de la Academia, vol. VI del Diccionari de la Llenga Espanyola.

monjo Guido, natural d'Arezzo y que per això se'l anomenà *Aretino*. Aquest monjo fou qui inventà una forma o medi mnemònich per recordar les notes de la escala. Axís dedicà tot son esforç a compondre una missa que titulà *Scala Aretina* y la dexà llesta l'any 1702.

Mentres estava capficat ab aquests estudis, tingué noticia de la fundació de l'Academia, a la que conseguí entrar lo 10 de Juny de 1700.

Escrigué bona música per l'Academia, de la que, al parlar de les Actes, he donat compte. Solía assistir a totes les Academies.

Com he dit, l'any 1702 la missa *Scala Aretina* romangué terminada. Aquesta obra que tant ha donat que parlar per la entrada de tiple segon en lo *Miserere* ha sigut en son conjunt gens estudiada per los crítichs de l'art musical.

En les recerques que jo fiu per escriure mon *Carles d'Austria,* tinguí moltes particelles en la meva mà d'aquesta obra d'En Valls, y me convencí d'esser dita missa d'una inspiració fluyda y d'un tecnicisme irreproxable. Se registran en ella passatges que's poden calificar d'admirables. Fou originalment escrita per onze veus, violins, trompes y harpa. Llesta aquesta magna obra, no volgué estrenar-la fins que arribés la ocasió qu'ell estimés oportuna. Lo 5 de Desembre de 1706 va morir l'excelent compositor Joan Baster, que feya alguns anys estava jubilat, conservant, no obstant lo títol de Mestre de Capella de nostra Seu. Des d'aquella data resulta ésser mestre efectiu lo llicenciat Francesch Valls y Galan.

Quatre obres molt originals composà durant sa auxiliaría (22 Desembre 1696 a 5 Desembre 1706); totes són vilancets. Lo primer es a 7 veus ab cobles a solo y acompanyament de violins y contínuu. Fou escrit per celebrar la pau de Ryswick en una gran festa que donà la Diputació, la tarda del día de Sant Jordi del any 1698. Los altres tres vilancets foren cantats en la esglesia de Sant Pere de les Puelles, lo 29 de Juny de 1706, per celebrar la victoria de les tropes catalanes sobre les borbòniques. Assistí a tan solemne acte, en representació del Rey Carles, lo noble Pere de Torrellas y de Sentmenat. Lo primer vilancet té molt escayent tornada y en ell se fa menció de la estada del Arxiduch dins la cleda de Sant Pere.

Al instaurar Carles d'Austria la sua cort a Barcelona feu vindre un estol d'artistes, pintors y músichs, de lo millor d'Alemanya y d'Italia, no mancant-hi també bons metges y adhuc excellents joyers y matemàtichs. No ve ara al cas fixar-se en quiscún d'aquest homens los Bibienna, Fux, Vaccaro, Porsile, Van den Poel, Fardella, Vocht y Garelli. Alló fou un raig d'Europa sobre nostra terra. No es estrany qu'inspirés a la noblesa d'aquí somnis de grandesa, tot ovirant, al travers de la historia, la gloria y benhaurances de la cort d'altres temps. Somnis que s'esvayren en un dol immens per la pèrdua de nostra nacionalitat tant estimada.

Lo mestre Valls desitjava dexar en bon lloch lo penó de nostre art musical. Havía ohit l'admirable *Te Deum* d'En Fux a Santa María del Mar. Cregué qu'era sonada la hora de donar a conexer sa tant treballada e inspirada missa *Scala Aretina*. La estrenà per fer-la ohir a la Reyna Elisabeth y a la Cort, lo día 3 d'Agost de 1710, en lo solemne ofici que's cantà a la Catedral per a celebrar la victoria d'Almenara.

L'any 1708 fou de molta labor per En Valls. Durant aquest temps composà obres tan notables com sos dotze *Magnificats* a 6 veus y l'encar més celebrat a 9 veus. L'any 1714, plé de disort, escrigué un *Miserere* a 10 veus ab acompanyament de violí. Axís anà composant de fort y de ferm fins l'any 1737 que dexà lo treball actiu per escriure son cèlebre *Mapa Harmònich*, acabat l'any 1741. Es una obra notable de didàctica.

He pogut fruyr del estudi de les següents obres de Mestre Valls: Missa *Tu es Petrus*, a 8 veus. — *Ut queant laxes resonare* (sinòmina de la *Scala Aretina*, a 8 veus. — *Haec Virgo Sapiens*, a 9 veus. — *Innominada*, a 6 veus. — *Missa Regalis*, dedicada a Joan V de Portugal, acabada l'any 1740, a 5 veus. — Oratori, molt hermós, a la *Concepció de María*. — Varis salms, himnes, nocturns, antifones, cants d'hores, etz...

Morí mestre Valls a Barcelona lo 2 de Juny de 1747 (1).

---

(1) Arxiu de Santa María del Mar. — Arxiu de la Catedral. — Mon arxiu musical particular. — Colecció Lambert Mata. — Mon *Carles d'Austria*, etc.

VARIS

MARCH D'ALVA

Consta aquest nom com Acadèmich de la Desconfiada, o dels Desconfiats, en la pl. 3 al cap de vall de nota, en lo volum 1 de les Memories de Reyal Academia de Bones Lletres. N'Ernest Moliné y Brasés lo troba incloit en una nota de nostra Academia, ahont consta son càrrech de vehedor, o sía inspector dels *presidios* de Gerona. Aquí *presidio* vol dir fort o castell en que hi ha guarnició de tropes. Ni a Gerona, ni aquí, ni enlloch, he trobat la més remota noticia d'aquest militar. En les actes conservades rés se'n diu.

ALEXANDRE DINI

Tal vegada se tracta d'en Alessandro Dini, presumpte autor de la *Soperbia punita*, obra representada en lo Teatre Ducal de Mantua.

Los Dini d'Italia foren persones que lluhiren en molts estaments. Axís tenim en Frascesco Alessandro Dini qu'es suposa nat a Sinigaglia, molt criticat per l'Apostolo Zeno en ses *Lettere* y de qui parla llargament ab lloança en Berthelot en son Dicc. Enciclopèdich que copia la casa Espasa en aquest article. En la Bib. Imperial de Viena se troban escrits de dos Dini famosos; l'un lo cèlebre metge florentí Dini, anomenat *Dinus de Garbo*, autor del *ungüenta et emplastra*, que vivía en la xv centuria, y'l jurista *Dinus de Rossoboni* qu'ilustrà lo segle xiii ab sa important obra *Apparatus super tractatu de regulis juris*. Alexandre Dini entrà a la Academia lo 4 de Janer de 1701. Probablement sería un acadèmich honorari com en Botello de Moraes. Eran los dos únichs extrangers de la Academia.

JOAN GALVANY

D'En Joan Galvany, que les *Nenias* li prodigan l'elogi de *Orfeo de nuestros tiempos*, no sé si era un poeta, per mi

ignorat, o bé lo músich, compositor y cantor de la Catedral Joan Galvany y Nonell, fill d'un botiguer de teles de Santa María, anomenat Felicià Galvany. Ne conech varies composicions que estàn discretament escrites. Entrà a la Academia lo 30 de Setembre de 1700. Sustituiría alguna vegada al Mestre Valls.

MANUEL DE VEGA Y DE ROVIRA

Nobilíssima familia catalana, la de Vega, originaria de Balaguer. Joan de Vega fou Virrey de Sicilia en temps del Emperador, ahont se distingí per son govern y per son valor personal, assenyaladament a la forta acció contra'l pirata Dragut. Descendent seu fou lo valerós militar Joseph de Vega y de Pons qui casà ab Mariàngela Rovira y Reguer de Solsona, filla de Joan de Rovira y Boldó y María Paula de Reguer. Nasqueren d'aquest matrimoni los següents fills: Joseph, que morí jovenet; Pere, militar qui morí lluytant lo 7 de Setembre de 1714 devant lo Palau Reyal de Barcelona; Manuel, a qui intentem biografiar; Esteve, religiós de Santes Creus; Antoni, religiós de Poblet; Tomasina, qui casà ab Pere de Planella; Josepha, monja de Sant Pere de les Puelles, Gertrudis y Marianna.

En Manuel de Vega y de Rovira estudià la carrera eclesiàstica y's feu monjo del Imperial Convent de Ripoll. Per sa hermosa veu y son plé conexement de música se'l nomenà xantre. Fou molt estudiós y aymant de la literatura.

L'any 1699 donà a conexer una traducció d'una obra italiana, llavors molt celebrada. Era son títol: *L'ambiciós, polítich infeliç, representat en la vida de Ludovic Sforza VII, Duch de Milà.* Es un treball molt curiós ahont s'explican les viscisituts que comprenen la vida d'aquest personatge, anomenat *Lo Moro;* home ambiciós per demés y polítich verament infeliç que va esser aliat y després enemich de Carles VIII de França. Lluís XII lo gita del trono. Morí finalment en la presó de Loches, l'any 1510. Fou imprès aquest llibre a Barcelona, a casa Rafel Figueró, l'any 1699.

Lo 21 d'Octubre de 1700 ingressà en l'Academia. En la sessió de 25 de Març de 1703 feu presentació d'uns diver-

tits versos sobre les aventures de D. Quixot al hostal que lo cavaller de la Manxa prengué per castell encantat. L'any 1702 escrigué un poema elegiach dramàtich en les festes de la traslació del cós de Sant Olaguer. Obtingué lo segon premi ofert per los magistrats de Barcelona.

Segons en Joseph María Pellicer y Pagés, Fra Manuel Vega, ab lo pseudònim de *Rector de Pitalluga,* recollí, ordenà y feu imprimir les poesíes del cèlebre Rector de Vallfogona. Colaborá en aquest treball lo distingit advocat de Barcelona, Joaquím Vives Ximenez, qui usava lo pseudònim de *Rector dels Banys.* La edició feta per en Manuel de Vega en companyía del Dr. Vives, fou la primera que vegé la llum. Lo títol es: *La Armonía del Parnàs més numerosa en les poesíes varias del Atlant del Cel poètich, lo Dr. Vicents García,* etc.

Crec, com l'amich y company d'Academia, N'Ernest Moliné y Brasés, que lo manuscrit o borrador de la obra portava la data de 1700 qu'es la que consta en lo peu d'impremta; *Barcelona: Per Rafel Figueró, Any 1700.— Se ven en Casa Joan Vaguer, Llibreter, en la Plaça Nova.* Fonamento aqueix criteri en que en la Vida del Dr. Vicents García, escrita per los Rectors de Pitalluga y dels Banys, plana 27, línia del 28 al 36 y plana 28, línia primera, diu: *casi totas estas cosas las dona a compendre aquell Soneto de la pàg. 25. Que molts (y no sens gran fonament) lo afillan al gran numen de D. Joan de Boxadors, Avi de D. Joan Antoni de Boxadors, vuy Comte de Çavellà, qui, ab la nobilíssima sanc de sos Progenitors ha heretat les Virtuts y Ciencias, que tant resplandiren en sos Antepassats, y ab singolaritat ab sos Avi y Pare que foren lo Regalo de les Muses del Parnàs de Catalunya, com es avuy, ab universal admiració, lo Comte Digníssim* PRESIDENT *de la molt Il·lustre, Docta y Savia Academia dels Desconfiats.*

Ara bé, lo Comte de Çavellà sols fou (com ho demostran les Actes) PRESIDENT de la Academia Desconfiada o dels Desconfiats en les primeres sessions, compreses entre 3 de Juny a 3 de Juliol de 1700. Vet aquí la seguretat de que l'any 1700 era l'any que portava l'original; any que després no's corretxí per més que l'obra finís l'any 1703 o més tart. No's diu aquest meteix llibre que per consell del

Rector dels Banys (Joaquím Vives Ximenez) anà lo Rector de Pitalluga (Fra Manuel Vega y Rovira) a Vallfogona, ahont arribà lo 12 de Maig de 1703. L'obgecte d'aquest viatge, era fer una bona comprobació de les obres d'En Vicents García, abans d'acabar d'imprimir lo llibre. Fra Manuel de Vega y de Rovira fou un monjo exemplar que treballà molt per les coses del convent. Sos superiors li permeteren lo conreu de la literatura en la que son nom fou aviat conegut.

Del testament de sa mare Mariàngela de Rovira y Reguer, otorgat a Miraver, diòcessis de Solsona, se desprèn que pel Març de 1712, Fra Manuel ja era mort (1).

JOAN BATISTA DE VILANA Y DE MILLÁS

Fou batejat en la esglesia del Pí, lo 20 de Novembre de 1666. Se li posaren los noms de Francesch, Joseph, *Joan Batista*, Miquel. Sos pares foren Joseph de Paguera Vilana y de Boxadors, qui firmava sempre y donava son nom com Joseph Paguera de Vilana Millàs y la pubilla Marianna de Millàs y Guille. Foren padrins Joan Batista Planella y Anna de Paguera de Ferrer.

Tingué un germà, anomenat Felip, qu'era cavaller de Sant Joan l'any 1700; altre nomenat Antoni, advocat; altre, Joseph, Marquès de Vilana, tinent coronel que fou del batalló de la Santíssima Trinitat; y Eloisa, qui casà ab son cosí N'Armengol de Paguera y Riba. En l'estudi general o Universitat de Barcelona rebé esmerada instrucció, doctorantse en Teología y en Dret Civil y Canònich.

Fou admès en l'Academia lo 10 de Juny de 1700. Fou lo primer acadèmich qu'entrà per propia solicitut. Se'l nomenà introductor d'Acadèmichs.

L'any 1701 morí son pare. Feu costat a sa mare ab sos conexements y procurà per la carrera y pervindre dels germans. Lo 22 de Febrer de 1702, en la esglesia del Pi tingué lloch lo casament de sa germana ab N'Ermengol de Paguera. Nostre biografiat va ésser testimoni, junt ab son cosí Lluís de Vilana.

---

(1) Arxiu particular dé mon estimat amich En Ramón de Sans y de Tord, ahont he trobat moltes noticies.—Josè M.ª Pellicer: *Santa María de Ripoll.*

Res més he pogut averiguar de tant rellevant personalitat fins a l'any 1710. Sobre aquesta època era ja son parent Ramón de Vilana Perlas, secretari de Carles III. Valent-se de sa influencia prop del Monarca obtingué que a nostre biografiat li fos concedit l'Arxiprestat de Sant Joan de les Abadesses. Axí lo Rey ho proposà al Papa Climent XI y aquest lo nomenà Arxipreste, per butlla expedida a Roma, en la Basílica de Sant Joan de Letràn, a 20 de Novembre de 1711. Prengué possessió per poders concedits al sacerdot Pons d'Ordeig, a 24 de Janer de 1712, qui fou tot seguit nomenat administrador dels bens de sa dignitat Arxiprestal. Ensemps nomenà vicari general de la Baronía al canonge de la Colegiata, n'Honorat d'Asprer y Folcrà, conyat d'un acadèmich nomenat Diego de Càrdenas-Ariñosa y de Collado. En carta qu'Elisabeth de Brunswick Wolfenbüttel dirigeix al capítol, ab data de 17 de Maig de 1712, posa en evidencia les bones qualitats del nou Arxipreste; insistint en que prenga possessió personal.

En la primera sessió capitular en que assistí, que fou tinguda durant lo meteix mes de Maig, s'oferí a defensar la jurisdicció de la seva esglesia, contra tota persona que pretengués minvar sa plenitut, ja sien dignitats reyals o qualsevol altra autoritat eclesiàstica o seglar. Lo 26 de Maig se despedeix del Capítol per assistir al Sínode de Tarragona, havent ja mort l'any 1710 Fra Joseph Llinàs, Arquebisbe de Tarragona y Primat de les Espanyes. Aquest concili fou convocat a Barcelona per lo Bisbe de Solsona, Fra Francesch Dorda. Lo Dr. Vilana hi prengué part activa en moltes sessions.

A Juliol de 1712 tingué necessitat de defensar la jurisdicció civil de Bianya (prop d'Olot) a favor de sa Baronía de Sant Joan. Ho feu ab sòlida argumentació. A derreríes de 1713 fou despossehit de sos càrrechs per lo govern central que'l mirà com element advers a sa causa.

Ab data de 4 d'Agost de 1716 firmà un decret lo rey Felip, desterrant-lo de son reyalme.

En lo mes d'Abril de 1719 se reuneix lo capítol y's fa constar com l'Arxipreste fou desterrat per lo govern de Madrid. Lo 3 de maig del propri any són comminats al desterrament tots los canonges de la Colegiata, menys un d'ells anomenat Ferrer.

L'any 1725, signada la pau anomenada de Viena, com a conseqüencia d'ella y d'altres circunstancies per mi ignorades encar que presumides, lo fiscal de la Reyal Audiencia de Barcelona, manà, ab data de 5 de Febrer de 1726, al capítol, reintegrar al Dr. Vilana en la possessió de la dignitat arxiprestal. També ordenà li sían restituits los fruyts que'ls seqüestradors de la sua dignitat havían cobrat durant son exili. La noticia fou rebuda ab molta alegría per los capitulars.

En acció de gracies per la reintegració, feu construir una urna d'argent de quaranta dobles d'or, pera colocar Nostre Senyor al monument tots los anys per lo Dijous Sant. Avuy existeix solsament una urna senzilla de planxes d'argent, donchs la riquíssima del Dr. Vilana fou fossa ab altres alhajas en la guerra del 1808.

Sant Joan de les Abadesses deu al Dr. Vilana la restauració de la capella de la Verge del Prat. Costejà son altar, ahont se troba l'escut d'armes de sa familia. Aquesta capella es visitada tots los anys per l'Ajuntament lo día 16 d'Agost.

Lo 16 de Març de 1726 lo Dr. Vilana convocà capítol. Allí, en lo sí de l'amistat y companyerisme, explicà a tots les penes sofertes en l'exili des del any 1713, en que fou despossehit de son càrrech fins que vegé arribada la hora feliç del retorn a la sua esglesia ben aymada.

A 30 de Setembre de 1727 lo Dr. Vilana se despedeix del capítol pera assistir al sínode de Tarragona que devía de començar lo día 12 d'Octubre. En aquest concili defensà, contra'l Bisbe de Vich, Pere de Copons y de Copons, lo dret de les Colegiates a tindre la dignitat de canonge penitencier.

A 6 de Novembre de 1729 aplegats los canonges se comunican entre sí la observació que varis d'ells havían feta, especialment un que més ho havía notat, de que lo Dr. Vilana semblava estar disgustat perque no se li donava preferencia en la celebració dels divins oficis en les principals festivitats. Alguns cregueren que son disgust era pregón y que arribaría a renunciar la dignitat arxiprestal. Reunits a soles acordaren nombrar dos capitulars pera que li oferissen la celebració en quatre de les festivitats principals, a sa

lliure elecció. Ab molt agrahiment acceptà l'ofrena. Escollí lo Dijous y Divendres Sant, Corpus, Assumpció de la Verge y festa del Sant Misteri.

Donant prova de sa gran humilitat, sols celebrà en lo día del Sant Misteri y encara no volgué ésser asistit per los tres canonges assignats en dites solemnitats, sinó per tres beneficiats. Axís resulta del acta de 5 de Setembre de 1730. En aquesta derrera acta diu lo capítol, parlant del Dr. Vilana: *Y com per les seves prendas, lliberalitats a la iglesia y consol als pobres no convenía sen desfés, pues sería una gran desgracia per tots...*; lo qual es una palesa manifestació de la estima que li tenían.

L'any 1733 assistí al concili de Tarragona.

Lo primer de Març de 1741 emmalaltí greument. Lo Capítol acordà pregaries per a conseguir del Altisme la sua salut. Ja recobrada aquesta, feya temps y sens a tornar a recaure, disposà lo 17 de Juny de 1741, que després de la processó dels tercers diumenges de mes, se dongués al poble la benedicció ab lo Sacrament. Lo 18 de Setembre de 1743 instituhí les Quaranta Hores en sa esglesia Colegiata, per un breu obtingut de Roma.

Morí lo Dr. Joan Batista de Vilana y de Millàs, lo 24 de Novembre de 1744, a la edat de 78 anys. Fou enterrat en lo vas de la germandat (1).

IÑIGO DE VILLARROEL Y PELAEZ

Nasqué a Toledo per los anys de 1666. Era fill del Mestre de Camp del exèrcit espanyol, Cristòbal de Villarroel y Ruíz de Alarcón, molt estimat del Príncep Joan d'Austria; militar molt excelent que's lluhí en les campanyes d'Italia, Catalunya y Extremadura, y de la distingida dama Catalina Pelaez, de familia asturiana.

Feu les primeres armes al costat del seu pare. Lo 10 de Maig de 1694 lo trobem de capità en una companyía del terç qu'a Toledo organisà son germà Antoni, l'heròich de-

(1) Arxiu parroquial del Pi. — Notes tretes del Arxiu de Sant Joan de les Abadesses, per lo Digníssim Senyor Arxiver *(Actes Capitulars. Necrologi. Llibre d'enteraments)*. — *Liber Rotularum*, del notari Isalguer, vist pel meteix. — Bando d'exili, citat per En Bruguera. — Noticies hist. d'uns apuntaments personals.

fensor de Barcelona l'any 1713-14, que llavors era Mestre de Camp y que poch després passà a Madrid (1695) de capità reformat, després a Cepta y més tart brigadier o general a manar lo castell de Cardona, en temps del Comte de la Corzana.

De Toledo passà a Catalunya com a capità de cavalls coraces, manant sempre cavallería, a fer la guerra contra'ls francesos. Ab un destacament d'infantería des de Castellfollit anà a cremar lo castell de Santa Pau, fent presonera de guerra la guarnició que hi havía a dintre. En lo siti y pèrdua de Castellfollit se portà complint ab quant li fou manat, fins a romandre presoner ab la demés guarnició.

Lo día 1.er de Juny de 1694, en la topada que tingué la cavallería sobre la retirada de Massanet ab l'enemich, en l'hostal anomenat *Matalaberni*, operà ab singular valor, maniobrant, ab poca gent, a foch de pistoles, devant d'un enemich nombrós. Rebé les cargues del enemich y donà lloch a que los batallons de sa mitja columna (que llavors anomenavan *trozo)* que'l seguían poguessen refer-se y actuar ab valor.

En lo siti de Barcelona de 1697 foren moltes les ocasions en que acredità son alt esperit, honor y zel en lo servey del Rey. Tocà a sa mitja columna lo corn dret d'aquella plaça y guardia principal per detindre los atachs del enemich. La nit del 19 de Juny se'l envià a sostindre un destacament d'infantería qu'anava a cremar una casa ahont los enemichs tenían municions y queviures. Al atacar, se gità, valent, a la carga seguit de sa cavallería, envers dita casa. Fent una evolució protectora de la infantería, carregà fortament atacant l'enemich en lo pont de les Bigues, que'l adversari tenía fortificat. Lo desallotjà, per tres vegades, ab l'espasa a la mà, penetrant fins al interior d'un fossat *(cortadura)* ahont teya cara un considerable nombre de tropes y s'hi sostení fins l'endemà al fer-se clar, sota'l fusell del enemich.

La nit del día 26 del meteix mes, que se li encarregà sostingués la infantería qu'ocupava un contra atach nostre, tement que'ls enemichs li passessin per mà, s'interposà ab gran aplicació y esperit fins a quedar mal nafrat d'un tret de bala. Encara no restablert, tornà a treballar durant lo

meteix siti, sens perdre un instant de temps, ni conjuntura pera fer avinent la honra ab que servir volía, continuant en la meteixa activitat en quan s'oferí fins que vingué la pau de Ryswick.

Tots los generals qu'havían observat son comportament militar lo creyan digne de la atenció del Rey. Ho creyan aixís lo Marquès de Gastañaga, ab los Comtes de la Corzana y de Palma, Príncep de Darmstadt, Marquès d'Aytona, tinent general Feliu Balleró y sargent general da batalla Marquès de Preu. Totes aquestes recomanacions són molt expressives.

Lo 30 de Agost de 1700 fou admès a l'Academia, ahont presentà, entre altres, un romanç heròich, dirigit a dita docta corporació. Treball escrit ab entusiasme y vehement ardor, característica de son gènit.

L'any 1701 anaren a Madrid, per ordre de la Reyna y del govern, tots los oficials reformats de son *trozo,* o sía mitja columna. Llavors se l'agregà de nou en la companyía que li donaren a manar a les ordres del general de cavallería Feliu Balleró. Axís continuà, quasi sempre rondant per la montanya de Catalunya, fins a 2 de Maig de 1703 que fou destinat a Andalusía.

Lo 17 d'Agost de 1703 se'l nomenà comandant quefe de la plaça de Vigo, en Galicia. Crech que no arribà a pendre'n possessió. Tal volta morí, o passà quelcom per mi desconegut, ja que en l'arxiu antich del Govern militar de Pontevedra y plaça de Vigo no hi ha lo menor detall de sa presa de possessió, ni de cap acte en que ell disposés quelcom en l'ordre civil o militar.

L'Iñigo de Villarroel y Pelaez havía contret matrimoni a Andalusía ab Leonor de Mendoza, germana d'un seu company d'armes. D'aquest matrimoni hagué un fill de nom Pere. Seguí aquest la carrera militar. Morí a Barcelona lo 27 de Setembre de 1755. Manava llavors, com a tinent coronel, lo regiment de Galicia. Fou enterrat, ab totes les honors, en la esglesia de trinitaris descalços (1).

---

(1) Arxiu general de Simancas, *Servicios de guerra* (Lligall 84). — Carta particular a mi dirigida per lo general Salgado. — Arxiu de la Comunitat del Pi. — Obituari.

MARCH ANTONI VINYAS

Era fill de Felip Vinyas, fiscal patrimonial del Consell de S. M., home de gran saber y molt aymant dels privilegis de Catalunya.

A principis de la XVIII centuria era catedràtich d'Humanitats de la Universitat de Barcelona. Comprenien les Lletres Humanes quatre cursos. Los autors que se seguían eran: Antoni de Nebrija, Erasme, Vives, Cató, Ciceró, Virgili, Ovidi, etz. En la Universitat de Barcelona hi hagué un certamen poètich los dies 1 y 2 de Setembre de 1700 de que cuidaren los catedràtichs de Lletres Humanes. A 23 d'Agost de 1700 los concellers votaren 275 lliures o sien uns 50 doblons per ajudar als dispendis de dit certamen. Lo día 3 de Setembre acordaren qu'atès que'l certamen poètich havía resultat una evident demostració dels bons resultats de la ensenyança qu'es dava en la Universitat Literaria y Estudis generals de Lletres Humanes, y axí meteix la gran aplicació de sos catedràtichs, disposant d'aquesta manera dexebles doctes y eminents, *axís per facultats majors com per lo polítich, tot lo que resulta de gran llustre, punt y estimació de la present ciutat, baix l'amparo y protecció de la qual es y se troba,* s'acordà pagar al Vice-Rector Mossèn Salvador Rovira, beneficiat de Santa María del Mar, la quantitat que resultés dels comptes que se li demanà presentar per compliment de dispensa, pagats ja los 50 doblons acordats interinament, y aixís tota la quantitat esmersada se feu anar a càrrech de la Ciutat.

En la Academia de 25 de Març de 1703 presentà lo Catedràtich March Antoni Vinyas un sonet d'escayenta forma, dins l'istil d'època (1).

JOAQUÍM VIVES Y XIMÉNEZ

Natural de Barcelona, nasqué l'any 1671. Era fill del ilustre ciutadà Mariàn Vives, y de Mariana Ximènez, filla de Joan Ximènez de Monrodón, capità d'infantería.

(1) P. Nadàl: *Vida del Beato Jose Oriol.*— Arxiu municipal. Deliberacions del Consell.

En 1.er de Maig de 1692 fou regonegut com a ciutadà honrat de la matrícula de Barcelona, havent complert 20 anys. Lo 13 d'Abril de 1695, casà ab Manuela Quintana y Fàbregas, filla del noble senyor Joseph Quintana y de Cruilles, difunt, y d'Eularia Fàbregas. Lo 24 d'Abril de 1697 fou batejat al Pi son fill Fèlix. En aquesta partida se fa constar qu'En Joaquím Vives y Ximènez es Doctor en Lleys y ciutadà honrat de Barcelona.

L'any 1699 era del Braç Militar. Exercía la carrera d'advocat y he vist d'ell alguna alegació jurídica. L'any 1708 era oficial del Braç Militar y formà part del seguici de Carles III (L'Arxiduch) al anar a revalidar lo seu matrimoni ab Elisabeth de Brunswick Wolfenbüttel a Santa María del Mar. Al 30 de Juny de l'any 1713 assistí a la convocació del Braç Militar. Des d'aquesta data romanch sens mès noticies. Consta en una nota trobada en la Academia de Bones Lletres, per nostre company N'Ernest Moliné y Brasès, qu'En Vives y Ximènez era Rector dels Banys. Axís ho publica l'estimat amich en sa edició apart de l'*Academia dels Desconfiats*. Aquí convé aclarir que no's deu entendre qu'En Vives fos realment capellà y Rector d'un poble anomenat axís, sinó qu'era lo seu pseudònim com a literat. L'usà en lo pròlech als Lectors, posat en la primera edició de les obres del Rector de Vallfogona y en les poesíes que ab aquest nom de Rector dels Banys hi constan.

Son fill Fèlix Vives y Quintana casà ab Teresa Vidal. ¿Ramón Vives y Vidal, Relator de nostra Audiencia, qui casà a Barcelona ab Vicenta Cebrià, podría tenir quelcom que veure ab en Fèlix Vives y Quintana? — No ho sé.

En Ramón Vives y Vidal y Na Vicenta Cebrià foren los pares d'En Pere Nolasch Vives y Cebrià, nat l'any 1794. Fou elegit Acadèmich de la Reyal de Bones Lletres de Barcelona, lo primer de Març de 1861. Fou de la Reyal Audiencia, com son pare, exercí de professor en dret y fou nomenat regidor y síndich del Ajuntament, president de l'Academia de Jurisprudencia y Legislació y de la fundació Saviny, axís com substitut del Tribunal de Comerç. Escrigué varies obres, essent la més notable la que porta per títol: *Observaciones sobre algunos artículos del proyecto del Código Civil de España, que tiene mira a la cuota de legí-*

tima y al modo de juzgarla (any 1862). Morí l'any 1874 a 80 anys d'edat. Son fill, Fèlix Vives d'Amat, era també advocat y persona molt ben relacionada en nostra terra. Molt ben volgut per la bondat de son caràcter y la integritat de ses idèes (1).

* * *

En lo primer volum de Memorias de nostra Academia se diu clarament quin fou lo naxement y origen de la fundació de nostra precursora, de que suara acabem de tractar. Son origen veritable, segons allí s'expressa, fou l'antiga costum de la noblesa catalana de formar distintes societats hont poguessen entretenir-se en materies literaries, instruhint-se tots los reunits de lo que llegía un d'ells.

Al fundar-se l'antiga Academia se tingué la idea d'ocupar la atenció de la noble joventut y preservar-la dels mals que l'estar ociós sol proporcionar.

Però aquell estímul no parà en pur passatemps; sinó que feu despertar a aquella joventut aristocràtica, aficions al estudi, tot cultivant les Belles Arts. Los Acadèmichs s'aprofitaren, encara que sa escola y los jovens distingits que volgueren educar-se, no donguessen los resultats qu'eran d'esperar.

Los Acadèmichs foren quasi tots persones de primer relleu y de gran influencia social. Bisbes sortiren del innegable valer de Joseph de Taverner y d'Ardena; literats benvolguts en l'extranger com lo sext Comte de Çavellà; homens de govern com lo Marquès de Rubí; generals com En Carrillo d'Albornoz; músichs com En Francesch Valls y advocats com En Joseph de Rius y de Falguera.

Lo posar de relleu los mèrits d'aquests antichs acadèmichs, ha sigut lo principal motiu d'escriure aquestes línies. Al fer-ho he pensat que la Reyal Academia de Bones Lletres ho veuría ab gust. A sa disposició romàn mon treball. A ella y a ses ordres espero m'indiqui en quina altra faysó puch d'alguna manera esser-li útil.

JOSEPH R. CARRERAS Y BULBENA.

(1) Arxiu Parroquial del Pi. — Arxiu Corona d'Aragó. — Dietari sext de Deliberacions del Braç Militar. — Pi y Arimón. Obra citada y mon *Carles d'Austria.* — Bruguera. Obra citada. — Arxiu parroquial de Sant Cugat. Notes de la familia Vives de la Plaça de Catalunya.

El Canonge Dr. D. Joseph Gaya

A la ciutat de Lleyda, entregà la seva ànima a Deu el M. I. Doctor don Joseph Gaya y Cendra, canonge arxiver d'aquella Catedral, y membre corresponent d'aquesta Reyal Academia de Bones Lletres.

El Doctor Gaya era natural de la vila de Montblanch (Tarragona) en la qual naxía el dia 19 de Juliol de 1881.

Cursada la Segona Ensenyança, ingressà a l' Universitat Pontíficia de Tarragona, cursanthi 'ls estudis eclesiàstichs ab èxit acadèmich. Ordenat de prebere en 1906, opositá ab lluhiment a la Magistralía de Tortosa en 1907 y l' any següent prenía part en les oposicions a la canongía ab càrrech d' arxiver, vacant a la Seu de Lleyda. Va obtenir aquesta prebenda, als 27 anys d' edat.

Possessionat del rich Arxiu Capitular d' aquella Catedral, començà la catalogació dels vells còdis y pergamins, cuydant al ensemps una més llògica ordenació documental. Se dedicà també a la predicació y publicà alguns dels seus sermons de caràcter històrich, el de Sant Ramón de Penyafort, 1911; el de Sant Vicens Ferrer, 1913 y 'l de Sant Anastasi, 1914.

Al Congrès Litúrgich celebrat a Montserrat, donà comunicació d' uns antichs oracionaris en vulgar.

D' uns quants anys ençà, el canonge Gaya treballava activament per la restauració y dignificació de la Catedral Vella de Lleyda; a éll se deu, en bona part, qu' aquell incomparable monument de l' arquitectura cristiana fos declarat monument nacional. Donà diverses conferencies públiques sobre la importancia arquitectònica del antich temple catedralici de Lleyda.

El Doctor Gaya, digne membre Corresponent d' aquesta Reyal Academia de Bones Lletres, pertenexía a la Junta Provincial de Museus, era també corresponent de l' Academia de l' Historia, de Madrit, y capellà d' honor y predicador del Rey.

El Canonge Gaya, sacerdot molt culte aymà la seva patria Catalunya y era 'l seu un amor tot entenimentat, derivació dels seus conexements d' historia.

Amat dels seus y dels qui ab ell tingueren amistat, el Doctor don Joseph Gaya y Cendra, morí el dia 27 de Març del any present. (a. c. s.)

NOTICIES

En la sessió del día 4 de Juliol, l'Academia acordà correspondre a la atenta requesta del exhimi senyor Rector y del Secretari de l'Universitat de Pàdova, trametent-los un exemplar dels periòdichs y setmanaris de Catalunya que s'ocuparen de les festes del VII^{è} Centenari de la dita Universitat, axí com també un exemplar de totes les obres publicades per la nostra Corporació.

Y encomanà al acadèmich mossèn Jaume Barrera y Escudero, prevere, la redacció en llatí y traducció al català d'una endressa de l'Academia de Bones Lletres a la dita Universitat de Pàdova, felicitant-la per lo dit VII^{è} Centenari de la sua fundació.

Foren trameses també les publicacions de l'Academia a la biblioteca de la República de Bogotà.

El Secretari llegí fragments d'un seu treball titulat *La derrera malaltía de dona María de Luna.*

—

En la sessió extraordinaria del día 16 de Juliol tingué lloch la solempnial recepció en acadèmich numerari del Dr. D. Pere Bosch y Gimpera, essent representades les autoritats locals y nombroses corporacions y entitats. Hi assistiren molts senyors acadèmichs y la sala del Concell de l'Universitat hont tingué lloch l'acte fou plena de distingit públich.

Després de les formalitats de reglament, lo dit senyor Bosch desentrotllà lo seu discurs, el tema del qual fou: *Assaig de reconstitució de l'Etnografía de Catalunya,* que dividí en tres temps: el primer arrenca d'una cultura franco-cantàbrica; el segón es el predominat per la civilisació capsiana, y 'l terç es el que se reconeix al eneolítich al Sud de Catalunya.

El meritíssim treball del senyor Bosch fou escoltat ab gran atenció y premiat ab molts aplaudiments.

L'acadèmich senyor Ferràn Valls respongué en nom de l'Academia, relatant los mèrits del nou recipiendari y fent un judici crítich de ses nombroses produccions científiques y literaries.

La presidencia, després d'una breu disquisició sobre Etnografía, dirigí frases de congratulació y benvinguda al nou acadèmich, que d'açí avant forma part de la nostra Corporació y vindrà a cooperar en nostres tasques; imposant-li la insignia d'acadèmich y donant-li l'abraç de germanor.

BOLETIN
DE LA
Real Academia de Buenas Letras
DE BARCELONA

Año XXII (Académico CXCIV) | Octubre a Diciembre 1922 - N.º 77

LO PRESENT "BUTLLETÍ" ES PUBLICAT MERCÉS
A UN DONATIU DE LA
FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL Y CIBILS VDA. ROMAGUERA

Lo retaule del Conestable, obra de Jaume Huguet (1464)

En el recull de dades y documents per a formar un *corpus* que'm permeti en son dia escriure una monografia documentada del antich palàu reyal major de Barcelona, se'n hi troban alguns que poden y dehuen ésser publicats sense esperar la terminació d'aquella. La tasca es llarga, puix la investigació ha de fer-se en diferents arxius, y no's troben llibres d'Obreria del palàu reyal, ni es fácil idear-se la reconstrucció. No solament d'aquell edifici n'ha pervingut poca cosa, sino que tantes reformes ha sofert ja de antich y particularment a partir del segle XVI, al residir-hi l'inquisidor general, y lo Virrey y al instalar-hi la Reyal Audiencia Civil, que de per tot surgexen les dificultats. Aixis donchs, vindré a limitar-me, avuy, a transcriure dos documents, que crech inèdits, y tenen importancia per la història de nostres pintors de la quinzena centúria. Particularment un d'ells senyala la data y l'autor d'una obra mestre de l'art catalá, com es l'últim retaule construhït a obs de la capella del palàu reyal, avuy Museu Arqueològich Provincial, retaule per sort salvat de les malvestats dels temps, conservant-se en lo mateix lloch per ahònt fou pintat primariament.

D'aquest retaule, dit de la Epifania, s'en ocupan el mercedari P. fra Manuel M. Ribera, en sa obra *Real Capilla de Barcelona, la mayor y más principal de los reinos de la Corona de Aragon*, editada l'any 1698; En Joseph Coroleu y Inglada en *El Condestable de Portugal, rey intruso de Cataluña*, articles de la *Revista de Gerona*, v. II, corresponent a 1878; el savi catedràtich de la Escola oficial de Belles Arts, En Joseph de Manjarrés, al formar en 1877 el *Catálogo de los objetos que la Comisión de Monumentos históricos y artísticos de la provincia de Barcelona tiene reunidos*, essent Conservador del Museu de aquesta Corporació; N'Andreu Balaguer y Merino, qui ho era del de la Reyal Academia de Bones Lletres, en son treball de compilació *Capella Real de Santa Agatha*, publicat en l'*Album pintoresch monumental de Catalunya*, ns. 24 y 25, y després al donar a la estampa, l'any 1881, l'opuscul *D. Pedro, el Condestable de Portugal, considerado como escritor, erudito y anticuario*; N'Anton Elías de Molíns en son *Catálogo del Museo provincial de antigüedades de Barcelona*, essent-ne Cap, en 1888; y l'eminent arquitecte y publicista En Bonaventura Bassegoda, en sa meritíssima monografia *La Real Capilla de Santa Agueda*, editada en 1895; car ni ells, ni altres escriptors qui 'n parlen incidentalment, diuen res referent a son autor. Fins a arrivar al any 1902 no se'n comença a parlar per En Salvador Sanpere y Miquel, en son lloable estudi dels nostres antichs pintors, al escriure *Los cuatrocentistas catalanes*; ¡llàstima que l'autor, deixant-se portar de sa fantasia, forsi els arguments per febles que siguen, trayent-ne conclusions, encara que ben gratuites! Axis al tractar d'aquest retaule de la Epifania, o del Conestable, com ell sempre l'anomena, ab tot y declarar que no pot documentar la seva hipòtesi, no's limita a donar un nom com a més o menys probable, sinó qué, ja sia armant un veritable garbull de dades, noms, tòpichs... salta per sobre de tota dificultat, acabant per aseverar que l'autor del dit retaule es En Pau Vergós, encar que d'algun de sos compartiments, diu ho es En Jaume, pare d'en Pau; y el seu to de convicció es tal, que ha donat lloch a que altres historiadors tinguin aquest punt com a resolt. Llegim, per exemple, entre altres abundants valentes (?) afirmacions: »Siento todo lo que sé de nuestros pintores, para que se me »objete con alguno de ellos contra la atribución a Pablo Vergós

»del *retablo del Condestable*, para que se sepa que he exami-»nado la cuestión por todos lados y que no me decido sino después de un estudio completo; estudio fatigosísimo, que »resumiré cuanto pueda, y sobre el que llamo una atención »detenida por parte del que leyere, por lo mismo que me veo obligado a descubrir la obra entera de un grande artista, tan »desconocida casi como su autor, teniendo, además, que en-»tresacar de toda una familia a uno de sus miembros para ha-»cerle de la misma y del arte catalán un glorioso representante, »no porque nada conste de los Vergós, sino por no constar de »ellos lo que debiera interesarnos». v. II, pl. 43; en la4 9: «No »consta que Pablo fuera mayor que Rafael: si lo anteponemos »a éste no es sólo por haberle premuerto, sino porque no pu-»diendo ser otro que él el autor del *retablo del Condestable*, »esta circunstancia le coloca en primer término»; y en la 64: «Pablo Vergós no nos resulta animalero en el buey del pese-»bre ni en el caballo de frente del *Calvario*, postura que le »veremos atacar con mayor éxito, no siendo de olvidar que se »trata en tal postura de la suprema dificultad de la represen-»tación del caballo.—Como paisajista, el paisaje del fondo »de la tabla central es hermoso y justo de perspectiva lineal, »que de la aérea aun no había sonado la hora. El cielo, de oro »estofado, tiene las palmas vergosianas.»

Arriba, En Sanpere, al extrem de remarcar com a cosa característica y típica dels Vergós, certa estilisació de la alsina en los fons daurats, apoyant-se precisament en los d'aquest retaule que resulta no pertanyer a cap d'ells. Després d'esforçar-se, ab poca fortuna, en convèncer al llegidor de que la figura del home que guayta a la finestra y la del patje que figuren en la taula principal, o sia la de l'Adoració dels Reys, son els retrats, respectivament, d'En Jaume y d'En Pau Vergós, y aduhint que d'altre manera resultarien inexplicables dites figures, afegeix en la plana 62: «Tengo, por otra parte, »necesidad de que sea como digo para explicar de una manera »precisa la parte de cada uno de los Vergós en su obra»; y respecte la cooperació d'En Jaume, escriu en la plana 41: «Po-»dr ase, de lo dicho, creer que de Jaime Vergós II no conoce-»mos obra alguna de su mano para deducir de su estilo si le »conviene el *retablo del Condestable*. Sí: de Jaime Vergós co-»nocemos indudablemente obras de su mano, y esto se podrá

»ver en el mismo *retablo del Condestable*»; y en la 56: «Por cuanto »era padre de Pablo Vergós, y padre amado y respetado, y »además pintor de mérito y de pretensiones que él no recata, »Jaime Vergós II nos deja obras suyas lo mismo en el retablo »del Condestable que en los retablos de *San Vicente de Sarriá*, »*San Antonio Abad* y *San Esteban de Granollers*»; y també en la 140: «Yo no puedo ver en esta tabla» (la que representa Sant Miquel defensant el castell de Roma de son nom, del retaule del gremi de Revenedors) la mano gótica de Jaime »Vergós II. Si es de éste la tabla de la Resurrección del *retablo* »*del Condestable*, como por tal la tengo, su mano no se ve en »esta *tabla de los Revendedores*.» Podria seguir; mes quí, ab lo ací copiat, no creurá que sols pot parlar axis qui tingui plena seguretat de lo que escriu? També M. G. Desdevises du Dezert atribueix dit retaule als Vergós, si bé sense concretar a quin o a quins d'ells, si als Jaume, a En Francesch, a En Pau o a En Rafel, quan en la *Revue des questions historiques* del mes de juliol de 1909, diu, en son treball *Les Musées de Catalogne*: «Vers la fin du siècle, a l'influence flamande s'ajou- »tent les influences italiennes et andalouses, et probablement »aussi françaises et bourguignones. Toute une famille de »peintres catalans, les Vergós, développe les traditions na- »tionales, assouplit le dessin, diversifie et avive la couleur, fait »circuler l'air à travers les groupes et nous donne de vérita- »bles chefs-d'oeuvre comme l'*Adoration des mages* de la chapelle »Santa Agueda.»

Be es veritat que sembla, que M. Desdevises du Dezert hauria vist nostre retaule molt a la lleugera, donchs resulta que escrigué a escarada per quant diu: «Rien de plus riche et »de plus pittoresque que les figures des rois, vêtus de longues »robes noires brodées d'or»... ¿No va veure que no eren negres, sino que la una resta ben vermella, y que a les altres les ha enfosquides la acció del temps? En Francesch Carreras, y Candi, ab aquella parsimònia de bon historiògraf, escriu en sa monumental geografia *La Ciutat de Barcelona*: «L'altar major fou cambiat per Pere IV, conestable de Portugal, posant-hi lo »retaule de l'Adoració dels Reys, que's suposa obra del pin- »tor Pau Vergós. Llavors mudant d'advocació se conegué la »capella per de l'Adoració dels Sants Reys.»

Sengles escuts reyals del cim de ses portes, el lema del Co-

nestable *Paine pour joie* repetit en el solat de la taula en que's representa Sant Sagimont, y la lletra-manament obrant en el foli 57, Registre 23 de la secció 1.ª, n.º 1 de *Pecuniæ*, *Petri Conestabile Portugaliae*, del Arxiu de la Corona d'Aragó, y que transcrich aqui integrament, com sia que complerta no la he vist may publicada, la qual resa: «Magistri Ferdinandi Medici. —Lo Rey etcetera. —Tresorer: manam vos doneu a maestre Ferrando Dayerue feel protomedico nostre trecents florins dor: ço es per lo retaule de Sancta Maria de nostra Capella del palau per a les vidrieres, cadires e altres obres de la dita Capella. E en la tradició de la dita quantitat cobrau dell apoca ensemps ab la present per que en la reddicio de vostres comptes vos sia sufficient cautela. Dada en Piera a XII dies de maig del any MCCCCLX quatre +Rex Petrus+ — R. Vitalis protonotarius»... no deixen dupte de que dit retaule va ésser començat gayre bé presa possessió de Barcelona per lo Monarca. A més hi ha altre document d'ell mateix, que molts hauran ja llegit (se trova en los esmentats arxiu y secció, Registre 22, *Curiae* 2, foli 179), ahont se disposa: «Die XXIIª decembris anno MCCCCLXV.—In civitate Vici.—Primo... An Tarrago com li es dit que la Capella del palau vers lo retaule resta scura e quey attena car no es aqueixa sa intenció. Aixi mateix fera fer una cortina deuant lo dit retaula e que faça picar los archs...», etc, lo qual ha donat lloch a confusió al ésser erròniament interpretat per alguns investigadors, que 'l suposen ja pintat en aquesta última data, per quant el Rey dona ordre de posar-hi una cortina al davant. Jo tot temps entenguí, que, havent-se de fer obres en la capella per a que no quedés fosca vers el retaule, maná tapar-lo, sens que axò impliqués la necessitat d'estar acabat. D'altre banda, no hauria sigut possible preparar, tallar, pintar, daurar y estofar en menys d'onze mesos tant formosa obra integrada per deu taules enquadrades.

Sempre havía tingut per temeraries les afirmacions d'En Sanpere y Miquel y de M. Desdevises du Dezert sobre l'autor de aquest retaule, y en cambi creya molt possible que'n fos, al menys en gran part, En Jaume Huguet, com varies vegades he tingut de manifestar-ho, al contestar les consultes que sobre aquest particular se m'han fet essent Cap del Museu, y crech que es mon deure dir que M. Henri Guerlin, de la *Société des*

Gens de Lettres, qui vingué a estudiar-hi, va coincidir, sense conèixer-la, ab la meva opinió.

Es del cas continuar así el document que resol de ple la qüestió; se troba en les dates fetes per En Joan Stela, regent la Tresoreria del Senyor Rey, en son primer llibre racional, del Arxiu del Reyal Patrimoni de Catalunya, signatura 433, foli XXXII girat y diu:

»Item doni a les persones deius nomenades, les quantitats aqui designades, les quals lo senyor Rey ab letra sua closa a mi dreçada de la sua ma signada et ab son segell segellada dada en la vila de Olot a XIIII dies de noembra MCCCCLXV hauia manat donar per les cosas necessarias a la capella et altres del palau maior del dit senyor Rey. Es assaber:

an Jachme Huguet qui pinte lo retaule	CCC solidos
Item an Alfonso de Cordoua qui pinte les voltes	CCXX solidos
Item an Martí Luch qui pinte lo passatge	LX solidos
Item an Gabriel Janer qui pinte la cambra dels papagays .	LXXX solidos
Item an Johan Daluernia mestre de cases	LXXXX solidos
Item an Johan Durgell mestre de cases	LX solidos
Item an Alfonso de Cordoua.	CLXXXX solidos

E axi son segons quen lo dit albara se conte que cobre ensemps an apoca closa per en P. Leyda notari=M solidos barchinonensis.

Ara donchs queda plenament documentada la filiació del retaule: es obra, y obra capal, d'En Jaume Huguet, qui la començá després del 21 de Janer de 1464; en 12 de Maig del mateix any hi treballava, com encara en 14 de Novembre del següent. No desconfio de trovar quan va deixar-lo llest. Eix document permetrá ademés deduhir de quina ma sian altres pintures que resten sens proba escrita, y pot donar-se el cas d'ésser certes aquelles grans semblances que En Sanpere y Miquel troba y remarca entre el retaule de la Epifania (que greument pren per pedra de toch de ses comparacions) y altres taules, essent aquestes mal atribuhides, y tenint que passar alguna a augmentar la migrada llista de les obres fins avuy conegudes d'En Jaume Huguet.

Al foli 33 del esmentat llibre racional se continuá la següent data, també inèdita: «Item doni a les persones deius nomenades les quantitats aqui designades, les quals lo Senyor Rey ab letra sua closa a mi dreçada de la sua ma signada et ab

son segell segellada data en la ciutat de Vich primer die de deembre any MCCCCLXV, ha manat dar et compartir per les obras del palau. Es assaber:

an Johan Claperos ymaginayre	CXX solidos
Item an Johan Caro fuster	LXXXX solidos
Item an Ramon Sola pintor	LXXVII solidos
Item an March Soler corredor de atzur	L solidos
Item an Pau Alest batifulla	CXXI solidos
Item an P. Ximeno gerrer	LXXX solidos
Item an Bernat Casals fuster	LV solidos
Item an Steve Beçoferrer	XXXX solidos III
Item an Ferrando de Medina rajoler	LIII solidos
Item an P. Becet mestre de casas	LX solidos
Item an Blay Peya mestre de casas	L solidos IX°
Item an Raphael Thomas fuster	CXXXVII solidos
Item an Anthoni Dalmau pintor	LXXX solidos
Item an Gabriel Janer pintor	XXXX solidos
Item an Franci Oller ymaginayre	LXV solidos
Item an Martí Luch pintor	XXXX solidos
Item an Matheu Mathes guixer	XXXXI solidos

E axi son segons ques conte en la dita letra et en I apocha quen cobre closa per en P. Leyda notari —MCC solidos barchinonensis.»

Trovats aquests documents, als noms de Jaume Vergós, Joan Oliver lo mallorquí, Pere Dalmau, Joan lo Cofrer, Pujol, Marti Lluch y Esteve Plata, pintors que continuament pintaven y laboraven en pintar la cambra, retret e altres obres del palau Reyal, dels quins parla l'ordre que'l rey En Pere, conestable de Portugal, va donar trovant-se a Barcelona, el dia 30 de Setembre del any 1464, coneguda per la copia publicada per el Conde de la Viñaza en *Adiciones al Diccionario de Ceán Bermúdez*, deuen afegir-se els de Jaume Huguet, Ramón Sala, Antoni Dalmau, Gabriel Janer, al qual se confià pintar la cambra dita *dels Papagays*, y el de N'Alfonso de Cordova, a qui no he trovat en les nòmines dels pintors que en lo xv.e segle exercien a Catalunya.

D'altres artistes del Palàu Reyal pot darse-n una bona llista, y ben interessant, pero... tot arrivará si a Déu plau.

JOSEPH PALLEJÁ.

1396. — Procés en la Guardia Alada, d'un misteriós crim, descubert maravellosament

En lloch apar tant palesament a la superficie la vida íntima de la Edat Mitjana, com en les enquestes judicials. Y de les moltes que tením recullides, cap n'hi ha que puga igualar en interés a la que açí reproduhím, treta del Arxiu de Sant Joan de Jerusalem, de Barcelona.

Una persona es misteriosament assessinada y son cadaver, ficat en una sarria, es amagat cuidadosament al interior de forta construcció de pedra. La construcció, com si volgués protestarne, s'enderrocá a la hora menys pensada, y en diada tant assenyalada, com lo Divendres Sant del 1395. Son llavors, aconduhides aquelles despulles mortals, a un corral abandonat. Soterrades de nou, y ab moltes pedres al damunt, creyen los complicats, poder estar tranquils, quan un gós desenterrá lo cap, posantse en evidencia per segona vegada lo delicte.

Davant de tot axó, lo poble hi veu la má de Deu, diu que lo colomer caygué per pecat, murmura de la autoritat local, s'escandalisa de sa pasivitat per no descubrir cap culpable, y tracta de fer inquirir, puix enten que hi ha interés en dexar dit delicte en la impunitat. Y aquí apar la fermesa de la actuació d'aquells honrats vehíns, que, a la una, realisan devant del Batlle, tot quan creuhen tenir de gestionar, a fi d'obligarlo a instruir diligencies procesals y requerintlo inclusive notarialment. No desmayen enfront la conducta sospitosa del representant de la justicia local, qui fuig per la tangent, responentlos de mala manera, y mostrant seguretat de que's tapará lo fet criminós, encara que's burgi per descubrirlo.

Los homes de Guardia Alada acudiren al superior gerárquich, ço es, al Comanador de Gardeny, qui era Lochtinent del Prior de Sant Joan de Jerusalem. A la fí se procedeix a la enquesta judicial, essenthi d'observar en ella, la sinceritat de les declaracions d'aquells vehíns. Fins lo qui prestá jurament de no descubrir al criminal, quan trasladáren al difunt de

lloch, també hi declará tot lo que sabía, prou important.

De la manera com hi están aconduhides les investigacions judicials, se descubreix venien dirigides per una persona prèviament conexedora de tot lo que's murmurava per la vila, presumiantse qui era lo misteriós difunt. Al aparexer lo seu cap al celler d'En Ça Guardia, los vehíns, ajuntaren dit fet ab la sarria sospitosa, que havía vist transportar, la muller d'En Argual, del enderrocat colomer a la estancia ruinosa.

Dexem donchs que parli lo procés, després de mes de 500 anys de no estar en relació ab ningú, y que parli ab son inapreciable léxich de nostre época d'or.

Hoc transsumptum bene et fideliter inantur, a quodam procesu etc. Dimecres a XXVIII del mes de febrer del any de MCCCXC et sis.

Com fos denunciat al molt honorable frare ferrando de siscar comenador de guardeny et lochtinent de prior en lo priorat de cathalunya et Regent lo dit priorat., En lan prop pasat, lo dia del dimecres sant, sere derocat un colomer qui es prop lo castell de la guardia lada, et es del dit castel; et en lo derochament del dit colomer, fou trobat un hom mort, lo qual, segons se diu, fou leuat dali amagadament, et fou sotarat amagadament ab vna sarria, en lalberch den nicolau ça guardia, en una casa quey ha sotariana, lo qual alberch es prop del castel et del dit colomer; lo qual colomer, seguons se diu, ere prou forts et apres es estat trobat que cans hauien gratat la on lo dit hom mort ere estat sotarat, et hauien ne treyt lo cap del dit hom; et homens que obrauen al mur cerquauen menobra en lo dit alberch et veren lo dit cap del dit hom; et en jacme de conchabela de continent, denunçiao an bernat de ferera batlle de la guardia, per lespital, lo qual batlle no ses curat de fer enquesta ni procés degu, niu denunciá a senyor major, nis cura de fer veure lom com ere estat mort, si ere estat mort per nafres ho per queya manera, ja que li fos dit per alguns, quel fes posar en juy publichament per saber com ere mort, ni en queya manera si fer se poges, que fos conegut qui ere; et que lo batlle auie dit aquels que sen calasen, et que no sen curasen de Res, car tant porien gratar que ayguan traurien; et que per congoxa de fra jordi de maçons, lo dit batlle, ere anat a ceruera al aduocat del hospital, per

hauer conseyl com se auria en lo dit feyt: et comaná son loch an lorenç barberá de la guardia, loqual lochtinen ach x ho XII homens, qui, ab el ensemps, guaytasen et guardasen lo dit hom que degú nol sen poges portar ni mudar lo, fins que lo dit batlle fos vengut; et com lo dit batlle fos vengut gran hora de nit, et trobás lo dit lochtinent ab los dits homens que guaytaven la on lo dit hom mort ere, feu los ne anar tots, els feu manament que degú noy aturás; et que aprés lo dit batlle no ses curat de fer procés degú, ni denunciar ho a senyor major. E com aquestes coses si veres son, sien fort enormes et de mal exemple, et de gran difamació dels frares del orde del hospital, et de Reprensió gran al dit Regent lo priorat, si daquestes coses nos entrametie, per çó lo dit honorable lochtinent vench personalment açí al loch de la guardia, ab lonrat en domingo nicolau asesor seu, et ab mi johan dardarich escriuá del present procés, per enquerir et penre testimonis sobre lo dit feyt, per ço quey sie feyta aquela justicia ques pertany. Per ço huy que es dimecres a XXVIII del mes de febrer del an de MCCCXCVI, lo dit honorable lochtinent estant personalment en lo dit loch de la guardia lada, començá denquerir et de Rebre testimonis sobre les dites coses seguons ques seguex.

Lorenç barberá del loch de la guardia lada, testimoni jurat et enterrogat sobre les coses contengudes en la dita denunciació les quals li foren lestes et espacificades, et dix, si asó saber sobre les coses contengudes en la dita denunçiaçió, que en lan prop passat en lo mes de setembre no li Recorde qual dia, el testimoni oy dir que un cap dom ab osa, hauien trobat a casa den nicolau guardia, en una sarria, et queu hauien denunciat al batlle; et el testimoni, volent saber alló que ere, aná a casa del dit nicolau ça guardia, et aqui trobá lo dit bernat, et en jacme de conchabella, johan pedrona, de limdas, p. segar, ponç çabater, p. carbó dit hereu que cauaue la on deyen que lom jaye, et p. de vich, et daltres, et ell testimoni dix «que es açó que es açó» et lo dit batlle dix «osa que han trobada açi: mes bes trobara: cobrits ho» et cobriren ho ab terra ab un cauech; et aprés ell testimoni, rahonaues ab fra jordi del dit feyt, et lo dit fra jordi dix a ell testimoni, que ell hauie conseylat al batlle quen fes procés, et que una vegada lo feyt vingués a lu; et estants et rahonants se axi, vench en bernat

de ferrera batlle, et dix, que yrie a cervera per demanar latvocat quey farie peró ans que ell testimoni se rahonás ab lo dit fra jordi, ell testimoni ab lo batlle et quisque fos altre foren a casa den berenguer de vich que es escriua de la cort et deuie escriure ço que ere estat denunciat et lo dit berenguer de vich dix «com ho escriuré açó, car nom se com mo escriua, car a mon conseyl vos deguerets hauer haut lom mort, et posar lo en la plaça per veure si ere hom o dona, ni com ere mort, ni si li falie membre degu et si fore conegut: per ço que si degul demanás queu poguesen saber»; et lauós lo dit batlle dix al dit berenguer «queus ha a uos a fer axó: calat en mal guany: escriuit ho axi com vostre fiyl ho ha escrit et nous cureu dalre, car tantes ne feu ades vna ades altra, que mala ventura uos dará deu; et tant gratareu, que aygua trobareu», et açó li deye fort felonament et en mal só, et fort asprament: et dix li ho moltes vegades fort asprament, seguons que dit es; et açó dit, ven lo rahonament que ell testimoni hauie haut ab lo dit fra jordi seguons que damunt ho ha dit; et lo batlle ven et dix que yrie a cervera per haver acort ab lo aduocat del hospital que farie sobre aquest feyt, et prega a ell testimoni que fos son lochtinent et ell testimoni dix que li playe mes que com ho farie de la osa que hauien trobada en casa den nicolau ça guardia si y haurie homens quey guardasen car paga uolrien: et lo batlle dix li «hajats hi dos homens daquels de la obra que guarden alli entró al vespre ho fins que jo sia vengut»; et axiu feu de feyt et com uench al vespre ja escur, com lo batlle no fos uengut, ell testimoni estech queucom en congoxa que farie, car si no faye guardar homens a la dita osa et la sen portauen, mal as sirie leuat et si y hauie homens hauriels a pagar et adordá que mes li ualia hauer dapnatge de pagarlos, que no estar a peryl que sen portasen la dita osa: et hage deu homens et mes et lesta de la vila ab lus armes per defenre que si negú venie de nit que sen volgues portar la dita osa, quels fos be contrastat: et cant vench vna hora de la nit ell testimoni sentí tabuscol enués lo castell dins la vila, et dix als homens quey eren «bona gent, en faenes nos veurem et axí tot hom se tinge per dit que si degú venie per penre la dita osa de defenrela o de morir»; et ell ab vna partida dels dits homens ysqué a la porta del dit alberch den ça guardia, et lo batlle vench deués lo castell et dix: «es hi en barberá aquí?» et ell

testimoni dix li «hoc»; «digats li que ell et tot hom qui anar sen vuyle que sen uagen a lus cases» et ell testimoni dix li «et com ho farets si sen porten la osa car no digats que nous ho diga que si uos no uingesets a nit jo al matí tragera la osa en la plaça et fera mon poder que la cosa uingés a lur cap: cosa es fort crua et de mal exemple et de gran difamació a la vila»; et lauos lo batlle dix a ell testimoni «calla car diu en moxó que tot hom sen vage ara»; dix ell testimoni a tots aquells qui eren ab ell «uosaltres siats testimonis daçó que oyts et uos en batlle haueus ací çó que mauets comanat et uosaltres fet me testimoni quey es»; et açó dix ell testimomi et aquells qui eren ab ell anaren sen, et aprés hag ne gran boniçi ¿? en la vila com daçó nos faya procés ni res; et ajustaren sen alguns promens per acordar que farien, siu denunciarien a senyor o no, car lo batlle no sen entrametie de res; et acordaren que sen anasen al lochtinent et que hu denunciasen, pus lo batlle no sen entrametia: et lo batlle que sentí açó, vench a ell testimoni et dix li «cor de deu; fort me maraveyl dels promens que dien que uolen protestar daquest feyt, et uolen ho denunciar a senyor major ¿quels ha a ells a fer? ¿no so jo batlle? ¿no ig so jo per senyor? a mi ès estar denunciat: tant gratarán que aygua et trobarán; et per lo cor de deu, tals ho comprarán que no so cuyd en; et si menen aquesta cosa prou nig haurá de desfeyts, car me digí daquests dies an berenguer de uich: don ques çalen, quels ha a ells a fer? ¿no so jo senyor? baste pus ho han denunciat a mi»; et aquestes paraules mateixes dix lo dit batlle an pere pont un dia que aquest testimoni et molts daltres seren justats en casa den johan carbonell per acordar que farien sobre aquest feyt: et lauós acordaren que dos homens anasen al lochtinent; et de feyt hí anaren nantoni boráç, et en Ramon ferrer; et de puys no na uist als fins ara.

Interrogat si sap ni ha oyt dir que lo diuenres sant prop pasat, caygués lo colomer que es prop lo castell et es del castell, et dix queu ha oyt dir, et que sap de cert que es derocat.

Interrogat si sap ni ha hoyt dir que en lo enderrocament del dit colomer fos trobat un hom mort et dix que nou sabie: beu ha oyt dir no li recorde a qui et que per aquell pecat lo colomer ses enderocat com fos fort et ferm.

Interrogat generalment si depose res per oy amor temor etc. et dix a tot que no.— Fuit sibi lectum etc.

Antoni boráç del loch de la guardia lada testimoni jurat et enterrogat sobre les coses contengudes en la dita denunçiaçió les quals li foren lestes et espacificades et dix esser ver que aquest any passat la nit del diuenres sant mentre vellauen en la esglesia ell ab daltres oyren gran tabuscol de enderochament et ell testimoni pensas ques fos derocat lo canto de la abadia que no es be ferm et com uench al mati les gents digeren que lo colomer del castell sere enderrocat et ell testimoni per veure ho anay et vey vn sariaç cubert de pedres; quey hauie dins ni que no, nos sap; et aprés, en lo setembre del an pus pasat, mentre obrauen en lo mur, oy dir an Jacme conquabela, que, ell hauie trobat un cap dom en la casa jusana del alberch den nicolau guardia, que es prop lo castel et del dit colomer, et mog sen gran ramor en la uila, que mala cosa erę alló; et ell testimoni anáu veure, et ve que en la dita casa hauie cubert ab pedres, et ab terra damunt les pedres, et oy dir an p. carbonell dit hereu, que ell ho hauie descubert a manament del batlle, e y hauie trobada osa de persona en vna saria, et que a manament del dit batlle ho hauie cubert e y hauien tornat lo cap dom quey hauien trobat; et a son vigarés, aquell dia matex, en bernat de ferera batlle, aná, segons que oy dir, a ceruera, per demanar als aduocats del hospital he quey farie, et comaná son loch an lorenç barberá; et com uench al vespre, com lo batlle no fos uengut, feu li paor que si sen portauen lom mort, o la osa que hauien trobada en la dita casa, que non fos représ et non hagés gran dapnatge; et aemprá a el testimoni et a daltres que foren be x o XII, que guardasen, ab ell ensemps, la dita casa, que degú non pogués traure lo dit hom mort o osa quey hauien trobada per cor que si de nit de deguy venie, quen volgues trer la dita osa, que hu contrastasen: et en vna ora de la nit oyren tabuscol que tocaren al castell; et aprés lo dit lochtinent de batlle ab ell testimoni et ab daltres, ysqueren defora al portal del alberch on guardauen; et com foren exits, vench lo dit batlle devallant deués lo castell, et dix: «es hi en barberá aqui?»; et fonch li respós que hoc; «ara, dix ell, tot hom que anar sen vuyle, sen vage»; et lauos son lochtinent dix li: «en bernat, joy tengut vostre loch et he guardat çó que mauets comanat, per çó que si sen portasen la osa, non fos reptat; et axi pus que uoleu que tot hom sen vage, jous torn ço que mauets coma-

nat, et axiu trobarets com no jaquis; pero siu volets veure entrats hi»; et ell dit batlle, respós li que nou uolie veure, et axi, que sen anás, car en moxó li hauie dit, que, tot hom sen anás; et lauós, lo dit lochtinent de batlle dix a ell testimoni et als altres que qui eren ab el: «uosaltres tots ne siats testimonis»; et lauós ell testimoni com sie cosin germa den nicolau ça guardia, del qual es lo dit alberch hon lo dit hom mort o osa fou trobat, per escusació del dit nicolau et dell testimoni et dels altres parents daquell, que no pogués esser dit que fos colpa dells en quant la osa ere trobada allí, Requeri al dit batlle, que, ell fes dessotarar lo dit hom o osa, et quel fes portar en la plaça publicament, et que fos guardat et regonegut qui ere lo dit mort, et que prengés enquesta qui lauie mort, ni quil hauie mes en lo dit alberch, per çó, que lo dit nicolau ni sos parents, no poguesen eser encolpats de la dita mort; et lo dit batlle daçó nos curá de res, ni sen es curat depuys: et en lendemá, ell testimoni, en ferrer quoda, et bernat quoda, en nomps lus propis et axi com a cojuntes persones del dit nicolau ça guardia, requerirenlon altra vegada ab carta publica: et aytant poch, lo dit batlle, no sen curá, ni sen es curat de puys, de ferne res: et com daçó fos gran rumor en la uila, com la cosa fos fort lega, et lo batlle no sentrametés de fer enquesta, ni procés, ans parie queu cobris, aytant com pogués, ajustaren sen los promens del loch, per acordar quey farien: et acordaren, que, ell testimoni, anás a ceruera, et que digés lo feyt a qual saui se uolges, et demanás de conseyl los promens quey hauien a fer, pus que lo batlle no sen entrametie, ni fayie res: et ell testimoni, demaná an gilabert saui de ceruera, et esplicáli tot lo feyt; et lo dit en gilabert, donáli de conseyl, que, pus lo batlle, queu sabie no sen entrametie de res, que los promens queu denunciasen a senyor major, car en altra manera, si nou fayen, aparien, que fosen consents, ab lo batlle ensemps, de celar ho: et ell testimoni, tornasen, et feune relació als dits promens, que sen eren justats per açó a casa den johan carbonell; et en p. pont dix als promes aqui justats: «sapiats que en bernat de ferera, batlle, ma dit que, entés ha que los promens volen protestar daçó, et denunciar a seyor major, de ques maraueyle fort, perque sen entrametem; car pus ell ere batlle et ig ere per senyor, et a ell ere estat denunciat lo feyt, los promens no sen hauien que entrametre; mes per lo cor de

deu, tant gratarien, que aygua trobarien, et que tals ho comprarien que no so pensauen en serien desfeyts», et no contrastant açó, los promens elegiren et acordaren, que, ell testimoni, et en Ramón ferrer, ho anasen denunciar al lochtinent de prior; et de feyt axiu feren; et lo lochtinent respós que ell sig ueurie ey proueyrie, et noy sap als.

Interrogat, si sap ni ha hoyt dir qui pod eser aquel hom qui es estat atrobat mort en casa den nicolau ça guardia; et dix que nos sap ni ha oyt dir qui es; be sig es dit, si sirie un joue a qui dien johan, que hauie estat ab en moxó qualque mig an, et en aquel enperma trobá sig menys; et que de lauós ençá, no lig ha hom vist ni oyt dir hon es; et ere fort guaylat joue, et bon escriuent, et no ig hauie prés comiat de degú; et per sospita, dien alguns si sirie aquell.

Interrogat, ell testimoni, quen presumex; et dix que nos sap; be te en mal senyal com aquell joue axis perdé, que nos sap hom on nes anat, ni ques feu, ni na hom oyt res dir, per altra rahó, car a son vigarés lendemá de sent jacme, que ne haurá quatre ans, que lo dit joue estaue en casa den moxó; et en bernat de ferera batlle, aquell mati, axi com les gents metien les erades, pugasen al castell et decontinent cridá en bugaresa, que ere laúos batlle, et ara ses feyt preuere, quey pujás, et pugáhi ab lespá (*la espasa*) en la ma; et a cap de vn poch, aualasen: et ha oyt dir que alguns li digueren quey feu al castell, que tant mati hi pugau, et aqueus cridaue en bernat de ferrera; et lo dit en bugaresa, lauós batlle, respós, et dix, que, lo roci sere desfermat; et de lauos ençá, no ha hom vist lo dit joue; et lauós en moxó ere a barberá.

Interrogat, com sap ço que ha deposat, et dix que per çó, com hi fo present, eu ve, eu oy dir, seguons que damunt sobre cascuna cosa testificat.

Interrogat, si ha oyt dir, que lo dit colomer se sie enderocat per pecat; et dix que hoc, depuys que açó ses trobat, dabans no: et açó per tal com lo dit colomer ere ben fort et fet, hi ig ha molts edificis forts flachs, que no son cayguts per molt que hage plogut.

Interrogat, perque presumexen les gents, que lo dit colomer per pecat, sie estat enderocat; et dix que presumexen les gents, que aquest hom, que es estat trobat mort en casa

den nicolau ça guardia, que fós estat posat en lo dit colomer com lagueren mort: als dix que noy sabie.

Interrogat generalment, si depose res per oy, amor, temor, ni mala volentat, etc. et dix a tot que no.—Fuit sibi lectum et perseuerauit.—Fuit sibi injunctum etc.

Bernat de ferera, batlle del loch de la guardialada, testimoni jurat et interrogat sobre les coses contengudes en la dita denunciaçió, et dix eser ver, que, lo colomer del dit castell se derochá lo diuenres sant prop pasat; sis derochá de nit ho dia, nos sap, ni que hom mort hi fos trobat nou sap, ni fonch denunciat; aprés en setembre prop pasat, fonch li denunciat per en jacme de conquabela, que vn cap dom hauien trobat en lo celer del alberch den nicolau ça guardia: et ell testimoni, com a batlle, et lo dit jacme conquabela ab daltres, et en p. de vich, anay per vere que ere, et trobá aquí lo cap tot estodat que ere dom ho de fembra, et feu vn poch descobrir, et trobaren hi vn sariáç, quey hauia osa de persona, et vn poch de drap; et apres fou hi tornat lo cap, et feu ho cobrir; et alguns digueren le que dessotarar lo deuie, et fer lo portar a la plaça per ço que fos vist si ere hom ho dona, ni com ere mort; et ell deposant dix: «via cobrit lo, que jon demanaré de conseyl quey deg fer, et faré hi çó que a fer hi haga»; et aprés aná an moxó que ig ere capitá et lochtinent de prior, et dixlin, et acordaren que anás a çeruera an taylada, per veure quey hauien a fer; et en taylada dix li, que, pus escrit ho hauie, ques estigés car ell sig venrie et farien ne enquesta; et aprés et torná altre vegada ab letra de fra jordi que hi degés venir, per fer enquesta; et en talada feu a saber a fra jordi, que ell ig venrie en breu, et no ig es estat deguna hora, perque lo feyt ses romás axi.

Interrogat, si en vich ni altres, digueren a ell deposant, que ell deuie dessotarar lom ho la osa, et que la deuie portar a la plaça per veure i ere hom ho dona, ni si porie eser conegut qui ere, et si ell hauie respost que sen callasen, que no haguesen cura, que tant gratarien que aygua nexirie, et que tal ho comprarie que no so pensaue, en sirien desfeyts: et dix que ver fo que en vich li dix les dites paraules, mes que ell deposant no dix pas que callás, que tant gratarie que aygua nexirie, ni que tals ho comprarien que noy tenien tort, ni que

fosen desfeyts; mes dix que tant no gratarien quen ysques aygua, et que altri ho haurie aconseylar et no ell.

Interrogat si ell deposant, com aná a ceruera per aquest feyt, comaná son loch an lorenç barberá, et dix que hoc.

Interrogat si a la nit, com torná de ceruera, trobá lo dit lochtinent a la casa den nicolau ça guardia, hon hauien trobat lom mort ho osa; et dix que hoc, et ere ja gran hora de nit que ja ere gitat en moxó.

Interrogat si ell deposant dix al dit lochtinent et als altres quey guardauen, que tot hom sen anás que anar sen uolges; et dix que hoc, car ell hauie aportada vna letra den taylada an moxó, et en moxó legíla; et quant la hag legida dix a ell deposant quels digés de part sua, que tot hom sen anás, que anarsen uolges.

Interrogat si lo dit lochtinent dix a ell deposant que guardás que fayie que si sen portauen la osa no fos imputat a ell, et que çó que li hauie comanat li hauie guardat eu hi trobarie axi com ho hi jaqui, et siu uolie ueure queu ves, et que ell digés nou vuyl veure, que be men fiu en uos; et dix que hoc.

Interrogat si degúns amichs del dit nicolau ça guardia lo requeriren que tragés la dita osa del alberch et la portás en plaça, et que prengés enquesta del dit hom quil hauie mort; et dix que hoc, per auant lon hauien request ab carta publica, et ell feu los resposta quey faria justicia a conseyl de son asesor.

Interrogat si ell deposant dix an pere pont et an lorenç barberá, que fort se maraueylaue dels promens que deyen que uolien protestar et denunciar a major, et que pus que a ell ere estat denunciat, ells no sen deuien entrametre; et que tant gratarien que aygua nexirie, et que tals ho comprarien que no so cuydauen en sirien desfeyts; et dix que ja mes no dix semblants paraules, be dix que pus an moxó ere estat denunciat per ell, que ere capita et lochtinent del lochtinent de prior, que ell ho hauie a fer ol major e ponir ho lexar; et que ells no sen deuien entrametre.

Interrogat, si de tres ho de IIII ans a ença ig fall degú que estigés ab en moxó, ho ab altre de la vila, et que no sapie hom que ses feyt, ni hon es; et dix que no.

Interrogat, pus que lo dit feyt li ere estat denunciat et ere stat request quen enquerís en fés procés, com lo feyt sie leg, perque non ha enquest ho denunciat a senyor major; et dix

que per ço, com no ha pogut hauer en taylada aduocat del hospital; quant es al lochtinent, no liu ha denunciat, car fra jordi et los promens liu hauien denunciat no lin calia denunciar a ell car hauie denunciat a aquell senyor.

Interrogat, si lendemá de sent jacme ara prop pasat hage tres ans, el testimoni pugá al castell demati axi com les gens metien la erada, et si apres ell deposant cridá en bugaresa, que lauos ere batlle, quey pugás, ey pugá de feyt; et dix que hoc, mes no li recorde sis ere lendemá de sent jacme ho de sent pere, mes molt de temps ha.

Interrogat, per quey pugá lo dit en jacme buguaresa; et dix que per çó com madona muyler den moxó lauie mester, quel enviá a barberá ho a la espluga hon ere en moxó.

Interrogat, si lauós estaue vn joue ab en moxó que deyen johan, que escriuie be; et dix que no hauie molt que ig ere estat et tot dia anaue et venia.

Interrogat si de lauós ençá ig ere stat, ni si lig ha vist ell deposant; et dix que no li recorde ni lig ha uist de cert, car lauós ab en moxó ig partí, et depuys no lig ha uist; als dix que noy sabie.

Interrogat si ha celat de dir veritat et dix que no.—Fuit sibi lectum et perseverauit. — Fuit sibi injuctum tenere secretum.

Apres aquest dia et hora decontinent fou encara interrogat, perques pense que les gents diguen que per pecat ses enderocat lo colomer, et dix que per aquest hom mort que es estat trobat sotarat en lalberch den nicolau ça guardia, que presumexen que sie aquell ques diu que fonch trobat mort en lo derochament del colomer.

Dijous a XXIX del mes de febrer del an dejus dit, foren rebuts per lo dit molt honorable lochtinent de prior de cathalunya ensemps ab los dits asesor et escriuá, los testimonis seguents sobre les dites coses.

Na antonia muyler den Argual del loch de la guardia lada, testimoni jurada et enterrogada sobre les coses contengudes en la dita denunciació: et dix açó saber sobre les dites coses: que lo diuenres sant ara prop pasat ella testimoni, ere anada al ofiçi; et quant ag oyda la pasió, ysqués de la esglesia, et anasen a casa sua, que es prop lo colomer del castell que ere caygut aquella nit, et pugá en vn tarrat quey ha en vista del

colomer, per penre lenya per apareylar de orerona ¿? a son marit que ere a ceruera et deuie venir, et a ella matexa; et estant axi, guardá deués lo dit colomer, et ve aquí en bernat de ferera batlle, et Ramon gispert del loch de la guardia, et ve que estraçauen del dit colomer, anant avall en ves casa den nicolau ça guardia que enderocada daquella part, vn sariác taraçán corrent, que parie que diables los encalçasen: quey hauie ni que no, nos sap, et pensa en si matexa «ay mesquina si serie sardina salada ho arengada, et que no la hage poguda venre et que la lançen», car lo dit Ramon gispert nacostumaue de venre: et axi com ella testimoni guardaue los dits bernat de ferera et R. gispert, digueren li que sen entrás en mal guany, et ella entrasen maraueylant se per que li hauien dit que sen entrás, com fos en ço del seu.

Interrogada, si ue altri alen entorn queu hagués pogut veure axí com ella; et dix que no, ni sen pres guarda.

Interrogada, si sap ni ha oyt dir que altri ho hages vist axi com ella et dix que no: be ses dit per la uila, que per pecat ere caygut lo colomer, per ço com hi ere lom mort que han trobat en casa den nicolau ça guardia.

Interrogada si depose res per oy, amor, temor, ni mala uolentad etc., et dix a tot que no.—Fuit sibi lectum et perseverauit.—Fui sibi injuctum tenere secretum.

Na maria muyler den berenguer Reverdit, testimoni jurada et enterrogada sobre les coses contengudes en la dita denunciació, les quals li foren totes lestes et especificades, singularment et distinchta, axi del colomer, com de tot lalre, et dix que.noy sabia res.

Interrogada, si sap ni ha hoyt dir que enguan en setembre, fos trobat vn cap dom et vn hom mort et sotarat en lalberch den nicolau ça guatdia; et dix que niu sap niu ha oyt dir, ja més que no es dona que sen entramete de semblants feyts.

Interrogada, si sap que tres ho quatre ans ha vn jove que deyen johan, estiges ab en moxó, ni si sap que es feyt; et dix que molts ni estan y hi ni ha estats, que sen uan et uenen; si han nom johan, ho pere, ho altres noms, dix que nos sap,

Interrogada si ha çelat de dir veritat et dix que no.

Interrogada si depose res per oy, amor, temor ni mala volentat et dix a tot que no. — Fuit sibi lectum et perseverauit. — Fuit sibi injuctum, etc,

Berengarius de vich testes juratus interrogato super predictis et infra escriptis dicere veritatem quam çiat super eydem et dix que en est an prop pasat el mes de setembre fou denunciat an bernat de ferera batlle del hospital que hauien trobat vn cap dom ho de fembra et tota la persona en casa den nicolau ça guardia lo qual denunciament ell testimui mes en escriptura el libre de la cort seguons que son fiyl de ell testes hauie ja pres et escrit en vn poch de paper com tenie son loch com ell testimoni no ere el loch et aquell dia mateix en bernat de ferera et los renders plegauen lo sens del senyor et foren a casa dell testimoni que plegauen lo dit sens et ell testimoni dix an bernat de ferera «com no feu ueure aquell cos de persona queus es estat denunciat, que vinge en juy en la plaça, per tal uege hom, si li fall peu ho puny, ho per hon es ferit, ni si conexerá hom qui es ni don es»: et en bernat de ferera, dix: «callatuosen fet axi com vostre fiyl ha mes en escrit, et lexat estar lals»; et ell testimoni, dix: «altra uegada, be sabeu uos, com fo atrobada la osa daquell hom en casa den barberá, que lauós uos ereu lochtinent de batlle, et femhi anar los jurats et promens, per veure com ere, et axis feu»; et lauós en bernat de ferera, dix: «callatuosen en mala uentura, si no tant gratareu entró quey trobareu aygua»; et dix ho fort fellonament contra ell testes. E aquell dia matex, fra jordi, et en boráç, et ell testes, eren a la ombra del morer den martel, et uench en bernat de ferera, et fra jordi dix que anás a çeruera dauant en taylada, per saber lo que farien daquell hom mort ho osa desús dita, et mana a ell testimoni, queu escriuis el libre de la cort: et lo dit en bernat de ferera, ana sen a çeruera, seguons dita, et comaná son loch an lorenz barberá, lo qual lorenç al uespre maná alguns homens que fesen guayta ab ell ensemps, al dit hom mort ho osa, en casa den nicolau ça guardia, en los quals maná lo fiyl de ell testes: et a vna ora de la nit, seguons dita del dit lochtinent de batlle, et del fiyl de ell testes, que vingueren a casa dell testes, que auien dormit ja vn son, et dix en lorenç barberá a ell testimoni: «sapiats que en bernat de ferera es uengut et ans dit quens en anem, que axiu diu en moxó»; depuis per auant en bernat guda, et en ferer guada, et nantoni boráç, de conseyl et daltres amichs den nicolau ça guardia, requeriren ab carta al dit bernat de ferera, que ell tragés ho fes treure aquella persona morta ho osa, de

casa den nicolau ça guardia, et uingés en juy, seguons que aquestes coses et altres se contenen en la dita carta. Item per auant, vn vespre, ell testes ab altres, fó apellat a casa den johan carbonell, que ere jurat de la vila, per hauer acort que enviasen un hom o dos al lochtinent de prior, que li denunçiasen les coses desús dites, entre los quals fo en pere pont, et en lorenz barberá; et dix cascú daquets, pere et lorenç, que en bernat de ferera los hauie dit a cascú solament, que mala obra fayen los promens daquela faena, que axi metien auant et protestauen que tals ho comprarien que no so cuydauen: pero aquestes paraules dix ell, testes, que mils recordarien al dix pere pont et an lorenç barberá, et per auentura als altres quey eren, que no a ell; et que acordaren tots que enuiasen dos homens al lochtinent, los quals foren en Ramon ferer et nantoni boráç.

Interrogat, si sap ni ha oyt dir que lo diuenres sant del an prop pasat, se derocás lo castell del colomer del castell; et dix que hoc, que ell la vist derocat, et ha oyt dir que la nit del dit diuenres sant se derochá.

Interrogat, si sap ni ha oyt dir, que en lo enderrochament del dit colomer se trobás degun hom mort; et dix que ell nou sap niu ve quey fos trobat degún hom mort; be ha oyt dir alguns de la vila, lo nom dels quals no li recorde, que vn hom mort et hauien trobat, et que amagadament lon hauien leuat; si fo ver ho no nos sap.

Interrogat, si lo colomer ere obra ferma ho malmirosa; et dix que ans ere be ferma, et tot hom ses maraueylat com ses derocat.

Interrogat, si ha oyt dir que per pecat es caut lo dit colomer; et dix que moltes vegades ho ha oyt dir, depuis que lo cap daquest hom es estat trobat; dabans nos deye: als dix que noy sabie.

Interrogat, si depose res per oy, amor, temor ni mala volentat, etc. et dix a tot que no.—Fuit sibi lectum et perseverauit.—Fuit sibi injuctum tenere secretum.

Diuenres, a II del mes de març del an desus dit: comparech deuant lo dit honorable lochtinent Arçagual del dit loch de la guardia lada, com a conjucta persona et fiyl de cosin germá del dit bernat de ferera, qui estaue pres en poder del dit honorable lochtinent, per ço com es encolpat que no ses haut

en fer enquesta et proces del hom qui ses trobat mort et sotarat en lo dit en lalberch den nicolau ça guardia, et de la mort del dit hom, dient que ab honor parlant, lo dit bernat no deuie estar pres, ans deuie eser solt de la presó, per çó, com si ell no hauie feyt procés del dit feyt, no ere colpa sua, mes den taylada de ceruera, que no ig ere pogut venir, ni per la mort del dit hom, que nos podie prouar quil bauie mort, ni que lo dit bernat ho hagués feyt, ni hi hagés consentit. E posat mes, no atorgat que ho hagués non podie esser ponit; car lo senyor frare Guillem de guimerá quondam, prior de cathalunya, hauia feyta remisió general a la vniversitat et singulas de la guardia lada, exceptats tres casos, es a saber, traydós, trencadós de camins et crims de lesa magestat: tot lo criminal e ciuil ere remés; perque requerie lo dit lochtinent, que soltás de la presó lo dit bernat, com axi fer ho dega, car posat mes no atorgat que res se prouás, que ell nos porie ponir, per raó de la dita remisió.

E lo dit honorable lochtinent dix, que, com li fos feyta fe de la dita remisió, que ell ere apareylat de fer tot çó que per justicia fós tengut de fer.

Apres aquest dia matex, quasi circa oram nonam, comparuit coram dicto honorabili locumtenente, dictus arçagual, et per fundar sa intençió et del dit bernat de ferera, doná vna carta en publica forma de la tenor seguent.

Hoc est translatum bene et fideliter factum comprobatum nitchil adito nitchil que remeto secunda die mensis marçi ano a natiuitate domini M°CCC°LXXXX° septimo, a quodam instrumento cuius tenor sequitur in vnch modum: sit omnibus notum quod in presencia mey notari et testium infraescriptorum ad hec especialiter vocatorum et rogatorum die veneris quasi ora prima que est intitulata XXIIII mensis aprilis anno a natiuitate domini M°CCC°XC° quarto comparuit bonanatus ledo, Arnaldus segara, Raymundas ça guardia, Raymundus ferer, jurati ani presentis loci guardia lata, comparuerunt in dicto loco, coram janua ecclesie dicti loçi et superius nominati, obtulerunt quandam literam papiream sigillatam in fine cum cere nigro, cuius series talis est. Nos Fra Guim de guimerá prior de cathalunya, de bon grat et de bona uolentat per molts et agradables seruis de la vniuersitat et singulás del loch nostre de la guardia lada, nos auets feyts.

et fets tots jorns que mester uos hajám, per aquesta raó absolém, deferém a la vniuersitat et singulás daquel, de tots crims, accesos que uosaltres fosets tenguts, axi çivils com criminals, exceptats traydós, ho falsadós de moneda, o crim de lesa majestat, exceptats aquests tres casos, del sobre pus uos remetem eus diferim, manats per les presents a tots los ofecials nostres que aquesta gracia et remisió uos obtenguen eus obseruen, sots yra et indignació nostra, et fem uos la pre sent remisió, escrita de nostra propria ma et sagellada ab lo sagell de nostro anell; et fo feyta la dita remisió, el loch de granyena, a XXIII del mes dabril del an de MCCCXC quatre; et a nos plau que aquesta remisió sie mesa el libre de la cort ho en la nota. Et dictus bonanatus ladó, arnaldus segara, Raymundus ça guardia, Raymundus ferer, mandauerunt de predictis fieri publicum instrumentum, per me notarium infrascriptum; quod est actum die et anno quo supra presentibus testibus Guilelmus mejans, Raymundus giner, Jacobus bugaresa presbiteri: ego berengarius ferari presbiteri hic me subscribo per teste; ego petrus de angularia presbiter vicarius loci de guardia lada, hic me per testes subscribo: ego Guillelmus carbonelli Rechtor ecclesie de guardia lada hic me per teste subscribo: ego Petrus carbonell vicarius loçi de guardia lada et notarius publicus eiusdem loci per venerabile et discreto domino Guillelmo carbonelli rectori ecclesie dicti loci qui hoc escribi feci et meus sig + no clausi.

Apres, disapte a III de març del an desus dit, lo dit honorable lochtinent reenterrogá altra uegada, lo dit bernat de ferera, batlle et delat desús dit, sobre lo feyt del colomer; es a saber, si ell deposant trobá, en lo dit colomer, degún hom que fos mort lo dia del diuenres sant pus prop pasat, et quel sotarás en casa den nicolau ça guardia; et dix eser ver, quel dit dia del diuenres sant, com aquela nit se fós derochat lo dit colomer del castell, ell testimni ho aná veure maraueylantse com sere derochat, com tot fós de pedra; et vey vna saria ligada ab troços de soges que parrie que fos prima faç esporte de sardina salada, peró pús sen be guardá et trobá que era osa de persona; si ere dom ho de fembra, nos sap; et anau denunciá an berenguer moxó, lauós; et decontinent que hu hag denunciat, feu li manament, lo dit berenguer moxó, queu anás sotarar et amagar en qualque loch; et ell testes, aempray

en Ramon gispert, et abdós portarenlo al alberch del dit nicolau ça guardia, en vna casa quey ha baxa et sotararenlo al peu de vn arch, eu amaguaren ab terra et ab pedres, seguons que lo dit en moxó hu hauie manat.

Interrogat, perque laltra uegada com fo enterrogat daçó mateix, com nou dix axi com arau ha dit; et dix que perçó com noy fo be acordat, et no li anaue lo cor en lo manament que li hauie feyt en berenguer moxó et de puys eli recordat.

Interrogat, perque aprés quel cap de la dita persona fonch trobat en casa den nicolau ça guardia, ell non feu proces; et dix que per ço com no poch hauer en taylada de cervera aduocat del hospital, ja quey anás dues ho III vegades; et açó saben fra jordi de maçons, et en lorenç barberá et daltres; dien lo dit en taylada, que no guosaue exir de çeruera per les companyes del comte de fox, que deyen que uolien entras.

Interrogat, si sap ni ha oyt dir qui hauie posada aquela saria ab osos de persona ligada ab cordes en lo dit colomer; et dix que nos sabie.

Interrogat, si ha çelat de dir veritat, ni si es estat instruit, et dix que no.

E de continent lo dit bernat de ferera delat, requerí lo dit honorable lochtinent, que, com ell hages feyt ço que feyt hauie a manament del dit berenguer moxó, que lauos ere lochtinent del senyor prior et sobre ell deposant et per conseguent no hagés colpa, per quel soplicaue quel degués soltar de la presó.

E lo dit lochtinent dix, que, haut acort sobre les coses desus dites, que ell hi farie ço que per justicia fos tengut de fer.

Apres vn poch aquell dia matex, volent saber lo dit honorable lochtinent, si çó que lo dit bernat de ferera hauie deposat, ere ver, prés informaçió et testimoni ab sagrament de dit honrat en berenguer moxó, seguons ques seguex.

Berenguer moxó testimoni jurat et enterrogat sobre les dites coses: et fó primerament enterrogat, es a saber, si ell testimoni ere açi en la guardia lada lo diuenres sant ara prop pasat, et dix que hoc.

Interrogat si en bernat de ferera batlle del dit loch, denunçiá a ell testimoni aquell dia que hages trobat res en lo colomer del castell que aquell dia sere enderrocat, et dix que hoc, car lo dit diuenres sant per lo mati lo dit bernat li de-

nunçiá que hauie trobada una saria ab osa de persona ligada ab soges en lo dit colomer, et axi quen farie: et que ell testimoni, com a lochtinent que lauós ere en lo dit loch, dix et manali queu portás sotarar en qualque loch secretament, per çó que rumor nos metés en la uila, ni degú que noy faye instancia, ni sabie hom alló quiu hi hauie aportat, ni quiu hauie feyt.

Interrogat com sap que lauós ell fos lochtinent del dit senyor prior, et dix que per letra del senyor prior la qual ere inserta en lo libre de la cort del dit loch de la guardia lada, la qual, a escusaçió sua et per prouar que axi ere, requeri que fos insertada en lo present proçés, la qual ell mostra de continent; la qual escrita de ma den johan darderich escriuá dels lochs, et membres de la comanda de barberá et de la espluga, exceptat del loch de la espluga, seguons que lo dit johan confesa com ue la dita letra; et ere signada de ma del dit senyor prior et sagellada ab lo sagell del priorat la tenor de la qual es aytal:

Frare Guillem de guimerá de la santa casa del hospital de sent johan de jherusalem prior de cathalunya als fels et amats tots et sengles batlles jurats et promens dels lochs nostres del nostre priorat de cathalunya en los quals nos hauem tota jurediççió criminal et als quals les presents peruenrán saluts et amor: com nos hagam posat et asignat en loch nostre lonrat en berenguer moxó, en exequir los feyts que sien criminals en los dits lochs, et ponir aquells, per çó a uos et a cascun de uos, deym et manam, sots la feltat et naturalea que a nos et a nostre orde sots tenguts, que, en tots los dits feyts criminals, per lochtinent nostre hajats, tingats, et obeysquats, lo dit berenguer moxó, et a ell donets conseyl favor et ajuda, tota uegada que per ell ne serets requests, ni mester li será, axí com fariets a la nostra persona si present hi ere; faents per tal manera, que, de infeltat no puxets eser represes, ans de vera lealtat en nostre senyor deu jhesu xrist, eser loats: dada en lo nostre castell de barberá sots lo nostre sagell del priorat a VI de octubre del an de MCCCLXXXVI.—Visa Prior.

Apres aquest dia matex de disapte a III de març del an desus dit, foren rebuts los testimonis dauall escrits sobre les coses desús dites.

R. gibert del loch de la guardia lada testimoni jurat et

enterrogat sobre les coses contengudes en la dita denunçiaçió, les quals li foren lestes et espacificades, singularment et distincta: et dix açó saber sobre les coses contengudes en la dita denunçiaçió: que lo diuenres sant ara prop pasat, en bernat de ferera batlle per lespital en lo loch de la guardia lada, feu demanar a ell testimoni a casa sua et com ell noy fos, vn seu minyó, com fo vengut, dix li que lo batlle lauie demanat; et ell testes maraueylantse per quel volie, anasen deués la plaça, et lo batlle ere al sol de les grases, et çenalí ab la ma, et abdós ysqueren se de la uila, et anaren sen ves la esglea de sent miquel; et ell testimoni dix al dit batlle: «senyer quem uoleu»; et lo dit batlle dix: «vn poch vos he mester»; et com foren delá sent miquel, lo dit batlle se asegé en vn pedriç, et dix a ell testimoni: «tum faras sagrament et homenatge que nom dexelarás de ço que jot dire»; et ell testimoni, feu li sagrament et homenatge; et com lo li hage feyt, lo dit batlle se mes primer et pugasen en ves lo castell, et dix a ell testimoni quel seguis; et com foren prop lo castell dauall la barbachana, anaren ne en ues lo colomer que ere caygut la nit pasada, et aqui ell testimoni ve vna saria plena de ques ques fos, ligada en torn ab trinela despart axí com si fos costal de roba; et lo dit batlle pres la dita sarria al aun cap, et tirala auall et ell testes uolgueli ajudar et no poch, car alló segi al dit batlle tantost que tirá, tan ere en loch reben; et corren lo dit batlle ho tirá et mes ho en casa den nicolau ça guardia; et com ho hage en la dita casa cobril ab vna pocha de terra et ab pedres et lexau estar; et axí com lo tiraçaue, ell testimoni senti que podie, et guardá, et a la part derrere ell ve peus de persona morta et estige fort maraueylat, et mudasen tot, que de tres dies no feu de son peu; et dix al dit batlle, que si ell sabés que per allol demanás nol haguere seguit: als no li dix, et anaren sen et partiren se, laú deçá, laltre dellá.

Interrogat, si ell testes demaná al batlle que ere alló, ni si ere hom ho fembra, ni quil hauie mort, ni mes en lo colomer, et dix que no liu demaná, ni sen curá; car no uey temps ni hora que sen fos anat.

Interrogat, perque nou denunciá a senyor; et dix, que per çó com aquell que ere batlle et senyor, li hauia feyt fer sagrament et homenatge que non digués res.

Interrogat, si sap nis esmegine he aquella persona morta,

que, present ell testimoni, lo dit batlle tiraçá del dit colomer, entró a casa den nicolau ça guardia, el reblí alli, qui ere, ni qui podie eser, et dix que no: be, sig es stat dit per vila, si fore vn joue que estaue ab en moxó que ere bon escriuent, car gran temps ha que hom no lig ha uist.

Interrogat, si ha molt que lo dit joue no ig es estat vist, et dix que ha oyt dir et entrebonir a les gents, que ha quatre ho çinch ans que no lig han vist: mas ell de çert nou porie dir; als dix que nou sabie:

Generalment interrogat, si depose res per oy, amor, temor, ni mala uolentat, ni si es estat instruit ni sobornat; et dix a tot que no; mes que ha dit lo feyt axi com ho sap ey fó present, seguons que damunt ho ha deposat. — Fuit sibi lectum et perseverauit.—Fuit sibi injunctum tenere secretum.

E apres diyous quis comtaue a xiii dies del mes de setembre del an desus dit, lo molt Reverent senyor fra p. de uilafrancha prior de cathalunya estant personalment en lo loch de valfaguona per encercar mils et saber lo feyt de la veritat de la mort del dit hom, quil hauie mort, rebé testimoni del molt honorable fra ferrando de siscar comenador de guardeny, qui present ere en lo dit loch de valfaguona, lo qual ere estat lochtinent en lo dit priorat aquell vagant, al qual maná lo dit senyor prior, en virtut de santa obediençia, que digés veritat de çó que sirie interrogat, ni sabrie sobre lo dit feyt.

E primerament fó interrogat, ell testimoni, si sap qui ha mort un hom qui en lan prop pasat, lo dia del diuenres sant, sere trobat mort en lo colomer del castell de la guardia lada, que aquell dia ere caygut; et puys aprop en aquest an, ses trobat sotarrat en casa den nicolau ça guardia, en lo dit loch de la guardia lada: et dix que ell estant lochtinent en lo priorat de cathalunya vagant per la mort del molt Reverent senyor frare Guillem de guimerá quondam prior de cathalunya, com li fós estat denunçiat que en lo loch de la guardia lada sere trobat un hom mort en lo colomer del castell et que nos sabien quiu hauie feyt, aná al dit loch de la guardia, per enquerir et saber lo feyt de la veritat de la mort del dit hom; et can fonch al dit loch et hag rebuts alguns testimonis, en berenguer moxó parlá ab lo dit lochtinent, et dix li en secret pregant lo que non diges res a degú, que lo dit hom hauien mort en bernat de ferera batlle de la guardia lada, et en bu-

garesa que ses feyt depuys preuere, en lo castell del dit loch, hon lo dit en berenguer moxó estaue.

Interrogat, si ell testimoni oy dir al dit eñ moxó ab qui estaue lo dit hom mort, et dix que hoc que li oy dir que ab lo dit berenguer moxó estaue en lo dit castell.

Interrogat, si ell oy dir don ere lo dit home, et dix que no.

Interrogat, siy hauia altres persones com lo dit en berenguer moxó dix a ell, testimoni, les dites paraules et dix que hoc fra p. dez falcons comenador de termens, et en domingo nicolau, saui en dret de la uila de muntblanc et en johan dardarich de la dita vila et scriuá del present procés.

Interrogat, si ell testimoni oy dir al dit en moxó perquel hauien mort los dits bernat de ferera et en bugaresa lo dit hom; et dix que hoc, que oy li dir que per çó lauien mort, com se volie jaure carnalment ab la muyler del dit en moxó.

Interrogat, si ell testimoni oy dir al dit en moxó, sil hauie feyt ell matar, ni siy ere estat consent; et dix que, oyli dir al dit berenguer moxó quan la dita mort se feu, que ell no ere en lo dit loch de la guardia.

Interrogat, com sap çó que depose; et dix que per çó, com axiu oy dir al dit berenguer moxó, presents los desús nomenats.

Interrogat, si depose res per oy, amor, temor, etc. et dix a tot que no.—Fuit sibi injunctum tenere secretum.

En aquest procés, se descubreix al instant, la culpabilitat del batlle Ferrera, no tant sols per les sues declaracions, si que també per la grollera forma ab que responía, als qui tractaven de descubrir lo delicte, per ferlos callar.

La ficció hi apar en la declaració poch expresiva, d'En Berenguer Moxó. Clarament se manifesta que ho confesá tot al comanador de Gardeny Fra Ferran de Siscar, y que los instructors del procés res hi consignaren en la causa.

Fou indispensable, segurament a clams dels vehins de Guardia Alada, que hi comparegués a acabarlo lo Gran Prior de Catalunya, després de passat mitj any de les declaracions testimonials. Lo Prior hi fa comparexer a Fra Siscar y aquest li explicá tot, donantse per satisfet y acabantse la causa, sense cap sentencia condempnatoria y dexant que la maledicencia dels vehíns de Guardia Alada continués.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI.

1432. - Inventari y encant dels bens d'un notari barceloní

(ACABAMENT)

Die jovis etc.

Primo una cadira de fust—v. s. vii.

Item una cetre de stany rompuda en lo peu — ii s. iiii.

Item un plat gran de stany—vii. s.

Item un parell de lançols de bri de lin e stopa de iii teles ja usats—x. s. viii.

Item altre parell de lançols lo un de fil de lin e lo altre de stopa—xiii s.

Item un retaula on es la imatge de la verge Maria e algunes altres images—vi s.

Item un parell de lançols de drap de lin de iiii teles — iii ll. x. s.

Item un cofre enleunat ab son pany y clau—xviii s.

Item dictis die et anno etc.

Primo un cup gran ab un banch gran del cup — iiii ll. viii s.

Item altre cup migencer—ii ll. xv. s.

Item duas botes de fusta grossa la una de capacitat de viii somades e laltre de vi somades—vi ll. xii. s.

Item una bota de mena—viiii s.

Item una bota de fusta grossa de capacitat de xii somades o entorn—ii ll.

Die martis etc.

Primo una tovallola de drap de lin usada ab flocadura morada als caps al dit P. des puig notari—iiii. s.

Item una cota de mostinaler (?) forrada de sendat al dit Johan franch—iii ll. x. s.

Item una cota de seda negre an Guillem rodon peyer— i ll. xi s.

Item un cofre dalber ab son pany e clau—xviii s.

Item una concha gran ab sos peus e guarniments de coure a mossen Anthoni rufas prevere—ii ll. xv. s.

Dictis die et anno etc.

Primo una banova de bastes an Anthoni cases - ii ll. xii s.

Item una banova de obratge de puntes a ell mateix — IIII ll. VI. s.

Item unes tovalles largues de ginesta que son dues peces en un peçol ab lurs tovallons an Bernat ça brugada scriva de manament del senyor Rey—II ll. XV, s.

Item un parell de lançols de fil de lin prim de IIII teles a ell mateix—IIII ll.

Item una cota de drap de lera que es stada girada forrada de vays quasi tots palats ab colzeres curtes al dit P. des puig notari—II ll. X. s.

Die jovis etc.

Primo duas botalles de cuyra per portar vin en lo arço de la cella—II s. II.

Item un morter ab sa man de coure—XIIII s. I.

Item un baci de leuto an Johan des foch peyer - VII s. XI.

Item un parell de coxins de fluxell ab cubertes de drap de lin—XVIII s.

Item duas tovalles e un tros de drap tot squinçat-II. s. VI.

Item una tovalla blancha oldana—III s. V.

Item una tovallola blanca larga scacada aldana—IIII. s. IIII.

Item un lançol de canyamaç de quatre teles — VII s. II.

Item una taula plegadiça ab sos petges o capitells— I ll. VII s. VI.

Item un cofre poquet enleunat ab son pany e clau—XIII s.

Item un parell de lançols oldans al dit Bernat ça brugada—XI. s. VI.

Item altre parell de lançols squinçats a ell mateix - VI SI.

Item un tros de tela de lançol a ell mateix—II s. VIII.

Item dos tovallons blanchs ja usats a ell mateix-I. s. VII.

Item un besalard ab lo manech (?) pintat dargent ab sa bayna de cuyro negre ab dos bocals e guaspa dargent an G. cases peyer—II ll. I.

Item una spasa ab pom de manxa ab sa bayna de cuyro negre ab lo pom e creuera argentats—*nos vene.*

Item un cofre de fusta de poy ab lo cubertor sclafat — V. S.

Item altre cofre de fusta de poy—VIIII s.

Item un stillador de pedre de Mallorca al dit Anthoni Rosar peyer—II s. II.

Die sabbati etc. (21 Novembre 1433).

Primo una caxa poca de fust dalber sens clau—v. s. vi.

Item una cadira de fust—v. s. ii.

Item un cavall de fust abte a tenir las celles de la mula —i. s. x.

Item un lavador de mans de coure ab dos brochs - xvi s.

Item una cossera plena de fluxell ab cubertes de cosseril ab listes blaves—vi ll. vii s.

Item un travesser plen de pluma cubert de cosseril listat de blau e blanch—i ll. i.

Item dos archibanchs o bancals pintats ab diverses obratges—iii ll. x. s.

Item un candalobre poch e un strep de poca valua—i. s.

Item un candalobre de leuto poquet—i. s. iii.

testes *Johannes bertran mercator*
et Gabriel rigual scriptor

Per la copia,
E. MOLINÉ Y BRASÉS.

Torn de treballs a presentar pels Srs. Académichs en les sessions ordinaries celebradores en lo present curs 1922-1923

Octubre . . 31. — D. Ferràn Valls y Taberner: *Notes per l'historia de la familia comtal de Barcelona.*

Novembre 4. — D. Pere Bosch y Gimpera: *Contribució a l'estudi del poble vasch primitiu.*

» 28. — D. Bonaventura Bassegoda y Amigó: *Santa María de la Mar.*

Desembre. 12. — D. Ferràn de Sagarra: *Sigilografía catalana.*

» » Dr. Joseph M.ª Roca: *Metges mitgevals catalans.*

» 27. — D. Lluís Doménech y Montaner: *La iniquitat de Casp.*

Janer. . . . 7. — Inaugural. — D. Francesch Carreras y Candi: *La heràldica catalana.*

» 16. — D. Carles Lluís Viada y Lluch: *Veus castellanes usades en los refrans que no son en lo diccionari de la llengua castellana.*

» 30. — Mossèn Jaume Barrera, Pvre.: *Humanistes catalans al temps de Carles III.*

Febrer. . . 13. — D. Joseph Rafel Carreras y Bulbena: *La música en la cort de Johan I.*

» » D. Ramón Miquel y Planas: *Les noveles de bibliòfil en la literatura francesa.*

» 27. — D. Pelegrí Casades y Gramatxes: *Notes d'arqueología hispano-cristiana.*

» » D. Ernest Moliné y Brasés: *Alguns datos biogràfichs sobre Joaquim Setentí, literat barceloní. Segle XVI.*

Març . . . . 13. — D. Daniel Girona: *Itinerari y llochtinencia del Infant En Johan, fill de Pere III, el Cerimoniós. 1361-1387.*

» 27. — D. Joseph Pin y Soler: *Estudi sobre Francesch Sánchez de las Brozas, el Brocense.*

Abril. . . . 10. — D. Tomàs Carreras y Artau: *Orientacions y recerques sobre psicología del poble català.*

» » P. Faustí Gazulla, mercedari: *El Reino de Aragón y los Estados musulmanes.*

» 24. — D. Francesch de Bofarull: *Personatges cèlebres del segle XV.*

» » D. Francesch Matheu: *Notes d'Ortografía catalana.*

Maig . . . . 8. — D. Joan Givanel: *Periodisme barceloní a comens del segle XIX.*

» 22. — Rvnt. P. Ignasi Casanovas, S. J.: *En Joseph Finestres (segle XVIII).*

» » D. Agustí Durán y Sanpere: *Antichs llibres de solemnitats a Catalunya.*

Juny . . . . 5. — Dr. Joan Codina y Formosa, Pre.: *Estructura de la poesía hebràica.*

» » D. Apeles Mestres: *Les auques de redolins.*

» 19. — D. Antoni Rubió y Lluch: *Mossèn Costa y Llobera com a poeta lírich.*

» » D. Cosme Parpal: *Contribució a la historia de la filosofía catalana del segle XIX.*

Juliol. . . . 2. — D. Gumersint Alabart, Pre.: *Algunes notes sobre ortografía catalana.*

» » D. Lluís Segalà: *Manuscrits que ha dexat inèdits el que fou eminent professor y acadèmich Dr. D. Joseph Balari y Jubany.*

NOTICIES

La Academia reprengué ses tasques del nou curs de 1922-1923, celebrant la primera sessió ordinaria en 17 d'Octubre del 1922.

Fou acordat el plan dels treballs a desentrotllar en el nou curs, ab la celebració de vint sessions ordinaries, y les extraordinaries que fossin necessaries, aquestes últimes a judici de la Junta de Govern. La Junta convingué reunirse cada dissapte a les tres.

S'obrí un torn entre-ls senyors Acadèmichs per presentar en les dites sessions ordinaries treballs històrichs y literaris. Y fou acordat celebrar la sessió inaugural el primer diumenge de Janer, mes prop vinent. Per dita inaugural, el president senyor Carreras y Candi acceptà de presentar lo discurs reglamentari, per haverli correspost per perscripció dels Estatuts, a causa d'haver renunciat a ferho los senyors Rubió y Lluch y Sagarra y de Siscar.

—

La Academia rebé ab greu sentiment la nova de la mort del gran poeta mallorquí Mossen Miquel Costa y Llobera, acadèmich corresponent a la ciutat de Mallorques. Acordà que constès en acta dit sentiment, trametre un telegrama de

condol al Batlle de la dita Ciutat, y delegar en lo senyor Joan Alcover, acadèmich corresponent, la representació de l'Academia en tots los actes fahedors en aquella Capital balear, a la bona recordança del eximi poeta difunt.

—

En la sessió del 31 d'Octubre, l'acadèmich doctor Ferràn Valls y Taberner, llegí son treball: «Notes per l'historia de la familia comtal de Barcelona».

—

En la sessió de 14 de Novembre la Academia elegí per unanimitat en acadèmich numerari a don Alfret Opisso, per ocupar la vacant de don Joseph Pella y Forgas.

En aquesta metexa sessió don Agustí Bosch y Gimpera desenrotllà son treball «Contribució al estudi del poble Vasch primitíu».

—

En 28 de Novembre la Academia tingué nova de la mort de don Isidre Bonsoms, ex-acadèmich numerari, ocorreguda a la Cartoxa de Valldemosa, ahont s'havía retirat alguns anys ha per decaiment de salut.

Fou acordat fer constar en acta el sentiment de la nostra Corporació per aytal perdua y trametre a la viuda de dit senyor, un telegrama de condol.

L'acadèmich don Bonaventura Bassegoda y Amigó, disertà en la metexa jornada, sobre el tema «Santa María de la Mar», donant algunes noves d'arqueología, tretes d'aquell interessant arxiu parroquial.

—

En la sessió de 12 de Desembre don Ferràn de Sagarra, feu una exposició-resum del segon volum de «Sigilografia Catalana», a punt de sortir a la llum pública. En aquesta sessió fou nomenat acadèmich corresponent a Sueca, el Rvnt P. Fra. Amat Burguera y Serrano, O. F. M., y en la de 27 del meteix mes, l'acadèmich don Lluís Domènech y Muntaner, explicà, en altre sessió acadèmica, l'interessant período històrich del Congrès de Casp.

—

El Tresorer presentà los comptes anyals de la Corporació a la consideració dels senyors acadèmichs, els quals foren aprovats.

NÓMINA

DE LOS

SEÑORES ACADÉMICOS EN 31 DICIEMBRE 1922

ACADÉMICOS NUMERARIOS

Número de la medalla		Fecha de entrada
24	D. Joaquín Riera y Bertrán . . . . . . Consejo de Ciento, 391, 2.°	8 marzo 1879.
28	» Francisco de Bofarull y Sans. . . . . Rambla de Canaletas, 6, 3.°	12 febrero 1883.
31	» Antonio Rubió y Lluch . . . . . . Clarís, 7, 2.°, 1.ª	17 junio 1889.
5	» Fernando de Sagarra y de Siscar . . Paseo Reina Elisenda, 11 (Sarriá).	15 junio 1890.
11	» Francisco Carreras y Candi, *Presidente*. Ronda de San Pedro, 58, pral.	14 marzo 1898.
9	Rdo. Juan B. Codina y Formosa, Pbro. . Jordá, 7 (Sarriá).	29 enero 1899.
3	D. Pelegrín Casades y Gramatxes . . . Bajada de Cervantes, 7, pral.	15 marzo 1903.
25	» Ramón D. Perés. . . . . Avenida de la República Argentina, 74 pral.	16 febrero 1913.
6	» Cosme Parpal y Marqués . . . . . . Clarís, 22, 2.°	13 abril 1913.
17	» Ernesto Moliné y Brasés, *Bibliotecario*. Paseo de Gracia, 93, 2.°, 2.ª	4 mayo 1913.
27	» José Pin y Soler . . . . Paseo de Gracia, 64, 2.°	15 febrero 1914.
4	» Ramón Miquel y Planas, *Tesorero* . . Scipion, 6 (San Gervasio).	19 julio 1914.
21	» Luis Segalá y Estalella. . . . . . Pelayo, 26, pral.	12 noviembre 1916.

Número de la medalla		Fecha de entrada
13	D. Francisco Barjau y Pons . . . . . . Bailén, 49, pral.	17 diciembre 1916.
15	» Juan Givanel y Mas, *Conservador* . . Tamarit, 159, 1.°, 1.ª	20 mayo 1917.
10	» Tomás Carreras y Artau . . . . . . Cortes, 654, 2.°, 2.ª	17 marzo 1918.
18	» Apeles Mestres . . . . Pasaje Permanyer, 14.	21 abril 1918.
33	» José M.ª Roca y Heras. . . . . . . Pelayo, 58, pral.	26 mayo 1918.
19	Rdo. Gumersindo Alabart y Sans, Pbro. . Consejo de Ciento, 343, 1.°, 1.ª	29 diciembre 1918.
26	D. Daniel Girona y Llagostera, *Secretario*. San Francisco, 33 (Sarriá).	16 febrero 1919.
35	R. P. Faustino D. Gazulla, O. M. C. . . Plaza Buensuceso, 4.	22 junio 1919.
12	D. Fernando Valls y Taberner . . . . Gerona, 4, 2.°	30 mayo 1920.
1	» José Rafael Carreras y Bulbena . . . Ronda de San Pedro, 56, pral.	27 junio 1920.
23	» Luis Viada y Lluch . . . . Rambla de Cataluña, 64, 4.°, 2.ª	5 mayo 1921.
2	Rdo. P. Ignacio Casanovas, S. J. . . . . Lauria, 13.	22 mayo 1921.
29	D. Luis Doménech y Montaner . . . . Diputación, 285, pral.	5 Junio 1921.
8	» Buenaventura Bassegoda y Amigó . . Lauria, 7, 3.°	12 febrero 1922.
36	Rdo. Jaime Barrera y Escudero, Pbro. . Provenza, 186, 2.°, 1.ª	30 abril 1922.
7	D. Francisco Matheu y Fornells. . . . Cortes, 643, pral.	28 mayo 1922.
32	» Pedro Bosch y Gimpera . . . . . . Lauria, 56, 2.°, 2.ª	16 julio 1922.

ACADÉMICOS NUMERARIOS ELECTOS

que han cumplido con el art. 12 de los Estatutos

Número de la medalla		Fecha de elección
14	Srta. Catalina Albert y Paradís . . . . (cumplido art. 12 Estatutos en 6-VI-1922) Valencia, 250, 2.º	5 diciembre 1920.
34	D. Agustín Durán y Sanpere . . . . . (cumplido art. 12 Estatutos en 14-IX-1922) Clarís, 62, 1.º, 2.ª	5 diciembre 1920.
22	D. Jaime Serra y Hunter . . . . (cumplido art. 12 Estatutos en 6-VI-1922) Príncipe de Asturias, 13.	6 marzo 1921.
30	D. Antonio de la Torre y del Cerro. . . (cumplido art. 12 Estatutos en 12-XII-1922) Pelayo, 8.	7 marzo 1922.

ACADÉMICOS CORRESPONDIENTES

Residencia		Año del nombramiento
Albaida	D. Isidro Ballester y Cerdá	1918
Albocácer . . .	» Casimiro Meliá	1918
Alicante	» Manuel Rico García.	1902
Almería	» Juan Martínez de Castro	1908
Arenys de Mar . .	Rdo. José Palomer y Alsina, Pbro. .	1922
Barbastro . . .	» José Laplana, canónigo. . . .	1905
Barcelona . . .	D. Francisco Puigpiqué	1901
Id. . . .	» Francisco Javier Garriga	1901
Id. . . .	» Juan Ruiz Porta	1903
Berga.	» Jacinto Vilardaga y Cañellas . . .	1902
Burgos	Excmo. e Ilmo. Sr. Dr. D. Juan Benlloch y Vivó, arzobispo . . .	1919
Calaceite. . . .	D. Santiago Vidiella y Jasá	1907
Cervera	» Fausto de Dalmases y de Massot .	1904
Coruña	» Eugenio Carré Aldao	1903
Cubellas	Rdo. Juan Avinyó y Andreu, Pbro. .	1912
Escornalbou . .	D. Eduardo Toda y Güell.	1909
Gerona	» Juan B. Torroella y Bastons . . .	1906

Residencia		Año del nombramiento
Granada	D. Francisco de Paula Valladar	1903
Huesca	» Ricardo del Arco y Garay. . . .	1916
Játiva	Rdo. Gonzalo J. Viñas, Pbro. . . .	1918
Lérida	Excmo. Sr. D. José Miralles y Sbert, obispo de aquella diócesis . . .	1901
Id.	D. Magín Morera y Galicia	1903
Id.	Rdo. Juan Bibiloni, Pbro..	1921
Id.	» Juan B. Altissent, Pbro. . . .	1922
Lugo	D. Manuel Amor y Meilán.	1920
Madrid	» Cipriano Muñoz, conde de la Viñaza.	1887
Id.	» Juan Cabré y Aguiló	1907
Id.	Excmo. Sr. D. Juan Pérez de Guzmán, duque de T'Serclaes.	1901
Id.	D. Angel Pulido y Fernández. . . .	1901
Id.	» Francisco Rodríguez Marín . . .	1902
Id.	» Rafael Altamira y Crevea	1902
Id.	» Mario Méndez Bejarano	1903
Id.	» Eduardo Ibarra y Rodríguez . . .	1905
Id.	» Manuel Alonso Sañudo.	1906
Id.	» Adolfo Pons y Humbert	1908
Id.	» Enrique Salcedo Ginesta	1914
Id.	» Alvaro López Núñez	1916
Id.	Excmo. Dr. D. Francisco R. de Uhagón, marqués de Laurenzín . .	1917
Id.	D.ª Blanca de los Ríos de Lampérez .	1920
Id.	D. Adolfo Bonilla y Sanmartín . . .	1921
Id.	» Ramón Menéndez Pidal	1921
Id.	» Américo Castro	1921
Manresa	» Leoncio Soler y March.	1902
Id.	» Joaquín Sarret y Arbós	1912
Id.	» Olegario Miró	1914
Murcia	» José Ramón Lomba y Pedraja . . .	1901
Orense	Rdo. Antonio Rey y Soto, Pbro. . .	1920
Oviedo	D. Fermín Canella y Secades . . .	1884
Palma de Mallorca.	» Gabriel Llabrés	1892
Id.	Rdo. Antonio M.ª Alcover y Sureda, canónigo	1902
Id.	D. Juan Alcover	1913
Id.	» Juan Luis Estelrich	1913
Reus	» Arturo Masriera y Colomer	1902
Id.	» Pablo Font de Rubinat.	1915
Sabadell	» Manuel Ribot y Serra	1911

Residencia		Año del nombramiento
Santpedor . . .	Rdo. Antonio Vila y Sala, Pbro. . . .	1904
Santiago de Galicia.	D. Eduardo Vilariño	1909
Seo de Urgel . .	Rdo. Ramón Martí y Tresserra, canónigo.	1894
Sevilla	D. Joaquín Hazañas y la Rua. . . .	1901
Id.	» Manuel Pérez de Guzmán, marqués de Jerez de los Caballeros. . .	1901
Id.	D. Carlos Cañal y Migolla.	1902
Id.	» José Joaquín Camuñas y Ramírez .	1902
Id.	» Pedro Torres Lanzas	1904
Id.	» Emilio Llach y Costa	1916
Solsona	Rdo. Juan Serra y Vilaró, Pbro. . .	1907
Sueca.	R. P. Amado Bruguera y Serrano, O. M.	1922
Tarragona . . .	D. Agustín M.ª Gibert	1901
Id. . . .	» Angel del Arco y Molinero . . .	1903
Id. . . .	» Fernando de Querol.	1903
Terrasa	» Juan Sabat Anguera	1903
Tortosa	» Federico Pastor y Lluis	1901
Id.	» Francisco Mestre y Noé	1903
Valencia	Rdo. José Sanchis Sivera, canónigo. .	1901
Id.	D. José Rodrigo Pertegás	1902
Id.	» Francisco Martínez y Martínez . .	1918
Id.	» Ambrosio Huici y Miranda . . .	1919
Id.	» Vicente Vives y Liern	1903
Id.	» Francisco Almarche.	1920
Vélez Rubio. . .	» Fernando Palanques Ayén. . . .	1907
Vich	Rdo. Jaime Collell y Bancells, canónigo.	1880
Id.	» Ramón Corbella, canónigo . . .	1901
Id.	» José Gudiol y Cunill, Pbro. . . .	1902
Id.	D. Martín Genís y Aguilar	1902
Vitoria	Excmo. Sr. Fr. Zacarías Martínez, obispo de aquella diócesis	1904
Zaragoza. . . .	D. Juan Moneva y Puyol	1901
Id.	» Andrés Giménez Soler	1906
Id.	» José Salarrullana	1909
Id.	» Mariano de Pano.	1914

CORRESPONDIENTES EXTRANJEROS

Residencia		Año del nombramiento
Aberystwyth (E. U.)	D. Forster Watson	1920
Alejandría (Italia)	» Luis Zuccaro	1904
Aquisgrán (Alemania)	» Eberardo Vogel	1908
Berkeley (California)	» Rodolfo Schevill	1920
Berlín	» Conrado Haebler	1901
Id.	» Francisco Strunz	1904
Berna	Excmo. Sr. D. Francisco de Reynozo y Mateo	1918
Brigels (Suiza)	D. Florián Camathias	1904
Bogotá	» Antonio Gómez Restrepo	1906
Boston	» Jeremías Denís	1915
Id.	» Matías Ford	1915
Buda-Pest (Hungría)	» Körösi Albins	1901
Buenos Aires	» Ramón Monner y Sans	1896
Id.	» Joaquín González	1904
Burdeos (Francia)	» Juan Augusto Brutails	1907
Cagliari (Cerdeña)	» Silvio Lippi	1901
Id.	» Miguel Pinna	1902
Id.	» Rafael di Tucci	1913
Clermont Ferrand	» Jorge Desdevisses du Dezert	1901
Chicago	» Guillermo T. Young	1919
Comminges (Francia)	» Salvador Mondon	1921
Freudenthal (Silesia)	» José Zawodny	1909
Habana	» Alfredo Zayas y Alfonso	1918
Hamburgo	» Bernardo Schaedel	1907
Illinois (U. S. of A.)	» Juan D. Fitz Gerard	1916
Lisboa	» Antonio Ferreira de Serpa	1901
Id.	» Alberto Bessa	1904
Id.	» Teófilo Braga	1908
Liverpool	» Jaime Fitzmaurice Kelly	1914
Londres	» Enrique Thomas	1921
Lund	» Arturo Stille	1909
Lyon	» Pedro Conard	1910
México	» Federico Gamboa	1911
Milán	» Carlos Salvioni	1906
Id.	» Bernardo Sanvicenti	1912
Nápoles	» Eugenio Mele	1902
Id.	» Francisco Cerone	1903
Nueva York	» Archer M. Huntington	1908

Residencia		Año del nombramiento
Palermo	D. Francisco La Mantia Salemi	1906
Id.	» José La Mantia Salemi	1906
París	» Alberto Savine	1884
Id.	» Eugenio Condamine de la Tour	1889
Id.	» Oton Denk	1890
Id.	» Ramón Foulché Delbosc	1903
Id.	» Enrique Courteault	1903
Id.	» Mauricio Prou	1903
Id.	» Pablo Bugnot	1908
Parma	» Arrigo Solmi	1908
Pekín	» Excmo. Sr. D. Fernando de Antón del Olmet, marqués de Dosfuentes	1908
Perpiñá	» Pedro Vidal	1882
Porto (Portugal)	» José Fortes	1904
Privas (Francia)	» Juan Régné	1911
República del Ecuador	» Leónidas Pallares y Arteta	1895
Id.	» Juan Carranza Echevarría	1896
Río Janeiro	» Olegario Herculano D'Aquino Castro	1901
Id.	» Enrique Raffard	1901
Id.	» Ricardo Severo	1904
Roma	P. Francisco Eherle, S. J., cardenal	1894
Id.	Rdo. Umberto Benigni, Pbro.	1906
Id.	Conde de Montalbo	1906
Id.	D. Guillermo Miller	1909
Saint-Gall (Suiza)	Rdo. Adolfo Fäh, Pbro.	1911
San Marino	D. Onofre Fattore	1906
Santiago de Chile	Fr. Policarpo Gazulla	1920
Santo Domingo (Rep. Dom.)	Monseñor Adolfo A. Nouel, arzobispo	1921
Stockholmo	D. Göran Bjorckman	1903
Id.	» Carlos Augusto Hagberg	1013
Tolosa (Francia)	» Félix Pasquier	1893
Id.	» José Anglade	1910
Id.	» José Calmette	1919
Treviso (Italia)	» Carlos Agnoleti	1906
Turín	» Arturo Farinelli	1013
Versalles	» Alfredo Morel Fatio	1903
Viena	» Max Neuburger	1903

PRESIDENTES DE LA ACADEMIA

DESDE SU FUNDACIÓN

Rdo. D. Segismundo Comas, Pbro.	1729
Fr. Tomás Massanés.	1729
Fr. Vicente Pablo Sobrecasas.	1729-1731
Excmo. Sr. D. José de Melún, marqués de Risbourg .	1731-1734
Excmo. Sr. D. Bernardo A. de Boxadors, conde de Perelada	1734-1755
Excmo. Sr. D. Fernando de Silva, duque de Alba . .	1756-1776
Excmo. Sr. D. Francisco González de Bassecour, conde del Asalto	1776-1793
Excmo. Sr. D. Manuel Godoy, duque de Alcudia, príncipe de la Paz	1794-1808
Excmo. Sr. D. Juan A. de Fivaller y Bru, conde de Darnius, marqués de Villel.	1815
Excmo. Sr. D. Joaquín Ruiz de Porras, gobernador militar de Barcelona	1821-1822
Iltre. Sr. D. Próspero de Bofarull y Mascaró	1822-1834
Excmo. Sr. D. Manuel Llauder, capitán general de Cataluña	1834-1835
Iltre. Sr. D. José Melchor Prat	1835-1837
Iltre. Sr. D. Próspero de Bofarull	1837-1839
Iltre. Sr. D. Joaquín Rey	1839-1842
Iltre. Sr. D. Próspero de Bofarull	1843-1859
Iltre. Sr. D. Ramón Roig y Rey	1860-1861
Excmo. Sr. D. Manuel Milá y Fontanals	1861-1878
Excmo. Sr. D. Joaquín Rubió y Ors.	1878-1889
Iltre. Sr. D. Cayetano Vidal y Valenciano	1889-1893
Iltre. Sr. D. José Balari y Jovany	1893-1901
Iltre. Sr. D. Francisco de Sales Maspons y Labrós . .	1901
Excmo. Sr. D. Manuel Durán y Bas.	1901-1907
Iltre. Sr. D. Felipe Bertrán y de Amat.	1907-1911
Iltre. Sr. D. José Pella y Forgas.	1912-1918

Iltre. Sr. D. Francisco Carreras y Candi, desde el 26 de octubre de 1918.

INDEX

(*) NOTA IMPORTANT: Per error d' imprempta, les planes qui van de la 345 a la 396, en lo text, porten equivocada la centena y totes estàn, en lo *Butlletí*, posades com si fossen de la 145 a la 196.